

ISSN 2222-8586 (Print)
ISSN 2415-7627 (Online)

НАУКОВИЙ ВІСНИК

**НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес»

290

Київ - 2018

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес» / ред. кол. : С. М. Ніколаєнко (відп. ред.) та ін. – 2018. – Вип. 290. – 283 с.

У збірнику подано матеріали, присвячені проблемам інформаційного забезпечення економічного аналізу, прогнозування та управління діяльністю підприємств аграрної сфери з метою обґрунтування пріоритетних напрямів їх розвитку в епоху глобальних перетворень.

Розроблено організаційно-економічні механізми підвищення конкурентоспроможності, енергоощадності та результативності суб'єктів господарювання, розвитку їх соціальної та екологічної відповідальності в умовах динамічно-нестабільного ринкового середовища.

Редакційна колегія: С. М. Ніколаєнко (відповідальний редактор), І. І. Ібатуллін, А. Д. Діброва (заступники відповідального редактора), В. І. Кирилук (відповідальний секретар), Н. А. Герасименко (заступник відповідального секретаря), В. П. Галушко, В. П. Горьовий, В. К. Збарський, М. М. Ільчук, Т. Г. Камінська, С. М. Кваша, Я. С. Ларіна, Л. І. Михайлова, В. М. Онегіна, І. В. Охріменко, В. К. Савчук, О. В. Скидан, І. Ю. Складаров, М. П. Талавиря, В. К. Терещенко, Л. М. Худолій, О. М. Шпичак, П. Белік, Я. Голуб'євський, Я. Жмія, Б. Клепацький.

Рекомендовано до друку вченою радою НУБіП України, протокол № 1 від 28.08.2018 р.

Збірник наукових праць внесено до бібліографічних баз даних наукових публікацій РИНЦ (ліцензійний договір від 1 листопада 2013 р. № 666-11/2013-343), USJ, SIS, бази даних Ulrich's Periodicals Directory та проіндексовано в Google Scholar, Repec, Miar, BASE, Research Bib.

Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 12 травня 2015 р. № 528, збірник наукових праць «Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес», внесено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть бути опубліковані результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата економічних наук.

Відповідальна за випуск Т.В. Куць

Адреса редколегії: 03041, м. Київ, вул. Героїв оборони, 15, Національний університет біоресурсів і природокористування України, тел. 527-87-20

© Національний університет біоресурсів і природокористування України, 2018

ЗМІСТ

ВИРОБНИЦТВО МОЛОКА В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН, ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ПРОБЛЕМИ О.В. Богданюк, А.О. Костюк (англ. мовою)	8
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ Є.В. Васильков	15
ЛІСОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ І ЗМІНА КЛІМАТУ Л.Р. Воляк, Д.М. Волошина, І.С. Григорєв (англ. мовою)	21
ІНДИКАТОРИ МОНІТОРИНГУ РОЗВИТКУ РИНКУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І.В. Вороненко	28
СТРУКТУРА МАРКЕТИНГОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ РИНКУ БІОЕНЕРГЕТИКИ Ю.М. Гальчинська	40
ОЦІНКА РИЗИКІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЛІСОСТЕПОВОЇ ЗОНИ УКРАЇНИ І.О. Горго	49
ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ Н.В. Грищук	57
РЕЗУЛЬТАТИВНА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ О.Д. Гудзинський, С.М. Судомир	64
ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА М.М. Гузь	72
ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ Т.О. Гуренко	79
ДО МОДЕЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОТУЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТА ПРОЦЕСІВ ЇЇ ЗМІНИ Т.І. Дзюба	89
АНАЛІЗ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ У НАФТОГАЗОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ Є.В. Калюга	99
ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ Д.О. Кирилюк, О.Ф. Кирилюк, Є.В. Клименко (англ. мовою)	106
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЕКСПОРТУ НІШЕВИХ КУЛЬТУР НА СВІТОВІ РИНКИ О.Ф. Кирилюк, Д.О. Кирилюк, М.А. Дубовик (англ. мовою)	115
ПРОЕКТУВАННЯ КОГЕРЕНТНОСТІ ОБЛІКОВИХ СИСТЕМ В.М. Краєвський, О.М. Костенко	123
АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ Т.В. Куць, І.О. Тишук, О. Скарсем (англ. мовою)	135

РЕАЛІЗАЦІЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ЯКОСТІ АНАЛІЗУ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ У ПРИЙНЯТТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ	
І.Д. Лазаришина	140
МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ МОНІТОРИНГУ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ	
Є.О. Ланченко	146
АНАЛІЗ СИРОВИННОЇ БАЗИ, ОБСЯГІВ ВИРОБНИЦТВА І ЗБУТУ ПРОДУКЦІЇ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ	
Я.С. Ларіна, А.О. Гречуха	153
ОЦІНКА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЦІН НА РІПАК В УКРАЇНІ ЗІ СВІТОВИМИ ЦІНАМИ НА НАФТУ	
О.Г. Макарчук, Я. Скудларські (англ. мовою)	164
ВИКОРИСТАННЯ ПРОЕКТІВ ЗЕМЛУСТРОЮ ДЛЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО ОБГРУНТУВАННЯ СІВОЗМІН ТА ОБЛІКОВОГО КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ	
Т.В. Машкова	170
ОБЛІКОВА СИСТЕМА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЄЮ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОЇ СФЕРИ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	
І.В. Мельниченко, С.В. Тивончук	176
ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ МАКРОЕКОНОМІЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ	
Ю.І. Мискін	185
НОВІ ПІДХОДИ ДО ПОБУДОВИ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ВИТРАТ М'ЯСОПЕРЕРОБНОГО ПІДПРИЄМСТВА	
Т.М. Міщенко	194
РОЗВИТОК БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ З ВИКОРИСТАННЯМ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	
А.О. Музиченко	203
РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В РОЗВИТКУ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ	
В.В. Нагорний, О.В. Четверик	209
ОСНОВИ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ В СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ	
Н.А. Рогоза	219
ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ РІЗНОГО РОЗМІРУ	
Л.М. Рябенко, Ю. Браут	228
МЕТА-АНАЛІЗ ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ ДОКАЗОВОСТІ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ	
В.К. Савчук, П.К. Гаки	237
АНАЛІТИКО-ПРОГНОСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР	
О.І. Симоненко	245
ДЕРЖАВНИЙ МАТЕРІАЛЬНИЙ РЕЗЕРВ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ	
М.П. Талавирия, В.В. Ващенко	251

ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД М.П. Талави́ря, Р.Т. Голу́б	259
КОРПОРАТИВНЕ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА О.В. Фраєр	268
ПРОГРАМУВАННЯ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЦТВОМ ПРОДУКЦІЇ ЛЬОНАРСТВА А.В. Чухлі́б	277

CONTENT

MILK MANUFACTURE IN UKRAINE: CURRENT STATE, MAIN TRENDS OF DEVELOPMENT AND PROBLEMS O. V. Bogdaniuk, A. O. Kostiuk	8
THEORETICAL ASPECTS OF COMPETITIVENESS OF PRODUCTS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES Ye. V. Vasytkov	15
FOREST MANAGEMENT AND CLIMATE CHANGE L. R. Voliak, D. M. Voloshina, I. S. Hryhoryev	21
INDICATORS OF MONITORING OF THE INFORMATION-COMMUNICATION MARKET DEVELOPMENT I. V. Voronenko	28
STRUCTURE OF MARKETING COLLATERAL MARKET OF BIOENERGY DEVELOPMENT J. M. Galchynska	40
ASSESSMENT OF RISKS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES OF THE FOREST-STEPPEAREA OF UKRAINE I. A. Gorgo	49
FINANCIAL PROVISION FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES N. V. Grishchuk	57
RESULTING SYSTEM OF MANAGEMENT BY STRATEGIC DEVELOPMENT OF ENTERPRISES O. D. Gudzynskiy, S. M. Sudomyr	64
INFORMAL AND ANALYTICAL SUPPORT OF ORGANIC AGRICULTURAL DEVELOPMENT MANAGEMENT M. M. Guz	72
ACCOUNTING AND INFORMATION SUPPLY OF AGRICULTURAL SPHERE STRATEGIC DEVELOPMENT T. O. Hurenko	79
MODELLING OF ENTERPRISE'S ECONOMIC POWER AND PROCESSES OF ITS CHANGES T. I. Dziuba	89
ANALYSIS OF NON-CURRENT ASSETS IN OIL AND GAS INDUSTRY Ye. V. Kaluga	99

GOVERNMENT REGULATIONS OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY IN UKRAINE: CURRENT SITUATION AND WAYS FOR IMPROVEMENT D. O. Kyryliuk, O. F. Kyryliuk, Y. V. Klymenko	106
PRESENT AND FUTURE PERSPECTIVES OF NICHE CROPS EXPORT ON THE WORLD MARKETS O. F. Kyryliuk, D. O. Kyryliuk, M. A. Dubovyk	115
DESIGNING COHERENCE OF ACCOUNTING SYSTEMS V. M. Kraevsky, O. M. Kostenko	123
ANALYSIS OF FINANCIAL SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT OF THE AGRARIAN SECTOR T. V. Kuts, I. O. Tyshuk, O. Skarsem	135
IMPLEMENTATION OF FUNCTIONAL QUALITY ANALYSIS OF CASH FLOWS IN MAKING MANAGEMENT DECISIONS I. D. Lazaryshyna	140
METHODICAL ASPECTS OF MONITORING THE SYSTEM OF SOCIAL AND LABOR RELATIONS IN AGRICULTURE Y. O. Lanchenko	146
ANALYSIS OF THE RAW MATERIAL BASE, PRODUCTION AND SALES OF DAIRY PRODUCTS IN UKRAINE Y. S. Larina, A. O. Grechukha	153
EVALUATION THE RELATIONSHIPBETWEEN UKRAINIAN RAPESEED PRICES ANDCRUDE OIL PRICES O. G. Makarchuk, J. Skudlarski	164
USE OF LAND PROJECTS FOR ECONOMIC AND ECONOMIC SUBSTANTIATION OF EQUIVALENCE AND ACCOUNTING OF QUALITY OF AGRICULTURAL PRODUCTS T. V. Mashkova	170
ACCOUNTING SYSTEM IN PROVIDING MANAGEMENT OF STRATEGY FOR DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISE: DEVELOPMENT PROSPECTS I. V. Melnychenko, S. V. Tyvonchuk	176
ESTIMATION OF EFFICIENCY OF STRATEGIC MANAGEMENT BY MACROECONOMIC PROCESSES Y. I. Myskin	185
NEW APPROACHES TO INTERNAL CONTROL OF MEASURING ENTERPRISE EXPENDITURE T. M. Mishchenko	194
DEVELOPMENT OF ACCOUNTING WITH THE USE OF CLOUD TECHNOLOGIES A. O. Muzychenko	203
THE ROLE OF SOCIAL RESPONSIBILITY IN THE DEVELOPMENT OF AGRARIAN BUSINESS V. V. Nahornyi, O. V. Chetveryk	209
THE BASES OF THE DIGITAL ECONOMY IN THE STRATEGY OF DEVELOPMENT OF THE AGRARIAN SPHERE OF UKRAINE N. A. Rogoza	219

DIFFERENTIAL APPROACH TO ACCOUNTING ORGANIZATION IN AGRICULTURAL ENTERPRISES OF DIFFERENT SIZE L. M. Riabenko, I. Braut	228
META-ANALYSIS AS A METHOD OF INCREASING EVIDENCE OF STUDY RESULTS V. K. Savchuk, P. K. Gaki	237
ANALYTICAL-PREDICTIVE SUPPORT OF THE MANAGEMENT OF PROFITABILITY OF CEREAL CROPS PRODUCTION O. I. Symonenko	245
STATE MATERIAL RESERVE OF UKRAINE: PROBLEMS AND PROSPECTS OF FUNCTIONING M. P. Talavirya, V. V. Vashchenko	251
ENERGY ENTERPRISES AGRICULTURAL AREAS: NATURE AND DIRECTIONS M. P. Talavirya, R. T. Holub	259
CORPORATE LAND USE AND IMPACT ON SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF AGRICULTURE O. V. Fraier	268
PROGRAMMING IN THE MANAGEMENT SYSTEM OF PRODUCTION OF FLAX PRODUCTION A. V. Chukhleb	277

MILK MANUFACTURE IN UKRAINE: CURRENT STATE, MAIN TRENDS OF DEVELOPMENT AND PROBLEMS

O.V. BOGDANIUK, PhD, Associate Professor,

A.O. KOSTIUK, student of Economic faculty

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

E-mail: Elena.bogdaniuk@ukr.net, annkostuyk281@gmail.com

Abstract. *Negative trends in the development of the livestock sector in Ukraine: reducing the number of animals, reducing milk production and reducing its qualitative indicators, require an in-depth study of the current state of the industry and the reasons for the decline in production, as well as the prospects of the industry according to the latest changes in the legislation of Ukraine.*

The main purpose of writing the article is to highlight the current state of one of the most important sectors of agricultural production in Ukraine - animal husbandry. The in-depth study covers the main issues and peculiarities of the development of dairy production in Ukraine.

According to the results of the study, the recommendations and ways to increase milk production and increase its quality were given.

Key words: *milk, condition and dynamics of livestock development, milk production by regions of Ukraine, animal productivity, livestock numbers.*

Introduction. Milk production is one of the most labor-intensive branches of agricultural production. The problem of the quality of milk and dairy products, despite the high demand, is one of the main and painful problems of the industry, which should be given special attention. It relates mainly to the lack of technological disciplines in the production of products, in the control of products by safety indicators, in carrying out obligatory works on state certification of products (poor labeling, production of products in violation of the formulation, discrepancy of products by physical and chemical indicators).

The limited amount of milk in the country encourages entrepreneurs to reduce the use of raw materials in finished products and introduce new products that help reduce the use of milk, which ultimately reduces the quality of dairy products coming to the consumer. In addition, this situation contributes to an increase in imports as raw materials for the manufacture of dairy products (milk powder, milk substitutes, etc.), as well as finished dairy products [1].

Analysis of recent researches and publications. Theoretical, methodological and practical approaches to studying the efficiency of milk production were thoroughly investigated by well-known Ukrainian economists,

Mesel-Veselyak V. Y, Sabluk P.T., Mosiyko V. I., Polotnikov T. L., Zbarskiy V. K., Il'chuk M. M. and other scientists.

However, given the existence of problems in the production of milk of sufficient quantity and quality and at present, further scientific research in this area is necessary for Ukraine. After all, every year the situation on the market is changing and requires special attention, finding problems and proposals to solve them.

The purpose of the article is to assess the state of milk production, prospects and problems of the livestock sector development. Outline the ways to increase the volume and quality of milk in general, because milk production is one of the most important sectors in Ukraine that provides food to the population.

Methods. The workshop of domestic scientists, official data from the State Statistics Service of Ukraine, Ukrainian legislation served as the information base for writing a scientific article.

While writing the article, both general scientific and applied research methods were used. In particular, analysis and synthesis, inductive method of cognition, logical and historical approaches were used for the general assessment of the state and trends of the livestock sector in Ukraine. In-depth study used tabular, graphical methods, grouping method - to detect the effect of average productivity of cows and average livestock on milk production in the regions of Ukraine. When highlighting the current state of livestock in Ukraine calculated dynamics, structure indicators, used method of comparison, indexes method.

Research results. The dairy market in Ukraine is comprised of large agro holdings and several dozen dairy enterprises that buy dairy raw materials from the rural population. Large enterprises are characterized by the fact that, for the most part, they have a financial opportunity to improve their production with the latest equipment and modern laboratories that allow them to control the quality of their products. That is why their products cost a little more than the one that is released to the market by small enterprises. However, such companies are more competitive on the international dairy market, which, of course, is a positive factor for both the company itself and for Ukraine as a whole [2].

Due to the introduction of European sanitary standards in Ukraine from January 1, 2018, processing enterprises were to buy milk only in specialized farms. Standards of the European Union provide for the presence of three types of milk on the shelves of stores: the extra class, the higher and the first class. However, at the last moment, the date of abandonment of milk of the second grade was decided to be postponed for half a year - until July 1, 2018. The corresponding decision was taken by the subcommittee "Milk and Dairy Products" of the Technical Committee of the Institute of Food Resources of the National Academy of Sciences of Ukraine. It sent for editing the editorial office of the State Standard of Ukraine 3662: 2015 "Milk-raw cow. Specifications" [3].

This situation is explained by the fact that in Ukraine, today, most of the milk is produced by households, and the abandonment of milk that comes from

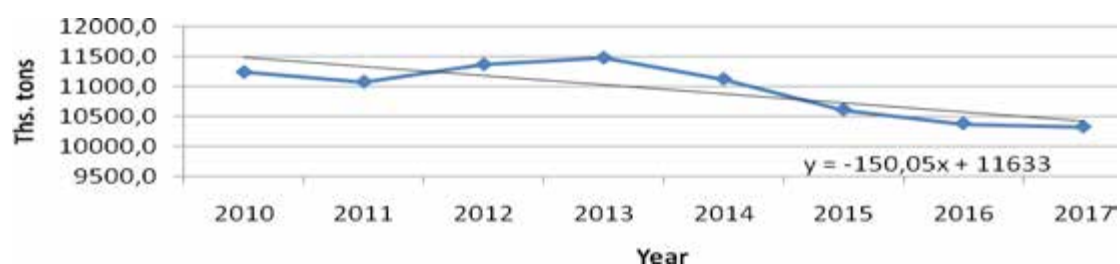
the population will lead to an aggravation and so unfavorable situation in the industry. According to the State Statistics Service of Ukraine, the share of milk produced in households constitutes 71% of the total milk production in Ukraine (tab. 1) [4].

1. Milk production in Ukraine by category of farms, 2000 - 2017 yy., ths. tons

Categories of farms	2000 y.	2010 y.	2013 y.	2015 y.	2016 y.	2017 y.
All categories	12657,9	11360,6	11646,0	10792,8	10565,1	10475,3
% in the structure	100	100	100	100	100	100
Agricultural enterprises	3668,7	2216,6	2582,5	2669,2	2705,6	2765,7
% in the structure	28,98	0,99	22,18	1,64	25,61	1,86
Farms	67,8	112,1	156,8	177,4	183,6	194,8
% in the structure	0,54	0,99	1,35	1,64	1,74	1,86
Households	8989,2	9031,9	8905,7	7946,2	7675,9	7514,8
% in the structure	71,02	79,50	76,47	73,63	72,65	71,74

At the same time, the share of milk production in farms and agricultural enterprises in 2017 y. amounted to only 1, 9% of the overall structure of milk production in Ukraine.

The data in Table 1 indicate a negative dynamics of milk production in Ukraine as a whole. The downtrend of the trend indicates that the policy aimed at this sector was unsuccessful, since the tendency to decrease the production of milk is also being monitored today (Fig. 1). In general, for the analyzed period, 2010 – 2017 yy., milk production has decreased, on average, by 150,05 thousand tons.

Fig. 1. Dynamics of milk production in Ukraine, 2010 - 2017 yy., ths. tons [5]

As a result of the grouping of regions of Ukraine in terms of milk production, it is found that the least milk is produced in the Zaporozhye, Chernivtsi and Dnipro regions; at the same time, the average productivity in this group is at 4,37, the average livestock population is 71,625; the greatest amount of milk is produced in the Poltava, Khmelnytsky and Zhytomyr regions. Note that 3 regions (Vinnytsia, Lugansk and Donetsk) are not typical for this population, they were removed during grouping (they differ from the average indicators, which in turn does not meet the preconditions of grouping) (tab. 2).

2. Distribution of regions of Ukraine by volume of milk production, ths. tons

Groups of regions in terms of milk production, ths. tons	Regions	Average cows productivity in the group, c.	Average stock in the group, ths. heads
260,6 – 376,8	Zaporozhye, Chernivtsi, Kherson, Dnibr, Kirovograd, Zakarpattia, Mykolaiv, Odessa	4,37	71,625
376,8 – 493	Volyn, Sumy, Rivne, Kyiv, Ternopil, Ivano-Frankivsk	5,04	88,4
493 – 609,2	Cherkassy, Lviv, Kharkiv, Chernihiv, Zhytomyr, Khmelnytsky	5,2	107,92
609,2 – 725,4	-	0	0
725,4 – 792,8	Poltava	6,4	123,7
Total	21	4,83	89,27

The average milk production of one region in Ukraine is 439,27 thousand tons. Production of separate regions differs from the average indicator by 94,36 thousand tons at the mean linear deviation and by 118,27 thousand tons at the mean square deviation. The coefficient of variation in this population is 26,92% and indicates significant fluctuations in the volume of production of certain regions in relation to the average production in Ukraine.

To find out the main causes of such a sharp decrease in milk production, consider the main factors of direct influence: livestock and annual productivity of one head of animals, as well as the dynamics of their changes (tab. 3).

3. The main indicators of milk production in Ukraine, 2010-2017 y. [4]

Indicators	Years								2017 y to 2010 y (%)
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Production volume, ths. tons	11248,5	11086,0	11377,6	11488,2	11132,8	10615,4	10381,5	10312,5	91,7
Number of cows, ths. heads	2736,5	2631,2	2582,2	2554,3	2508,8	2262,7	2166,6	2108,9	77,1
Productivity of 1 head, c/h	41,1	42,1	44,1	45,0	44,4	46,9	47,9	48,9	119,1

For the analyzed period, the average volume of milk production is 10957,3 thousand tons. This indicates that reaching the peak in 2014, having produced almost 2 million tons of dairy products, the industry is still in a state of stagnation. The volume of production decreased annually by an average of 1,2 percent. The main factor of such a sharp decline in production was the number of animals, which in 2017, compared with 2010, decreased by 627,6 thousand head, or by 23 percent.

So it's necessary to analyze the influence of direct factors on the change in the volume of milk production in general in Ukraine and in the regions where the largest and the least produced milk (tab. 4) using indexes analysis.

4. Estimation of the influence of direct factors on the change of gross milk production in Ukraine in 2017 y. compared to 2010 y [3].

Regions	Number of cows, ths. heads		Productivity of 1 head, c / head		Production volume, ths. tons		
	2010 y.	2017 y.	2010 y.	2017 y.	2010 y.	2017 y.	Conditional value
Zaporozhye	61,4	58,4	42,6	44,6	261,7	260,6	248,9
Lviv	169,5	122,2	38,7	43,3	656,1	528,5	473,0
Total for Ukraine	2736,5	2108,9	41,1	48,9	11247,0	10312,5	8667,6

The results of the conducted assessment indicate that, in general, in Ukraine, milk production decreased by 8,3%, or 934,5 thousand tons. By reducing the number of livestock, the volume of milk production decreased by 22%, which is 2579,4 thousand tons, in turn, due to a slight increase in the productivity of 1 head of animals, the volume of production increased by 19%, which is 1644,9 thousand tons.

In the Zaporozhye region, the region with the smallest volume of milk production, the volume of milk production in 2017 y. compared to 2010 y. decreased by 0,4% or 1,1 thousand tons, including: by reducing the number of livestock the volume of production decreased by about 5%, or 12,8 thousand tons and by increasing the productivity of 1 head - increased by 5%, or 11,7 thousand tons.

In the Lviv region, the region with the largest volume of milk production, the volume of milk production in 2017 y. compared to 2010 y. decreased by 19%, including: due to the reduction of livestock production volume decreased by 28%, and due to the increase productivity of 1 head of cattle - the volume of production increased by 12% [6].

Thus, in Ukraine, a significant factor in reducing the gross margin was the reduction in the number of cows. At present, only Zhytomyr region is occupied by an increase in the number of animals - + 4,8%, compared with the corresponding period of last year – 115,9 thousand tons [7, p. 251].

Conclusions and perspectives. As a result of analyzing the volume of milk production during 2010-2017 y. in Ukraine, it can be noted that this industry is in a state of decline and requires effective intervention by the state and science. Recent changes to the milk production legislation will certainly improve the quality of milk, but the industry itself will continue to decline. In order to avoid this situation it is necessary to solve a number of issues at the state and local levels:

- create preconditions and rules for conducting business, initiate a substantiation of a comprehensive strategy for the development of the industry;

- improve and control animal housing, milking procedures, quality of milking equipment, its washing, use of proper detergents, milk cooling, storage and transportation;
- provide high-quality food for cows and a healthy diet;
- introduce a system of instant cooling;
- the priority of the milk processing enterprises to the production of a qualitative product, and not for profit;
- motivation for the production of high-quality milk.

Literature:

1. Чайка Г. Молоко за євро стандартами, або як селянам встигнути за реформами. [Електронний ресурс]. URL: <https://uspishnainrainna.com/ua/news/blog/view/moloko-po-evrostandartam-ili-kak-krestanam-uspjet-za-reformami.html>.
2. Кризис: стратегія виживання. Асоціація виробителів молока. MilkUA.info: Інформаційно-аналитический портал о молоке и молочном скотоводстве [Електронний ресурс]. URL: <http://milkua.info/ru/hottopic/36>
3. Державний стандарт України 3662:2015 «Молоко-сировина коров'яче. Технічні умови». – [Недіючий від 2018-07-01]. К.: Держспоживстандарт України, 2015
4. Статистичний збірник «Тваринництво України», 2017 р. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Виробництво продукції тваринництва в Україні. Статистичні бюлетені, 2010-2017 рр. - [Електронний ресурс]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Статистичний збірник «Сільське господарство України», 2017 р. – [Електронний ресурс]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Саблук П.Т. Економіка виробництва молока і молочної продукції в Україні : моногр. К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 340 с.

References

1. Chaika H. Moloko za yevro standartamy, abo yak selianam vstyhnuty za reformamy. URL: <https://uspishnainrainna.com/ua/news/blog/view/moloko-po-evrostandartam-ili-kak-krestanam-uspjet-za-reformami.html>
2. Kryzys: stratehiya vyzhyvanyia / Assotsyatsyia proyzvodytelei moloka [MilkUA.info: Informatsyono-analytycheskyi portal o moloke y molochnom skotovodstve]. URL: <http://milkua.info/ru>
3. Derzhavnyi standart Ukrainy 3662:2015 «Moloko-syrovyna korov'iache. Tekhnichni umovy» (2015). Kyiv: Standard [inUkraine]
4. Statystychnyi zbirnyk «Tvarynnytstvo Ukrainy» (2017). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Statystychni biuletni «Vyrobnytstvo produktsii tvarynnytstva v Ukraini» (2010-2017). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Statystychnyi zbirnyk «Silske gospodarstvo Ukrainy» (2017). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Sabluk P.T. (2005) Ekonomika vyrobnytstva moloka i molochnoi produktsii v Ukraini. 340 p.

ПРОИЗВОДСТВО МОЛОКА В УКРАИНЕ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ, ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ И ПРОБЛЕМЫ

Е.В. Богданюк, А.О. Костюк

***Аннотация** Негативные тенденции в развитии отрасли животноводства Украины: сокращение поголовья животных, уменьшение объема производства молока и снижение его качественных показателей требуют углубленного исследования современного состояния отрасли и причин уменьшения производства, а также рассмотрения перспективы отрасли согласно последним изменениям в законодательстве Украины.*

Целью написания статьи является освещение современного состояния одной из важнейших отраслей сельскохозяйственного производства Украины - животноводства. Углубленное исследование охватывает основные вопросы и особенности развития молочного производства в Украине.

По результатам проведенного исследования даны рекомендации и пути по увеличению производства молока и повышения его качества.

***Ключевые слова:** молоко, состояние и динамика развития животноводства, производство молока по регионам Украины, продуктивность животных, поголовье животных.*

ВИРОБНИЦТВО МОЛОКА В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН, ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ПРОБЛЕМИ

О.В. Богданюк, А.О. Костюк

***Анотація.** Негативні тенденції в розвитку галузі тваринництва України: скорочення поголів'я тварин, зменшення обсягу виробництва молока й зниження його якісних показників потребують поглибленого дослідження сучасного стану галузі та причин зменшення виробництва, а також розгляду перспективи галузі згідно з останніми змінами в законодавстві України.*

Метою написання статті є висвітлення сучасного стану однієї з найважливіших галузей сільськогосподарського виробництва України - тваринництва. Поглиблене дослідження охоплює основні питання та особливості розвитку молочного виробництва в Україні.

За результатами проведеного дослідження надано рекомендації та шляхи щодо збільшення виробництва молока й підвищення його якості.

***Ключові слова:** молоко, стан та динаміка розвитку тваринництва, виробництво молока за регіонами України, продуктивність тварин, поголів'я тварин*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Є. В. ВАСИЛЬКОВ, аспірант*
*Національний університет біоресурсів
і природокористування України*
E-mail: esoofaic@i.ua

Анотація. Дослідження присвячено актуальній проблемі сьогодення – конкурентоспроможності продукції аграрних підприємств, яка є об'єктом вивчення багатьох сучасних науковців. Мета дослідження – узагальнити підходи до визначення сутності поняття «конкурентоспроможність продукції»

У статті розглянуто основні теоретичні підходи до визначення сутності поняття «конкурентоспроможність продукції», на множинність яких вплинула його складність та багатовекторність розуміння цього питання серед науковців. Сформульовано уточнене визначення поняття конкурентоспроможності продукції.

Подальші дослідження за проблемою можуть стосуватися питань оцінки та підвищення конкурентоспроможності продукції аграрних підприємств, теоретичним підґрунтям якої буде уточнена сутність дослідженого поняття.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, конкурентні переваги, конкурентоспроможність продукції, аграрні підприємства.

Актуальність. Із розвитком ринкових відносин, вступу України до СОТ та підписання Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом для забезпечення стабільного розвитку вітчизняних аграрних підприємств особливого значення набуває виробництво ними конкурентоспроможної продукції. Забезпечення конкурентоспроможності продукції аграрних підприємств є обов'язковою умовою його довготривалого та результативного функціонування у динамічному та невизначеному зовнішньому середовищі. Разом з цим, ефективне управління конкурентоспроможністю неможливе без чіткого розуміння сутності даного поняття, що актуалізує питання систематизації та узагальнення існуючих наукових підходів, уточнення змісту, сфери та умов використання цієї категорії, що у підсумку визначає об'єктивну передумову проведення дослідження за вказаним напрямом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Фундаментальні поняття конкурентоспроможності та конкурентних переваг досліджені та

---

* Науковий керівник – доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НААН України М. М. Ільчук

розроблені у працях таких зарубіжних економістів, як Ж. Ламбена, М. Портер, Д. Рікардо, П. Самуельсон, А. Сміт, Р. Фатхудинова, Е. Чемберлена, Й. Шумпетера та інших. Серед вітчизняних дослідників питання конкурентоспроможності продукції аграрних підприємств досліджували В. Андрійчук, Л. Балабанова, О. Бородіна, М. Ільчук, С. Кваша, І. Коновал, Д. Легеза, С. Маковська, Л. Павловська, П. Саблук, О. Янковий та інші. Однак чимало питань потребують подальшого дослідження, насамперед, узагальнення економічного змісту конкурентоспроможності продукції.

Мета дослідження – узагальнення підходів до визначення сутності поняття «конкурентоспроможність продукції».

Матеріали і методи дослідження. У процесі дослідження було використано такі методи: історичний (дослідження поглядів учених досліджуваного напрямку); абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення, розкриття суті понять, формулювання висновків), аналітичний (під час дослідження дефініцій «конкурентоспроможність», «конкурентоспроможність продукції»).

Результати дослідження та їх обговорення. Одне з головних питань у дослідженнях галузі економіки в тому, як розподіляти ресурси для того, щоб забезпечити соціальний добробут населення. Перед дослідниками постає питання, який сектор може сприяти найбільшому економічному зростанню країни, і вони часто звертаються до концепції конкурентоспроможності як основи його аналізу. Під час визначення сутності поняття «конкурентоспроможність» існує ряд труднощів, пов'язаних з тим, що у науковій літературі немає чіткого визначення цих категорій. Кожен науковець інтерпретує ці твердження по-своєму, спираючись на власні погляди та градацію важливості окремих складових елементів.

Науковці різних часів ґрунтовно досліджували конкуренцію, конкурентоспроможність, методи конкурентної боротьби тощо. Ідея конкурентоспроможності представлена в економічній літературі починаючи з ранніх класиків, а саме А. Сміта та Д. Рікардо. Сміт А. у своїй роботі «Исследование о природе и причинах богатства народов» визначив три початкових фактори (земля, праця і капітал), які визначають абсолютну перевагу країн в міжнародній економіці [7].

Рікардо Д., послідовник теорії А. Сміта, доповнив його дослідження розробленням концепції, яка згодом дістала назву – теорія порівняльних переваг (comparative advantage theory): ринкові сили самі спрямовують ресурси країни туди, де вони найбільш продуктивні [8].

Категорію «конкурентоспроможність» вчені-економісти широко почали використовувати з 60-х років ХХ століття. Проте кожний вчений вкладає у поняття «конкурентоспроможність» свій зміст. Тому і на теперішній час немає єдиного загальноприйнятого визначення цього поняття.

Найбільше поширення отримала теорія конкурентоспроможності у працях М. Портера, у яких показано напрями активного формування конкурентоспроможності галузей на основі інтенсифікації ринкової

конкуренції. За його концепцією інтенсивність конкуренції національних економік залежить від п'яти основних конкурентних сил. Портер М. доводить, що стійкі переваги країни є результатом зусиль підприємств із впровадження інновацій у розвиток нового продукту, технологій, брендів, методів задоволення споживачів. Він активно використовує поняття економічного кластера, вказуючи на те, що конкурентоспроможність підприємств залежить від їхнього економічного оточення, тобто від базових умов і конкуренції всередині кластера [11].

В своїх роботах Ж. Ламбен розширив умови забезпечення конкурентних переваг підприємства за рахунок ринкової сили, витрат, якості, ключових компетенцій. Ринкова сила показує, якою мірою покупець готовий сплатити більш високу ціну за аналогічну продукцію його конкурентів. Конкурентна перевага, що базується на витратах, характеризується здатністю контролювати ціни та витрати на більш низькому рівні за конкурентів. В основі конкурентної переваги за рахунок якості продукції лежать відмінні характеристики продукції, які представляють підвищену цінність для споживача. Перевага, що ґрунтується на ключовій компетенції, досягається за рахунок навичок або технологій, що створюють унікальну цінність для споживача [4].

У «Великому економічному словнику» за редакцією А. Н. Азріліяна викладено наступне визначення: «Конкурентоспроможність – це властивість товару, послуги, суб'єкта ринкових відносин виступати на ринку нарівні з присутніми там аналогічними товарами, послугами або конкуруючими суб'єктами ринкових відносин [1].

Згідно з визначенням Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), конкурентоспроможність – це спроможність компаній, галузей, регіонів і країн забезпечити відносно високий рівень доходу і заробітної плати в умовах міжнародної конкуренції. Зазначена організація і ЄС розробляють теорії «інноваційного середовища», «узгодженої конкуренції», де основним фактором прискорення інновацій як фактора забезпечення конкурентоспроможності в сучасних умовах є знання. Європейська Комісія визначає конкурентоспроможність, як стійке зростання рівня життя в країні чи регіоні зі зменшенням рівня безробіття [10].

Поняття «конкурентоспроможності» досить широке, існує велика кількість визначень і методів оцінки. Враховуючи відносність і багатогранність конкурентоспроможності науковці розділяють цю категорію на: конкурентоспроможність продукції; конкурентоспроможність підприємства; конкурентоспроможність регіону; конкурентоспроможність галузі; конкурентоспроможність країни.

Конкурентоспроможність продукції й конкурентоспроможність підприємства співвідносяться між собою як частина й ціле. Зазвичай можливість фірми конкурувати на певному товарному ринку безпосередньо залежить від конкурентоспроможності її товарів (послуг), а також сукупності економічних методів управління господарською діяльністю, що впливають на результати конкурентної боротьби [2]. Тому,

конкурентоспроможність продукції є основою для забезпечення конкурентоспроможності підприємства, галузі та країни в цілому.

Конкурентоспроможність можна визначити як спроможність бути успішним стикаючись з конкуренцією. Конкурентоспроможність – це здатність реалізовувати продукцію, яка відповідає вимогам попиту (ціні, якості та кількості) і в той же час забезпечити прибуток протягом довгого періоду, який дозволить фірмі розвиватися. може бути в межах внутрішніх ринків (в цьому випадку фірми, або сектора, в тій же країні, порівнюються один з одним) або міжнародною (в даному випадку, порівняння між країнами). Підходи до визначення конкурентоспроможності продукції наведені в таблиці 1.

1. Підходи до визначення поняття «конкурентоспроможність продукції» в економічній літературі

Визначення поняття	Автор
Конкурентоспроможність товару – це комплекс споживчих та вартісних характеристик, які визначають його успіх на ринку, тобто спроможність саме даного товару бути обміненим на гроші в умовах широкої пропозиції до інших конкуруючих товаровиробників	Р. А. Фатхутдинов [9]
Конкурентоспроможність продукції – це результат реалізації виробничих, науково-технічних, економічних, організаційних, маркетингових та інших можливостей підприємства, регіону, галузі та країни в цілому.	М. М. Ільчук, І. А. Коновал [3]
Конкурентоспроможність продукції – це сукупність технічних, технологічних та економічних параметрів продукції, які у певний час відповідають вимогам зовнішнього і внутрішнього ринку та задовольняють вимоги потенційних споживачів.	Д. Г. Легеза [5]
Конкурентоспроможність продукції – це комплекс якісних та вартісних характеристик, які забезпечують здатність продукції відповідати санітарно-гігієнічним та екологічним вимогам, задовольняючи потреби споживачів та забезпечувати виробнику комерційний успіх (максимальний рівень доходності).	Л. Д. Павловська, С. О. Маковська [6]
Конкурентоспроможність продукції – ступінь її відповідності на певний момент вимогам цільових груп споживачів або обраного ринку за найважливішими характеристиками: технічними, економічними, екологічними тощо. Відображає здатність товару більш повно відповідати запитам покупців порівняно з аналогічними товарами, представленими на ринку. Вона визначається конкурентними перевагами: з одного боку, якістю товару, його технічним рівнем, споживчими властивостями, з іншого боку – цінами, установлюваними продавцями товарів.	О. Г. Янковий [2]

Узагальнивши підходи науковців до визначення поняття «конкурентоспроможність продукції», можна зробити висновок, що конкурентоспроможність продукції являє собою сукупність цінових, якісних,

технічних, екологічних і естетичних параметрів товару, які у певний час відповідають вимогам ринку та задовольняють вимоги потенційних споживачів, забезпечуючи виробнику комерційний успіх.

Висновки і перспективи. В результаті дослідження встановлено, що конкурентоспроможність продукції є складним і багатоаспектним поняттям. У різних літературних джерелах пропонується безліч визначень конкурентоспроможності продукції. Узагальнивши підходи науковців стосовно трактування цієї категорії, доцільним є виділення декількох базових підходів до сутності конкурентоспроможності продукції. Кожне трактування цього поняття доповнює одне одного і визначає конкурентоспроможність продукції як сукупність цінових, якісних, технічних, екологічних і естетичних параметрів товару, які у певний час відповідають вимогам ринку та задовольняють вимоги потенційних споживачів, забезпечуючи виробнику комерційний успіх. Подальші дослідження можуть стосуватися питань оцінки та підвищення конкурентоспроможності продукції аграрних підприємств, теоретичним підґрунтям якого буде уточнена сутність дослідженого поняття.

Список використаних джерел

1. Большой экономический словарь / Под ред. А. Н. Азрилияна. 4-е изд. доп. и перераб. М.: Институт новой экономики, 1999. 1248 с.
2. Конкурентоспроможність підприємства : оцінка рівня та напрями підвищення : [монографія] / За заг. ред. О. Г. Янкового. Одеса : Атлант, 2013. 470 с.
3. Конкурентоспроможність продукції скотарства і птахівництва України в системі євроінтеграції : монографія / Ільчук М. М., Коновал І. А., Мельникова І. В. та ін. К.: Вид-во ТОВ «Аграр Медіа Груп», 2015. 321 с.
4. Ламбен Ж.-Ж. Менеджмент, ориентированный на рынок: Стратегический и операционный маркетинг / пер. с англ. В. Б. Колчанова. СПб. : Питер, 2004. 796 с.
5. Легеза Д. Г. Конкурентоспроможність продукції сільськогосподарських підприємств : монографія. К. : ННЦ "Інститут аграрної економіки", 2011. 394 с
6. Павловська Л. Д., Маковська С. О. Формування конкурентоспроможності продукції типових сільськогосподарських підприємств: монографія. Житомир : Вид-во «Полісся», 2012. 204 с.
7. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. М. : Соцэкгиз, 1962. 684 с.
8. Рикардо Д. Сочинения: в 5-ти т. / Пер. под ред. чл.-кор. АН СССР М. Н. Смит. М.: Госполитиздат – Соцэкгиз, 1955 1961. Т.1–5.
9. Фатхутдинов Р. А. Стратегический менеджмент: учебное пособие. М.: ЗАО «Бизнес-школа» Интел - Синтез, 2004. 304с.
10. Latruffe L. (2010), "Competitiveness, Productivity and Efficiency in the Agricultural and Agri-Food Sectors", OECD Food, Agriculture and Fisheries Working Papers, No. 30, OECD Publishing.
11. Porter M. (1990), The Competitive Advantage of Nations, The Free Press, New York.

References

1. Azrillian A. (1999). Bolshoi ekonomycheskii slovar. Moscow: Instytut novoi ekonomiki.
2. Yankovyi O. H. (2013), Konkurentospromozhnist pidpriemstva: otsinka rivnia ta napriamy pidvyshchennia. Odesa: Atlant.
3. Ilchuk M. M., Konoval I. A., Melnykova I. V. ta in. (2015), Konkurentospromozhnist produktsii skotarstva i ptakhivnytstva Ukrainy v systemi yevrointehratsii. Kyiv: «Ahrar Media Hrup».
4. Lamben Zh.-Zh. (2004). Menedzhment, orientyrovannyi na rynek: Stratehicheskyyi i operatsyonnyi marketinh. SPb.: Piter.
5. Leheza D. H. (2011) Konkurentospromozhnist produktsii silskohospodarskykh pidpriemstv, Kyiv: "Instytut ahrarnoi ekonomiky".
6. Pavlovska L.D., Makovska S.O. (2012). Formuvannia konkurentospromozhnosti produktsii typovykh silskohospodarskykh pidpriemstv. Zhytomyr: Polissia.
7. Smit A. (1962), Issledovanie o prirode i prichinakh bohatstva narodov. Moscow: Sotsekhiz.
8. Rikardo D. (1955) Sochineniya. Moscow: Hospolitzdat – Sotsekhiz, V.1–5
9. Fatkhutdinov R.A. (2004), Stratehicheskyyi menedzhment: Moscow: «Biznes-shkola» Intel – Sintez.
12. Latruffe L. (2010), Competitiveness, Productivity and Efficiency in the Agricultural and Agri-Food Sectors”, OECD Food, Agriculture and Fisheries Working Papers, No. 30, OECD Publishing.
13. Porter M. (1990), The Competitive Advantage of Nations, The Free Press, New York.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРОДУКЦИИ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Е. В. Васильков

***Аннотация.** Статья посвящена актуальной проблеме современности – конкурентоспособности продукции аграрных предприятий, которая является объектом исследований многих современных ученых. В статье рассмотрены подходы к определению сущности понятия «конкурентоспособность продукции», на множественность которых повлияла его сложность многовекторность понимания этого вопроса среди ученых. Сформулировано уточненное понятие конкурентоспособности продукции.*

Дальнейшие исследования по проблеме могут касаться вопросов оценки и повышения конкурентоспособности продукции аграрных предприятий, теоретической основой которой будет служить уточненное определение сущности исследованного понятия.

Ключевые слова: конкуренция, конкурентоспособность, конкурентные преимущества, конкурентоспособность продукции, аграрные предприятия

THEORETICAL ASPECTS OF COMPETITIVENESS OF PRODUCTS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Ye. V. Vasytkov

Abstract. *The article is dedicated to the actual problem – the competitiveness of products of agricultural enterprises, which are the subject of research of many modern scientists. The purpose of research is the generalization of the approaches of defining the essence of the concept “competitiveness of products of agricultural enterprises”. In the article the approaches of defining the essence of the concept “competitiveness of products” were considered. The plurality of these approaches was influenced with their complexity and multidirectional of understanding of this issue among scientists. Specified definition of the concept of competitiveness of products was formulated. Further research of the problem may concern the evaluation and increasing competitiveness of products of agricultural enterprises, the theoretical basis of which will be specified essence of investigated concept.*

Key words: *competition, competitiveness, competitive advantages, competitiveness of products, agricultural enterprises*

UDK630.6: 504.062

FOREST MANAGEMENT AND CLIMATE CHANGE

L.R. VOLIAK, PhD, Senior Lecture of the Department
Statistics and Economic Analysis,

D.M. VOLOSHINA, student of Economic faculty

National University of Life and Environmental Science of Ukraine

I.S. HRYHORYEV, Manager

Wein und Sektgut Bamberger Company, Germany

*E-mail: voliaklr@gmail.com, darina.voloshina1@gmail.com,
ihor.hrv@gmail.com*

Abstract. *Adapting the management of forest resources to climate change involves addressing several crucial aspects to provide a valid basis for decision making. These include the knowledge and belief of decision makers, the mapping of management options for the current as well as anticipated future bioclimatic and socioeconomic conditions, and the ways decisions are evaluated and made. We investigate the adaptive management process and develop a framework including these three aspects, thus providing a structured way to analyze the challenges and opportunities of managing forests in the face of climate change. Finally, our proposed framework for identifying*

THEORETICAL ASPECTS OF COMPETITIVENESS OF PRODUCTS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Ye. V. Vasytkov

Abstract. *The article is dedicated to the actual problem – the competitiveness of products of agricultural enterprises, which are the subject of research of many modern scientists. The purpose of research is the generalization of the approaches of defining the essence of the concept “competitiveness of products of agricultural enterprises”. In the article the approaches of defining the essence of the concept “competitiveness of products” were considered. The plurality of these approaches was influenced with their complexity and multidirectional of understanding of this issue among scientists. Specified definition of the concept of competitiveness of products was formulated. Further research of the problem may concern the evaluation and increasing competitiveness of products of agricultural enterprises, the theoretical basis of which will be specified essence of investigated concept.*

Key words: *competition, competitiveness, competitive advantages, competitiveness of products, agricultural enterprises*

UDK630.6: 504.062

FOREST MANAGEMENT AND CLIMATE CHANGE

L.R. VOLIAK, PhD, Senior Lecture of the Department
Statistics and Economic Analysis,

D.M. VOLOSHINA, student of Economic faculty

National University of Life and Environmental Science of Ukraine

I.S. HRYHORYEV, Manager

Wein und Sektgut Bamberger Company, Germany

*E-mail: voliaklr@gmail.com, darina.voloshina1@gmail.com,
ihor.hrv@gmail.com*

Abstract. *Adapting the management of forest resources to climate change involves addressing several crucial aspects to provide a valid basis for decision making. These include the knowledge and belief of decision makers, the mapping of management options for the current as well as anticipated future bioclimatic and socioeconomic conditions, and the ways decisions are evaluated and made. We investigate the adaptive management process and develop a framework including these three aspects, thus providing a structured way to analyze the challenges and opportunities of managing forests in the face of climate change. Finally, our proposed framework for identifying*

adaptation strategies provides solutions for enhancing forest structure and diversity, biomass and timber production, and reducing climate change-induced damages. They are spatially heterogeneous, reflecting the diversity in growing conditions and socioeconomic settings within Europe.

Keywords: *behavioral adaptation; forest management; knowledge management; mathematical programming; process-based models; spatial planning.*

Introduction. Climate change is having and will continue to have a distinct effect on boreal forests in the northern hemisphere [1]. Such effects include shorter periods of ground frost; northward movement of the forestline; reduced snowfall and snowpack; increased risks for fire, windthrow, and drought; and timber damage as a result of insects and fungi [2]. Not only will these changes affect forest composition but they can and should also alter the practices of forest management by landowners [3]. Thus, climate change is and will continue to be a major change factor for private forest owners in their forest management decisions.

Each climate change approach has a place within forest management not only at the national level but also within the management plans of non-industrial private forest owners (hereafter forest owners), who provide ecosystem services to their communities and are working to keep their forests productive for decades to come. Climate change considerations are especially important in parts of the boreal forest that are dominantly owned by private individuals and families.

Analysis of recent researches and publications. Research on environmental management, improvement of organizational and economic principles of forest management have been reflected in the scientific works of such scholars: G. Bondaruk, Y. Didukha, S. Lebedevich, E. Mishenina, T. Tunitsy, O. Furdychka, I. Iarova and others.

Purpose. There are theoretical and methodological rationale for the role of forestry in adapting to the effects of climate change and mitigating them.

Methods. In the study the following methods are used: methods of systematization and generalization; a comparative methods – to analyze the dynamics of indicators of the volume and structure of enterprises; logical method – for a consistent generalization of theoretical and practical scientific research statements.

Results. In general, climate change will affect the forest conditions (area, health and vitality and biodiversity), allowing increases in growth rates in some areas while endangering the survival of species and forest communities in others. Temperature, availability of water and changes in seasonality may all become limiting factors, depending on geographic area, original climatic conditions, species diversity and human activities. Most commonly, these changes will affect the frequency and intensity of fires and insect pests and diseases, as well as damage done by extreme weather conditions, such as droughts, torrential rains and hurricane winds. In some cases, this may lead to expansion of forest areas; for example, temperate forests are expected to

spread poleward. In other cases it may lead to reduction of forest areas, such as in the northeast Amazonian region, where forest dieback is expected to reach enormous proportions due to reduced availability of water, in combination with unsustainable land use practices. Provision of forest ecosystem services and goods will be altered by these changes, posing a number of new challenges to forest managers. In some areas, responses to climate change will affect the demand for forest products; for example, increased demand for forest-based fuels as a substitute for fossil fuels. Societies react to their perceptions of the actual and potential impacts of climate change on ecosystems by developing policies and a global survey by FAO found that, although most forest managers are aware of and concerned about climate change and its potential impacts, only few have clear ideas on how to prepare for and react to it. From these few, however, many interesting and important lessons may be learned. Possibly the biggest lesson is that sustainable forest management (SFM), the overarching vision for forests and associated principles that have been adopted by all members of the United Nations, is a sound foundation to guide forest managers' responses to climate change. SFM can help forest managers reduce the risk of damage and possible losses from changing climatic conditions and also to undertake effective mitigation actions.

Monitoring of changes is possibly the activity that would add most burden to forest management activities, since to date few effective and cheap ways to monitor changes have been found and implemented. It is nevertheless important for future forest management operations, as it is mainly through monitoring that forest managers will be alerted to changes early on. In addition, several of the opportunities that are currently being discussed in relation to climate change, such as payment for ecosystem services, require monitoring to identify and measure services rendered.

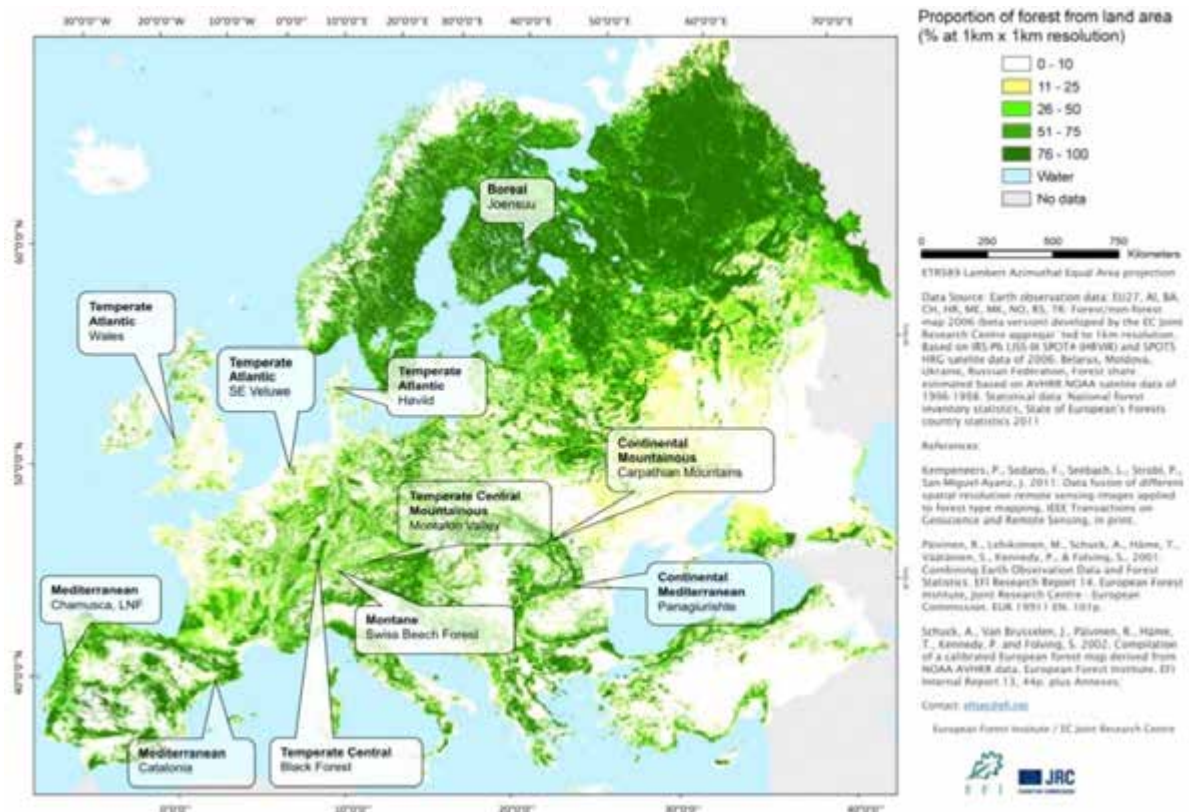
However, several challenges have to be dealt with and flexible AFM strategies need to be defined because there is uncertainty about the degree of climate change [4], the influence on disturbance regimes, the speed with which changes happen, and the response of forests to the changing climate. Furthermore, decision makers may have their own perceptions and beliefs about the degree of change (and not the causes of climate change being anthropogenic or not), and they adjust decisions accordingly.

New information continuously flows to decision makers, affecting their beliefs and expectations about climate change. Behavioral decision research has started to investigate how forest owners relate to new knowledge, how they form and change perceptions, and how this affects their decision-making behavior [5]. Similarly, the impacts of climate change on the state and functioning of forest ecosystems and their components is the subject of a growing number of studies [6].

Case studies from different bioclimatic regions were selected to reflect the diversity of European forests (Fig. 1). They feature commonalities such as a focus on timber production and assessment of the impact of climate change on growth and competition, but different management goals were important in

each case, e.g., risk management concerns such as forest fires; protection from natural hazards; optimization of biomass production; recreation; or nature conservation.

Fig. 1. Case studies representing the diversity of European forests (Source: European Forest Institute).

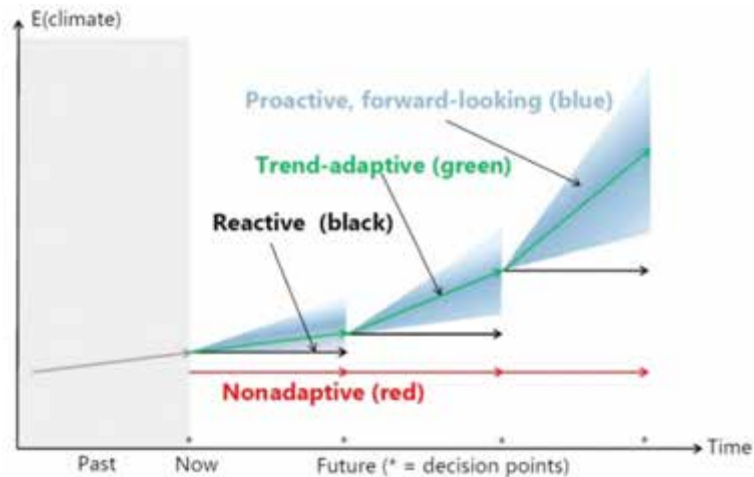
The framework for the evaluation of forest management adaptation to climate change requires the following:

1. available expert knowledge on climate change projections, impacts of climate change on forest ecosystems, and associated uncertainties;
2. knowledge of decision makers' perceptions of the phenomenon, their behavior in handling the associated impacts and risks;
3. knowledge of the way evidence is brought together by decision makers to form their beliefs about possible futures.

Below, we describe four stylized types of decision-making processes that differ in how they take into account uncertainty and new information on the state and development of the climate and evaluate alternative management decisions: the “no-change,” the “reactive,” the “trend-adaptive,” and the “forward-looking adaptive” decisionmaking types (Fig. 2). The climate to be realized is unknown in all types, but available information is interpreted and applied differently in their assessment of the future.

The colors illustrate the different expectations of decision-making types. Blue is the observed and unique change in the past. Red is the expectation under “nochange decision making,” where past treatments are repeated as long as they appear to work.

The black expectation refers to “reactive decision making,” where decisions are changed based on the observed change in the past. Green refers to “trendadaptive decision making,” where adaptation to the predicted trend occurs. Blue-grey shadows denote “forward-looking adaptive decision making,” where a range of possible futures is expected and where the expectations get broader, i.e., more uncertain, as we go more distantly into the future.

Fig. 2. An illustration of climate change expectations seen at time point “now,” i.e., $E_{\text{Now}}(\text{Climate})$ to the several decision points in the future.

The no-change and reactive types of decisions making base decisions at any point in time on available information about past and present climate states only. The decisions do not depend on expected and predicted future fluctuations, trends, or asymptotic behavior of the climate. They differ in whether beliefs are updated to the currently observed climate or not (the point “now” in Figure 3). No-change decision making assumes that past climate will persist, and any temporary variation is just considered trendless fluctuations, so the best guess of the future is the original starting point.

However, when making a management decision, the uncertainty characterizing the situation is not fully taken into account, and the decision-making process is not designed to include learning. We return to this type of decision making in our discussion of simulation-optimization studies. Finally, in forward-looking adaptive decision making the state of the climate and the forest, as well as recent and ongoing climate change are observed, but instead of formulating expectations in the form of a single trend or scenario, the uncertainty inherent in the predictions of climate change and particularly in the likely impacts is acknowledged.

Decisions on adaptation vary across European forest landscapes, partly because the severity and importance of foreseen impacts of climate change differ among regions and partly because ecological as well as socioeconomic conditions vary. Decision-making tools are useful in exploring a large decision space subject to multiple goals and constraints and finding the most suitable adaptation strategy for forest resource management under climate change. Knowledge-based decision analysis is essential for the management of forest

enterprises incorporating subjective beliefs of decision makers about climate change.

Decisions on whether to adapt immediately or to postpone adaptation in the hope of receiving more information in the future, should be made carefully using a real options approach. This guarantees the flexibility of changing decisions in the future and allows analyzing the trade-offs between high costs of irreversible decisions and damage caused as a result of delayed adaptation. . Re-evaluation of decision alternatives at later stages is recommended in order to take into account revised beliefs about climate change and its impacts and lessons learned from applying certain adaptive management options. Adaptation is most critical on poor sites in forest ecosystems that are highly vulnerable to climate change and its consequences and in areas where regulating and protecting forest ecosystem services are of great importance.

Conclusions and perspectives. Because climate change is a dynamic and complex phenomenon we need to (i) monitor its physical state, i.e., most indicative properties, to recognize the actual climate development, (ii) consider the impacts of this development on biological systems, and (iii) integrate knowledge and beliefs of decision makers into dynamic models of decision-making processes. Therefore, policies targeting the application of a single adaptive management strategy to a greater area, e.g., a region or an entire country, may be suboptimal for some forest owners and/or properties. This underscores that structured and transparent generation of decision alternatives should span a sufficiently large decision space. AFM strategies should at least aim at maintaining current forest ecosystem goods and services provision and at providing an opportunity to implement prevention strategies against increasing damages to forest caused by factors with high regional impact, i.e., disturbances such as forest fire, windthrow, and pathogen calamities. Forest resilience to climate change will be enhanced through fostering diversity at different levels, e.g., AFM and genetic adaptation. This starts with better consideration of genetic diversity in AFM strategies, but applies also to the combination of different AFM strategies at the landscape scale and the consideration of alternative decision-making approaches.

Literature

1. Harris et al., 2009; IPCC, 2014
2. Harris et al., 2009; Volney and Fleming, 2000; Stocks et al., 1998
3. Eriksson, 2014; van Gameren and Zaccai, 2015; Lawrence, 2017; Sohngen and Tian, 2016
4. Allen et al. 2000, IPCC 2014
5. Blennow et al., 2016
6. Allen et al. 2010, Lindner et al. 2014, Hickler et al. 2015

Reference

1. Harris et al., 2009; IPCC, 2014
2. Harris et al., 2009; Volney and Fleming, 2000; Stocks et al., 1998
3. Eriksson, 2014; van Gameren and Zaccai, 2015; Lawrence, 2017; Sohngen and Tian, 2016
4. Allen et al. 2000, IPCC 2014

5. Blennow et al., 2016

6. Allen et al. 2010, Lindner et al. 2014, Hickler et al. 2015

УПРАВЛЕНИЕ ЛЕСНЫМИ РЕСУРСАМИ И ИЗМЕНЕНИЕ КЛИМАТА

Л. Р. Воляк, Д. М. Волошина, И. С. Григорьев

Аннотация. Адаптация управления лесными ресурсами к изменению климата предусматривает решение нескольких аспектов, которые включают в себя компетенции менеджеров, принимающих решения; разработку вариантов управления текущими, а также предполагаемыми биоклиматического и социально-экономическими условиями, а также пути оценки и математическое моделирование решений.

Проведен анализ процесса адаптивного управления и разработана структура, включающая аспекты, которые обеспечивают структурированный способ анализа проблем и возможностей управления лесами в условиях изменения климата.

Предложена стратегия адаптации по воссозданию структуры и разнообразия лесов, производства биомассы и древесины и уменьшения повреждений, вызванных климатическими изменениями. Учтены пространственную неоднородность территорий, отражающие разнообразие условий в Европе.

Ключевые слова: поведенческая адаптация; лесное хозяйство; управления знаниями; математическое программирование; модели на основе технологических процессов; пространственное планирование.

УПРАВЛІННЯ ЛІСОВИМИ РЕСУРСАМИ ТА ЗМІНА КЛІМАТУ

Л. Р. Воляк, Д. М. Волошина, І. С. Григорєв

Аннотація. Адаптація управління лісовими ресурсами до зміни клімату передбачає вирішення кількох аспектів, які включають в себе компетенції менеджерів, що приймають рішення; розробку варіантів управління поточними, а також передбачуваними біокліматичними та соціально-економічними умовами, а також шляхи оцінки та математичне моделювання рішень.

Проведено аналіз процесу адаптивного управління та розроблено структуру, що включає аспекти, які забезпечують структурований спосіб аналізу проблем та можливостей управління лісами в умовах зміни клімату.

Запропоновано стратегію адаптації щодо відтворення структури та різноманітності лісів, виробництва біомаси та деревини і зменшення пошкоджень, спричинених кліматичними змінами. Враховано просторову неоднорідність територій, що відображають різноманітність умов в Європі.

Ключові слова: поведінкова адаптація; лісове господарство; управління знаннями; математичне програмування; моделі на основі технологічних процесів; просторове планування.

ІНДИКАТОРИ МОНІТОРИНГУ РОЗВИТКУ РИНКУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

І. В. ВОРОНЕНКО, кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**
E-mail:irynav@email.ua

Анотація. Зазначено, що стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) безпосередньо впливає на всі сфери економічної діяльності як конкретної країни, так і світу в цілому. Наведено основні діючі індикатори вимірювання сучасного стану різних аспектів світового ринку ІКТ.

Здійснено функціональний та кореляційний аналіз індикаторів для моніторингу розвитку ринку ІКТ, запропонованих Міжнародним союзом електрозв'язку, який є спеціалізованою установою Організації Об'єднаних Націй з ІКТ, а саме: глобального індексу кібербезпеки, індексу розвитку ІКТ та регуляторного трекеру ІКТ.

Встановлено структуру показників, що включаються під час розрахунку даних індексів, а також механізм підрахунку інтегрального показника. Вказано на наявність тенденції щодо зростання показників досліджуваних індексів у цілому по світу. Зроблено висновок щодо недостатнього рівня кібербезпеки, розвитку ІКТ та регулювання України. Встановлено наявність взаємозв'язку на високому рівні значимості між індексом кібербезпеки та індексом розвитку ІКТ.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, індекси, регулювання, кібербезпека

Актуальність. Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та засобів масової інформації на сьогодні безпосередньо впливає на всі сфери економічної діяльності як конкретної країни, так і світу в цілому. Підкреслимо, що у схваленій Розпорядженням Кабінету Міністрів України ще в 2013 році на період до 2020 року Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні зазначено «Загальносвітовою тенденцією є трансформація індустріального суспільства у постіндустріальне, що відбувається в умовах посилення глобалізаційних процесів, розширення сфери послуг і нематеріального виробництва у результаті науково-технічного прогресу, у тому числі масштабного, глибинного та динамічного проникнення ІКТ в усі сфери життєдіяльності особи, суспільства, суб'єктів господарювання та держави. На даний час для більшості держав розвиток інформаційного суспільства є одним з національних

пріоритетів. Між тим інформаційно-комунікаційні технології є необхідним інструментом соціально-економічного прогресу, одним з основних чинників інноваційного розвитку економіки» [1].

У цих умовах, погоджуючись з С. О. Довгим, що «достовірні та точні статистичні дані є ключовим чинником для розуміння економічних і соціальних явищ» [2], вважаємо за доцільне звернутися до аналізу систем індикаторів вимірювання ключових показників сучасного стану розвитку світового ринку ІКТ формування яких, обумовлене нестачею наявних статистичних даних, було розпочато у 1997 році.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу різних систем індикаторів розвитку світового ринку ІКТ приділяється багато уваги різними вітчизняними та закордонними вченими, зокрема Л. Ганущак-Єфименко [3], О. Довгим [2], Й. Зоруджею [4], Г. Коломійцем [5], Р. Мачугою [6], Б. Сану [7], Дж. Саксом [8], М. Фархаді [9]. Безпосередньо із самою статистичною інформацією щодо конкретної системи індикаторів, а також її функціональним аналізом можна ознайомитися на офіційних сайтах міжнародних організацій та агентств.

Варто зазначити, що на сьогодні до основних діючих індикаторів вимірювання ключових показників сучасного стану розвитку різних аспектів світового ринку ІКТ відносять глобальний індекс кібербезпеки (Global Cybersecurity Index), індекс глобальних відкритих даних (Global Open Data Index), індекс мережевої готовності (Networked Readiness Index), індекс цифрового доступу (Digital Access Index), індекс розвитку електронного уряду (The UN Global E-Government Development Index), індекс розвитку ІКТ (ICT Development index), індекс цифрового поділу (Digital Divide Index), регуляторний трекер ІКТ (ICT Regulatory Tracker).

Формування трьох із цих індексів, а саме глобального індексу кібербезпеки, індексу розвитку ІКТ та регуляторного трекеру ІКТ здійснює Міжнародний союз електрозв'язку, який є спеціалізованою установою Організації Об'єднаних Націй з ІКТ [10]. Відтак, вважаємо за доцільне здійснити функціональний, статистичний та кореляційний аналіз даних індексів.

Крім того, варто також зазначити, що на сьогодні відсутні системні наукові праці, в яких здійснено функціональний та кореляційний аналіз індикаторів моніторингу розвитку ринку ІКТ.

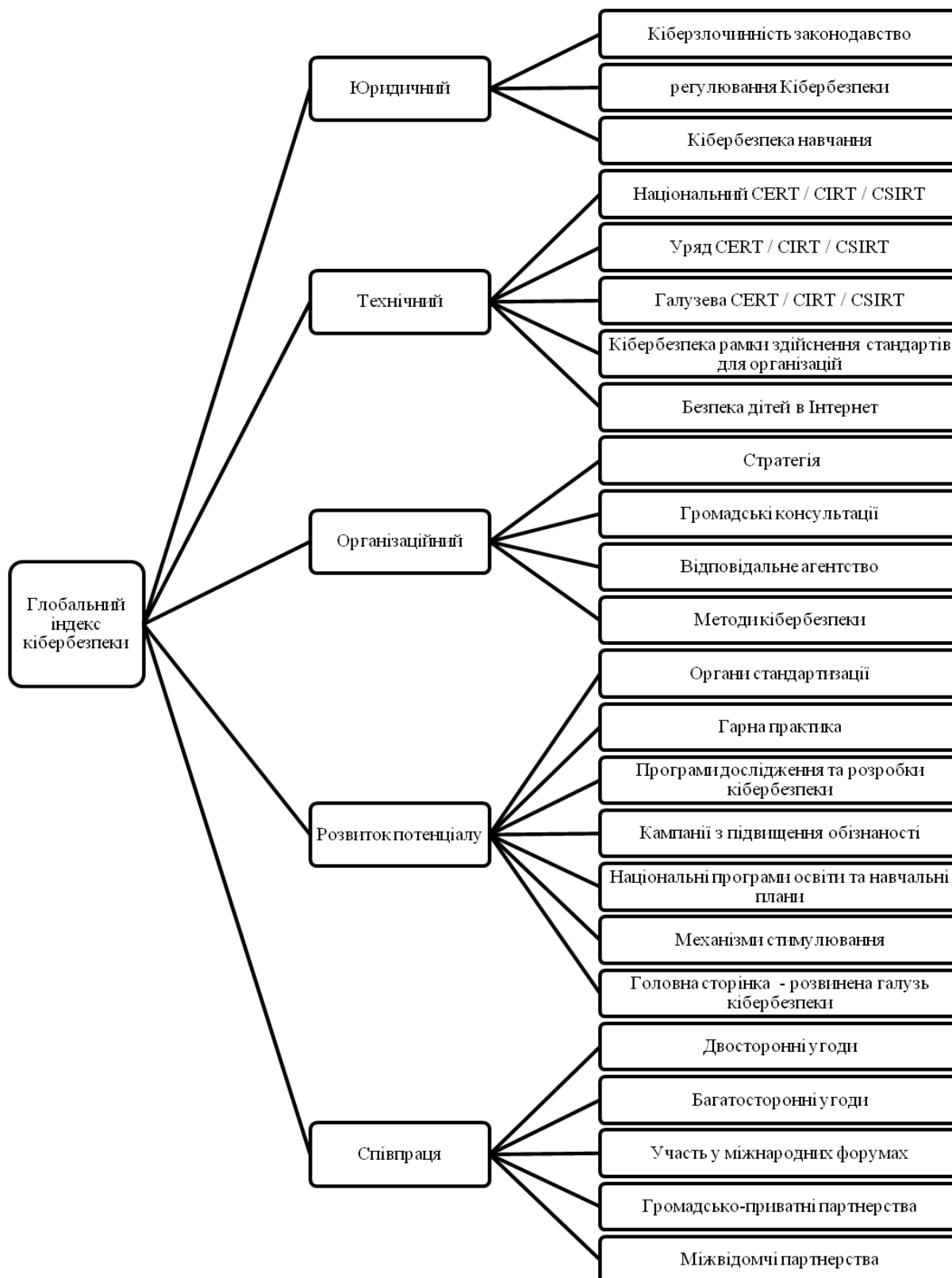
Метою дослідження є оцінка світового ринку ІКТ на основі функціонального та кореляційного аналізу систем індикаторів для моніторингу розвитку ринку ІКТ, запропонованих Міжнародним союзом електрозв'язку.

Матеріали і методи дослідження. Для підготовки дослідження в даній статті використано статистичні дані: Міжнародного союзу електрозв'язку щодо глобального індексу кібербезпеки, індексу розвитку ІКТ та регуляторного трекеру ІКТ. Для досягнення поставленої мети застосовано методи статистичного, кореляційного та функціонального аналізу.

Результати дослідження та їх обговорення. Глобальний індекс кібербезпеки, представлений громадськості у 2014 році та суттєво змінений у звітах за 2015 та 2017 роки є багатосторонньою ініціативою, щоб виміряти готовність країн до кібербезпеки за наступними основними 5 напрямками: юридичний (вимірюється на основі існування правових установ та рамок, що стосуються кібербезпеки та кіберзлочинів); технічний (вимірюється на базі наявності технічних інститутів та структур, що стосуються кібербезпеки); організаційний (вимірюється на основі наявності інституцій координації політики та стратегій розвитку кібербезпеки на національному рівні); розвиток потенціалу (вимірюється на основі існуючих програм досліджень та розробок, освітніх та навчальних програм, сертифікованих фахівців та установ державного сектору, що сприяють створенню потенціалу); співпраця (вимірюється на основі існування партнерських відносин, кооперативних рамок та мереж обміну інформацією) [11]. Для наочності на рис. 1 наведено структуру показників, що включаються під час розрахунку глобального індексу кібербезпеки.

Відтак, глобальний індекс кібербезпеки містить 25 індикаторів та 157 питань, що були відібрані за наступними критеріями: відповідність п'яти ключових елементів глобального індексу кібербезпеки та сприяння досягненню основних цілей та концептуальних рамок Програми глобальної кібербезпеки; наявність та якість даних; можливість перехресної перевірки за допомогою вторинних даних [12]. Розрахунок індикаторів, що використовуються для визначення глобального індексу кібербезпеки базується на карті дерева розробки кібербезпеки та бінарних варіантах відповіді. Кожен із п'яти стовпів пов'язаний з певним кольором. Чим глибше пройдений шлях, що вказує на більш розвинений рівень прихильності, тим глибшого кольору стає зображення. Концепція ґрунтується на припущенні, що чим більше розвинена кібербезпека, тим складнішими будуть спостережені рішення. Тому, чим далі країна йде по карті дерева, підтверджуючи наявність заздалегідь ідентифікованих кібер-рішень, тим складнішими та складнішими є зобов'язання щодо кібербезпеки в межах цієї країни, що дозволяє йому отримати більший бал. Обґрунтуванням використання можливостей двійкової відповіді є ліквідація оцінки на основі думки та будь-якого можливого упередження щодо певних типів відповідей. Крім того, проста, на думку розробників даної системи, двійкова концепція дозволяє здійснювати швидко і більш складну оцінку, оскільки вона не вимагає довгих відповідей від країн, так як респондент лише підтверджує наявність чи відсутність певних попередньо визначених рішень з кібербезпеки.

На рисунку 2 для наочності наведено аналіз стану глобального індексу кібербезпеки для 193 країн світу[11]. За даними 2017 року першість у глобальному індексі кібербезпеки отримав Сінгапур, за ним розташувалися Сполучені Штати Америки, Малайзія та Оман. Серед країн Європи лідирують Естонія, Франція і Норвегія. Останнє місце посіла Екваторіальна Гвінея.

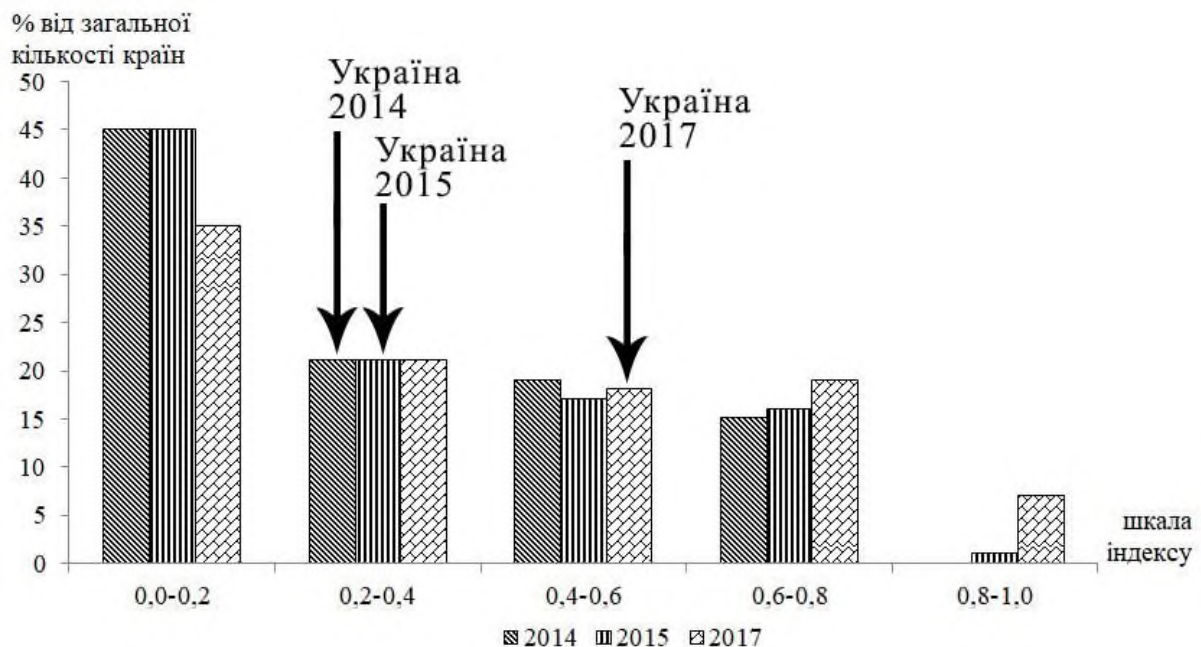

Рис. 1. Структура показників, що включаються під час розрахунку глобального індексу кібербезпеки

Підкреслимо наявність тенденції щодо покращення індексу за роками в цілому по світу. Так, якщо за даними 2014 року не було жодної країни з найвищим глобальним індексом кібербезпеки (значення індексу

понад 0,8), то в 2017 році таких країн було 7 % від загальної кількості; індекс від 0,6 до 0,8 у 2014 році був у 15 %, а в 2017 році у 19 %. Щодо України, то в 2014 році глобальний індекс кібербезпеки складав 0,35, а в 2017 році – 0,5, тобто незважаючи на суттєве покращення можна говорити про недостатній рівень кібербезпеки.

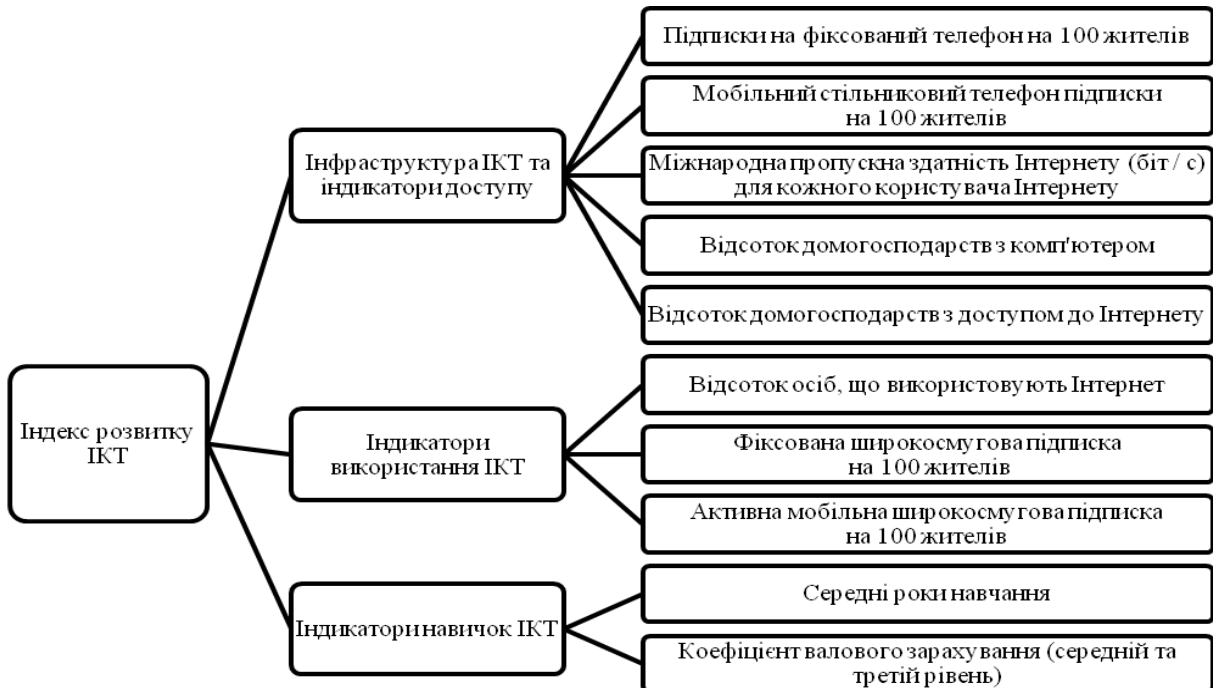
Рис. 2. Динаміка глобального індексу кібербезпеки за країнами світу

Індекс розвитку ІКТ, який щорічно оприлюднюється із 2009 року, являє собою складений індекс, який поєднує в собі 11 показників в один етап, та використовується для моніторингу та порівняння розвитку ІКТ між країнами та з часом [13, 14]. Основними цілями даного індексу є вимірювання: рівня та еволюції в часі розвитку ІКТ у країнах; прогресу у розвитку ІКТ як в розвинених, так і країнах, що розвиваються; цифрового розриву, тобто розбіжності між країнами з точки зору їх рівня розвитку ІКТ; потенціалу розвитку ІКТ та ступеня, на яку країни можуть використовувати його для посилення зростання та розвитку в контексті наявних можливостей та навичок.

Виходячи з цієї концептуальної основи, індекс розвитку ІКТ поділяється на три субіндекси, для наочності на рисунку 3 наведено структуру показників, що включаються під час розрахунку індексу розвитку ІКТ.

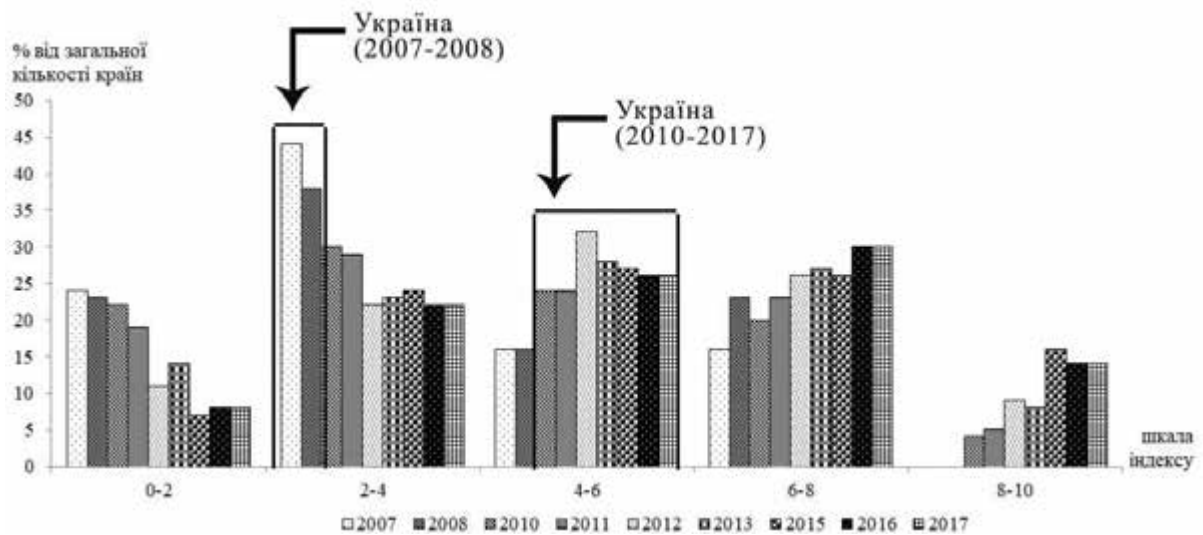
Варто зазначити, що індекс розроблений таким чином, щоб бути глобальним та відображати зміни, що відбуваються у країнах на різних рівнях розвитку ІКТ. Відтак він спирається на обмежений набір даних, які можуть бути встановлені з розумною довірою до країн на всіх рівнях розвитку. Суб-індекси розраховується шляхом підведення підсумків зважених значень показників, включених до відповідної підгрупи: для розрахунку кінцевого індексу для суб-індексу доступу до ІКТ та використання ІКТ кожному надається 40-відсотковий коефіцієнт зважування, а суб-індекс навичок (оскільки він базується на індикаторах проксі) на 20%. Остаточне

значення індексу розраховується шляхом підсумовування зважених субіндексів.

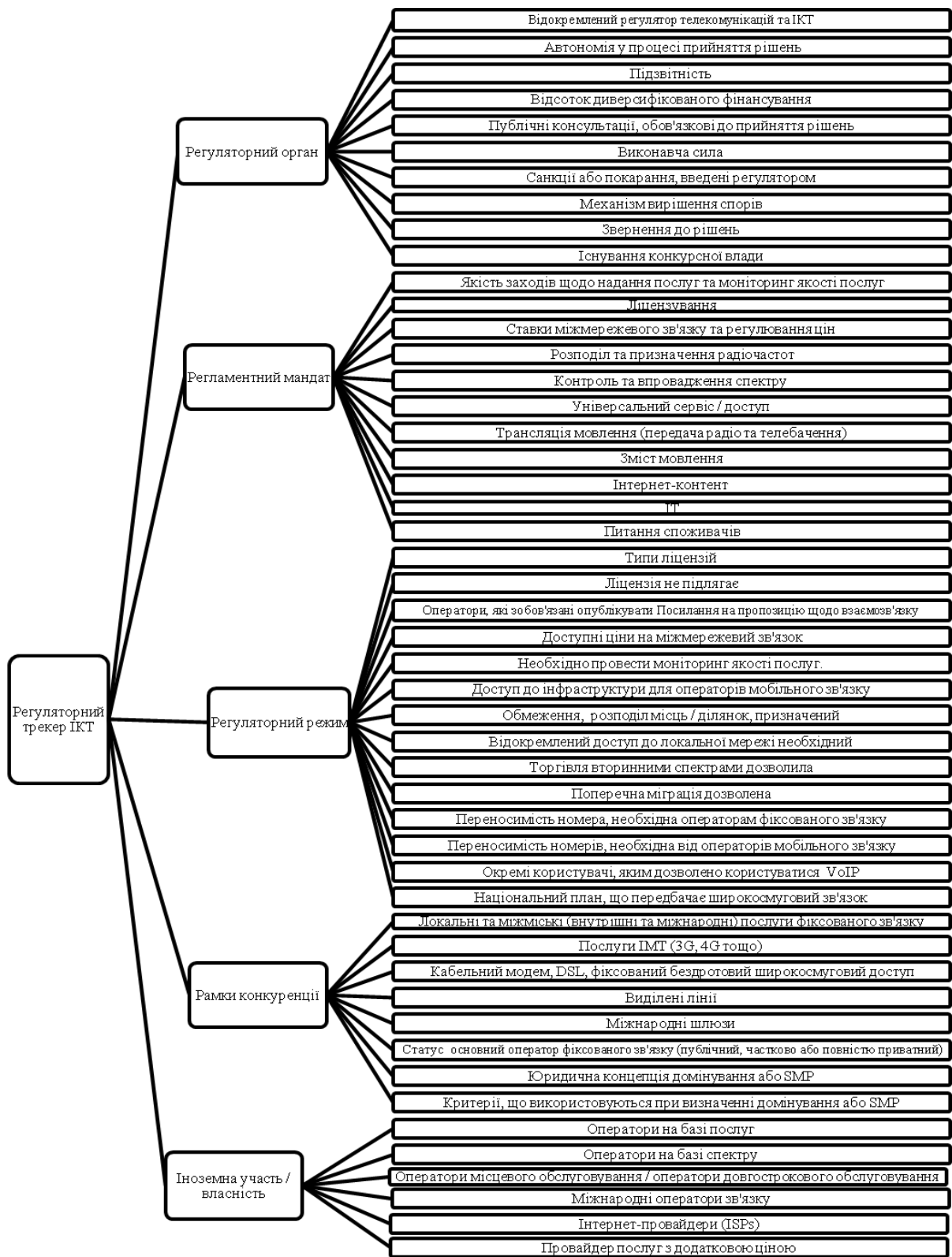

Рис. 3. Структура показників, що включаються під час розрахунку індексу розвитку ІКТ

На рисунку 4 для наочності наведено аналіз динаміки індексу розвитку ІКТ за даними 133 країн світу [13, 14]. За даними 2017 року першість за індексом розвитку ІКТ отримали Ісландія, Республіка Корея та Швейцарія. Серед країн Європи також лідирують Данія, Велика Британія та Нідерланди. Останнє місце посіла Ерітрея.

Рис. 4. Динаміка індексу розвитку ІКТ за країнами світу

Рис. 5. Структура показників, що включаються під час розрахунку регуляторного трекеру ІКТ

Відзначимо наявність сталої тенденції щодо покращення даного індексу за роками в цілому по світу. Так, якщо за даними 2007 року не було жодної країни з найвищим індексом розвитку ІКТ (значення індексу

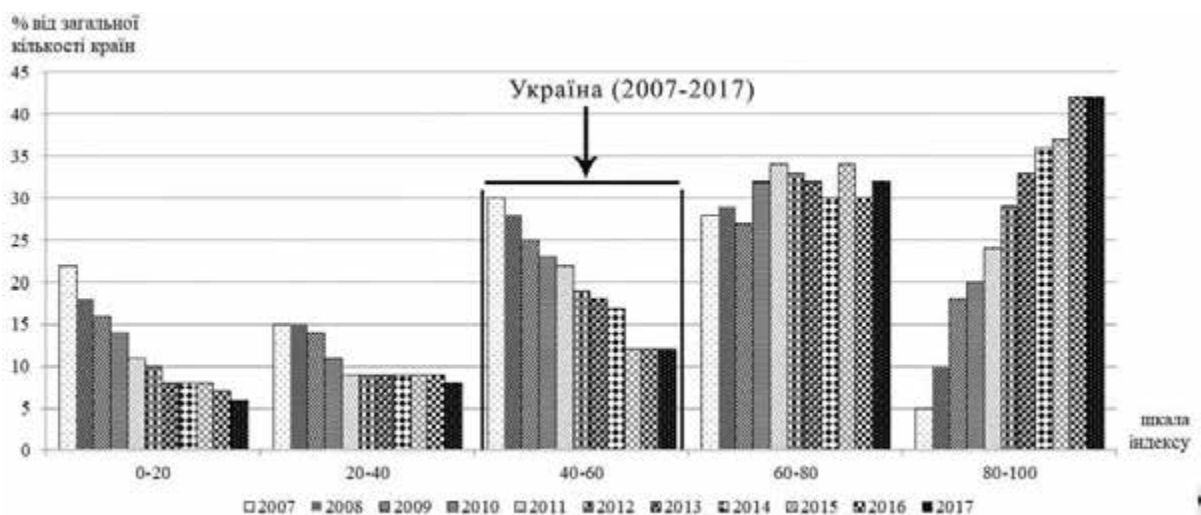
понад 0,8), то в 2017 році таких країн було 14% від загальної кількості; індекс від 0,6 до 0,8 у 2007 році був у 16 %, а в 2017 році у 30 %. Щодо України, то в 2007 році індекс розвитку ІКТ складав 3,6, а в 2017 році – 5,6, тобто аналогічно до глобального індексу кібербезпеки незважаючи на суттєве покращення за досліджуваний період можна говорити про недостатній рівень розвитку ІКТ.

Регуляторний трекер ІКТ є інструментом, який допомагає особам, які приймають рішення, та регуляторам, з метою швидкого розвитку регулювання ІКТ [15-17]. Даний індекс дозволяє використовувати різні аналітичні функції, щоб визначити зміни, що відбуваються в регуляторному середовищі ІКТ, більш того використовуючи як кількісні, так і якісні дані, регуляторний трекер ІКТ робить можливим порівняльний аналіз та виявлення тенденцій в законодавчих та регуляторних рамках ІКТ, що, в свою чергу, допомагає виявити прогалини у існуючій системі регулювання ІКТ.

Зазначимо, що регуляторний трекер ІКТ складається з 50 індикаторів, що згруповані в чотири кластери, для наочності на рисунку 5 наведено структуру показників, що включаються під час розрахунку регуляторного трекеру ІКТ.

Дослідження охоплює від 187 до 190 держав-членів МСЕ протягом 2007 – 2017 рр., після кодування оригінальної якісної інформації всім показникам для кожної країни надається оцінка від 0 до 2, що дозволяє за підсумком розрахувати інтегральний показник.

На рисунку 6 для наочності наведено аналіз динаміки індексу розвитку ІКТ за даними 187 країн світу[15]. За даними 2017 року першість за рівнем регуляторного трекеру ІКТ отримали наступні країни Європи: Італія, Ірландія, Румунія, Португалія. Останнє місце посіла Джибуті.

Рис. 6. Динаміка регуляторного трекеру ІКТ за країнами світу

Відзначимо наявність істотної тенденції щодо покращення індексу за роками в цілому по світу. Так, якщо за даними 2007 року було лише 5% з найвищим індексом розвитку ІКТ (значення індексу понад 80), то в 2017 році

таких країн було 42% від загальної кількості; індекс від 60 до 80 у 2007 році був у 26 %, а в 2017 році у 32 %. Відтак, регуляторний індекс ІКТ за даними 2017 року для 138 країн світу є середнім або високим. Щодо України, то в 2007 році регуляторний трекер ІКТ складав 47,8, а в 2017 році – 56,3, тобто можна говорити про недостатній рівень регулювання ІКТ.

Розглядаючи побудовану кореляційну матрицю (табл. 1) між глобальним індексом кібербезпеки, індексом розвитку ІКТ та регуляторним трекером ІКТ, яка була розрахована на базі 121 спостереження за 2017 рік, можна зробити висновок щодо наявності в цілому взаємозв'язку на високому рівні значимості. Найбільше корелюють між собою глобальний індекс кібербезпеки та індекс розвитку ІКТ (0,63), що свідчить про наявність спільних факторів та показників у структурі їх субіндексів. Найменш корелюють між собою глобальний індекс кібербезпеки та регуляторний трекер ІКТ (0,41). Підкреслимо, що кожний із представлених коефіцієнтів кореляції існує на високому рівні значимості, а саме рівень значимості (Р-значення) становить менше 0,005.

1. Кореляційна матриця за даними 2017 року

Назва індексу	Глобальний індекс кібербезпеки	Індекс розвитку ІКТ	Регуляторний трекер ІКТ
Глобальний індекс кібербезпеки	1		
Індекс розвитку ІКТ	0,63***	1	
Регуляторний трекер ІКТ	0,41***	0,51***	1

Примітки:*** = P <0,005

Кореляція даних індексів за 2015 рік на тій самій базі спостережень майже не відображає суттєвих змін (кожен коефіцієнт кореляції відрізняється від свого попередника не більше ніж на дві соті), водночас рівень значимості залишився на суттєвому рівні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Успішно функціонуючий ринок ІКТ є суттєвим підґрунтям, як до збільшення темпів економічного розвитку, так і для побудови громадянського суспільства.

У результаті дослідження встановлено структуру показників, що включаються під час розрахунку індикаторів для моніторингу розвитку ринку ІКТ, запропонованих Міжнародним союзом електрозв'язку, який є спеціалізованою установою Організації Об'єднаних Націй з ІКТ, а саме: глобального індексу кібербезпеки, індексу розвитку ІКТ та регуляторного трекера ІКТ. Відзначено, що дані індекси розглядають ринок ІКТ з різних аспектів, відтак суттєво різняться субіндекси, що включені до їх складу.

Незважаючи на це, розглядаючи побудовану кореляційну матрицю між глобальним індексом кібербезпеки, індексом розвитку ІКТ та регуляторним трекером ІКТ, можна зробити висновок щодо наявності в цілому взаємозв'язку на високому рівні значимості. Найбільше з усіх корелюють між собою глобальний індекс кібербезпеки та індекс розвитку ІКТ.

Відзначено наявність тенденції щодо покращення всіх досліджуваних індексів за роками в цілому по світу. Аналогічна тенденція спостерігається і в

Україні, однак, незважаючи на це, наразі рівень даних індексів України є нижчими ніж загальносвітові, тобто доцільно робити подальші кроки щодо покращення рівня розвитку ІКТ, кібербезпеки та регулювання ІКТ.

Подальші наукові дослідження з даної наукової проблематики повинні бути зосереджені на функціональному та кореляційному аналізі інших індикаторів моніторингу розвитку ринку ІКТ, запропонованих іншими міжнародними організаціями, та побудові за результатами якого єдиного інтегрального показника, що включатиме всі аспекти функціонування ринку ІКТ, та, як наслідок, буде надавати більш цілісну характеристику ринку ІКТ.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні, від 15.05.2013 №386, [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80>.
2. Передумови становлення інформаційного суспільства в Україні. Азимут-Україна, 2008. С. 288.
3. Ганущак-Єфименко Л. М. Особливості розвитку підприємництва в IT-сфері України. Актуальні проблеми економіки. 2016. № 10 (184). С. 55-67.
4. Zoroja J. Fostering Competitiveness in European Countries with ICT: GCI Agenda. International Journal of Engineering Business Management. 2015. [Електронний ресурс]. URL : <http://cdn.intechopen.com/pdfs-wm/49446.pdf>.
5. Коломієць Г. М. Рейтинги країн за рівнем IT-сфери як індикатори розвитку актуальних форм суспільного багатства. Бизнесинформ. 2015. №11. С. 8-15.
6. Мачуга Р. І. Сучасний стан ринку інформаційно-комунікаційних технологій України. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2016. № 3. С.260-264.
7. Sanou B. The role of ict in advancing growth in least developed countries: trends, challenges and opportunities. Geneva : International Telecommunication Union, 2011. С.184. URL: https://www.itu.int/en/ITU-D/LDCs/Documents/Turkey_IV/The_Role_of_ICT_in_.
8. How Information and Communications Technology can Accelerate Action on the Sustainable Development Goals / J. D. Sachs, V. Modi, H. Figueroa and etc. URL : <https://www.ericsson.com/res/docs/2016/ict-sdg.pdf>.
9. Contribution of Information and Communication Technology (ICT) in Country's H-Index / M. Farhadi, H. Salehi, M. Embi and etc. Journal of Theoretical and Applied Information Technology. 2013. Vol. 57. №. 1. URL: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2352672.
10. ITU is the United Nations specialized agency for information and communication technologies – ICTs. URL: <https://www.itu.int/en/about/Pages/overview.aspx>.
11. Global Cybersecurity Index. URL: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Cybersecurity/Pages/GCI.aspx>.
12. Global Cybersecurity Index (GCI) 2017. URL: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Cybersecurity/Documents/Global%20Cybersecurity%20Index%202017%20Report%20version%202.pdf>.
13. ICT Development index. URL: <http://www.itu.int/net4/ITU-D/idi/2017/index.html>
14. ITU Measuring the Information Society Reports URL: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Pages/publications/mis2017.aspx>.

15. ICT Regulatory Tracker. URL: <https://www.itu.int/net4/itu-d/irt/#/about-tracker>.
16. ICT regulatory Tracker 2017. URL: <https://www.itu.int/net4/itu-d/irt/#/tracker-by-country/regulatory-tracker/2017>.
17. Detailed information about ICT Regulatory Tracker. URL: [https://www.itu.int/net4/itu-d/irt/ITU ICT-Regulatory-Tracker About the tracker tab.pdf](https://www.itu.int/net4/itu-d/irt/ITU%20ICT-Regulatory-Tracker%20About%20the%20tracker%20tab.pdf).

References

1. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini, vid 15.05.2013 № 386. Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80>.
2. Peredumovy stanovlennia informatsiinoho suspilstva v Ukraini (2008). Azymut-Ukraina, 288.
3. Hanushchak-Yefymenko L.M. (2016) Osoblyvosti rozvytku pidpryyemnyctva v IT-sferi Ukrayiny. Aktualni problemy ekonomiky, 10 (184): 55-67.
4. Zoroja J. Fostering Competitiveness in European Countries with ICT: GCI Agenda. International Journal of Engineering Business Management. 2015. [Електронний ресурс]. URL : <http://cdn.intechopen.com/pdfs-wm/49446.pdf>
5. Kolomiets H.M. Reitynhy krain za rivnem IT-sfery yak indykatory rozvytku aktualnykh form suspilnoho bahatstva. (2015). Byznes ynform. 11:8-15.
6. Machuha R.I. Suchasnyi stan rynku informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii Ukrainy. (2016). Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia, 3: 260-264.
7. Sanou B. The role of ict in advancing growth in least developed countries: trends, challenges and opportunities. Geneva : International Telecommunication Union, 2011. C.184. URL: https://www.itu.int/en/ITU-D/LDCs/Documents/Turkey_IV/The_Role_of_ICT_in_.
8. Goals. J. D. Sachs, V. Modi, H. Figueroa and etc. How Information and Communications Technology can Accelerate Action on the Sustainable Development. Available at : <https://www.ericsson.com/res/docs/2016/ict-sdg.pdf>
9. M. Farhadi, H. Salehi, M. Embi and etc. (2013). Contribution of Information and Communication Technology (ICT) in Countrys H-Index. Journal of Theoretical and Applied Information Technology, Vol. 57, 1. Available at: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2352672.
10. ITU is the United Nations specialized agency for information and communication technologies – ICTs. Available at: <https://www.itu.int/en/about/Pages/overview.aspx>
11. Global Cybersecurity Index (GCI). Available at: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Cybersecurity/Pages/GCI.aspx>.
12. Global Cybersecurity Index (GCI) 2017. Available at: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Cybersecurity/Documents/Global%20Cybersecurity%20Index%202017%20Report%20version%202.pdf>
13. ICT Development index. Available at: <http://www.itu.int/net4/ITU-D/idi/2017/index.html>
14. ITU Measuring the Information Society Reports. Available at: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Pages/publications/mis2017.aspx>.
15. ICT Regulatory Tracker. Available at: <https://www.itu.int/net4/itu-d/irt/#/about-tracker>.
16. ICT regulatory Tracker 2017. Available at: <https://www.itu.int/net4/itu-d/irt/#/tracker-by-country/regulatory-tracker/2017>.

17. Detailed information about ICT Regulatory Tracker. Available at: https://www.itu.int/net4/itu-d/irt/ITU_ICT-Regulatory-Tracker_About_the_tracker_tab.pdf.

ИНДИКАТОРЫ МОНИТОРИНГА РАЗВИТИЯ РЫНКА ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

И. В. Вороненко

Аннотация. Отмечено, что стремительное развитие информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) непосредственно влияет на все сферы экономической деятельности как конкретной страны, так и мира в целом. Приведены основные действующие индикаторы измерения современного состояния различных аспектов мирового рынка ИКТ.

Осуществлен функциональный и корреляционный анализ системы индикаторов для мониторинга развития рынка ИКТ, предложенных Международным союзом электросвязи, который является специализированным учреждением Организации Объединенных Наций по ИКТ, а именно: глобального индекса кибербезопасности, индекса развития ИКТ и регуляторного трекера ИКТ. Установлена структура показателей, включаемых при расчете данных индексов, а также механизм подсчета интегрального показателя.

Указано на наличие тенденции роста показателей исследуемых индексов в целом по миру. Сделан вывод о недостаточном уровне кибербезопасности, развития ИКТ и регулирования Украины. Установлено наличие достаточно высокого уровня взаимосвязи между индексом кибербезопасности и индексом развития ИКТ.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, индексы, регулирование, кибербезопасность

INDICATORS OF MONITORING OF THE INFORMATION-COMMUNICATION MARKET DEVELOPMENT

I.V. Voronenko

Abstract. It's noted, that the rapid development of information-communication technologies (ICT) has a direct impact on the all spheres of economy activity at the level of certain country and in global scale in general. Main existing measurement indicators of the modern condition of different aspects of global ICT market are given.

Functional and correlation analysis of the system of indicators for monitoring of ICT market development has been performed which were offered by a special institution of The United Nations organization - International Telecommunication Union. To the mentioned system of indicators refers the next indexes: global cyber security index, ICT development index, ICT regulatory tracker. The structure of indicators was found, which is included

during calculation of the given indexes, and which is also included to the mechanism of integral indicator calculation.

It's noted on the existent tendency in the growth of indicators of the studied indexes around the whole world. It was concluded about insufficient level of cybersecurity, ICT development and regulation in Ukraine. The existence of a high level of interconnection between the index of cybersecurity and the ICT development index is established.

Keywords: information-communication technologies, indexes, regulation, cybersecurity

УДК 339.92:

СТРУКТУРА МАРКЕТИНГОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ РИНКУ БІОЕНЕРГЕТИКИ

Ю. М. ГАЛЬЧИНСЬКА, кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі
**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**
E-mail: galchynskaya@gmail.com

Анотація. Україна має сприятливі передумови та достатній потенціал для динамічного та ефективного розвитку ринку біоенергетики. Проте, методологічні рекомендації (на підставі здобутків теорії і практики) із проблем маркетингового забезпечення розвитку ринку біоенергетики і досі носять обмежений характер, є недостатньо наукових розробок, що стосуються даної тематики. Маркетингове забезпечення має ряд підсистем, які були висвітлені у статті, а саме: фінансову, правову, інформаційну, кадрову, програмно-алгоритмічну, інституційно-організаційну. Маркетингове забезпечення розвитку ринку має певні принципи і умовно поділяється на 3 основні рівні: мікро-, макро- та мезорівень, а система маркетингового забезпечення розвитку ринку поділена на три основні блоки: аналітично-стратегічний, до якого відноситься аналітика та прогнозування; маркетингові дослідження сировинного потенціалу, що проводять за алгоритмом; планування та розробка програм; тактичний блок, до якого відносяться маркетинг-мікс; адміністративні важелі, маркетинговий менеджмент та розвиток людського капіталу, що прямо чи опосередковано впливають на маркетингову діяльність на ринку біоенергетики та його розвиток та блок контролю, до якого відноситься ревізія маркетингового середовища та стратегії розвитку ринку; контроль за якістю та безпекою продуктів ринку, стандартизація і сертифікація продукції. Досліджено розвиток

during calculation of the given indexes, and which is also included to the mechanism of integral indicator calculation.

It's noted on the existent tendency in the growth of indicators of the studied indexes around the whole world. It was concluded about insufficient level of cybersecurity, ICT development and regulation in Ukraine. The existence of a high level of interconnection between the index of cybersecurity and the ICT development index is established.

Keywords: information-communication technologies, indexes, regulation, cybersecurity

УДК 339.92:

СТРУКТУРА МАРКЕТИНГОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ РИНКУ БІОЕНЕРГЕТИКИ

Ю. М. ГАЛЬЧИНСЬКА, кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі
**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**
E-mail: galchynskaya@gmail.com

Анотація. Україна має сприятливі передумови та достатній потенціал для динамічного та ефективного розвитку ринку біоенергетики. Проте, методологічні рекомендації (на підставі здобутків теорії і практики) із проблем маркетингового забезпечення розвитку ринку біоенергетики і досі носять обмежений характер, є недостатньо наукових розробок, що стосуються даної тематики. Маркетингове забезпечення має ряд підсистем, які були висвітлені у статті, а саме: фінансову, правову, інформаційну, кадрову, програмно-алгоритмічну, інституційно-організаційну. Маркетингове забезпечення розвитку ринку має певні принципи і умовно поділяється на 3 основні рівні: мікро-, макро- та мезорівень, а система маркетингового забезпечення розвитку ринку поділена на три основні блоки: аналітично-стратегічний, до якого відноситься аналітика та прогнозування; маркетингові дослідження сировинного потенціалу, що проводять за алгоритмом; планування та розробка програм; тактичний блок, до якого відносяться маркетинг-мікс; адміністративні важелі, маркетинговий менеджмент та розвиток людського капіталу, що прямо чи опосередковано впливають на маркетингову діяльність на ринку біоенергетики та його розвиток та блок контролю, до якого відноситься ревізія маркетингового середовища та стратегії розвитку ринку; контроль за якістю та безпекою продуктів ринку, стандартизація і сертифікація продукції. Досліджено розвиток

ринку біоенергетики на макро-, мезо- та мікро рівнях маркетингового забезпечення, що здійснюється через прямі та опосередковані важелі впливу.

Ключові слова: *маркетингове забезпечення, ринок, мікрорівень, мезорівень, макрорівень, біоенергетика*

Актуальність. Ринок регулює виробництво і обіг товарів; встановлює і підтримує певні оптимальні пропорції в товарному виробництві; стимулює підвищення продуктивності праці і розвиток продуктивних сил суспільства; він розподіляє доходи, прибуток між його суб'єктами, а отже, диференціює їх за різними показниками. Продаж товару свідчить про те, що в ньому міститься частка суспільно-корисних затрат праці, капіталу, фізичних і духовних сил його творця. Непродаж товару свідчить, що суспільство не визнало витрати праці та інших цінностей на виготовлення даного товару суспільно-корисними, що ці витрати залишилися приватними, індивідуальними, марними для суспільства. Ринок диктує суспільству виробництво яких товарів слід збільшити, а яких – скоротити; які галузі виробництв слід розвивати, а які – скорочувати і закривати [1].

Маркетинговий механізм стабільного розвитку ринку біоенергетики базується на концепції агромаркетингу, яка розглядає виробництво та просування продукції як єдине ціле, систему, основне завдання якої полягає в задоволенні потреб споживача й отриманні прибутків. Це потребує комплексної й системної маркетингової діяльності всіх учасників у сфері товарної, цінової, комунікаційної політики [2; 3, с. 181].

Теоретичним обґрунтуванням наукової сутності маркетингового забезпечення присвячені праці таких науковців, як Ф. Котлера, Х. Картаджаї, Д. Янга, І. Бойчука, В. Морохова, І. Павленка, О. Петрицької, А. Хатунцевої, Ю. Ярмоленко та інших, проте, особливої актуальності набуває подальше дослідження даного питання у зв'язку з посиленням кардинальних ринкових перетворень та соціально-економічного розвитку.

Мета дослідження – ідентифікувати основні елементи маркетингового забезпечення, його підсистем, його структури та дослідити особливості застосування його інструментів для розвитку ринку біоенергетики з площини різних рівнів маркетингу.

Матеріали і методи дослідження. Методологічною базою дослідження є системно-структурний підхід до аналізу економічних процесів та зв'язків, діалектичний, порівняльний, що базується на використанні принципу єдності теорії і практики.

Результати дослідження та їх обговорення. Маркетингове забезпечення – це надскладна система, що має ряд підсистем, щодо методологічних аспектів маркетингового забезпечення, може здатися природним виділення, з одного боку, групи забезпечуючих компонентів переважно економічного і економіко-соціального плану (наприклад: фінансове, правове, кадрове забезпечення, матеріальне забезпечення і т.п.), з іншого боку, групи забезпечуючих компонентів, що відображають,

перш за все, системну і трансдисциплінарну природу маркетингу та виражають його загальний, економіко-кібернетичний аспект (це може, зокрема, інформаційне, програмно-алгоритмічне, математичне, інституційно-організаційне забезпечення). Особливе місце серед даних підсистем посідає інформаційне забезпечення. Необхідність організації підсистеми інформаційного забезпечення, обумовлюється рядом причин і особливостями діяльності на міжнародних ринках [4, с. 211]:

- зміцнення і розвиток світогосподарських зв'язків;
- прогрес в області розробки сучасних засобів бізнес-комунікацій;
- зростання міжнародного товарообігу;
- бурхливий розвиток міжнародної торгівлі, інтеграція та інтернаціоналізація міжнародних зв'язків;
- активне впровадження філософії та інструментарію маркетингу в національні та міжнародні економічні відносини;
- активізація процесу насичення необхідними товарами внутрішніх ринків і їх уповільнена диверсифікація, що робить багатообіцяючими і привабливими іноземні ринки;
- посилення національної і міжнародної конкуренції.

Відповідно до кожного рівня системи економічних відносин існує поняття маркетингового забезпечення на макро-, мезо- та мікрорівні. Отже, маркетингове забезпечення розвитку ринку умовно можна поділити на 3 основні рівні. Розглянемо їх сутність та суб'єкти:

- Мікрорівень маркетингового забезпечення – це маркетингове забезпечення на рівні суб'єкта господарювання, організації, підприємства (суб'єкти: виробники біопалива, торговці біопаливом, виробники тепла з біомаси, власники та переробники біомаси, а також споживачі продукції ринку біоенергетики: підприємства, компанії, організації, домогосподарства, теплопостачальні компанії, нафтотрейдери, агенти оптової, дрібнооптової та роздрібною торгівлі нафтопродуктами, що потенційно можуть використовувати різні види біопалива, організації, які займаються наданням консультаційних послуг, розробкою обладнання, обслуговуванням, науково-дослідні установи) [5, с.95].

- Мезорівень (територіально-галузевий) – маркетингове забезпечення на рівні галузі, округу, регіону, муніципального утворення, кластеру. Суб'єктами є: облдержадміністрації, галузі, пов'язані з виробництвом та споживанням біопалива – хімічна, харчова, автомобілебудування, кластери; підрозділи Міністерства економіки обласного та районного підпорядкування, органи місцевого самоврядування, кластери, промислово-фінансові групи підприємств, науково-виробничі комплекси, інноваційно-інвестиційні фонди, регіональні центри інновацій та трансферу технологій, міжрегіональні комплекси і об'єднання, регіони та ринки [6, с. 58].

- Макрорівень – маркетингове забезпечення на рівні країни (суб'єкти: держава та її інституціональні органи в особі законодавчих, виконавчих органів різних рівнів: Кабінет Міністрів України, Міністерство екології та природних ресурсів України, Міністерство біоенергетики та Міністерство аграрної політики та відповідні підрозділи обласного та районного підпорядкування, Національна комісія, що здійснює державне

регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України, Державний фонд регіонального розвитку).

Універсальним для даних рівнів маркетингового забезпечення є те, що система маркетингового забезпечення розвитку ринку поділена на три основні блоки (рис. 1.): аналітично-стратегічний, тактичний блок та блок контролю.

Маркетинг на рівні суспільства, держави, або макромаркетинг зумовлений тим, що сьогодні маркетингова діяльність будь-якого підприємства, вийшла за рамки окремого суб'єкта господарювання. Розширення маркетингового простору стає наслідком процесів інтеграції в сучасній економіці окремих ринків в єдине ціле, спрямування їх на задоволення потреб населення, зростання його добробуту в короткостроковій та довгостроковій перспективі [7].

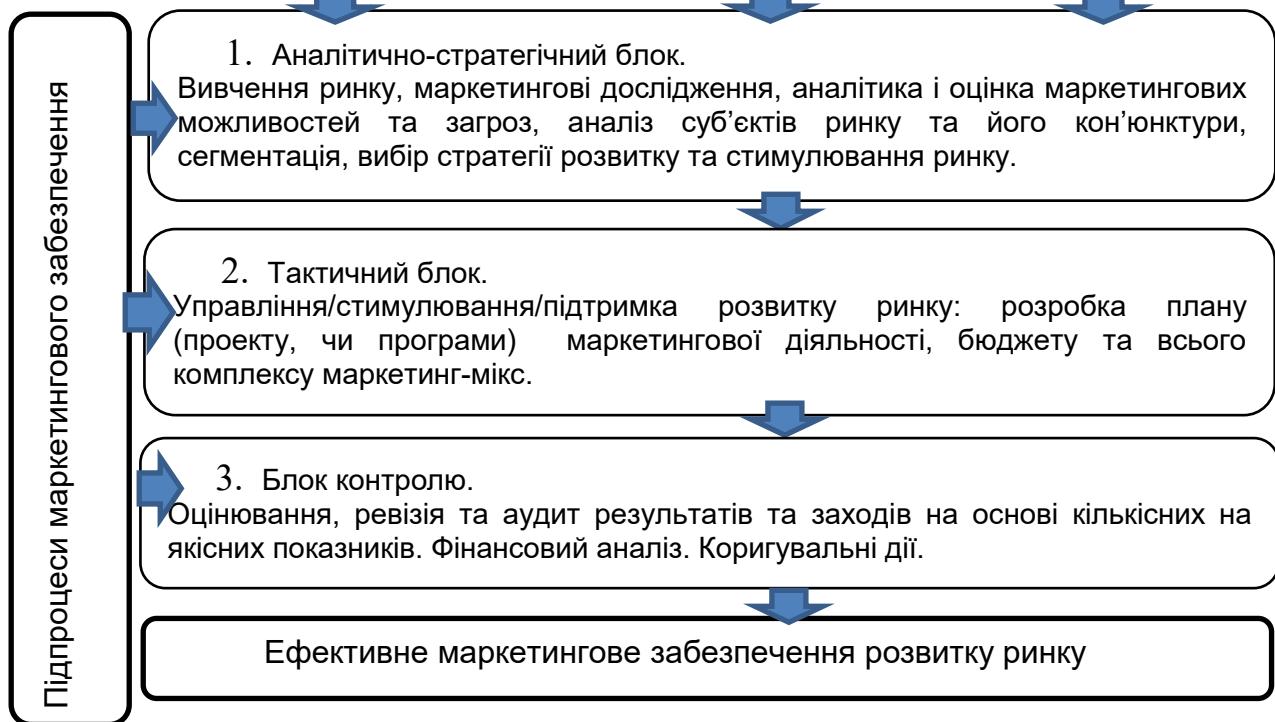
На макрорівні дієве маркетингове забезпечення, а також капітал та ресурси, що можуть бути вкладені у розвиток біоенергетики, при сформованій загальній державній стратегії, сприятимуть не тільки розвитку самого ринку біоенергетики, а й підвищенню енергетичної безпеки, економічних показників національної економіки та поліпшенню екології в цілому. Провівши дослідження, можна розробити ефективну стратегію для відтворення та розвитку ринку біоенергетики.

Маркетингове забезпечення розвитку ринку на макрорівні підтримує процеси формування, розвитку та регулювання системи маркетингової діяльності державними органами влади з урахуванням національних, регіональних, галузевих, соціальних, екологічних та економічних особливостей. Макромаркетингове забезпечення розвитку ринку біоенергетики здійснюється через прямі та опосередковані важелі впливу.

Серед інстанцій, що можуть здійснювати маркетингове забезпечення розвитку ринку на макрорівні важливу роль відіграє Міністерство біоенергетики України. Міністерство біоенергетики має перетворитися з органу, що керується адміністративними методами управління, на інститут прогнозування, інформування, розробки та контролю за виконанням програм, консультування і підготовки спеціалістів. До його завдань також мають належати встановлення правил щодо стандартизації різних видів продукції біоенергетики та контроль за їх якістю.

У біоенергетичній галузі макромаркетинг тісно пов'язаний із концепцією екологічного та соціально-етичного маркетингу, головним принципом яких є турбота про довкілля, використання альтернативних джерел енергії, переробка відходів та поєднання інтересів усіх суб'єктів ринку та суспільства. Маркетинг має забезпечити досягнення екологічного та соціального ефектів, зменшення соціальної напруги, зменшення ризиків, пов'язаних із загрозою здоров'ю населенню.

Принципи маркетингового забезпечення розвитку ринку		
1. Економічної ефективності; 2. Оперативності; 3. Симбіозу; 4. Обґрунтованості; 5. Інновацій; 6. Принцип таргетування; 7. Принцип клієнтоорієнтування; 8. Принцип інтеграції; 9. Принцип гнучкості; 10. Принцип соціальної відповідальності.		
Рівні маркетингового забезпечення		
Макрорівень	Мезорівень	Мікрорівень
Держава та її інституціональні органи в особі законодавчих, виконавчих органів різних рівнів: Кабінет Міністрів України, Міністерство екології та природних ресурсів України, Міністерство біоенергетики та Міністерство аграрної політики та відповідні підрозділи обласного та районного підпорядкування, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України; Державний фонд регіонального розвитку.	Облдерж-адміністрації, муніципальні утворення, кластери; підрозділи Міністерства економіки обласного та районного підпорядкування, органи місцевого самоврядування.	Виробники біопалива, власники сировини, виробники тепла з біомаси, переробники, споживачі: підприємства, компанії, організації, домогосподарства, теплопостачальні компанії, комунальні підприємства, оптові торговельні організації, які здійснюють купівлю-продаж, брокери-посередники.

Рис. 1. Структурно-логічна схема маркетингового забезпечення розвитку ринку на макро-, мезо, мікрорівні.

Джерело: власна розробка автора.

Макромаркетингове забезпечення виконує і функцію заповнення інших позаринкових зон господарювання, до яких належать: соціально-економічні права людини, перерозподіл доходів, НТП, ліквідація структурних диспропорцій, розвиток міжнародних економічних відносин та зовнішньоекономічної діяльності, підвищення освітніх та екологічних стандартів. Виконання цих функцій сприяє регулюванню попиту і пропозиції на макrorівні, не втручаючись і не обмежуючи дію механізму саморегулювання на рівні організацій.

Елементи маркетингового забезпечення розвитку ринку біоенергетики повинні мати місце в комплексі з державною стратегією розвитку землеробства й забезпечення продовольчої безпеки. Це має бути єдина обґрунтована, прогнозована і зважена Державна програма з питань біоенергетики, сільського господарства і продовольства на довгострокову перспективу.

В біоенергетиці маркетинг вивчає поведінку й потреби споживачів в умовах становлення ринку біопалив, де потенційними споживачами є населення, промисловість, різного роду підприємства, транспортні організації, тобто всі ті, хто є споживачами енергетичних ресурсів і зацікавлений, у першу чергу, в охороні навколишнього середовища. У виробництві біопалив найбільш зацікавлене сільське господарство, яке одночасно є виробником біомаси та споживачем біопалив.

Другим рівнем маркетингового забезпечення розвитку біоенергетичного ринку є територіально-галузевий маркетинг або мезомаркетинг. Маркетингове забезпечення розвитку ринку на мезорівні – це вектор мислення і дій керівників регіонального рівня та підприємців, нова ділова філософія активної підприємницької діяльності в регіоні, в основі якої – алгоритмізований, комплексний процес, що включає використання маркетингового інструментарію, методів та дій, що використовуються для реалізації стратегічних і тактичних рішень маркетингу та реалізації можливостей, спрямований на ефективне вивчення, організацію, стимулювання, підтримку, контроль, оцінку розвитку ринку на мезорівні.

Маркетингове забезпечення розвитку ринку біоенергетики на мезорівні має чіткі регіональні особливості, зумовлені різним співвідношенням секторів економічної діяльності, різним науковим, виробничим, торговельним, сировинним та споживацьким потенціалом, різним ступенем державного впливу на регіон, різними характеристиками діючих підприємств.

На сучасному етапі розвитку економічних відносин, беручи до уваги тенденції до інтеграції, транснаціоналізації, глобалізації та концентрації капіталу, для регіонів із високим біоенергетичним та ринковим потенціалом, можна прогнозувати розвиток регіонального галузевого маркетингового управління. У таких регіонах матиме місце формування кластерів, партнерських взаємовідносин, горизонтальних та вертикальних маркетингових систем, створення стратегічних альянсів та господарських об'єднань.

Задля злагодженої маркетингової діяльності на мезорівні доцільним є створення маркетингового регіонального центру зі співучастю маркетингових структур наукових і навчальних закладів, співробітництвом

з маркетинговими службами біоенергетичних компаній. Такі маркетингові регіональні центри виконують функції моніторингу цін на товари, стратегічного планування, координації, аудиту, контролю та оцінки ефективності здійснюваних заходів.

Висновки і перспективи. З огляду на вище зазначене недоцільно запропонувати вертикально-інтегровану модель управління, спрямовану на координацію зусиль різних рівнів управління з метою розвитку конкретного ринку, галузі або сфери діяльності. Можна припустити, що процес розгортання маркетингу за рівнями управління в такій моделі відбувається за територіально-галузевою ознакою шляхом використання маркетингу в багаторівневому управлінні розвитком галузей в масштабах території держави, округів, регіонів, муніципальних утворень і підприємств. Тоді інструменти галузевого маркетингу на кожному рівні багаторівневої системи управління галуззю в рамках території, яка відповідає рівню управління, будуть використані в інтересах розвитку даної території [8, с. 259;9]. Маркетинг повинен бути «вбудований» у регіональну систему управління, стати стрижнем такої системи. Таким чином, впровадження в систему регіонального управління функцій маркетингу має сприяти створенню таких умов діяльності суб'єктів та об'єктів управління, при яких буде досягатися баланс їх інтересів.

Список використаних джерел

1. Макаренко П. М. Теоретичні аспекти сутності ринку та його видів. веб-сайт. URL: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/4.2/003.pdf>
2. Лебединський О. І. Формування механізму маркетингового забезпечення діяльності підприємств АПК. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. Вип. 1 (4). Т. 1. Полтава: ПДАА. 2002. С. 170 – 175
3. Дудяк Р. Маркетингові засади функціонування сільськогосподарських підприємств у ринкових умовах. *Вісник Львівського національного аграрного університету*. Сер.: Економіка АПК. 2013. № 20(1). С. 399 – 405. URL: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vlnau_econ_2013_20\(1\)_69.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vlnau_econ_2013_20(1)_69.pdf)
4. Татаренко В. Н., Будрин А. Г. Маркетинговое обеспечение предприятия. *Проблемы современной экономики*. 2012. № 1(41). С. 208-211
5. Талавирия М. П., Барановська О. Д., Добрівська М. В. та ін. Розвиток та застосування різних видів біоенергетики. *Ніжин: ПП Лисенко М.М.*, 2012. 180 с.
6. Акулов М. Г. Методологічні підходи до формування мезоекономічного середовища в сучасній економічній системі. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. 2012. Вип. 1-2. С. 57-61
7. Сухломина И. В. Современный маркетинг: к определению сущности и изменению его роли в экономике. *Вестник Омского университета*. 1998. Вып. 3. С. 69-72
8. Лавров А. М., Унщиков И. А. Развертывание маркетинга по уровням управления. *Вестник Кемеровского государственного университета*. 2013. №1(3). С. 256-261
9. Кутьков В. П. Організаційне забезпечення маркетингового механізму державного управління розвитком регіону. *Теорія та практика державного управління*. 2013. Вип. 3. С. 119-126

References

1. Makarenko P. (2016). Teoretychni aspekty sutnosti rynku ta jogho vydiv. veb-sajt. URL: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/4.2/003.pdf>
2. Lebedynskij O. (2002). Formuvannja mekhanizmu marketynghovogho zabezpechennja dijalnosti pidpryjemstv APK. Naukovi praci Poltavskoj derzhavnoj aghrarnoj akademiji. Vyp. 1 (4) – T. 1. – Poltava: PDAA. – P. 170 – 175
3. Dudjak R. (2013) Marketynghovi zasady funkcionuvannja siljskogohospodarskykh pidpryjemstv u rynkovykh umovakh. Visnyk Ljvivskogho nacionaljnogho aghrarnogho universytetu. Ser.: Ekonomika APK. 20(1), : 399 – 405. URL: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vlnau_econ_2013_20\(1\)_69.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vlnau_econ_2013_20(1)_69.pdf)
4. Tatarenko V., Budryn A. (2012) Marketynghovoe obespechenye predpryjatyja // Problemy sovremennoj ekonomyky, 1(41). S. 208-211
5. Talavyrja M., Baranovsijka O., Dobrivsijka M. ta in. (2012) Rozvytok ta zastosuvannja riznykh vydiv bioenerghetyky. Nizhyn: PP Lysenko M.M.
6. Akulov M. (2012) Metodologichni pidkhody do formuvannja mezoekonomichnogho seredovyshha v suchasnij ekonomichnij systemi. Visnyk Zhytomyrskogho derzhavnogho tekhnologichnogho universytetu. – Vyp. 1-2. – P. 57-61
7. Sukhlomyna Y. (1998) Sovremennyj marketyngh: k opredeleniju sushhnosti i yzmeneniju egho roly v ekonomyke. Vestnyk Omskogho unyversyteta. 3 : 69-72.
8. Lavrov A., Unshhykov Y. (2013) Razvertывanye marketyngha po urovnjam upravlenija. Vestnyk Kemerovskogho ghosudarstvennogho unyversyteta. 1(3) : 256-261
9. Kutjkov V. P. (2013) Orghanizacijne zabezpechennja marketynghovogho mekhanizmu derzhavnogho upravlinnja rozvytkom reghionu. Teorija ta praktyka derzhavnogho upravlinnja, 3 : 119-126

СТРУКТУРА МАРКЕТИНГОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ РАЗВИТИЯ РЫНКА БИОЭНЕРГЕТИКИ

Ю. Н. Гальчинская

***Аннотация.** Украина имеет благоприятные предпосылки и достаточный потенциал для динамического и эффективного развития рынка биоэнергетики. Однако, методологические рекомендации (на основании достижений теории и практики) из проблем маркетингового обеспечения развития рынка биоэнергетики и до сих пор носят ограниченный характер, есть недостаточно научные разработки, которые касаются данной тематики. Маркетинговое обеспечение имеет ряд подсистем, которые были освещены в статье, а именно: финансовую, правовую, информационную, кадровую, программно-алгоритмическую, институционно-организационную. Маркетинговое обеспечение развития рынка имеет определенные принципы и условно разделяется на 3 основные уровни: микро-, макро- и мезоуровень, а система маркетингового обеспечения развития рынка разделена на три основных блока: аналитически-стратегический, к которому относится аналитика и прогнозирование; маркетинговые исследования сырьевого потенциала, которые проводят за алгоритмом; планиро-*

вание и разработка программ; тактический блок, к которому относятся маркетинг-микс; административные рычаги, маркетинговый менеджмент и развитие человеческого капитала, что прямо или опосредствовано влияют на маркетинговую деятельность на рынке биоэнергетики и его развитие и блок контроля, к которому относится, - ревизия маркетинговой среды и стратегии развития рынка; Контроль за качеством и безопасностью продуктов рынка, стандартизация и сертификация продукции. Исследовано развитие рынка биоэнергетики на макро-, мезо- и микроуровнях маркетингового обеспечения, которое осуществляется через прямые и опосредствованные рычаги.

Ключевые слова: маркетинговое обеспечение, рынок, микроуровень, мезо уровень, макроуровень, биоэнергетика

STRUCTURE OF MARKETING COLLATERAL MARKET OF BIOENERGY DEVELOPMENT

J.M. Galchynska

Abstract. *Ukraine has favorable pre-conditions and sufficient potential for dynamic and effective market of bioenergy development. However, methodological recommendations (on the basis of achievements of theory and practice) from the problems of the marketing collateral of market of bioenergy development and until now carry a limit character, there are scientific developments not enough that touch this subjects. The marketing collateral has a row of subsystems that were lighted up in the article, namely: financial, legal, informative, skilled, programmatic-algorithmic, institutionally-organizational. The marketing collateral of market development has certain principles and conditionally divided into 3 basic levels: micro-level, meso-level, macro-level and the system of the marketing providing of market development is divided into three basic blocks: analytically-strategic analytic geometry and prognostication behave to that; marketing researches of raw material potential, that conduct after an algorithm; planning and program development; tactical block marketings-mix behave to that; administrative levers, marketing management and development of human capital, that straight or mediated influence on marketing activity at the market of bioenergy and his development and control block to that belongs is a revision of marketing environment and strategy of market development; Control after quality and safety of market foods, standardization and certification of products. Market of bioenergy development is investigational on administrative levers, marketing management and development of human capital, that straight or mediated influence on marketing activity at the market of bioenergy and his development and control block to that belongs is a revision of marketing environment and strategy of market development, marketing collateral that comes true through lines and mediated levers.*

Keywords: *marketing collateral, market, micro-level, meso-level, macro-level, bioenergetics*

ОЦІНКА РИЗИКІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЛІСОСТЕПОВОЇ ЗОНИ УКРАЇНИ

І. О. ГОРГО, асистент відділу продажу Україна,
Молдова, країни Кавказу
BASF Україна
E-mail: iryna.gorgo@basf.com

Анотація. У статті проаналізовано методи кількісної та якісної оцінки ризиків підприємств. Представлено результати соціологічного опитування керівників аграрних підприємств Лісостепової зони України щодо виявлення факторів, які зумовлюють ризики в аграрному виробництві, ідентифікації та експертної оцінки ризиків у даному регіоні. За результатами дослідження автором надані рекомендації щодо врахування отриманих результатів оцінки для прийняття управлінських рішень.

Ключові слова: аграрне виробництво, аграрні підприємства, оцінка, ризики, управління ризиками

Актуальність. Діяльність будь-якого аграрного підприємства в умовах ринкової економіки характеризується певним рівнем невизначеності, а отже, і певним рівнем ризику, багатоваріантністю вибору стратегій розвитку. Аграрний сектор завжди характеризується високим рівнем ризику, який постійно змінюється у зв'язку з динамічністю зовнішнього середовища, у якому провадять свою діяльність аграрні підприємства. Тому, для ефективного функціонування підприємства необхідно постійно вивчати фактори, які зумовлюють ризики в аграрному виробництві, вчасно ідентифікувати та оцінювати ризики, пов'язані з його специфікою та характерними рисами, що розкривають зміст ризиків та запобігають їх наслідкам, на основі отриманої оцінки, приймати рішення про оптимальний варіант управління ними. Особливу увагу слід приділяти саме оцінці ризиків, оскільки її результати безпосередньо впливають на результати діяльності підприємства, на величину можливих втрат або очікуваних прибутків.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні, методичні та практичні аспекти оцінки ризиків висвітлено у працях В. В. Вітлінського, Л. І. Донець, С. І. Клименка, В. В. Лук'яного, С. І. Наконечного, К. Д. Семенової, А. М. Ткаченко, Є. І. Ходаківського, та ін. Однак малодослідженим залишається питання оцінки ризиків аграрних підприємств.

Метою дослідження є виявлення факторів, які зумовлюють ризики в аграрному виробництві, ідентифікація та оцінка ризиків аграрних підприємств Лісостепової зони України для прийняття управлінських рішень.

Матеріали і методи дослідження. У процесі дослідження застосовувались наступні методи: абстрактно-логічний та діалектичний (для

теоретичних узагальнень та формування висновків); монографічний (для висвітлення існуючих методів оцінки ризиків); соціологічний (для проведення анкетування управлінського персоналу аграрних підприємств); експертних оцінок (для обробки результатів соціологічного опитування); системного підходу (для визначення напрямів подальших досліджень).

Результати дослідження та їх обговорення. Система управління ризиками на підприємстві складається з чотирьох етапів:

- аналіз основних видів ризиків, визначення сили їх впливу на діяльність аграрного підприємства, виявлення найбільш значимих видів;
- оцінка ризиків (визначення рівня ризиків та можливих величин втрат);
- визначення найефективнішого методу управління ризиком;
- визначення ефективності управлінських рішень.

Отже, логічно розглядати оцінку ризику як інтегрований етап процесу управління ризиком, що включає якісний і кількісний аналіз ризику, а також співвіднесення отриманого об'єктивного уявлення про ступінь ризику із суб'єктивним його сприйняттям особою, що приймає рішення [5].

Оцінка ризиків здійснюється на основі якісного та кількісного аналізу. Головною метою якісного аналізу є виявлення чинників, що впливають на ризики, проведення ідентифікації всіх можливих ризиків, окреслення видів невизначеності та конфліктів, які зумовлюють ризик. Кількісний аналіз ризиків, на відміну від якісного, є менш суб'єктивним і дає можливість чітко визначити ступінь окремих видів ризиків і ризику певного виду діяльності в цілому. Він базується на теорії ймовірностей та математичній статистиці.

Зазвичай всі методи оцінки ризику об'єднують у чотири групи:

1) експертні – дають змогу визначити рівень ризику в тому разі, коли відсутня необхідна інформація для здійснення розрахунків або порівняння, ґрунтуються на опитуванні кваліфікованих спеціалістів з наступною статистично-математичною обробкою результатів цього опитування;

2) економіко-статистичні – застосовуються лише за наявності достатньо великого обсягу статистичної інформації для отримання точної кількісної величини рівня ризику (обчислюють середньоквадратичне відхилення, коефіцієнт варіації тощо);

3) розрахунково-аналітичні – призначені для розрахунку відносно точного кількісного вираження рівня ризику на основі внутрішньої інформаційної бази самого підприємства (переважно застосовуються при оцінці ризику неплатоспроможності і ризику зниження фінансової стійкості);

4) аналогові – дають змогу оцінити рівень ризику по окремих операціях на основі порівняння з аналогічними, вже багаторазово здійснюваними операціями (для порівняння використовують як власний, так і зовнішній досвід здійснення таких операцій) [5].

Найпоширенішими і універсальними є методи доцільності витрат, експертних оцінок, статистичний, аналітичний та ряд інших, за допомогою яких ми оцінимо ризики аграрних підприємств Лісотепової зони України.

У 2017 році на території України виробництвом аграрної продукції займалося 45558 аграрних підприємств різних організаційно-правових форм господарювання (включаючи 34 137 фермерських господарств, 74,9 %), які використовували понад 20 млн га сільськогосподарських угідь. У досліджуваній нами Лісостеповій зоні України у 2017 році активну діяльність провадили 13201 аграрне підприємство (включаючи 9448 фермерських господарств, 71,6 %), які використовували понад 8 млн га сільськогосподарських угідь [2].

Зона Лісостепу займає центральну частину України. За своїм великим ґрунтово-кліматичним потенціалом (родючі ґрунти, помірні температури, зволоженість тощо) Лісостеп України належить до винятково сприятливих для розвитку сільського господарства регіонів світу. Провідними галузями тут є зернове господарство, а саме – вирощування озимої пшениці, кукурудзи на зерно і зелений корм, ячменю; вирощування і переробка цукрових буряків. Зона Лісостепу має високопродуктивні сільськогосподарські угіддя, високу розораність земель, значну лісистість, обмежену площу природних сіножатей і пасовищ, проте, саме в цій зоні відчувається більший вплив природних чинників.

У зв'язку з відсутністю об'єктивної статистичної інформації для здійснення розрахунків або порівнянь та з метою оцінки ризиків аграрних підприємств України в цілому та Лісостепової зони зокрема на основі попередніх досліджень нами розроблено анкету та проведено соціологічне опитування 348 респондентів [1, 6].

Структура простої випадкової вибірки для нашого дослідження максимально збігається зі структурою генеральної сукупності великих та середніх аграрних підприємств за основними характеристиками відбору, тобто є репрезентативною. Розмір вибірки розраховувався за формулою [3]:

$$n = \frac{\frac{z^2 \times p(1-p)}{e^2}}{1 + \left(\frac{z^2 \times p(1-p)}{e^2 N} \right)} \quad (1)$$

де N – загальна чисельність великих та середніх аграрних підприємств (генеральна сукупність);

e – межа похибки (5 % у нашому дослідженні);

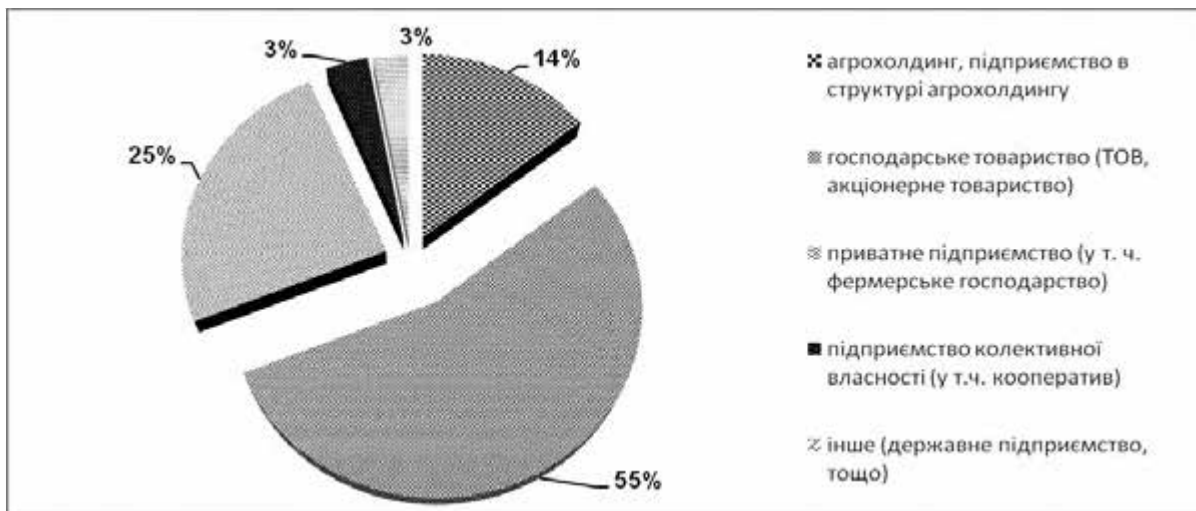
z – рівень достовірності (при 95 % у нашому дослідженні = 1,96);

p – відсоткове значення (0,5, оскільки опитування проводиться вперше).

Отже, підставивши значення у формулу 1, отримаємо розмір вибірки респондентів, яких необхідно опитати, для отримання достовірних результатів, які повноцінно відобразатимуть всю генеральну сукупність аграрних підприємств Лісостепової зони України.

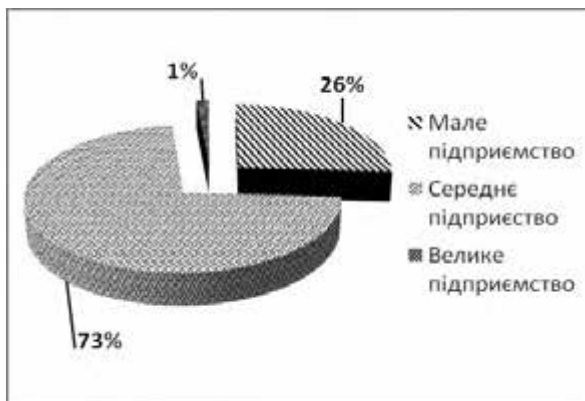
$$n = \frac{\frac{1.96^2 \times 0.5(1-0.5)}{0.05^2}}{1 + \left(\frac{1.96^2 \times 0.5(1-0.5)}{0.05^2 \times 3753} \right)} = 348 \text{ респондентів}$$

Згідно статистичних даних, у структурі за розмірами підприємств у 2017 році малі займають 94,40 % від загальної кількості, але за обсягами виробництва продукції переважають середні підприємства. Їх частка становить 51,19 %, тоді як для великих це 13,13 % [2]. Тому, експертами в дослідженні виступили керівники (28 % опитаних) та головні агрономи (72 % опитаних) великих та середніх аграрних підприємств різних організаційно-правових форм власності з сільськогосподарськими угіддями від 3 тис. га(рис. 1-3).

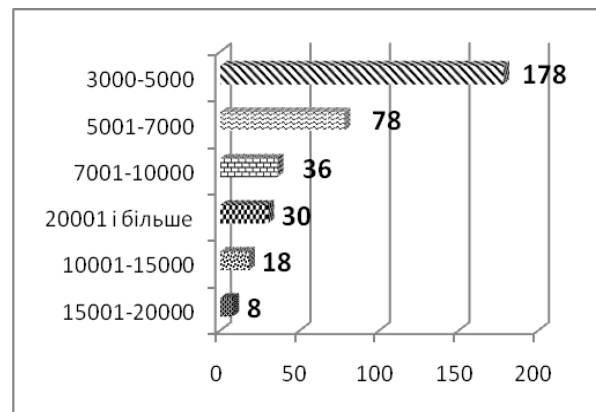
Рис. 1. Організаційно-правова форма аграрних підприємств Лісостепової зони України, що брали участь у дослідженні

Джерело: власні дослідження.

Рис. 2. Види аграрних підприємств Лісостепової зони України, що брали участь у дослідженні

Джерело: власні дослідження.

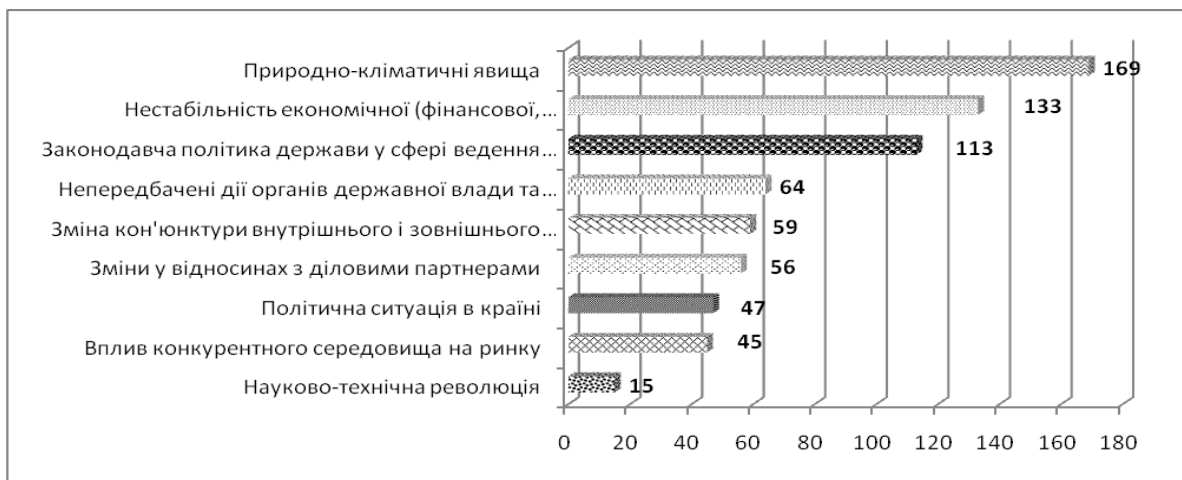
Рис. 3. Ранжування аграрних підприємств Лісостепової зони України за розміром сільськогосподарських угідь

Джерело: власні дослідження.

Результати проведеного опитування дозволили виявити ряд важливих тенденцій. Понад 85 % опитуваних оцінили рівень ризику діяльності в аграрному секторі за емпіричною шкалою, розробленою колективом вчених під керівництвом Т. Бачкаї, як високий (0,6) [4]. З них

74 % респондентів зазначили, що саме проведення оцінки ризиків у процесі управління ними є дуже важливим (за шкалою Лайкерта).

Обробка результатів соціологічного опитування керівників аграрних підприємств Лісостепової зони України, зокрема запитань, які передбачали можливість вибору декількох відповідей із запропонованих, свідчить, що найбільш впливовими зовнішніми факторами, що зумовлюють ризик у господарській діяльності вважаються природно-кліматичні явища (84,5 % опитаних) (по Україні 97,6 %), нестабільність економічної (фінансової, податкової, зовнішньоекономічної та ін.) політики (66,5 % опитаних) (по Україні 72,6 %), законодавча політика держави у сфері ведення аграрного підприємництва (56,5 % опитаних) (по Україні 65,5 %) (рис. 4).

Рис. 4. Зовнішні фактори, що зумовлюють ризик у господарській діяльності аграрних підприємств Лісостепової зони України.

Джерело: власні дослідження.

Також респондентами акцентовано увагу на таких внутрішніх факторах, як забезпеченість підприємства ресурсами та ефективність їх використання, рівень прибутковості підприємства (51 % опитаних) (по Україні 54 %), продуктивність праці, система оплати праці, система індивідуальних інтересів та мотивації (47,5 % опитаних) (по Україні 52 %), якість та конкурентоспроможність продукції (42 %) (по Україні 41,7 %) (рис. 5).

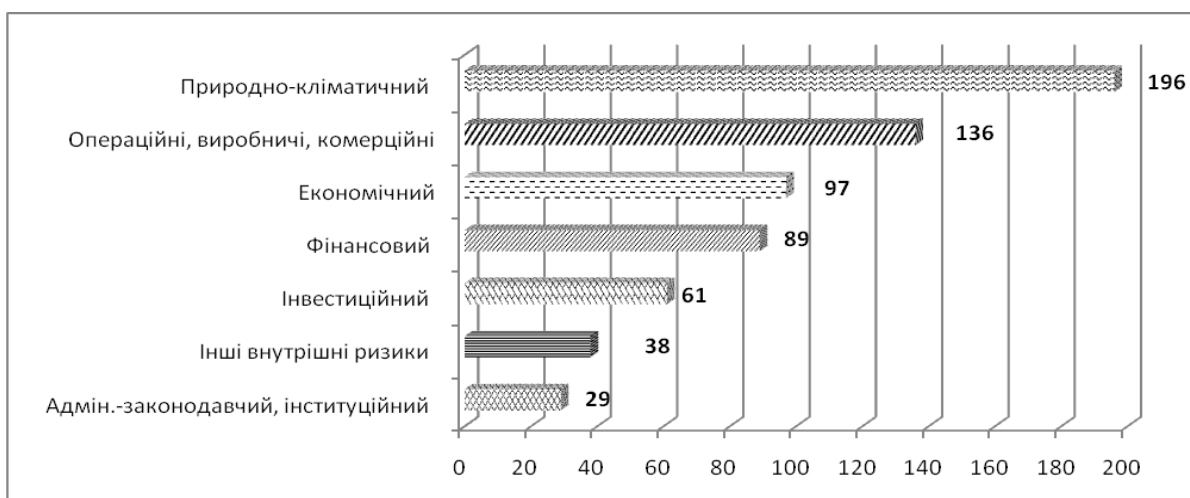
Практично всі опитані респонденти (98 %) зазначили, що найвпливовішим ризиком для аграрних підприємств всієї країни та її Лісостепової зони зокрема є природно-кліматичні умови (95,2 % по Україні). Наступною найвпливовішою групою ризиків респонденти виділили операційні, виробничі, комерційні ризики (68 %) (по Україні 40 %). На третьому місці за впливовістю на діяльність аграрних підприємств Лісостепової зони України перебуває економічний (48,5 %) та фінансовий (44,5 %) ризики (по Україні відповідно 60,7 % та 47,6 %). Найменш впливовим на діяльність підприємств, на думку респондентів є адміністративно-законодавчий та інституційні ризики (14,5 %) (по Україні 15,9 %).

Рис. 5. Внутрішні фактори, що зумовлюють ризик у господарській діяльності аграрних підприємств Лісостепової зони України.

Джерело: власні дослідження.

На основі попередніх досліджень з урахуванням специфіки аграрного виробництва нами було розподілено зовнішні та внутрішні ризики на 6 груп: природно-кліматичні, економічні, адміністративно-законодавчі, операційні, фінансові, інституційні. На підставі запропонованої класифікації за допомогою методу групової експертизи здійснено кількісну оцінку ризиків аграрних підприємств [4]. Респонденти ранжували вищезазначені ризики за впливовістю на діяльність підприємства (1 ранг – найменш впливовий ризик, 6 ранг – найбільш впливовий). Так, за даними ранжування найвпливовішими ризиками, на думку експертів є природно-кліматичні, найменш впливовими – інституційні.

Рис. 6. Ризики, які впливають на господарську діяльність аграрних підприємств Лісостепової зони України.

Джерело: власні дослідження.

Перевіримо ступінь узгодженості думок експертів за допомогою обрахування коефіцієнту конкордації (2):

$$W = \frac{\sum d^2}{n^2(m^3 - m)} \quad (2),$$

де m – кількість груп ризиків;

n – кількість експертів;

d – відхилення сум рангів за окремими варіантами від середньої суми рангів.

1. Вихідні дані для обчислення коефіцієнту конкордації

Варіант	1	2	3	4	5	6	Разом
Суми балів за окремими варіантами ($\sum R_i$)	1180	980	680	620	540	200	4200
Ранги за оцінками 200 експертів	6	5	3	4	2	1	x
Відхилення сум рангів за окремими варіантами від середньої суми рангів (d)	480	280	-20	-80	-160	-500	x
Сума квадратів відхилення сум рангів за окремими варіантами від середньої суми рангів (d^2)	230400	78400	400	6400	25600	250000	591200

Джерело: власні розрахунки на основі [4]

Отже, підставивши дані таблиці 1 у формулу (2) отримаємо значення коефіцієнту конкордації 0,84. Як відомо, чим більше значення коефіцієнта конкордації наближається до 1, тим вищий ступінь узгодженості думок експертів, тобто, отримане нами значення свідчить про високий ступінь узгодженості думок експертів при оцінці значущості ризиків для аграрних підприємств Лісостепової зони України за результатами як соціологічного опитування так і експертного ранжування.

Проте хочемо зауважити, що лише 26 % опитаних респондентів вказують на значні недоліки ідентифікації ризиків, їх оцінки та реалізації стратегій управління ними на аграрних підприємствах Лісостепової зони України. Це свідчить про наявність низки проблем у цій сфері.

Висновки і перспективи. Отже, для ефективного управління підприємством необхідно, передусім, зважено підходити до оцінки ризиків при виборі того чи іншого управлінського рішення. Зважаючи на основну проблему в нашій країні – брак або навіть відсутність необхідної для оцінки ризиків інформації, головне при оцінюванні ризику - це простота, ефективність методу та, звичайнож, правильність проведення оцінки[5]. Матеріали оцінки ризиків, з якими стикаються аграрні підприємства Лісостепової зони України, за результатами проведеного нами соціологічного опитування, стануть основою для обґрунтування основних напрямів удосконалення управління ризиками в системі менеджменту підприємств та розробки стратегічних орієнтирів управління аграрними підприємствами в умовах їх адаптованості до ризиків.

Список використаних джерел

1. Горго І. О. Ризики як ключовий об'єкт управлінської діяльності аграрних підприємств. Науковий вісник НУБіП України. 2018. № 284. с. 288-298.
2. Економічна статистика. Сільське господарство
URL:<http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/sg/sgo.html>
3. Кокрен У. Методы выборочного исследования / Перевод с англ. И. М. Сонины ; Под. ред. А. Г. Волкова ; Предисл. Н. К. Дружинина. Москва : Статистика, 1976. 440 с.
4. Ризикогенність та страхування в аграрній сфері (теорія, практика): колект. монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. Ходаківського Є. І. Житомир: «Полісся», 2013. 323 с.
5. Ткаченко А. М., Якошь І. С. Методи оцінки підприємницького ризику. Економічний вісник Донбасу. 2008. № 3. С. 136–139.
6. Jankeľova N., Masar D., Moricova S. (2017). Risk factors in the agriculture sector. Agric. Econ.Czech, 63: 247-258.

References

1. Horho I.O. (2018) Ryzyky yak klyuchovyy ob"yekt upravlins'koyi diyal'nosti ahrarnykh pidpryyemstv [Risks as a key object of administrative activities of agricultural enterprises]. Naukovyy visnyk NUBiP Ukrayiny, 284: 288-298.
2. Ekonomichna statystyka. Sil's'kehospodarstvo. Available at:<http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/sg/sgo.html>
3. Kokren U. (1976).Metody vyborochnogo issledovaniya / A. G. Volkova ;Predisl. N. K. Druzhinina. Moskva: Statistika, 440.
4. Khodakivskiy Ye. I. ed. (2013). Ryzykohennist ta strakhuvannia v ahrarnisferi (teorii, praktyka [Hazards of risks and insurance in the agrarian sphere (theory, practice)]. Zhytomyr : «Polissia», 323.
5. Tkachenko A. M. ed. (2008) Metody otsinky pidpryyemnyts'koho ryzyku [Methods of assessing entrepreneurial risk].Ekonomichnyy visnyk Donbasu. 3: 136–139.
6. Jankeľova N., Masar D., Moricova S. (2017). Risk factors in the agriculture sector. Agric. Econ. Czech, 63:247-258.

ОЦЕНКА РИСКОВ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ ЛЕСОСТЕПНОЙ ЗОНЫ УКРАИНЫ

И. А.Горго

Аннотация. В статье проанализированы методы количественной и качественной оценки рисков предприятий. Представлены результаты социологического опроса руководителей аграрных предприятий Лесостепной зоны Украины по выявлению факторов, обуславливающих риски в аграрном производстве, идентификации и экспертной оценки рисков в данном регионе. По результатам исследования автором даны рекомендации по учету полученных результатов оценки для принятия управленческих решений.

Ключевые слова: аграрное производство, аграрные предприятия, оценка, риски, управление рисками

ASSESSMENT OF RISKS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES OF THE FOREST-STEPPE AREA OF UKRAINE

I. A. Gorgo

Abstract. The article analyzes the methods of quantitative and qualitative assessment of enterprises' risks. The results of a sociological survey of managers of agrarian enterprises of the Forest-steppe area of Ukraine are presented. The factors which determine the risks in agrarian production are identified. Risks in the region were identified and evaluated by an expert method. According to the results of the study, the author provided recommendations on the use of the evaluation results for the adoption of managerial decisions.

Keywords: agrarian production, agrarian enterprises, assessment, risks, risk management

УДК330.322.014

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Н. В. ГРИЩУК, асистент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Вінницький національний аграрний університет
E-mail:nagro1266@rambler.ru

Анотація. У статті розглянуто фінансове забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств, розкрито джерела формування фінансових ресурсів та причини незадовільного інвестиційного клімату в аграрній сфері. Визначено, що застосування дієвих фінансових інструментів забезпечує інноваційний розвиток сільськогосподарських підприємств. Підкреслено, що розвиток кредитної кооперації є активною складовою фінансового механізму інноваційного розвитку аграрного сектору економіки. Обґрунтовано важливість форвардних контрактів як одного із найдинамічніших способів залучення фінансових ресурсів та розвитку сільських територій України.

Ключові слова. фінансове забезпечення, інвестування, кредитування, кредитна кооперація, фінансові інструменти, сільське господарство

Актуальність. Сьогодні аграрне виробництво займає одне з перших місць щодо забезпечення стійкого функціонування переробних галу-

ASSESSMENT OF RISKS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES OF THE FOREST-STEPPE AREA OF UKRAINE

I. A. Gorgo

Abstract. The article analyzes the methods of quantitative and qualitative assessment of enterprises' risks. The results of a sociological survey of managers of agrarian enterprises of the Forest-steppe area of Ukraine are presented. The factors which determine the risks in agrarian production are identified. Risks in the region were identified and evaluated by an expert method. According to the results of the study, the author provided recommendations on the use of the evaluation results for the adoption of managerial decisions.

Keywords: agrarian production, agrarian enterprises, assessment, risks, risk management

УДК330.322.014

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Н. В. ГРИЩУК, асистент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Вінницький національний аграрний університет
E-mail:nagro1266@rambler.ru

Анотація. У статті розглянуто фінансове забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств, розкрито джерела формування фінансових ресурсів та причини незадовільного інвестиційного клімату в аграрній сфері. Визначено, що застосування дієвих фінансових інструментів забезпечує інноваційний розвиток сільськогосподарських підприємств. Підкреслено, що розвиток кредитної кооперації є активною складовою фінансового механізму інноваційного розвитку аграрного сектору економіки. Обґрунтовано важливість форвардних контрактів як одного із найдинамічніших способів залучення фінансових ресурсів та розвитку сільських територій України.

Ключові слова. фінансове забезпечення, інвестування, кредитування, кредитна кооперація, фінансові інструменти, сільське господарство

Актуальність. Сьогодні аграрне виробництво займає одне з перших місць щодо забезпечення стійкого функціонування переробних галу-

зей держави, є джерелом сировинної бази і партнером в інтеграційних та ринкових процесах, а також важливим стратегічним та економічним базисом для вирішення продовольчої проблеми й розвитку регіонального сільськогосподарського виробництва. Ринкові трансформаційні зрушення, що відбуваються в аграрному секторі економіки України вимагають спрямування значних інвестиційних ресурсів. У сучасних умовах інвестиційний клімат в аграрному секторі є не досить сприятливим й суттєво обмежені можливості для залучення інвестиційних ресурсів, особливо довгострокових. Виходячи із зазначеного, одним із основних напрямів державної політики є створення сприятливого інвестиційного клімату в аграрному секторі, впровадження нових механізмів, які ліквідують проблеми фінансового забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Значну увагу проблемам фінансового забезпечення аграрного сектору економіки й інноваційного його розвитку приділяють відомі вчені-дослідники: О. Є. Гудзь, М. Я. Дем'яненко, Н. М. Давиденко, М. Й. Малік, П.Т.Саблук, В. К. Савчук, Л. М. Худолій, Л. В. Шірінян та інші. Результати їх досліджень оприлюднені в наукових роботах економічного спрямування, однак, економічні поступки країни й аграрного сектору спонукають до подальших досліджень досить важливої проблеми, пов'язаної з пошуком додаткових джерел фінансування.

Мета дослідження – пошук шляхів усунення проблем фінансового забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств й пошуку дієвих фінансових інструментів, які в подальшому забезпечать їх інноваційний розвиток.

Результати дослідження та їх обговорення. Трансформаційні зрушення, що відбуваються в галузі аграрного виробництва тотожні в часі з економічною кризою України. Дефіцит бюджету, інфляція, підвищення кредитних ставок, неплатежі підприємств мають негативний вплив на сфери галузі сільського господарства. Сільськогосподарські товаровиробники знаходяться у жорстких умовах ринкових відносин, втрачаючи канали збуту своєї продукції. Низька купівельна спроможність населення теж є чинником негативного впливу на фінансові результати діяльності аграрних підприємств, що порушує оборот фінансових ресурсів підприємств аграрної галузі по всіх основних напрямках діяльності: отримання виручки від реалізації виробленої продукції, одержання прибутку, залучення у виробництво кредитних ресурсів та інвестицій на комерційних засадах, отримання державної підтримки тощо.

Фінансове забезпечення сільськогосподарських підприємств залежить від ефективного фінансування, що здійснюється з урахуванням певної специфіки їх функціонування: сезонності виробництва; наявності значного часового лагу між періодами здійснення витрат та отримання підсумкових результатів; тривалого періоду відтворення основних засобів; залежності результатів діяльності підприємств, відповідно, джерел фінансування від впливу природно-кліматичних умов. Тому розв'язання

проблем стабілізації галузі сільського господарства України об'єктивно пов'язане і з системою фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств необхідними фінансовими ресурсами. Поліпшити фінансове забезпечення можливо завдяки пошуку нових фінансових інструментів. Дієвими інструментами, що забезпечують інноваційний розвиток сільськогосподарських підприємств з 2014 року, є фінансування аграрного сектору через аграрні розписки. Оформлення аграрної розписки на сільськогосподарську продукцію зменшують ризик несплати за поставлені в борг товари. Введення такого інструменту суттєво збільшує обсяги інвестицій в аграрний сектор України, особливо для середнього та малого бізнесу. Аграрні розписки зарекомендували себе як зручний та простий механізм фінансування. За період їхнього впровадження й до нині підписано 165 аграрних розписок, за допомогою яких аграрії отримали додатково майже 1,2 млрд грн. Це дає можливість отримати фінансування без застави ліквідного майна, а лише –майбутнього врожаю[1].Також вони передбачають низку переваг –зобов'язання прив'язується до конкретної земельної ділянки і відображається у публічному відкритому реєстрі аграрних розписок, законодавчо зафіксовані права щодо моніторингу вирощування врожаю та відсторонення заставодавця від процесу у випадку порушення технології. Навіть передача ділянки в оренду іншій особі не порушує права кредитора на врожай, який вирощується на ній. Передбачена також прискорена процедура виконавчого провадження у випадку порушення зобов'язань за аграрною розпискою.

Іншим фінансовим інструментом, який здатний покращити фінансове забезпечення аграрного сектору виступає кредитна кооперація. Головним органом управління кредитним кооперативом є загальні збори пайовиків. У кооперативі діє один з головних принципів кооперації – демократичний: одна людина – один голос, незалежно від частки пайовика в пайовому капіталі кооперативу. Загальні збори кооперативу встановлюють розмір частки в пайовому капіталі кожного із члену кооперативу. Відповідно до встановленої частки члени кооперативу отримують кредит у розмірі, що не перевищує розмір, встановлений загальними зборами. Внаслідок такого обмеження переважна більшість членів кооперативу може скористатися кредитом. І в той же час, диверсифікація при наданні кредиту зменшує загальний ризик, пов'язаний з витрачанням фінансових ресурсів.[6]Таким чином, на відміну від комерційного банку, статутною діяльністю кооперативу є не лише отримання прибутку, а створення умов для максимального задоволення потреб в кредитних ресурсах членів-пайовиків, що обумовлює способи управління, ведення господарської діяльності, розподіл прибутку. Унікальність кредитної кооперації виявляється в тому, що селянин приймаючи в ній участь, одночасно виступає і власником, і користувачем фінансових ресурсів. Адже кредитний кооператив обслуговує тільки потреби своїх членів-клієнтів і діє виключно в їх інтересах. В цьому сенсі кредитна кооперація розглядається не лише як елемент кредитних відносин, а й як важлива ланка мережі кооперативних взаємозв'язків на сільських територіях.

Значущість кредитної кооперації як складової фінансового механізму інноваційного розвитку аграрного сектору економіки та розвитку сільських територій України визначається традиційною вагомістю. У перспективних планах уряду програма відшкодування кооперативам 70 % вартості за купівлю обладнання в рамках програми підтримки фермерства та кооперації (1 млрд грн). Окрім того, фермери матимуть додаткові переваги в державній підтримці (компенсація 40 % вартості техніки та 80 % вартості насіння української селекції). Також удану програму закладено здешевлення кредитних коштів до європейського рівня – 1-2 % та відшкодування 90 % вартості дорадчих послуг. Фактично кредитні кооперативи відіграють ключову роль у фінансовому забезпеченні дрібних агровиробників, у тому числі для закупівлі нових технічних засобів, добрив, здійснення інших витрат, які можна трактувати як видатки, пов'язані з інноваціями [9].

Одним із найбільш динамічних способів залучення джерел фінансування на сьогодні став аграрний форвард. У 2017 році провідними компаніями, які купують зернові на основі форварду – ПАТ «Аграрний фонд» та ДПЗКУ, профінансовано аграріїв в сумі на понад 2 млрд грн. [5]. Успіх форварду можна пояснити рядом вагомих для виробників аграрної продукції причин. Форвардний контракт дає можливість планувати, тому що він передбачає поставку в певний проміжок часу за ціною, не нижчою від ринкової. Форварди страхують виробників, дають їм впевненість і дозволяють мати горизонт планування. Форвард може бути як із прив'язкою до курсу долара, так і без неї. Вони відрізняються, передусім, відсотковою ставкою. Під час закупівлі врожаю 2017 року ставки сягали від 15 % до 18 відсотків.

Варіантом дієвого фінансування сільськогосподарського виробництва є його кредитування. На сільське господарство зараз припадає лише 7 % кредитного портфелю банківської системи. Лише 5-6 % капітальних інвестицій у АПК сформовано за рахунок банківських кредитів та подібних їм позикових коштів. В основному підприємства інвестували власні кошти – 74 %. Однією із проблем вітчизняної аграрної галузі – відсутність доступу до кредитних ресурсів. Станом на кінець жовтня 2017 року банки збільшили кредитування агросектору на 9,3 % – до 60,5 млрд грн. Нарощування кредитування відбулося за рахунок гривневих кредитів – зростання на 24,1 % [3]. Є певні тенденції на ринку кредитування агросектору: зростає інтерес банків до кредитування аграрних компаній; поступово збільшуються обсяги кредитів, наданих фермерським господарствам. Також сприяли зростанню кредитування кілька сприятливих років поспіль без масових втрат врожаю, збільшення пропозиції кредитів та інших фінансових продуктів у банківській сфері, накопичення господарствами фінансових ресурсів на випадок відкриття ринку землі, а також поява інтересу до інвестицій у техніку та обладнання.

У сучасних умовах господарювання постає необхідність у розвитку мікрокредитування. Однак, головними проблемами в сучасних умовах є брак довіри між кредиторами і потенційними позичальниками; низький рівень рентабельності кредитування; високі трансакційні витрати; підви-

щений рівень ризику тощо. З метою активізації мікрокредитування доцільним видається: впровадження податкових преференцій для інституцій, які спеціалізуються на кредитуванні малого бізнесу та аграрних формувань; формування правових передумов для розвитку банківськими установами дочірніх мікрофінансових організацій; формування сприятливих умов для залучення довгострокових фінансових ресурсів для потреб мікрокредитування, в т.ч. шляхом залучення коштів міжнародних фондів і спеціалізованих фінансових організацій.

P2P (Peer-to-Peer) кредитування – це спосіб запозичення коштів між особами, не пов'язаними між собою, без залучення фінансового посередника (банку, кредитної спілки тощо). Зазвичай позики надаються за допомогою онлайн-платформ посередників, які стягують комісію за надання позик і інструментів перевірки кредитоспроможності суб'єкта господарювання.

Застосування краудфандингу як сучасного інструменту у фінансуванні малого і середнього бізнесу. Краудфандинг є новим альтернативним джерелом фінансування. Він посилається на відкриті заклики до громадськості, як правило через інтернет, щоб профінансувати проект з допомогою пожертвувань, грошовий внесок в обмін на винагороду, попереднє замовлення товару, надання позик або інвестицій.

Краудфандинг для фінансування інноваційних проектів як малих, так і середніх підприємств. Його впровадження вирішуватиме відразу низку завдань: фінансове – отримання грошей на втілення проекту, маркетингове – контактна аудиторія дає малим і середнім підприємствам зворотний зв'язок, зв'язки з громадськістю. Також завдяки застосуванню краудфандингу малі та середні агропідприємства мають змогу протестувати свою продукцію на ринку, вивчити актуальні потреби цільової аудиторії, отримати попереднє замовлення, після чого можна випускати нові конкурентоспроможні продукти, та впроваджувати нові технології.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Протягом останніх років аграрний сектор економіки України підтримує тенденцію до зростання. Частка у валовій доданій вартості країни становить 13 %, за використання основних засобів вартістю понад 100 млрд грн. Галузь є однією з основних бюджетоутворюючих сфер економіки та займає друге місце у товарній структурі експорту (більше 40 %). Також АПК – основне джерело надходження валюти в Україну та ключовий фактор у підтриманні торговельного балансу. Сучасні умови господарювання диктують про необхідність впровадження в аграрний сектор України нових, ефективних фінансових інструментів, які в довгостроковому періоді забезпечать інноваційний розвиток. Відповідно, для досягнення певних результатів країні потрібна нова стратегія залучення капіталу для інноваційного розвитку, яка буде використовувати нові фінансові інструменти, що в подальшому дозволять підвищувати мотивацію населення до інвестування власних заощаджень в економіку країни.

Існуючий проект USAID щодо покращення послуг підтримки бізнесу для мікро- і малих агропідприємств через кредитні спілки, основними

цільами якого є: вдосконалення й оновлення законодавчої бази відповідно до стандартів Європейського союзу. Завдяки проекту кредитні спілки зможуть успішно конкурувати з іншими фінансовими установами; посилити інституційну спроможність регулятора ринку кредитної кооперації та національних асоціацій; допомогти подолати обмеження, які заважають кредитним спілкам розширювати коло своєї діяльності та надавати високоякісні продукти і послуги сільськогосподарському сектору. Сьогодні на українському ринку з'являються поки що досить нові інструменти –акредитиви, гарантії та факторинг. Подальші дослідження будуть концентруватися на обґрунтуванні національної системи фінансового забезпечення інноваційного розвитку з урахуванням досвіду країн, розробці механізму фінансового забезпечення інноваційного розвитку на основі використання додаткових інструментів фінансування впровадження інновацій у виробництво.

Список використаних джерел

1. Аграрні розписки є новим інструментом кредитування сільськогосподарських товаровиробників під заставу майбутнього урожаю. URL: <http://www.agro-business.com.ua>
2. Гудзь О.Є. Фінансові стратегії забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Фінансовий простір. 2013. №4. С.97-103.
3. Фінансове забезпечення аграрного сектору: вітчизняний та зарубіжний досвід: монографія/ за ред. Давиденко Н. М. К.: НУБіП України, 2017. 454с.
4. Малік М. Й., Нужна О. А. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: монографія. К.: ННЦ «ІАЕ», 2007. 270 с.
5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua>.
6. Про схвалення Концепції розвитку системи кредитної кооперації. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 321-р від 07.06.2006 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
7. Економічний механізм АПК // Проблеми економіки агропромислового комплексу і формування його кадрового потенціалу: Кол. Монографія у двох томах /За ред. П.Т. Саблука, В.Я Амбросова, Г.Є. Мазнева. К.:ІАЕ, 2000. Т.1. С.360-371.
8. Управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств: інформаційно-аналітичне забезпечення: Монографія/ В. К. Савчук, А. О. Музиченко, М. М. Гузь, А. М. Шиш, О. І. Симоненко / за заг. ред. В. К. Савчука. ЦП Компринт, 2017. 251 с.
9. Стратегічні пріоритети та механізми інноваційного розвитку сільських територій західного регіону України: [монографія] / за ред. д-ра екон. наук В. В. Борщевського, д-ра екон. наук Т. Г. Васильціва. Львів: Аверс, 2014. 176 с.

References

1. Agrarni rospyski e novym instrumentom kredituvanya silskogospodarskuch tovarovurobnykiv pid zastavu maybutnoho urogay. URL: <http://www.agro-business.com.ua>
2. Gudz O. (2013) Finansovi strategii zabezpechenya konkurento-spromognosti pidpruemstva. Finansovi prostir #4. P. 97-103.
3. Davydenko N. (2017) Finansove zabespechenya agrarnogo sectoru:

vitchyznyanyi ta zarubigny dosvid. Kyiv, 454.

4. Malik M. Nuzhna O (2007) Konkurentospromognist agrarnuch pidpruemstv: metodologiya i mehanizmy. Kyiv, 270.

5. Oficiynyi sait Ministerstva finansiv Ukrainy. URL: <http://www.minfin.gov.ua>

6. Pro shvalenya Konceptii rozvutku systemy kredytnoi kooperacii (2006). Rosporyadzhena Kabinetu Ministriv Ukrainy, 321. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

7. Sabluk P. (2000) Economichnyi mehanism APK., Kyiv, 1 : 360-371.

8. Savchuk V. (2017) Upravlinya finansovymy resursamu silskogospodarskuch pidpruemstva. Kyiv, 251.

9. Borszhevskiy V., Vasulciv T. (2014). Strategichni priorutety ta mehanizmy innovacynogo rozvutky silskych terutoriy zachidnogo regionu Ukrainy. Lviv: Avers, 176.

ФИНАНСОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Н.В. Грищук

Аннотация. В статье рассмотрено финансовое обеспечение инновационного развития сельскохозяйственных предприятий, раскрыты источники формирования финансовых ресурсов и причины неудовлетворительного инвестиционного климата в аграрной сфере. Определено, что применение действенных финансовых инструментов обеспечивает инновационное развитие сельскохозяйственных предприятий. Подчеркнуто, что развитие кредитной кооперации является активной составляющей финансового механизма инновационного развития аграрного сектора экономики. Обоснована важность форвардных контрактов как одного из самых динамичных способов привлечения финансовых ресурсов и развития сельских территорий Украины.

Ключевые слова: финансовое обеспечение, инвестирование, кредитование, кредитная кооперация, финансовые инструменты, сельское хозяйство

FINANCIAL PROVISION FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

N.V. Grishchuk

Abstract. The article considers the financial support of innovative development of agricultural enterprises, discloses the sources of financial resources formation and the reasons for the unsatisfactory investment climate in the agrarian sector. It is determined that the use of effective financial instruments provides innovative development of agricultural enterprises. It was emphasized that the development of credit co-operation is an active part of the financial mechanism of innovative development of the agrarian sector of the economy. The importance of forward contracts as one of the most dynamic

ways of attracting financial resources and development of rural areas of Ukraine is substantiated.

Keywords: financial security, investing, lending, lending, financial instruments, agriculture

УДК: 338.432:631

РЕЗУЛЬТАТИВНА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ

О. Д. ГУДЗИНСЬКИЙ, доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту ім. проф. Й. С. Завадського
**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

E-mail: Gudzynskyi.o@ukr.net

С. М. СУДОМИР, доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри економіки підприємства
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»

E-mail: Sudomyr_s@ukr.net

Анотація. У статті обґрунтовується комплексний підхід до формування результативної системи управління стратегічним розвитком підприємств. Визначено критерії оцінки результативності в залежності від цілей організації. Дано авторське бачення поняття «результативне управління», як динамічну здатність соціально-економічних систем що розвиваються та менеджменту, формувати потенційні можливості, передумови стратегічно-інноваційного, конкурентоспроможного, антикризового, ресурсного, інституціонального, інтелектуального, стійкого та іншого спрямування в органічній їх єдності як системної цілісності для забезпечення досягнення загальносистемних цілей, шляхом реалізації створених потенційних можливостей в різнонаправлених векторах дій згідно з обраними сегментами ринку, спрямованої на: вдиконання зобов'язань перед суб'єктами за інтересами; динамічну конкурентоспроможність; рівень і якість життя працівників організації та населення як суб'єктів попиту стратегічної зони господарювання. Сформований методологічний інструментарій оцінки рівня його проектної обґрунтованості, дано методикау визначення синергетичного ефекту та рівня результативності в умовах стратегічного розвитку.

Ключові слова: результативність, управління, система, стратегія, розвиток, підприємство.

ways of attracting financial resources and development of rural areas of Ukraine is substantiated.

Keywords: financial security, investing, lending, financial instruments, agriculture

УДК: 338.432:631

РЕЗУЛЬТАТИВНА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ

О. Д. ГУДЗИНСЬКИЙ, доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту ім. проф. Й. С. Завадського
**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

E-mail: Gudzynskyi.o@ukr.net

С. М. СУДОМИР, доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри економіки підприємства
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»

E-mail: Sudomyr_s@ukr.net

Анотація. У статті обґрунтовується комплексний підхід до формування результативної системи управління стратегічним розвитком підприємств. Визначено критерії оцінки результативності в залежності від цілей організації. Дано авторське бачення поняття «результативне управління», як динамічну здатність соціально-економічних систем що розвиваються та менеджменту, формувати потенційні можливості, передумови стратегічно-інноваційного, конкурентоспроможного, антикризового, ресурсного, інституціонального, інтелектуального, стійкого та іншого спрямування в органічній їх єдності як системної цілісності для забезпечення досягнення загальносистемних цілей, шляхом реалізації створених потенційних можливостей в різнонаправлених векторах дій згідно з обраними сегментами ринку, спрямованої на: вдиконання зобов'язань перед суб'єктами за інтересами; динамічну конкурентоспроможність; рівень і якість життя працівників організації та населення як суб'єктів попиту стратегічної зони господарювання. Сформований методологічний інструментарій оцінки рівня його проектної обґрунтованості, дано методикау визначення синергетичного ефекту та рівня результативності в умовах стратегічного розвитку.

Ключові слова: результативність, управління, система, стратегія, розвиток, підприємство.

Актуальність. Успішна діяльність підприємств може забезпечуватися результативною системою управління, сформованої на нових методологічних засадах. Така система управління здатна забезпечувати динамічно-конкурентне та ефективне їх функціонування у стратегічній перспективі під час виконання зобов'язань перед суб'єктами за інтересами згідно з визначеною місією, завчасно реагувати на виклики зовнішнього середовища для підвищення конкурентних позицій товаровиробників на продовольчих ринках обраних стратегічних зон господарювання. Потреба у формуванні нових підходів до управління зумовлена необхідністю розв'язання завдань соціального, екологічного, інтелектуального й економічного спрямування в їх органічно-гармонійній єдності. Потребують поглибленого розвитку теоретичні положення розробки моделей організації конкурентного, інноваційного, стратегічного та антикризового спрямування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розв'язанню названої проблеми присвячені наукові праці: Н. Гайдамак, О. Гудзинського, Т. Гуренко, Ю. Гудзинської, Г. Кірейцева, С. Нестеренко, В. Савчука, М. Сахацького, С. Судомир, М. Судомир, М. Туленкова та інших дослідників.

Однак у наукових працях не одержали розвиток методологічні засади розв'язання проблем формування результативних систем управління стратегічним розвитком підприємств. Таким чином, поставлена на розгляд проблема потребує свого розв'язання на нових методологічних засадах.

Мета дослідження – обґрунтувати методологічні підходи до формування результативної системи управління стратегічним розвитком підприємств.

Матеріали і методи дослідження. Методологія дослідження ґрунтується на системно-комплексному та синергетичному підходах до проведення теоретичних досліджень у контексті теми дослідження.

Результати дослідження та їх обговорення. У результаті глибоких теоретико-методологічних підходів нами встановлено, що результативне управління слід розглядати як системну цілісність з виділенням таких складових: головної місії діяльності підприємства як соціально-економічної системи; системи цілей діяльності підприємств; функціонально-забезпечуючих підсистем; моделей організації; типів поведінки підприємств; організаційних структур та структур апарату управління в моделях організації; функцій управління; ресурсного потенціалу підприємства; комунікаційних зв'язків із суб'єктами зовнішнього середовища та внутрішньо-системного спрямування; потенціалу сформованих передумов; підсистеми контролю та відповідальності; сформованого портфеля стратегій; механізмів управління; системи управлінських рішень; системи інформаційного забезпечення; системи мотиваційно-активізаційного забезпечення; управлінського профілю; організаційного потенціалу з розвинутою системою цінностей, організаційної культури, організаційної взаємодії, організаційної поведінки.

Результативне управління як системну цілісність ми розглядаємо в контексті комунікаційно-організаційних взаємодій із суб'єктами зовніш-

ього середовища у разі виконання зобов'язань перед суб'єктами за інтересами та внутрішньосистемного спрямування – під час взаємодії із контактними групами спільної діяльності, спрямованої на: виконання зобов'язань перед суб'єктами діяльності підприємств соціально-економічного характеру (умов праці, здорового мікроклімату, оплати праці та ін.); результативно-ефективної діяльності усіх служб підприємств (фінансово-економічної, обліково-аналітичної, технічної, технологічної, маркетингової, збутово-логістичної, сервісного обслуговування, загальної координаційно-регулятивної); розвиток організаційної культури та поведінки, організаційної взаємодії, ціннісних орієнтацій; результативно-ефективну діяльність функціонально-забезпечуючих підсистем за напрямками та обраними типами поведінки організації як системи – стратегічним, конкурентоспроможним, інноваційно-інвестиційним, антикризовим, експортно-орієнтованим; зміцнення та упереджувальну збалансованість потенціалу підприємств; обґрунтованість цільових установок стратегічно-поточного та оперативного-ситуаційного спрямування; розвиток бізнес-моделей організацій як соціально-економічних систем та бізнес-процесів.

Вважаємо, що базовою основою результативного управління повинна бути наша позиція запропонованого системно-комплексного підходу за формування його як системної цілісності.

За такого підходу створюються передумови забезпечення «результативності системи управління» в органічній єдності цільових установок та функціонального результату в діяльності підприємств як у внутрішньому середовищі, так і у разі взаємодії із зовнішнім середовищем.

Таким чином, рівень сформованості потенціалу результативного управління можна визначити лише в динамічному русі підприємств як соціально-економічних систем за загальними та функціональними критеріями оцінки на всіх етапах бізнесової діяльності: вибору напрямів дій та типу поведінки підприємств, входження в певні зони ринкового середовища; процесів внутрішнього середовища та при взаємодії із зовнішнім середовищем; корегування контактних аудиторій та комунікаційно-організаційних взаємодій при розширенні сегментів ринку; ситуаційної оцінки діяльності підприємств за критерієм «результату»; виходу із певної стратегічної зони господарювання; системної оцінки управління результативністю.

В економічній літературі дискусійним є підхід до розкриття поняття «ефективність». Одні автори ефективність ототожнюють із результативністю, інші – виділяють окремо результативність.

Останню позицію поділяє П. Березівський, який стверджує «...про неправомірність прирівнювання ефективності до результативності, оскільки в такому випадку ігнорується момент корисності, адже не кожен результат можна вважати ефективним» [1, с. 9].

Результативність управління – це міра точності управління, яка характеризується досягненням очікуваного стану об'єкта управління, мети управління або рівнем наближення до неї [2, с. 35]. Ми також поділяємо

цю точку зору і вважаємо, що критерії оцінки результативності можуть бути різними. Все визначається метою, якої необхідно досягти.

Так, критеріями оцінки результативності будуть:

– за збереження і підняття іміджу перед контактними аудиторіями: повнота і своєчасність виконання зобов'язань перед: бюджетом, поставачальниками, споживачами, акціонерами, населенням певної території, юридичними особами фінансових структур та суспільством у плані розв'язання екологічних і соціальних проблем;

– у разі виживання в перспективі: конкурентоздатність обраних стратегій, інноваційна мобільність та рівень реалізації обраних стратегій;

– за збереження позиції на продовольчому ринку: рівень забезпечення частки товару на продовольчому ринку та рівень адекватності обраних стратегій, тактики і механізмів управління рівню досягнення поставленої мети;

– за збільшення частки товару на продовольчому ринку: рівень обґрунтованості рішень щодо вибору механізмів управління по забезпеченню досягнення поставленої мети та рівень реалізації можливостей і сильних сторін організаційного формування по забезпеченню досягнення поставленої мети;

– за рівня сформованості потенціалу підприємства, адекватного вимогам зовнішнього конкурентного середовища і обраним стратегіям: рівень відповідності сформованого потенціалу (технічного, технологічного, трудового, організаційного, біологічного, економічного) за кількісними і якісними параметрами вимогам зовнішнього конкурентного середовища;

– у разі забезпечення максимального використання факторів зовнішнього середовища для підвищення ефекту господарювання: рівень обґрунтованості рішень щодо обраних сегментів ринку, рівень обґрунтованості рішень щодо обраних поставачальників, рівень ефективності обраних і реалізованих стратегій: цінової політики, розвитку, комунікаційних зв'язків, сегментів ринку тощо;

– у разі забезпечення результативності усіх підсистем менеджменту: рівень ефективності підсистем: мотивації; інформаційної; якості праці та продукції; маркетингової; технічного, технологічного та організаційного забезпечення; обліково-аналітичного та економічного забезпечення; контролю та відповідальності тощо.

Рівень результативності в умовах стратегічного розвитку нами визначатиметься рівнем збалансованості цільової спрямованості напрямів розвитку, набором стратегій та механізмами їх реалізації. Важливим у цій системі є вибір способів забезпечення розвитку підприємств як цілісних соціально-економічних формувань [3, с. 61].

Потребує глибокого осмислення стадія проектування (упорядкування систем та динамічно-стратегічного їх розвитку) та проблема забезпечення збалансованості динамічно-стратегічного розвитку підприємств, їх упорядкованість за якісними, кількісними параметрами та результативного їх функціонування в часовому і просторовому вимірі.

Від рівня розвитку обґрунтованості та збалансованості названих стадій залежить кінцева результативність підприємств як соціально-економічних систем. Рівень розвитку останніх – це не лише здатність управлінського персоналу, а в цілому системи менеджменту забезпечувати їх збалансованість (структурну раціональність) як на стадії проектування, так і на стадії підтримання системи у стані упорядкованості та у процесі їх динамічного розвитку, що обумовлюється системою створених передумов, які можуть бути забезпеченими лише в системі та в органічній єдності і збалансованості як цілісності. Їх можна представити у формалізованому вигляді (1):

$$Y = \frac{\sum_{i=1}^{10} K_i}{10}, \quad (1)$$

де Y – інтегрований індекс створених передумов формування результативної системи забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств як соціально-економічних цілісностей (в коефіцієнтах); K_1 – коефіцієнт рівня розвитку системи відносин власного, владного, власновладного спрямування; K_2 – коефіцієнт рівня збалансованого розвитку в системі тріадної складової результативного менеджменту: «функцій, обов'язків, відповідальності» – «ресурсного забезпечення, прав і влади»; K_3 – коефіцієнт рівня обґрунтованості рішень стратегічного спрямування щодо здійснення процесу організаційної трансформації; K_4 – коефіцієнт рівня обґрунтованості співвідношення державної і приватної власності; K_5 – коефіцієнт рівня обґрунтування централізації і децентралізації, регулювання і саморегулювання в ієрархічній системі організаційних взаємодій вертикального і горизонтального спрямування; K_6 – коефіцієнт рівня обґрунтованої збалансованої взаємодії в системі 7 «S»; K_7 – коефіцієнт рівня розвитку та збалансованості 7 «K»; K_8 – коефіцієнт рівня розвитку та збалансованості 7 «O»; K_9 – коефіцієнт рівня розвитку та збалансованості 7 «P»; K_{10} – коефіцієнт рівня розвитку та збалансованості управлінського профілю як системної цілісності.

З використанням запропонованого методологічного підходу виникає об'єктивна необхідність визначення часових індексів як часткових факторів формування передумов, так і загально-інтегрованого спрямування.

Фундаментальною основою формування передумов забезпечення результативного управління стратегічним розвитком сільськогосподарських підприємств є рівень збалансованості форм власності – державної і приватної. Від раціонального рівня її збалансованості створюються умови для забезпечення єдності інтересів: суспільства, держави – як суб'єкта управління і гаранта забезпечення суспільних інтересів через розв'язання соціальних та екологічних задач; регіонів як суб'єктів управління територіями в межах відповідально-контрольованих суб'єктів діяльності, бізнесових структур приватних форм власності. Між тим акцент робимо на максимальний розвиток малого і середнього бізнесу в межах раціональ-

но-обґрунтованого правового поля і оптимального співвідношення державного регулювання і саморегулювання в розвитку великого бізнесу.

Гармонійна збалансованість складових елементів як підсистем в органічній єдності з організаційним фактором є основою забезпечення синергетичного ефекту. Водночас акцентуємо увагу на врахуванні збалансованості в усіх напрямках як системи, що характеризують рівні розвитку базових елементів забезпечення синергетичного ефекту діяльності підприємств. Синергетичний ефект пропонуємо визначати за формулою (2):

$$C_{ef} = S_{ef} \times k_{нд} - (P_{з3} + P_{вмz} + P_{дсжп} + P_з + P_д + P_{рп} + P_{cc} + P_p), \quad (2)$$

де C_{ef} – синергетичний ефект; S_{ef} – сума ефектів від одночасного впровадження всіх складових; $P_{з3}$ – рівень гармонійної збалансованості в тріаді названих капіталів; $P_{вмz}$ – рівень відносин міри і гармонії; $P_{дсжп}$ – рівень доступу суб'єктів живої праці до використання капіталів – уречевленої праці та біологічного, створеного природою; $P_з$ – рівень збалансованості в тріаді управлінської системи: «функція-ресурси-обов'язки», «право-відповідальність-влада»; $P_д$ – рівень доступу до розподілу результатів живої праці від використання в органічній єдності названих видів капіталів; $P_{рп}$ – рівень раціонально необхідного поєднання власності та управління; P_{cc} – рівень сприйняття справедливості в системі забезпечення єдності корпоративних інтересів через систему розвитку власнісно-владних відносин індивідуально-колективного спрямування; P_p – рівень розвитку і динамічної збалансованості формальних і неформальних інститутів у системі власнісно-владних, соціально-трудових відносин та ін; $k_{нд}$ – коефіцієнт погодженості дій.

Розрахункова абсолютна величина показника визначається на основі моделі кореляційної залежності результативного показника від сукупності факторів, що впливають на неї. Формула для визначення нормативного інтегрованого показника має такий вигляд (3):

$$Y = \pm K \pm K_1 P_{з3} \pm K_2 P_{вмz} \pm K_3 P_{дсжп} \pm K_4 P_з \pm K_5 P_д \pm K_6 P_p \pm K_7 P_{cc} \pm K_8 P_{рп}, \quad (3)$$

де Y – інтегрований показник; K – вільний член управління (постійна величина моделі); $K_1 \dots K_8$ – коефіцієнти регресії при показниках факторів; $P_{з3}, P_{вмz}, P_{дсжп}, P_з, P_д, P_p, P_{cc}, P_{рп}$ – фактори, що впливають на величину інтегрованого показника.

Названими методиками передбачено використання вагових коефіцієнтів. Однак, вважаємо, що синергетичний ефект забезпечується лише сформованою системою факторів впливу та обґрунтованими системними критеріями їх оцінки. Такий висновок обумовлюємо майже рівнозначною значимістю кожного фактора в системі і вважаємо, що кожний фактор у разі його неврахування може створити хаос у системній цілісності (згідно теорій хаосу та резонансного збудження системи).

Висновки і перспективи. Таким чином, результативна система управління суб'єктами діяльності – це функціонально інтегрована систем-

на цілісність, яка охоплює всі внутрішньо-системні підсистеми за типами поведінки та напрямками розвитку. Останні визначають особливості управління, які в своїй органічній єдності забезпечують системну цілісність динамічної суб'єктної діяльності з врахуванням визначеної головної цілі як загально-пріоритетної цілеспрямованості та функціональної за напрямками розвитку. Розроблена нами методологія формування результативного управління розвитком підприємств, яка ґрунтується на: науковому тлумаченні поняття «результативне управління», «результативній системі управління суб'єктами діяльності», передумов формування результативної системи забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств як соціально-економічних цілісностей – підвищить рівень збалансованості складових організації та менеджменту як системних цілісностей.

Список використаних джерел

1. Березівський П. С. Ефективність виробництва і формування ринку продукції скотарства в Карпатському регіоні. Львів: Українські технології, 1998. 256 с.
2. Гудзинський О. Д., Судомир С. М., Гуренко Т. О. Теоретико-методологічні засади результативного управління розвитком підприємств: [монографія]. К.: ЦП «Компринт», 2017. 404 с.
3. Судомир С. М. Формування системи управління розвитком сільськогосподарських підприємств: теорія, методологія: [монографія К.: ЦП «Компринт», 2015. 483 с.

References

1. Berezivskyi P. S. (1998) Efektyvnist vyrobnytstva i formuvannia rynku produktsii skotarstva v Karpatskomu rehioni. Lviv: Ukrainski tekhnolohii, 256.
2. Hudzynskiy O.D., Sudomyr S. M., Hurenko T. O. (2017) Teoretyko-metodolohichni zasady rezultatyvnoho upravlinnia rozvytkom pidpriumstv. K.: TsP «Komprynt», 404.
3. Sudomyr S. M. (2015) Formuvannia systemy upravlinnia rozvytkom silskohospodarskykh pidpriumstv: teoriia, metodolohiia. K.: TsP «Komprynt», 483.

РЕЗУЛЬТАТИВНАЯ СИСТЕМА УПРАВЛЕНИЯ СТРАТЕГИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ

А. Д. Гудзинский, С. М. Судомир

***Аннотація.** В статті обосновується комплексний підхід к формуванню результативной системы управления стратегическим развитием предприятий. Определены критерии оценки результативности в зависимости от целей организации. Дано авторское видение понятия «результативное управление», как динамическую способность развивающихся социально-экономических систем и менеджмента, формировать потенциальные возможности, предпосылки стратегически-инновационного, конкурентоспособного, антикризисного, ресурсного, институционального, интеллектуального, устойчивого и другого направления в органической их единстве как системной целостности для обеспечения достижения общесистемных целей,*

путем реализации созданных потенциальных возможностей в разнонаправленных векторах действий согласно избранных сегментов рынка, направленной на: выполнение обязательств перед субъектами по интересам; динамическую конкурентоспособность; уровень и качество жизни работников организации и населения как субъектов спроса стратегической зоны хозяйствования. Сформирован методологический инструментарий оценки уровня его проектной обоснованности, дана методика определения синергетического эффекта и уровня результативности в условиях стратегического развития.

Ключевые слова: результативность, управление, система, стратегия, развитие, предприятие

RESULTING SYSTEM OF MANAGEMENT BY STRATEGIC DEVELOPMENT OF ENTERPRISES

O. D. Gudzynskiy, S. M. Sudomyr

Abstract. *The article substantiates the comprehensive approach to the formation of a successful system of strategic development of enterprises. The criteria for evaluating the effectiveness are determined depending on the goals of the organization. The author's vision of the concept of "effective management" as the dynamic ability of developing and management systems and socioeconomic systems is to create potential opportunities, the preconditions of strategic innovation, competitive, crisis, resource, institutional, intellectual, sustainable and other direction in their organic unity as a system integrity to ensure the achievement of system-wide goals, through the implementation of the created potential capabilities in the versatile vectors of action according to the election They are market segments aimed at: fulfilling obligations to actors by interest; dynamic competitiveness; level and quality of life of employees of the organization and the population as subjects of demand of the strategic zone of management. The methodological toolkit for evaluating the level of its design justification has been formed, the method of determining the synergy effect and the level of effectiveness in the conditions of strategic development is given.*

Keywords: *performance, management, system, strategy, development, enterprise*

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

М.М. ГУЗЬ, ст. викладач
*Національний університет біоресурсів
і природокористування України*
E-mail: guzmihail@gmail.com

Анотація. У сучасних умовах вирішення завдання нарощування виробництва продукції органічного сільського господарства розглядається через пошук можливостей використання його потенціалу, що потребує удосконалення управління, передумовою ефективності якого є розробка відповідного інформаційно-аналітичного забезпечення.

Впровадження в практику пропозицій щодо удосконалення системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління розвитком виробництва органічної продукції сприятиме поліпшенню державного регулювання безпечності й якості продуктів харчування в контексті вимог міжнародних стандартів, що забезпечуватиме розширення ринків сільськогосподарської продукції з дотриманням вимог сталого розвитку.

Ключові слова: інформація, аналітика, управління, розвиток, органічне сільське господарство.

Актуальність. На сучасному етапі розвитку економіки важливе місце посідає інформація, рівень і якість забезпечення якою впливає на формування показників успішності та відповідності зростаючим потребам будь-якого сектору економіки. Не винятком є і сільське господарство та органічне виробництво, як невід'ємна його складова.

Потенціал органічного сільського господарства в Україні є одним із найбільших у світі, зважаючи на високу природну родючість ґрунтів, відносно невисокий рівень забруднення полів агрохімікатами, дешеву робочу силу. Згідно з рішенням ФАО, Україну віднесено до числа держав, які в майбутньому можуть стати світовими донорами продовольства, у тому числі й органічних продуктів харчування.

Дослідження показують, що понад 90 % українських виробників органічної продукції орієнтовані на експорт. Основними ринками збуту органічної продукції для України є ринки найбільш розвинутих країн Європейського Союзу, США, Канади та Японії. З підвищенням рівня життя населення в Україні починає формуватися внутрішній попит на продукцію органічного землеробства. [4, с. 46]

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням розвитку виробництва продукції органічного сільського господарства присвячено багато наукових праць вчених-економістів. Серед них праці В. Андрійчука, С. Антонця, В. Артиша, В. Борисової, О. Бородіної, В. Вовка, Т. Зінчук,

М. Кобця, М. Кропивка, А. Лук'яненко, Є. Милованова, П. Писаренка, О. Попової, П. Саблука, М. Стадник, Р. Тринька, М. Шикули, О. Шубравської та інших науковців.

Матеріали і методи дослідження. Теоретичним і методологічним підґрунтям дослідження стали праці провідних вітчизняних та іноземних учених, методологія і загальносистемні принципи проведення наукових досліджень. Зі спеціальних методів дослідження у роботі використано абстрактно-логічний – під час вивчення літературних джерел та дослідження можливостей вирішення поставлених проблем.

Мета дослідження розробка практичних заходів і способів формування інституційних аспектів розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення управління виробництвом продукції органічного сільського господарства, що сприятиме нарощуванню родючості ґрунту, збереженню біорізноманіття, отриманню якісної продукції, запобіганню деградації земельних ресурсів і агроєкосистем.

Результати дослідження та їх обговорення. Для забезпечення ефективного процесу управління ринком продукції органічного сільського господарства потрібна та інформація, з відповідною її деталізацією, яка допомагає формуванню управлінських рішень, адекватних ситуації. Перенасиченість інформації, як і її нестача, ускладнює процес обробки інформаційних потоків щодо оцінки стану та перспектив розвитку органічного сільського господарства.

Загальноприйнятим в Україні є підхід, коди вважається, що основним фактором мобілізації внутрішніх резервів економічного зростання у органічному виробництві є забезпечення випереджаючих темпів розвитку виробничої інфраструктури. Однак такий висновок заперечується практикою розвинених країнах, в яких прийнято вважати, що початковим і визначальним у становленні інфраструктури розвитку органічного сільського господарства є формування системи управління з якісною системою його інформаційно-аналітичного забезпечення. Лише на цій основі можливо сформувати стійку та ефективну інфраструктуру того чи іншого продовольчого ринку.

Забезпечення розвитку ринку продукції органічного сільського господарства є важливою складовою діяльності державних органів управління. Для забезпечення розвитку із врахуванням вищенаведеної логіки слід сформувати та реалізувати відповідну програму інформаційно-аналітичного забезпечення управління ринком продукції органічного землеробства. Основною відмінністю в системах інформаційно-аналітичного забезпечення управління ринком продукції органічного сільського господарства України та ЄС є регуляторна політика у сфері ціноутворення. Нині ринок органічної продукції в Україні знаходиться на початковому рівні формування, що зумовлюється такими чинниками, як: відсутність достатньої кількості офіційно зареєстрованих сертифікаційних центрів, нерозвиненість ринкової інфраструктури, несформований стійкий попит на продукцію.

У країнах ЄС та у США основними органами, які відповідальні за інформаційно-аналітичне забезпечення управління ринками продукції органічного сільського господарства, є державні агромаркетингові агентства у складі відповідних міністерств. Становлення інституту такої служби з інформаційно-аналітичного забезпечення управління ринками сільськогосподарської органічної продукції є об'єктивною передумовою для подальшого динамічного розвитку органічного виробництва в Україні.

Пропонована агромаркетингова структура, як орган інформаційно-аналітичного забезпечення управління ринками продукції органічного сільського господарства, має створюватись також у межах загальних процесів розвитку агромаркетингової інфраструктури. Стосовно її розвитку, на наш погляд, у найближчій перспективі у сфері вдосконалення маркетингу органічної продукції необхідно здійснити такі заходи: створення законодавчої бази, національного органу сертифікації, послуги якого будуть доступні і невеликим фермерським господарствам, стимулювання переробних підприємств та роздрібної торгівлі, проведення активних заходів щодо формування внутрішнього попиту на органічну продукцію.

Утворення державної агромаркетингової служби є необхідною інституційною передумовою створення сучасної системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління ринком продукції органічного сільського господарства. З метою додержання принципів комплексності, повноти, об'єктивності та незалежності система інформаційно-аналітичного забезпечення управління ринком продукції органічного сільського господарства у складі системи державної агромаркетингової служби має використовувати матеріали моніторингу цін, науково-дослідних установ та недержавних інформаційних центрів. Відповідно, проблеми розбудови в Україні сучасної системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління ринком продукції органічного сільського господарства можуть бути вирішені нормативно та інституційно із врахуванням досвіду організації світового ринку органічної продукції.

Активне включення економіки України до глобальних процесів обміну на світових ринках продукції органічного сільського господарства зумовлює важливість проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення формування та розвитку інвестиційно-інноваційної моделі ринку продукції органічного сільського господарства, в контексті якої має бути забезпечена конкурентоспроможність продукції органічного виробництва на світовому ринку.

Сьогодні в Україні практично не діють фінансово-економічні та інституційні механізми підтримки з боку держави для просування вітчизняної продукції на світові ринки. Натомість більшість країн світу має позитивний досвід упровадження таких механізмів, доволі ефективним серед яких є залучення фінансування через експортні кредитні агентства (ЕКА).

На світовому ринку такі агентства виступають чинниками, що сприяють розвитку міжнародної торгівлі та є стабілізаторами внутрішніх ринків у кризових умовах. Роль ЕКА в розвитку міжнародної торгівлі постійно зростає в усьому світі – свідченням цього є збільшення масшта-

бів діяльності відповідних установ. Так, Euler Hermes (Німеччина) охоплює процеси управління ризиками на п'яти континентах та має філії і своїх представників у 54 країнах світу.[3] На світових ринках, найпоширенішим продуктом ЕКА є надання експортного кредиту на закупівлю товарів та послуг зарубіжними партнерами. Але такі агенції також займаються фінансуванням інвестиційних проектів за кордоном; страхуванням/гарантуванням експорту й експортних кредитів; страхуванням приватних інвестицій за кордоном; наданням інформаційно-консалтингових послуг; виділенням грантів і участю у проектах, спрямованих на реалізацію соціально значущих завдань у галузі екології, енергоефективності та енергозбереження, медицини й охорони здоров'я.

Варто зазначити, що не існує «типової» чи «ідеальної» моделі експортно-кредитного агентства, адже у разі створення такої установи та визначенні функцій, які вона буде виконувати, враховується, звісно, і соціально-економічне становище країни та політичні умови тощо (табл. 1).

1. Основні моделі ЕКА у світі

Модель	Опис	Країни
Приватна компанія, що діє як агент уряду	Уряд укладає ексклюзивний договір із приватною компанією, яка здійснює фінансування та/або страхування від імені уряду	Франція, Німеччина, Нідерланди
Урядовий підрозділ	Окремий підрозділ уряду під керівництвом міністра, секретаря тощо	Велика Британія, Швейцарія
Державне підприємство	Автономна установа, що належить уряду	Канада, США, Туреччина, Японія, Австралія
Віртуальна ЕКА	Уряд займається прийняттям рішень та бере на себе частину ризику. Жодних інституцій не створюється	Нова Зеландія
Надання державних гарантій	Уряд надає державні гарантії	Велика Британія, Австралія (частково)

Джерело: Diana Smallridge "The Role of State-Backed Export Credit in Export Promotion" // World Bank's Seminar on policies to promote export growth and diversification, May 10th, 2006

Фокусуючись на українському ринку, варто зазначити, найбільший вплив ЕКА матиме на нарощення експортного потенціалу аграрними підприємствами, що в результаті може призвести до покращення соціально-економічного стану ринку органічної продукції. Діяльність такої установи збільшить обсяги експорту, забезпечить вихід на нові ринки, змінить вектор з експорту сировини на готову продукцію з більшою доданою вартістю, відповідно це зміцнить національну валюту, позицію України на світовій арені та зменшить залежність країни від імпортного товаропостачання.

У Законі України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» від 03.09.2013 року поставлено завдання:

«До повноважень центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, у сфері виробництва та обігу органічної продукції (сировини) належить поширення інформації про виробництво та реалізацію органічної продукції (сировини), органічну продукцію, систему гарантій та контролю в засобах масової інформації із залученням заінтересованих сторін».[6] Однак належним чином і в повному обсязі це завдання до сьогодні не виконано. До вад системи інформаційного забезпечення органічного сільського господарства варто віднести відсталість технологій збирання, систематизації, обробки і поширення інформаційних ресурсів, забезпечення їх оперативності. Не належно налагоджений обмін інформацією з міжнародними і національними науковими та інформаційними організаціями і службами.

Вихід з даної ситуації, тобто перехід від декларацій до практичних кроків, знаходиться, на наш погляд, у площині інноваційності процесу як створення, так і реалізації моделі інформаційно-аналітичного забезпечення управління ринком продукції органічного сільського господарства через відповідну програму. У даному сенсі важливими є такі аспекти. По перше, забезпечити інноваційний характер відповідної програми інформатизації. Під інноваційністю розуміємо, перш за все, створення програми за методологією програмування, прийнятою в розвинених країнах, яка довела свою дієвість (в Україні дана методологія поки що не знайшла свого системного застосування, тому може вважатись інноваційною). По друге, інформаційно-аналітична система за внутрішньою сутністю своєї роботи має базуватись на принципах аналогічних систем у розвинених країнах, такий підхід є також новим та інноваційним для України.

Сучасну систему інформаційно-аналітичного забезпечення управління ринком продукції органічного сільського господарства неможливо запровадити в життя без комп'ютеризації, без нових інформаційних технологій, які мають базуватись на точній, достовірній та своєчасній інформації. Відповідно, із врахуванням прогресивності і високих темпів розвитку інтернет технологій, їх порівняно низькій вартості, пропонується створити:

1. Систему інформаційного забезпечення управління ринком продукції органічного сільського господарства з використанням сучасних технічних засобів проектування і програмування на базі IP технологій через мережу Інтернет;

2. Підтримувати бази даних за результатами системи регулярних обстежень (моніторингу) виробництва органічної продукції, цін на неї та її ринкового просування;

3. Підтримувати бази даних з сучасних наукових розробок і результатів досліджень у стаціонарних дослідженнях системи НААН та освітніх закладів;

4. І підтримувати бази даних органічних ресурсів (гною, побічної продукції рослинництва, сидератів тощо), біопрепаратів удобрювальної і захисної дії, органо-мінеральних і біоактивних добрив із введенням

екологосумісних агрохімікатів природного походження у повно- і короткочасних сівозмінах;

5. Базу даних щодо інноваційних методів виробництва та просування на ринку органічної сільськогосподарської продукції для забезпечення операторів ринку та працівників системи управління ринком об'єктивною та своєчасною інформацією для прийняття ефективних управлінських рішень.

Висновки і перспективи. Інформація, систематизована за наведеними підходами і технологіями використання забезпечить необхідну «прозорість» ринку, буде основою для ініціювання та реалізації конкурентоспроможних інноваційних проектів із розвитку органічного сільського господарства, а також сприятиме залученню необхідних інвестицій.

Розробка та реалізація програми інформаційно-аналітичного забезпечення управління ринком продукції органічного сільського господарства сприятиме виконанню таких завдань адміністративно-управлінської реформи в сфері управління ринком органічної продукції:

– інтегрування функцій державного і недержавного управління за визначеною моделлю управління ринком продукції органічного сільського господарства і стратегією його розвитку;

– створення спеціалізованого і глибоко інтегрованого органічного підкомплексу АПК на сучасних технологічних засадах з повним циклом виробництва органічної продукції та її реалізації з окремим механізмом фінансово-економічного забезпечення;

– налагодження конструктивної співпраці Мінагрополітики, інших органів влади у сфері управління ринком продукції органічного сільського господарства з громадськими професійними і міжпрофесійними організаціями з питань формування політики розвитку ринку і запровадження принципів консолідованої відповідальності за її ефективне проведення;

– удосконалення структури виконавчих органів, що здійснюють державне управління ринком продукції органічного сільського господарства.

Список використаних джерел

1. Гаваза Є. В. Ринок органічної продукції та його інфраструктура: сучасний стан і перспективи розвитку. Економіка АПК. 2014. № 5. С. 131-135.

2. Довгань О. М., Мандибуря Я. В. Органічне виробництво: сутність, об'єктивна необхідність, ефективність. Сталий розвиток економіки. 2013. № 1. С. 200-206.

3. Сіренко Н. М. Органічні продукти харчування у забезпеченні продовольчої безпеки України. Економіка АПК. 2012. №1. С. 43-49.

4. Сокальський В. В. Органічне землеробство: проблеми і перспективи. Економіка АПК. — 2010. — № 4. — С. 48-53

5. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини [Електронний ресурс]: Закон України [прийнято Верхов. Радою 3 вересня 2013 р. № 425VII]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/42518>

References

1. Gavaza Y.V. (2014) The market of organic products and its infrastructure: the current state and prospects of development. *Economy of agroindustrial complex*. 5, 131-135. [in Ukrainian].
2. Dovgan O. M., Mandibur Y. V. (2013) Organic production: essence, objective necessity, efficiency. 1, 200-206. [in Ukrainian].
3. Sirenko N. M. (2012) Organic foods in food security of Ukraine. *Economy of agroindustrial complex*. 1, 43-49. [in Ukrainian].
4. Sokalsky V.V. (2010) Organic agriculture: problems and perspectives. *Economy of agroindustrial complex*. 4, 48-53[in Ukrainian].
5. On the production and circulation of organic agricultural products and raw materials [Electronic resource]: Law of Ukraine [adopted by Verhov. Council of September 3, 2013 № 425VII]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/42518>[in Ukrainian].

ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ УПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ОРГАНИЧЕСКОГО СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

М. М. Гузь

***Аннотация.** В современных условиях решение задачи наращивания производства продукции органического сельского хозяйства рассматривается через поиск возможностей использования его потенциала, что требует совершенствования управления, предпосылкой эффективности которого является разработка соответствующего информационно-аналитического обеспечения.*

Внедрение в практику предложений по совершенствованию системы информационно-аналитического обеспечения управления развитием производства органической продукции будет способствовать улучшению государственного регулирования безопасности и качества продуктов питания в контексте требований международных стандартов, обеспечивать расширение рынков сельскохозяйственной продукции с соблюдением требований устойчивого развития.

***Ключевые слова:** информация, аналитика, управление, развитие, органическое сельское хозяйство.*

INFORMAL AND ANALYTICAL SUPPORT OF ORGANIC AGRICULTURAL DEVELOPMENT MANAGEMENT

M. M. Guz

***Abstract.** In the modern conditions coping with the task of increasing organic agricultural production is considered through searching possibilities of using its potential that need management improvement, the prerequisite for the effectiveness of which is development of appropriate information and analytical support.*

Implementation into practice proposals for the improvement of the system of information-analytical management of the development of organic products production will contribute to improving state regulation of food safety

and quality in the context of international standards, which will ensure the expansion of agricultural products markets, while respecting the requirements of sustainable development.

Keywords: information, analytics, management, development, organic agriculture.

УДК 657:63

ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ

Т. О. ГУРЕНКО, кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку та оподаткування
**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**
E-mail: gurenkot@ukr.net

Анотація. У сучасних умовах успішна діяльність аграрного сектору повинна забезпечуватися результативною системою управління і ефективною системою обліково-інформаційного забезпечення. Підвищення потреби у структурованій системі взаємодії між суб'єктами підприємницької діяльності, боротьба на регіональних, державних (внутрішніх) і світових продовольчих ринках, постійне збільшення економічних, екологічних, соціальних та інших ризиків, відсутність єдності між економічними, соціальними та екологічними аспектами потребують формування нових підходів до управління на основі збалансованої та доцільної облікової інформації.

Метою дослідження є розкриття значимості обліково-інформаційного забезпечення для подальшого обґрунтування стратегії розвитку аграрної сфери. У статті розкрито основні підходи до формування системи менеджменту як цілісності, визначені види облікової інформації з точки зору цінності для управління, зазначені ключові проблеми аграрного сектору економіки та його обліково-інформаційне забезпечення. Отже, відсутність чіткої та неупередженої облікової інформації, розбалансованість в галузевій структурі аграрного сектору економіки ослабили системні фактори забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції та продовольства як в Україні, так і за її межами, що і потребує подальшого дослідження.

Ключові слова: облік, інформація, обліково-аналітичне забезпечення, аграрний сектор, ризики

Актуальність. З кожним роком доступ до різноманітної інформації стає все більш ширшим і доступнішим. Поряд із загальною економічною

and quality in the context of international standards, which will ensure the expansion of agricultural products markets, while respecting the requirements of sustainable development.

Keywords: information, analytics, management, development, organic agriculture.

УДК 657:63

ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ

Т. О. ГУРЕНКО, кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку та оподаткування
**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**
E-mail: gurenkot@ukr.net

Анотація. У сучасних умовах успішна діяльність аграрного сектору повинна забезпечуватися результативною системою управління і ефективною системою обліково-інформаційного забезпечення. Підвищення потреби у структурованій системі взаємодії між суб'єктами підприємницької діяльності, боротьба на регіональних, державних (внутрішніх) і світових продовольчих ринках, постійне збільшення економічних, екологічних, соціальних та інших ризиків, відсутність єдності між економічними, соціальними та екологічними аспектами потребують формування нових підходів до управління на основі збалансованої та доцільної облікової інформації.

Метою дослідження є розкриття значимості обліково-інформаційного забезпечення для подальшого обґрунтування стратегії розвитку аграрної сфери. У статті розкрито основні підходи до формування системи менеджменту як цілісності, визначені види облікової інформації з точки зору цінності для управління, зазначені ключові проблеми аграрного сектору економіки та його обліково-інформаційне забезпечення. Отже, відсутність чіткої та неупередженої облікової інформації, розбалансованість в галузевій структурі аграрного сектору економіки ослабили системні фактори забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції та продовольства як в Україні, так і за її межами, що і потребує подальшого дослідження.

Ключові слова: облік, інформація, обліково-аналітичне забезпечення, аграрний сектор, ризики

Актуальність. З кожним роком доступ до різноманітної інформації стає все більш ширшим і доступнішим. Поряд із загальною економічною

інформацією набирає масштабності облікова інформація. Це дає можливість підприємствам та різним бізнесовим структурам формувати думку про діяльність підприємства в цілому та окремо про конкурентів, контрагентів, інвесторів тощо. Основою економічного розвитку країни та основним джерелом забезпеченості населення продовольством є аграрний сектор. Як зазначено в Стратегії розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року, «аграрний сектор України з його базовою складовою, сільським господарством, є системоутворюючим у національній економіці, формує засади збереження суверенності держави, продовольчу та у визначених межах економічну, екологічну та енергетичну безпеку, забезпечує розвиток національної економіки та формує соціально-економічні основи розвитку сільських територій. [3]

Як зазначалося раніше в наших дослідженнях, інституціонально-ринкова складова повинна бути сформована на принципах гармонійної збалансованості усіх її елементів з орієнтацією на забезпечення конкурентоспроможності аграрної галузі як системної цілісності. Важливим в системі збалансованості інституціональної інфраструктури повинна бути встановлена рівноважність відносин міри і гармонії, що не дотримується в розвитку соціально-економічних утворень аграрного сектора економіки. У розрізі регіонів існує великий розмір варіації в рівнях розбалансованості галузей та у внутрішньогалузевих структурах. [4, с. 147]

Отже, як і інші організаційні структури, аграрні підприємства не менше, а то й більше, потребують збалансованого обліково-інформаційного забезпечення для покращення своєї діяльності та обґрунтування власного стратегічного розвитку. Тому дані дослідження направлені на поглиблене вивчення даного питання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні дослідження направлені на критичне переосмислення пріоритетів менеджменту та формування інформації в бухгалтерському обліку. Велика кількість інформації, її розподіл, фільтрування потребують великої уваги. Питанню обліково-інформаційного забезпечення присвячена значна частина наукових досліджень. Різні аспекти обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту аграрної сфери розглянуті у працях багатьох науковців: С. Ф. Голова, О. Д. Гудзинського, З. В. Гуцайлюка, В. М. Жука, Г. Г. Кірейцева, С. Ф. Легенчука, І. І. Криштопи, А. А. Пилипенка, М. С. Пушкаря, П. Т. Саблука, С. М. Судомир, М. В. Шумейко та ін.

Напрацювання багатьох вчених є глибокими і суттєвими, потреби в інформації різних видів постійно зростають, що дає можливість ще більш уваги приділяти питанню обліково-інформаційного забезпечення обґрунтування стратегії розвитку аграрної сфери.

Мета дослідження – визначення концептуальних підходів до побудови розкриття значимості облікової інформації та зазначення основних вимог щодо обліково-інформаційного забезпечення для подальшого обґрунтування стратегії розвитку аграрної сфери.

Матеріали і методи дослідження. У процесі роботи застосовувались наступні методи пізнання: ретроспективного аналізу, групування, порівняння, наукової абстракції, індукції та дедукції, аналізу і синтезу тощо.

Результати дослідження та їх обговорення. Інформація в усі часи мала цінність. Вона залежала від потреб різних верств населення, історичного періоду, часу, місця, культурних цінностей, специфіки виробництва тощо. З часом набули розвитку такі поняття як «обліково-аналітичне забезпечення», «обліково-сервісне забезпечення», «обліково-інформаційне забезпечення». Різна інформація повинна працювати не тільки на потреби сьогодення, а й впливати на обґрунтування стратегії розвитку підприємств.

Необхідно розуміти, що облік – це сфера обслуговування управління (менеджменту); це сервіс, який дає можливість управлінцям різних рівнів своєчасно приймати відповідні рішення як теперішнього (історичного), так і стратегічного характеру. Як зазначав В.Ю. Царук, інформація є визначальним чинником, що характеризує рівень безпеки аграрного бізнесу. Висока проінформованість керівників та менеджерів про бізнес-процеси та загрози дозволяє мінімізувати ризики та забезпечити конкурентні переваги [6, с. 282].

Процес, за допомогою якого менеджери (управлінський персонал різних рівнів) здійснюють довгострокове керування підприємством, визначають специфічні цілі діяльності, розробляють стратегії для досягнення цих цілей, враховуючи всі релевантні зовнішні та внутрішні умови, а також забезпечують виконання розроблених відповідних планів, які постійно розвиваються і змінюються, створюють таку систему як стратегічне управління. Тобто, виникнення одного із підвидів обліково-аналітичної системи, такого як стратегічний управлінський облік, виявилось зручною та корисною, оскільки він дозволяє зосередитись на стратегічних перспективах діяльності підприємства. У процесі стратегічного управління важливо зрозуміти роль та місце стратегічного управлінського обліку.

Керівництво постійно потребує інформації особливого, а то й специфічного характеру для здійснення функцій планування, прийняття різних управлінських рішень та контролю. Облікова інформація повинна відповідати особливостям інформаційних запитів користувачів. Вона є індивідуальною, унікальною, визначеною тільки потребами періоду запиту і не потребує приведення її у відповідність із процесуальними нормами підготовки фінансових звітів. Тобто, інформація завжди розрахована не тільки на внутрішніх, але й на зовнішніх користувачів. Так, наприклад, працівники у свою чергу зацікавлені в інформації щодо прибутковості та стабільності діяльності підприємства, здатності підприємства забезпечувати вчасну і оптимальну оплату праці, постійність роботи та зайнятість. Узагальнення інформації про ресурси компанії, результати її діяльності потребують зовнішні користувачі. Така інформація ними буде використана у разі прийняття рішень про інвестиції, надання кредитів, укладанні контрактів тощо.

Аграрний сектор завжди був, є і залишається об'єктом уваги фахівців різних рівнів. Різноманітність спеціальностей (посад), різних видів діяльності потребує постійної інформації стосовно потреб спеціалістів різних рівнів виробництва та управління. Тому правильність,

точність і суттєвість інформації, яка накопичується в обліку та вміння вірного її застосування відіграє важливу роль у діяльності підприємства. За результатами досліджень Р.Ф. Бруханський визначив три базові проблеми практичного застосування моделі обліково-аналітичного забезпечення потреб стратегічного управління в аграрних підприємствах України: інформаційне забезпечення прийняття рішень відбувається за умов відсутності науково обґрунтованих вимог і підходів до формування інформації стратегічного характеру; значна частина інформації, що стосується зовнішньої сфери діяльності аграрних підприємств є неповною та неточною; домінування політичних аспектів регулювання ринку в Україні нівелює класичні закони економічного розвитку [1, с. 12].

Нажаль звуженість інтересів не дає можливість обліковим працівникам розкривати інформаційне забезпечення для структурних підрозділів. Обліковець повинен розуміти потреби менеджерів, економістів, фінансистів, агрономів, зоотехніків тощо. Також, Р.Ф. Бруханський зазначає, що система обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту повинна враховувати специфіку аграрного виробництва та реальні соціально-економічні умови вітчизняного бізнесу: диспаритет цін на промислову та сільськогосподарську продукцію; недостатність державної підтримки, стимулювання і захисту вітчизняних товаровиробників; надто дорогі кредитні ресурси; низький рівень соціально-економічного розвитку сільських територій; незначна платоспроможність внутрішнього попиту на сільськогосподарську продукцію; нестабільність каналів збуту продовольства; інфляційні процеси; виникнення екологічних проблем сучасного агропромислового виробництва [1, с. 15].

Тому, кожне підприємство повинно враховувати ризики, які виникають у процесі господарської діяльності. Це можуть бути ризики:

виробництва – кліматичні умови, попит на продукцію (для сільського господарства притаманним є виробництво одного або декількох видів продукції, тобто відсутність асортименту), нестабільність каналів збуту та сегментів ринку, виробничі потужності, простої, кваліфікація кадрів;

сезонності – нерівномірність використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів;

властивості готової продукції: одна частина виробленої сільськогосподарської продукції використовується, як готова продукція для реалізації (майбутній дохід), а інша – використовується як матеріальні ресурси у складі оборотних активів у вигляді виробничих запасів (насіння, корми тощо).

Отже, облікова інформація повинна носити не тільки історичний характер, а й мати стратегічний напрямок. Співпраця з різними структурними підрозділами дає можливість системі управління використовувати облікові дані в якості розрахунку планів на майбутнє з деяким урахуванням ризиків та їх значним зменшенням. Але, облікова інформація найчастіше може носити і змінний характер для потреб управління:

- виробництво нового виду продукції: часткова заміна видів матеріальних ресурсів, затрати на оплату праці, пально-мастильні матеріали;

- розширення сфери обслуговуючого, допоміжного та переробного видів виробництв або створення нової сфери діяльності – розрахунок додаткових матеріальних витрат, витрати на нові кваліфікаційні кадри тощо;

- непередбачені витрати (псування обладнання, стихійне лихо, штрафи тощо).

Отже, облікову інформацію можна поділити на певні види. Це може бути основна облікова інформація, облікова інформація, яка носить тимчасовий (періодичний) характер та інформація, яка не є суттєвою і переважніше загалом обліково-інформаційну базу (табл. 1).

1. Види облікової інформації

Основна облікова інформація	Облікова інформація, яка носить тимчасовий характер
<ul style="list-style-type: none"> - витрати виробництва аграрної продукції, товарів, робіт, послуг; - дебіторська та кредиторська заборгованості (стан розрахунків, наявність безнадійних боргів, умови погашення); - стан та рух грошових коштів (шляхи надходження та витрачання); - розмір власного капіталу; - шляхи надходження та використання прибутку; - екологічні та соціальні аспекти. 	<ul style="list-style-type: none"> - підвищення кваліфікації кадрів; - державна підтримка аграрного виробництва; - кредитна політика банківських установ; - система оподаткування (при стабільності нарахування і утримання податків в країні для підприємств різних форм власності) тощо

Як зазначав Ф.Ф. Бутинець «... на даний момент залишаються актуальними для України питання, коли незначна кількість власників контролює все національне багатство держави. У таких умовах раціональна організація бухгалтерського обліку повинна забезпечити прозорість інформації щодо співвідношення розподілу доходів між роботодавцем і працівниками, адже власники підприємств повинні дбати про народ і державу, що має відображати відповідна облікова інформація. Соціальна відповідальність передбачає вирішення проблем екології, здоров'я, зайнятості населення, інтелектуального розвитку, медицини, якості продуктів та послуг і якості життя в цілому». [2, с. 14] Це, в свою чергу, означає, що в країні немає обліково-економічного виховання, відсутність якого призводить до відсутності бажаних результатів.

Аграрна сфера повинна ставити за мету бажання вижити, мати певну стабільність, самовдосконалюватися, планувати отримання прибутку для свого розвитку. Отже, стратегічні завдання повинні включати часовий інтервал, спосіб досягнення цілі, кінцеву межу, а для цього необхідно налагодити систему обліково-інформаційного забезпечення між усіма структурними підрозділами підприємства.

Важливим є визначення суттєвих проблем розвитку аграрного сектору, основних об'єктів інформаційного забезпечення його стратегічного розвитку та шляхи обробки інформації (табл. 2).

2. Ключові проблеми аграрного сектору економіки

Проблеми розвитку аграрного сектору [3]	Обробка інформації (авторське бачення)	Об'єкти інформації (авторське бачення)
Нерівномірність розвитку різних форм господарювання при послабленні позицій середньорозмірного виробника	Аналіз існуючих підприємств різних форм власності Аналіз основних економічних показників підприємств різних форм власності Аналіз впливу економічних результатів підприємства на покращення економіки держави	Закони Положення Листи Статистичні дані
Недостатність нормативно-правових засад та відсутність мотивації до кооперації	Аналіз нормативно-правової бази Доступ до фінансових показників підприємств, які створили кооперацію та аналіз їх фінансового стану	Фінансова і нефінансова звітність, статистичні дані, семінари, круглі столи із залученням спеціалістів даних взаємовідносин з обговоренням переваг кооперації
Нестабільні конкурентні позиції вітчизняної сільськогосподарської продукції та продовольства на зовнішньому ринку	Вивчення європейських стандартів якості та безпечності сировини, сільськогосподарської продукції й харчових продуктів Аналіз постачальників сировини, їх стану на ринку України та за кордоном Аналіз стану лабораторій для визначення якості сировини, сільськогосподарської продукції та продовольства Аналіз стану сертифікації виробництв та харчових продуктів Моніторинг зовнішнього і внутрішнього ринку сільськогосподарської продукції та продовольства	Нормативно-правова база України і європейських країн щодо вимог якості та безпечності сільськогосподарської продукції й продовольства Сертифікати якості продукції та продовольства Статистичні дані щодо платоспроможності населення (внутрішній ринок) Статистичні дані щодо попиту та пропозиції на сільськогосподарську продукцію та продовольство на внутрішньому ринку

<p>Низькі темпи техніко-технологічного оновлення виробництва</p>	<p>Аналіз стану та використання основних засобів на підприємствах Аналіз ризиків щодо збільшення виробничих витрат через збільшення застарілої техніки Аналіз ризиків введення нових технологій та кадрового забезпечення</p>	<p>Статистичні дані Первинні документи Облікові реєстри</p>
<p>Логістика зберігання</p>	<p>Аналіз стану складських приміщень Аналіз умов зберігання запасів і продукції (власні та сторонні послуги) Аналіз системи логістики в Україні Аналіз стану послуг перевезення, забійних пунктів тощо</p>	<p>Управлінська звітність Статистичні дані Інформація на сайтах підприємств, які надають відповідні послуги</p>
<p>Відсутність мотивації виробників до дотримання агроекологічних вимог виробництва</p>	<p>Аналіз впливу виробництва певного виду продукції на екологію Аналіз стану ґрунтів різних регіонів країни Аналіз впливу екологічного податку</p>	<p>Статистичні дані Податковий кодекс України Облікові реєстри Управлінська звітність Звіт з управління (нефінансова звітність)</p>

Тому, продумане формування обліково-інформаційного забезпечення, кваліфіковане його використання під час аналізу, стану та оцінці проблем створюють можливість підприємствам зробити вірні висновки про сучасний стан їх діяльності та здійснити прогнози на середньострокове стратегічне управління.

Висновки і перспективи. Одні й ті ж господарські операції (наприклад, виготовлення продукції, реалізація продукції, надання послуг тощо), які здійснює підприємство, працівники структурних підрозділів розглядають із різних точок зору. Так, наприклад, технічний відділ займається виробничим процесом; фінансовий відділ забезпечує планування і організацію фінансів, регулювання доходів і витрат, стимулювання кінцевих результатів виробництва; відділ маркетингу забезпечує аналіз ринку та дбає про продаж виготовленої продукції; юридична служба оформляє договори з контрагентами підприємства; бухгалтерія реєструє та узагальнює факти господарської діяльності; програмісти забезпечують впровадження в господарський процес комп'ютерних програм та ін. Але на жаль, дані відділи і служби працюючи на одне підприємство, не співпрацюють в системі, що знижує їх результативність щодо ефективного ведення господарської діяльності.

Можна підтримати думку науковців, що найефективніші рішення, найдієвіші справи можливі лише за умови злагодженої співпраці всіх служб, а співпраця не завжди виходить, оскільки люди не можуть говорити однією мовою, а тому часто не розуміють один одного. Це зумовлено тим, що на підприємстві ігнорується найбільш інформаційно багата та інформаційно насичена мова – бухгалтерський облік, який доступний для розуміння тільки тим, хто називає себе бухгалтером, хто вивчив його основи, хто розуміє його значення. [2, с. 10]

Таке непрофесійне відношення до співпраці, отримання і обробки інформації створює передумови прийняття управлінським персоналом неякісних управлінських рішень. Такими можуть бути:

- опрацювання великого обсягу рішень, що приймаються керівниками (відсутність часу на більшу частину їх вирішення);
- дублювання завдань для різних відділів та відсутність збалансованості між поставленими завданнями;
- зміна завдання та трансформація мети рішення у процесі його руху від вищих ланок управління до нижчих (і навпаки);
- відсутність взаємозв'язку між відділами і службами;
- встановлення термінів для виконання роботи, які унеможливають вчасне вирішення поставлених задач;
- недостатня інформаційна забезпеченість управлінського персоналу для прийняття інноваційних та стратегічних рішень;
- прийняття рішень без урахування можливих ризиків, що ускладнює подолання непередбачених наслідків.

Тому, для чіткого обґрунтування стратегічного розвитку аграрної сфери необхідно:

- формування системи складових управління підприємством як цілісності;
- збалансованість системи обліково-інформаційного забезпечення між різними відділами і службами підприємства;
- налагодження системи контролю за якістю і строками надходження, обробки та передачі облікової інформації.

Список використаних джерел

1. Бруханський Р.Ф. Актуалізація стратегічних векторів обліково-аналітичного забезпечення системи управління аграрних підприємств України. Український журнал прикладної економіки. 2016. Том 1. № 1. С. 11 – 21.
2. Бутинець Ф.Ф. Що дає господарю бухгалтерський облік? Міжнародний збірник наукових праць. 2017. Вип. 2(5). С. 4 – 17. URL: <http://pbo.ztu.edu.ua/article/viewFile/103443/98681.pdf>
3. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.10.2013 р. № 806-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80>
4. Система менеджменту інституціональної трансформації економіки України (теоретико-методологічний аспект). / За заг. ред. О.Д. Гудзинського. К.: ТОВ «Аграр Медіа Груп», 2012. 771 с.
5. Гудзинський О.Д., Судомир С.М., Гуренко Т.О. Теоретико-методологічні засади результативного управління розвитком підприємств: К.: ЦП «Компринт», 2017. 404 с.
6. Царук В. Ю. Бухгалтерський облік у системі стратегічного управління аграрним підприємством. Економічний аналіз: зб. наук. праць. 2017. Т. 27. № 1. С. 280 – 285.

References

1. Bruhanskyj R. (2016) Aktualizaciya strategichnyh vektoriv oblikovo-analitychnogo zabezpechennya systemy upravlinnya agrarnyh pidpnyemstv Ukrayiny. Ukrayinskyj zhurnal prykladnoyi ekonomiky. Tom 1. № 1. P. 11 – 21
2. Butynecz F. Shho daye gospodaryu buxgalterskyj oblik? Mizhnarodnyj zbirnyk naukovyh pracz (2017). V. 2(5). P. 4 – 17 URL: <http://pbo.ztu.edu.ua/article/viewFile/103443/98681.pdf>
3. Pro shvalennya Strategiyi rozvytku agrarnogo sektoru ekonomiky Ukrayiny na period do 2020 roku: sxvaleno rozporyadzhennyam Kabinetu Ministriv Ukrayiny (2013) #806-r. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80>
4. Gudzynskyj O. ed. (2012) Systema menedzhmentu instytucionalnoyi transformaciyi ekonomiky Ukrayiny (teoretykometodologichnyj aspekt). Kyiv: Agrar Media Grup, 771.
5. Gudzynskyj O.D., Sudomyr S.M., Gurenko T.O. Teoretyko-metodologichni zasady rezultatyvnogo upravlinnya rozvytkom pidpnyemstv. Kyiv: Komprynt, 404.
6. Czaruk V. (2017) Buhgalterskyj oblik u systemi strategichnogo upravlinnya agrarnym pidpnyemstvom. Ekonomichnyj analiz: 27(1) : 280 – 285.

УЧЕТНО-ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ СТРАТЕГИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ АГРАРНОЙ СФЕРЫ

Т. О. Гуренко

Аннотация. В современных условиях успешная деятельность аграрного сектора должна обеспечиваться результативной системой управления и эффективной системой учетно-информационного обеспечения. Повышение потребности в структурированной системе взаимодействий между субъектами предпринимательской деятельности, борьба на региональных, государственных (внутренних) и мировых продовольственных рынках, постоянное увеличение экономических, экологических, социальных и других рисков, отсутствие единства между экономическими, социальными и экологическими аспектами требуют формирования новых подходов к управлению на основе сбалансированной и целесообразной учетной информации. Целью данной статьи является раскрытие значимости учетно-информационного обеспечения для дальнейшего обоснования стратегии развития аграрной сферы. В статье раскрыты основные подходы к формированию системы менеджмента как целостности, определенные виды учетной информации с точки зрения ценности для управления, указанные ключевые проблемы аграрного сектора экономики и его учетно-информационного обеспечения. Следовательно, отсутствие четкой и объективной учетной информации, разбалансированность в отраслевой структуре аграрного сектора экономики ослабили системные факторы обеспечения конкурентоспособности сельскохозяйственной продукции и продовольствия как в Украине, так и за ее пределами, что и требует дальнейшего исследования.

Ключевые слова: учет, информация, учетно-аналитическое обеспечение, аграрный сектор, риски

ACCOUNTING AND INFORMATION SUPPLY OF AGRICULTURAL SPHERE STRATEGIC DEVELOPMENT

T. O. Hurenko

Abstract. In modern conditions, the successful activity of the agrarian sector must be ensured by a successful management system and an efficient system of accounting and information provision. Increasing the need for a structured system of interactions between business entities, the struggle in the regional, state (domestic) and world food markets, the constant increase of economic, environmental, social and other risks, the lack of unity between economic, social and environmental aspects require the development of new approaches to management based on balanced and appropriate accounting information. The purpose of this article is to reveal the significance of accounting and information support for further substantiation of the agrarian

sector development strategy. The article describes the main approaches to the formation of the management system as integrity, identifies the types of accounting information in terms of value for management, identifies the key problems of the agrarian sector of the economy and its accounting and information support. Consequently, the lack of clear and unbiased accounting information, the imbalance in the sectoral structure of the agrarian sector of the economy weakened the systemic factors of ensuring the competitiveness of agricultural products and foodstuffs both in Ukraine and abroad, which needs further research.

Keywords: accounting, information, accounting and analytical support, agrarian sector, risks

УДК 657:005:631

ДО МОДЕЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОТУЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТА ПРОЦЕСІВ ЇЇ ЗМІНИ

Т. І. ДЗЮБА, аспірантка кафедри статистики
та економічного аналізу*

**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

E-mail: tanyadziuba@ukr.net

Анотація. У статті описано методичні підходи до моделювання економічної потужності підприємства з виділенням особливостей, властивих процесу її моделювання.

Ключові слова: економічна потужність підприємства, виробнича потужність, економічний потенціал, економічна додаткова вартість, моделювання економічної потужності, обліково-інформаційна система

Актуальність. Важливе значення для виявлення напрямів подальшого розвитку суб'єктів підприємницької діяльності, створення умов їхньої інноваційної переорієнтації має уточнення сутності категорії "економічна потужність підприємства", а моделювання процесу її формування конкретизує управлінські рішення щодо стратегічного розвитку підприємства в умовах високо динамічних змін ринкового середовища і глобальних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основою дослідження стали праці українських і зарубіжних вчених із проблем бухгалтерського обліку, аналізу, економічного потенціалу, економічної потужності, додаткової і ринкової вартості підприємства, зокрема Л. І. Абалкіна, І. О. Бланка,

---

* Науковий керівник – доктор економічних наук, професор В. К. Савчук

sector development strategy. The article describes the main approaches to the formation of the management system as integrity, identifies the types of accounting information in terms of value for management, identifies the key problems of the agrarian sector of the economy and its accounting and information support. Consequently, the lack of clear and unbiased accounting information, the imbalance in the sectoral structure of the agrarian sector of the economy weakened the systemic factors of ensuring the competitiveness of agricultural products and foodstuffs both in Ukraine and abroad, which needs further research.

Keywords: accounting, information, accounting and analytical support, agrarian sector, risks

УДК 657:005:631

ДО МОДЕЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОТУЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТА ПРОЦЕСІВ ЇЇ ЗМІНИ

Т. І. ДЗЮБА, аспірантка кафедри статистики
та економічного аналізу*

**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

E-mail: tanyadziuba@ukr.net

Анотація. У статті описано методичні підходи до моделювання економічної потужності підприємства з виділенням особливостей, властивих процесу її моделювання.

Ключові слова: економічна потужність підприємства, виробнича потужність, економічний потенціал, економічна додаткова вартість, моделювання економічної потужності, обліково-інформаційна система

Актуальність. Важливе значення для виявлення напрямів подальшого розвитку суб'єктів підприємницької діяльності, створення умов їхньої інноваційної переорієнтації має уточнення сутності категорії "економічна потужність підприємства", а моделювання процесу її формування конкретизує управлінські рішення щодо стратегічного розвитку підприємства в умовах високо динамічних змін ринкового середовища і глобальних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основою дослідження стали праці українських і зарубіжних вчених із проблем бухгалтерського обліку, аналізу, економічного потенціалу, економічної потужності, додаткової і ринкової вартості підприємства, зокрема Л. І. Абалкіна, І. О. Бланка,

---

* Науковий керівник – доктор економічних наук, професор В. К. Савчук

В. М. Жука, Р. О. Костирка, В. М. Краєвського, А. М. Кузьмінського, І. Д. Лазаришиної, Є. В. Лапіна, О. В. Олійник, В. К. Савчука, С. Г. Струмиліна, М. А. Федотової, М. Г. Чумаченка, В. О. Шевчука.

Не заперечуючи корисності напрацювань згаданих авторів, у їх роботах відсутнє комплексне вивчення проблем теорії, методології та практики формування інформаційних ресурсів бухгалтерського обліку для потреб оцінки і прогнозування економічної потужності та підвищення результативності управління ринковою вартістю підприємств. Це зумовило необхідність подальших досліджень щодо вирішення проблематики моделювання формування економічної потужності підприємств у контексті підвищення ефективності управління їх діяльністю.

Метою статті є дослідження підходів та методів оцінки і прогнозування економічної потужності підприємства з використанням економіко-статистичного моделювання.

Матеріали та методи досліджень. У дослідженні використані різні методи, зокрема: монографічний – вивчення теоретичних підходів до визначення сутності «економічна потужність підприємства»; системний аналіз – порівняння існуючих та нових підходів до оцінки економічної потужності підприємства; абстрагування та конкретизації – особливості відображення складових економічної потужності підприємства на рахунках бухгалтерського обліку; статистичний – аналіз показників створеної додаткової вартості на підприємстві для оцінювання і прогнозування нарощування економічної потужності підприємства.

Робоча гіпотеза: оцінювання економічної потужності ґрунтується на припущенні, що інформаційні ресурси рахунків бухгалтерського обліку можуть бути вихідною базою для моделювання вартісного показника, що характеризує економічну потужність підприємства через елементи додаткової вартості, які включають розподілену амортизаційну вартість необоротних активів, доходи працівників, витрати на соціальні заходи, податкові платежі, чистий фінансовий результат, зміну корисності і безповоротні надходження активів, приріст вартості ділової репутації підприємства.

З огляду на той факт, що підприємство розглядається як відкрита система для споживання ресурсів, ми схилиємося до думки щодо необхідності трактування його потенціалу у значенні латинського слова «*potentia*» – потужність, сила, приховані можливості.

Потенціал, як і потужність, у деякій мірі є абстрактними категоріями, межі і складові фактори яких не чітко визначені, а їх вплив на поточні процеси як опосередковані, так і в певній мірі конкретизовані, оскільки будь-яке управлінське рішення може мати на них позитивний, або вкрай негативний вплив.

Потужність підприємства варіює залежно від різних чинників, що його формують. Так, якщо підприємство розглядається як інвестиційний проект щодо вкладання ресурсів, то результатом є створення його потенціалу, нарощування потужності.

Високий динамізм ринкової економіки, активізація процесів глобалізації та інтернаціоналізації господарського життя, посилення міжнарод-

ної конкурентної боротьби, що виступають головними ендогенними та екзогенними детермінантами розвитку економічного простору України, висувають нові вимоги до системи управління потужністю підприємств, ефективність якої залежить від її здатності швидко та адекватно реагувати на зміни глобального економічного середовища.

Важливим інструментом системних досліджень є моделювання, що має своєю об'єктивною підставою принцип відображення, подоби, аналогії й відносної самостійності форми.

Для оптимального управління підприємствами застосовують різноманітні моделі. Усі моделі мають низку загальних властивостей: відображають найістотніші сторони модельованого об'єкта, дають інформацію про фактичний стан модельованого об'єкта, а також його передбачувану поведінку. Для вирішення практичних завдань українською важливо поставити конкретну мету й у суттєвих аспектах забезпечити подібність моделі оригіналу. Статистико-математичне моделювання має широкий спектр застосування, наприклад, для побудови стратегічних та поточних планів підприємства. Моделі сприяють вирішенню низки питань, пов'язаних з розробкою альтернативних шляхів діяльності підприємства, оптимізації витрат виробництва та збуту товарів підприємства [3, с. 68]. З іншого боку, на адекватний опис поведінки реального підприємства впливає рівень практичних знань дослідника. До того ж будь-яка модель характеризується певною кількістю ознак: частина їх належить до властивостей модельованого об'єкта, а частина – до апарату моделювання.

Моделювання ефективності використання економічної потужності підприємств як об'єкта дослідження передбачає розробку певних економіко-математичних моделей для найбільш повного й достовірного відображення процесу функціонування як сукупного суб'єкта господарювання в цілому по підприємству, так і його структурних підрозділів. У системі управління підприємством реалізація найважливіших його функцій може бути формалізована через показники планування, нормування, обліку, контролю й економічного аналізу трудових, матеріальних, виробничих ресурсів, які споживаються, для одержання певних результатів. У свою чергу загальна модель реалізації результатів економіко-математичного аналізу полягає в перетворенні економічної інформації в аналітичну, яка має бути використана для прийняття відповідних науково обґрунтованих управлінських рішень.

Залежно від використовуваної інформації і ступеня її визначеності моделі класифікуються наступним чином: 1) аналітичні та прогнозні. В основі побудови перших лежать ретроспективи звітно-статистичні дані за минулі періоди, а в основі других – розраховані перспективні показники; 2) детерміновані – вхідні параметри моделі задаються однозначно, вихідні показники визначаються відповідно і стохастичні – параметри моделі, умови функціонування та характеристики об'єкта виражені випадковими величинами й пов'язані стохастичними залежностями або вихідна інформація також представлена випадковими величинами [3, с. 70].

Отже, методи статистично-математичного моделювання застосовуються для побудови оперативних, тактичних і стратегічних планів діяльності підприємств. Це, насамперед, пов'язане з тим, що ці методи дають змогу вирішити питання, пов'язані з розробкою альтернативних шляхів діяльності підприємства, оптимізацією структури їх діяльності, оптимізацією витрат виробництва та збуту продукції підприємств [1, С. 55]. Ці завдання розв'язують для визначення напрямків підвищення ефективності використання економічної потужності підприємства, підготовки проектів відповідних управлінських рішень. Розв'язання конкретного завдання аналітичного дослідження передбачає використання відповідної статистико-математичної моделі. Загальна послідовність розробки такої моделі підприємства передбачає послідовність:

- 1) визначення мети і змісту завдання дослідження;
- 2) систематизацію необхідної статистичної інформації;
- 3) побудову базової моделі;
- 4) перевірку функціонування моделі;
- 5) уточнення параметрів моделі;
- 6) використання моделі для вирішення визначеного завдання.

Між тим слід зазначити, що для методів моделювання властиві певні проблемні питання. Застосування моделей обумовлене складністю досліджуваного об'єкта, тому модель завжди простіша за оригінал. Вона абстрагується від несуттєвих якостей об'єкту. Однак у процесі дослідження ніколи не буває стовідсоткової впевненості в тому, що яка-небудь якість об'єкту є несуттєвою з погляду дослідницького завдання. Крім цього, кожна модель створюється під певне дослідницьке завдання й, якою б привабливою не була вона не може бути застосована до вирішення інших завдань. Поширене у науці перенесення моделей з одного завдання на інше далеко не завжди виправдане і обґрунтоване. Тому ці особливості методів моделювання необхідно враховувати під час моделювання економічної потужності підприємства.

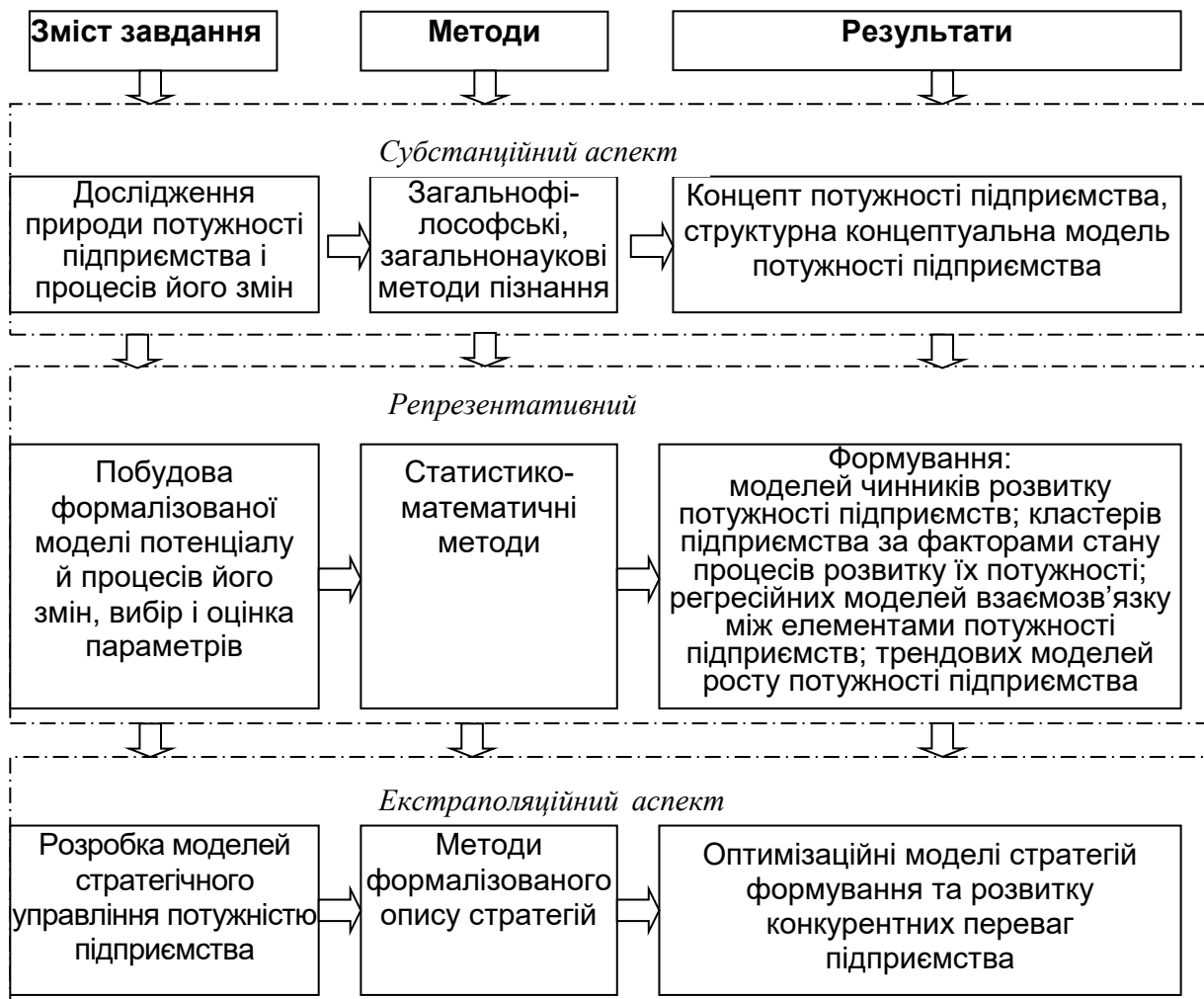
Для систематизації методів і моделей аналізу та оцінювання економічного потенціалу підприємства необхідно виходити з позиції врахування природи об'єкту моделювання, характеру процесів його змін і можливостей застосування економіко-математичного апарату [5]. Дотримання принципу системності у процесі дослідження передбачає необхідність висвітлення субстанціонального (відображуючого), репрезентативного і екстраполяційного аспектів моделювання (рис. 1).

Субстанціональний аспект моделювання потужності визначає економічну природу об'єкту. Насамперед, економічна потужність є найбільш повною інтегрованою характеристикою підприємства – складної соціально-економічної системи. Тому процеси зміни економічної потужності та її складових мають як стохастичний, імовірнісний, так і детермінований характер. В економічній потужності синтезовані три тимчасові характеристики: вона відображає минулий і теперішній фінансово-економічний стан підприємства, визначає та формує майбутнє. Методами цього

аспекту моделювання є загальнофілософські та загальнонаукові методи пізнання.

Виділяючи репрезентативний аспект моделювання економічної потужності підприємства, варто представити її теоретичну й концептуальну моделі. Теоретична модель економічної потужності підприємства орієнтована на пояснення як самої потужності, так і процесів управління нею за допомогою побудови його теорії [4, с. 77]. Концептуальна модель потужності підприємства спрямована на побудову концепції управління ним і включає: розуміння потужності як джерела можливостей для досягнення стратегічних цілей підприємства, а також вихідні принципи й положення, методи й засоби її формування, використання та розвитку.

Екстраполяційний аспект моделювання потужності пов'язаний із цілями її дослідження та управління нею, визначений побудовою формалізованої схеми потужності та процесу її зміни, вибором основних характеристик і параметрів. Виняткову роль у цих процесах відіграє

Рис. 1. Системний підхід до моделювання потужності підприємства

статистико-математичне моделювання. Перетворення формалізованої схеми в математичну модель супроводжується вибором і обґрунтуванням методів, створенням або підбором відповідних математичних функцій. Після побудови математичної моделі починається її застосування в реальних процесах управління потужністю, її аналітичне дослідження за допомогою спеціальних перетворень і розв'язків завдань. Таким чином, системне моделювання економічної потужності підприємства [4] включає дві складові:

перша – подання моделі економічної потужності підприємства й процесів її зміни як системи з основними параметрами та характеристиками. Модель економічної потужності виступає тут сукупністю взаємозалежних елементів, відрізняється структурною організацією і функціональним призначенням;

друга – системність полягає не тільки в способі подання, але й у способі вивчення сутності економічної потужності підприємства. Відомо, що моделювання – несамотійний спосіб наукового пізнання, який полягає у створенні об'єкту-моделі для методу наукового пізнання.

Звідси виникає необхідність застосування системи методів, що будується на знанні системних закономірностей.

Статистико-математичне моделювання потужності підприємства, її складових, а також процесів зміни належить до репрезентативного аспекту системного моделювання. Верифікація розроблених моделей припускає ретельний аналіз отриманих результатів, перевірку їхньої відповідності реальному стану економічної потужності і процесам її змін на підприємстві. Статистико - математичне моделювання економічної потужності включає цілий комплекс використовуваних математичних методів [4]. Водночас даному процесу властиві певні особливості:

- економічна потужність підприємства як складна соціально-економічна система має занадто складну структуру, тому не видається можливим розробити вичерпно повний комплекс статистико-математичних моделей, схем, які б охоплювали всі основні особливості й зв'язки цієї системи;

- існує необхідність спрощення об'єкту, який моделюється, виключення й аналізу деяких його другорядних особливостей для того, щоб підвести цю спрощену систему під клас уже відомих структур, що піддаються математичному опису й аналізу. Разом із тим ступінь спрощення повинен бути таким, щоб всі суттєві для потужності підприємства риси відповідно до мети дослідження були включені в модель. Зайва деталізація ускладнює побудову моделі, часто не дає ніяких переваг в аналізі взаємозв'язків між елементами потужності, процесів її зміни і не збагачує висновків. Зайве укрупнення моделі призводить до втрати істотної економічної інформації й іноді до неадекватного відбиття реальних умов;

- важливим є чітке формулювання кінцевої мети побудови моделі, а також системи показників, параметрів, критеріїв та індикаторів, що відображають об'єкт моделювання й дозволяють порівнювати різні варіанти рішення;

- вибір використовуваних статистико-математичних методів повинен мати прагматичний характер. Оптимальною є модель, що дозволяє найраціональніше рішення й найбільш точні економічні оцінки;

- остаточною критерієм вірогідності та якості моделі є економічна змістовність отриманих оцінок та їхня відповідність реальному стану потужності й процесам його зміни. Причинами невідповідності можуть бути: недостатня вірогідність використовуваної інформації; недостатньо глибокий аналіз теоретичних закономірностей, властивих потужності підприємства й процесам його розвитку;

- сформована неадекватна реальності концептуальна модель; неправильно підібраний і використовуваний математичний апарат;

- циклічний характер моделювання дозволяє постійно коректувати й удосконалювати цей процес.

Особливу складність являє собою проблема класифікації завдань статистико-математичних моделей і методів оцінки і прогнозування потужності підприємства. Труднощі полягають у тому, що завдання й методи можна охарактеризувати за декількома істотними ознаками, кожна з яких видається однаково пріоритетною.

Це пояснюється й тим, що не існує загальноприйнятої класифікації статистико-математичних методів і моделей.

Результативне управління господарською діяльністю підприємства неможливе без визначення їх економічної потужності через створену ними додаткову вартість, яка акумулює результати виробництва продукції, виконаних робіт і наданих послуг. Без такого розрахунку залишаються непізнаними основні показники діяльності підприємства, яких треба досягти у процесі створення і функціонування суб'єктів господарювання.

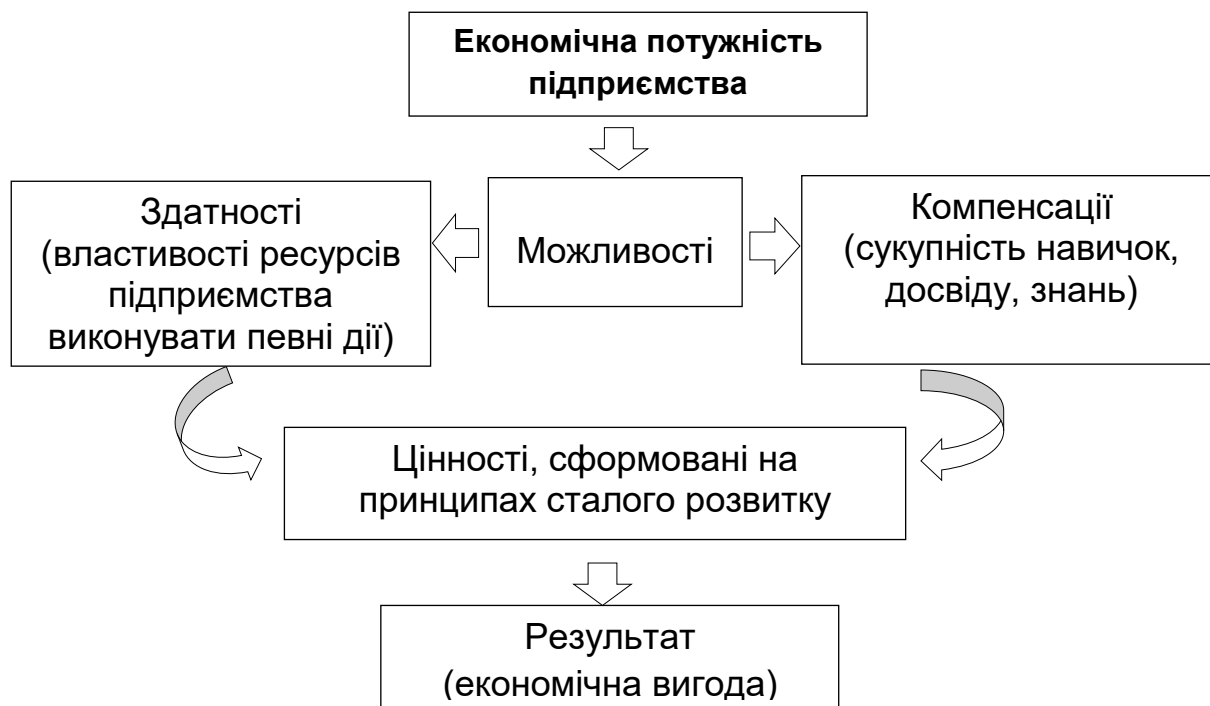
Головним індикатором економічної потужності на мікрорівні, на наш погляд, виступає валова додана вартість.

Результати критичного аналізу фундаментальних теоретичних надбань та їх розвиток за допомогою нових гіпотез, постулатів і підходів стали основою розробки концептуального підходу щодо формування додаткової вартості підприємства для оцінки економічного потенціалу підприємства у системі бухгалтерського обліку [6].

Економічна потужність – це наукова категорія, яка відображає складні та багаторівневі можливості впливу суб'єкту на виробничі процеси для досягнення максимальної продуктивності та отримання прибутку за умов дотримання концепції сталого розвитку (рис. 2).

Вважаємо, що всі компоненти економічної потужності сільсько-господарських підприємств необхідно вивчати і аналізувати, ставлячи на чільне місце оцінку їх можливостей адаптуватися до динамічних ринкових умов, гнучкості управлінської політики та рівня фінансового менталітету управлінського апарату, завдяки чому економічна потужність перетворюється на чинник підвищення ринкової стійкості підприємства.

Представлена взаємозалежність найточніше розкриває сутність поняття «потужність підприємства», дозволяє системно об'єднати дії підприємства для досягнення визначеного кінцевого результату.

Рис. 2. Транспарентність складових економічної потужності підприємства

Ефективне функціонування підприємства, крім того, залежить від можливості отримати й використати в управлінському процесі якісну інформацію про зміни зовнішнього й внутрішнього середовищ певного суб'єкта господарювання. Задоволення інформаційних потреб користувачів, є головним завданням обліково-інформаційних систем. Водночас подальшого розгляду потребують процеси формування інформаційних каналів й удосконалення процедури обробки первинної інформації. Потужність підприємства з позицій менеджменту (або технологічна) – це максимальний річний обсяг виготовленої продукції, робіт або наданих послуг, який може забезпечити підприємство власними силами. Тобто застосовується критерій оптимальності – максимізація продуктивності.

Економічна потужність підприємства – це така продуктивність діяльності, за якої на підприємстві одержуватимуть нормативний (нормальний) прибуток.

Успішна діяльність підприємства ґрунтується на формуванні та розвитку економічної потужності, яка є основою його стійкого та успішного функціонування. Однією з ключових цілей діяльності підприємств є досягнення необхідного рівня економічної потужності, структура і характеристика якої повинні відповідати вимогам для забезпечення можливості досягнення мети суб'єктами господарювання, дотримуючись вимог сталого розвитку.

Висновки і перспективи. Таким чином, системне моделювання економічної потужності підприємства представлене аспектами: субстанціональним, репрезентативним і екстраполяційним. Субстанціональний аспект моделювання економічної потужності визначається природою

об'єкту моделювання й процесів його зміни. Економічна потужність є найбільш повною інтегрованою характеристикою підприємства, процеси її зміни мають як стохастичний, імовірнісний, так і детермінований характер. В економічній потужності синтезовано три часові характеристики: відображає минулий і теперішній стан підприємства, визначає й формує майбутнє. Репрезентативний аспект моделювання економічної потужності визначений побудовою формалізованої схеми потужності та процесів її зміни, вибором основних показників і параметрів. Виняткову роль у цих процесах відіграє статистико-математичне моделювання. Результатом репрезентативного аспекту моделювання є створення комплексу статистико-математичних методів моделювання економічної потужності підприємства та процесів її зміни. Екстраполяційний аспект моделювання економічної потужності підприємства представляє концептуальну модель управління нею, що відображає: розуміння економічної потужності як джерела створення й збереження конкурентних переваг підприємства, процесів нарощування й розвитку стратегічного потенціалу.

Сучасні економічні умови господарювання вимагають максимально-го розширення і використання прогнозування й статистико-математичного моделювання, а також подальшого вдосконалення методології та методики їх розробки, оскільки це безпосередньо впливає на якість управління процесами розвитку підприємств, їх функціональність, отримання прибутку. Нині ефективне управління підприємствами в Україні має базуватись на таких статистико-математичних моделях, у яких будуть відображені основні закономірності їх діяльності. На нашу думку, головним є визначення і досягнення такої взаємної відповідності наявних ресурсів, при якій забезпечується дотримання необхідного рівня прибутковості, достатнього для стійкого функціонування й розвитку підприємств, а також створення умов для розширення виробництва. Отже, можна сказати, що моделювання виступає основою ефективного управління господарською діяльністю будь-якого соціально-економічного об'єкту, зокрема діяльності підприємства, воно є оцінкою результатів прийнятих управлінських рішень з метою підвищення ефективності використання економічної потужності підприємства через створену додаткову вартість. Крім того, постає питання теоретико-методологічного обґрунтування використання моделювання як необхідної складової управління в сучасних ринкових умовах функціонування підприємств.

Таким чином, головною проблемою на сьогодні є відсутність системної методології, методики і практики управління економічною потужністю підприємства. А це, своєю чергою, зумовлює необхідність значного використання в управлінні аналітичних функцій, зокрема діагностики, прогнозування й моделювання. Такі функції повинні стати основними елементами в управлінні діяльністю підприємств, через виявлення основних чинників, що суттєво сильно впливають на соціально-економічний розвиток підприємств та на формування їх переваг у високодинамічному ринковому середовищі.

Список використаних джерел

1. Голубева Т. С., Колос І. В. Методологічні підходи до оцінки ефективності діяльності підприємства. Актуальні проблеми економіки. 2006. № 5(59). С. 66–71.
2. Краєвський В. М. Оптимальна величина витрат на заробітну плату як результат аналізу доданої вартості". Ринкова трансформація економіки : стан, проблеми, перспективи : матеріали IV міжнародного форуму молодих вчених / М–во аграрної політики України, Харківський національний технічний університет с.г. імені Петра Василенка. Харків : ХНТУСГ, 2010. Т. 1. С. 191–192.
3. Мармоза А. Т. Практикум з теорії статистики : навчальний посібник. Київ : Ельга, Ніка-Центр, 2003. 239 с.
4. Отенко І. П. Системные задачи исследования потенциала предприятия. Экономика развития. 2004. № 2С. 76–79.
5. Спицнадель В. Н. Основы системного анализа : учебн. пособие. СПб : Изд. дом «Бизнес-пресса», 2000. 328 с.
6. Струмилин С. Г. К вопросу об изменении народного благосостояния. Вопросы статистики. 1954. № 5. С. 12–28.
7. Ульянов И. П., Попова Л. В. Бухучет. Пособие для бухгалтера и менеджера. Москва : Изд-во «Бизнес-информ», 1999. 292 с.
8. Юрьева Т. В., Марыганова Е. А. Макроэкономика. Москва, 2008. 286 с.

References

1. Golubeva T. S., Kolos I. V. (2006). Methodological approaches to the assessment of the efficiency of the enterprise. Current problems of the economy, 5 (59) : 66-71.
2. Kraevskiy V. M. (2010). The optimal amount of wage costs as a result of the analysis of added value ": materials of the IV International Forum of Young Scientists [" Market transformation of the economy: state, problems, prospects. Kharkiv: KhNTUSG, Vol. 1 : 191-192
3. Marmoza, A. T., (2003). Practicum on the theory of statistics, the tutorial [Practicum z teoriyi statystyky], Kiyiv, Elga, Nika-Centr, 239.
4. Otenko, I. P. (2004) System tasks of the research of enterprise potential. Ekonomika razvitija, 2 : 76–79.
5. Spicnadel', V. N. (2000). Fundamentals of system analysis. St. Petersburg: Izd. dom «Biznes-pressa», 328.
6. Strumilin S. G. (1954). On the question of changing people's well-being. Questions of statistics, 5 : 12-28.
7. Ulyanov I. P., Popova L. V. (1999). Accounting. Book for accountant and manager. Moscow: Publishing house "Business-inform", 292.
8. Yuryeva T. V., Maryganova E. A. (2008). Macroeconomics. Educational-methodical complex. Moscow, 286.

МОДЕЛИРОВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ МОЩНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ И ПРОЦЕССОВ ЕЕ ИЗМЕНЕНИЯ

Т. И. Дзюба

Аннотация. В статье описано методические подходы к моделированию экономической мощи предприятия с выделением особенностей, присущих процессу ее моделирования.

Ключевые слова: экономическая мощь предприятия, производственная мощность, экономический потенциал, экономическая добавленная стоимость, моделирование экономической мощи, учетно-информационная система

MODELLING OF ENTERPRISE'S ECONOMIC POWER AND PROCESSES OF ITS CHANGES

T. I. Dziuba

Abstract. The article describes methodical approaches to modeling the economic power of an enterprise with the allocation of peculiarities inherent in the process of its modeling.

Keywords: economic power, economic potential, enterprise power, value added, accounting and information system

УДК 657.1

АНАЛІЗ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ У НАФТОГАЗОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ

Є. В. КАЛЮГА, доктор економічних наук,
професор кафедри обліку та оподаткування
**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**
E-mail: kalygae@ukr.net

Анотація. Нафтогазова промисловість України здійснює повний цикл операцій із розвідки та розробки нафтогазових родовищ, експлуатаційного та розвідувального буріння, транспортування та зберігання нафти і газу, постачання природного і скрапленого газу споживачам. У бухгалтерському обліку «НАК «Нафтогаз України» для відображення у фінансовій звітності інформації щодо основних засобів використовується модель переоцінки, тобто обліковуються об'єкти за переоціненою сумою, яка є його справедливою вартістю за мінусом будь-якої накопиченої амортизації та подальших накопичених збитків від зменшення корисності.

Фінансова звітність складається на підставі принципу історичної вартості, за виключенням основних засобів, які оцінюються за переоціненою вартістю. Історична вартість визначається на підставі справедливої вартості, компенсації, сплаченої в обмін на товари та послуги. Справедлива вартість розраховується як ціна, отримана за продаж активу або сплачена за передачу зобов'язання у звичайній

Ключевые слова: экономическая мощь предприятия, производственная мощность, экономический потенциал, экономическая добавленная стоимость, моделирование экономической мощи, учетно-информационная система

MODELLING OF ENTERPRISE'S ECONOMIC POWER AND PROCESSES OF ITS CHANGES

T. I. Dziuba

Abstract. The article describes methodical approaches to modeling the economic power of an enterprise with the allocation of peculiarities inherent in the process of its modeling.

Keywords: economic power, economic potential, enterprise power, value added, accounting and information system

УДК 657.1

АНАЛІЗ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ У НАФТОГАЗОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ

Є. В. КАЛЮГА, доктор економічних наук,
професор кафедри обліку та оподаткування
**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**
E-mail: kalygae@ukr.net

Анотація. Нафтогазова промисловість України здійснює повний цикл операцій із розвідки та розробки нафтогазових родовищ, експлуатаційного та розвідувального буріння, транспортування та зберігання нафти і газу, постачання природного і скрапленого газу споживачам. У бухгалтерському обліку «НАК «Нафтогаз України» для відображення у фінансовій звітності інформації щодо основних засобів використовується модель переоцінки, тобто обліковуються об'єкти за переоціненою сумою, яка є його справедливою вартістю за мінусом будь-якої накопиченої амортизації та подальших накопичених збитків від зменшення корисності.

Фінансова звітність складається на підставі принципу історичної вартості, за виключенням основних засобів, які оцінюються за переоціненою вартістю. Історична вартість визначається на підставі справедливої вартості, компенсації, сплаченої в обмін на товари та послуги. Справедлива вартість розраховується як ціна, отримана за продаж активу або сплачена за передачу зобов'язання у звичайній

операції між учасниками ринку на дату оцінки, незалежно від того, чи підлягає ця ціна безпосередньому спостереженню або оцінці із використанням іншої методики.

Оцінка окремих складових необоротних активів в обліку «Нафтогаз України» в основному відповідає вимогам міжнародної практики.

Ключові слова: бухгалтерський облік, необоротні активи, основні засоби, первісна вартість основних засобів, справедлива вартість, міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, фінансова звітність

Актуальність. Євроінтеграційний розвиток України та підписання Угоди про асоціацію з ЄС висунув нові вимоги до уніфікації, прозорості та застосування в практичній роботі міжнародних стандартів фінансової звітності. Відповідно це сприятиме розв'язанню проблем між вітчизняними підприємствами іноземними контрагентами при налагодженні ділових контрактів, переходу на єдину методологію ведення бухгалтерського обліку і співставленості показників фінансової звітності.

У процесі господарювання підприємства для виробництва продукції, виконання робіт чи надання послуг, а також для цілей управління використовують необоротні активи, які складають значну частину їх капіталу. Особливо це стосується нафтогазових підприємств, де в загальній структурі капіталу частка необоротних активів може сягати більше половини, тому об'єктивний облік необоротних активів є важливим для забезпечення ефективного управління процесами господарської діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Суттєвий внесок у розвиток організації та методології обліку необоротних активів внесли: А. А. Белоусов, М. Т. Білуха, Ф. Ф. Бутинець, М. І. Бондар, О. П. Гаценко, О. О. Горошанська, С. Ф. Голов, А. Ф. Гуменюк, З.- М. В. Задорожний, М. М. Зюкова, Я. Д. Крупка, В. І. Леонтьєва, М. Р. Лучко, Л. Г. Семеген, В. П. Карєв, В. К. Орлова, В. М. Пархоменко С. В. Хома та інші вітчизняні й зарубіжні вчені-економісти. Отримані протягом багатьох років результати теоретичних і практичних розробок із проблем удосконалення обліку необоротних активів мають велике значення для розвитку теорії бухгалтерського обліку. Однак на даний час ще існує багато невирішених питань в межах цієї проблеми.

Мета дослідження – вивчити, розкрити зміст та структуру необоротних активів підприємств нафтогазового комплексу з урахуванням завдань управління господарськими процесами та виокремлення специфічних особливостей необоротних активів як найважливішої складової капіталу. У зв'язку з цим поставлені наступні завдання: визначити склад та проаналізувати структуру необоротних активів підприємств нафтогазової промисловості; виділити особливості їх оцінки при формуванні інформації для фінансової звітності.

Матеріали і методи дослідження. Під час проведення дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема: історичний, індуктивний, дедуктивний (при розкритті сутності

понять і систематизації наукових поглядів у контексті досліджуваної тематики); метод порівняння, узагальнення, систематизації та синтезу (при дослідженні основних засобів у складі необоротних активів); структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення вимог національних та міжнародних стандартів обліку та чинного законодавства.

Методологічною та інформаційною основою дослідження стали наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених з бухгалтерського обліку, матеріали періодичних видань, нормативно-правові акти України, в тому числі національні стандарти бухгалтерського обліку, міжнародні стандарти фінансової звітності, дані звітності підприємств нафтогазового комплексу України за 2017 – 2018 рр.

Результати дослідження та їх обговорення. Нафтогазова промисловість України сьогодні представлена найбільшою групою компаній України ПАТ «Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» (надалі «Нафтогаз України»), яка разом із дочірніми підприємствами є вертикально інтегрованою нафтогазовою компанією, здійснює повний цикл операцій із розвідки та розробки нафтогазових родовищ, експлуатаційного та розвідувального буріння, транспортування та зберігання нафти і газу, постачання природного і скрапленого газу споживачам. Компанія утримує частки у різних підприємствах, які формують національну систему із виробництва, переробки, постачання, розподілу, оптової та роздрібною торгівлі, транспортування і зберігання природного газу, газового конденсату та нафти. Компанія провадить свою господарську діяльність та володіє виробничими потужностями в Україні.

Економіка «Нафтогаз України» переорієнтовувалась на ринок Європейського Союзу («ЄС»), що стало результатом підписаної Угоди про асоціацію з ЄС у січні 2016 року, яка створила Поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі («ПВЗВТ»). За цією угодою Україна зобов'язалась гармонізувати із 1 січня 2017 року свої правила, норми та стандарти торгівлі та ведення бухгалтерського обліку з відповідними положеннями ЄС.

«Нафтогаз України» видобуває 96,5 % нафти і 97 % газу в Україні, зайнятість у роботі групи компаній склала 1 % від усього працездатного населення України та вона володіє близько 3,5 % основних засобів усієї промисловості [1].

У 2018 році необоротні активи в «Нафтогаз України» займали 86 % в сукупних активах підприємства, з них 94 % – основні засоби.

За результатами проведеного дослідження, у складі необоротних активів рахуються (табл. 1): основні засоби, довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств; інші фінансові інвестиції; довгострокова дебіторська заборгованість; відстрочені податкові активи та інші необоротні активи.

Проведений аналіз свідчить, що у структурі необоротних активів «Нафтогаз України» станом на 01.01.2018 року порівняно з 01.01.2017 роком зменшились основні засоби за первісною вартістю, відповідно їх знос і знецінення та довгострокова дебіторська заборгованість. У той же час збільшилися: довгострокові фінансові інвестиції, які обліковуються за

методом участі в капіталі інших підприємств на 33993632 млн грн., відповідно відстрочені податкові активи –1904454 млн грн. та інші необоротні активи –1574245 млн грн.

1. Структура необоротних активів «Нафтогаз України»* станом на 01.01.2017 та 01.01.2018 рр. млн грн.

Статті необоротних активів	Код строки Балансу	Значення на, млн. грн.		Відхилення абсолютне, млн. грн.
		01.01.2017	01.01.2018	
Основні засоби	1010	589 099	502 842	-86257
первісна вартість	1011	780 164	596 638	-183526
знос та знецінення	1012	(191 065)	(93 796)	-97269
Інвестиційна нерухомість	1015	-	-	-
Довгострокові біологічні активи	1020	-	-	-
Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	1030	413 980 172	447 973 804	33993632
інші фінансові інвестиції	1035	103 257	103 257	-
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	5 017 854	4 780 607	-237247
Відстрочені податкові активи	1045	725 546	2 630 000	1904454
Інші необоротні активи	1090	1 477 497	3 051 742	1574245
у тому числі передплата з податку на прибуток	1090 (а)		1 317 274	1 317 274

* Джерело: сформовано на основі [1].

Таким чином, структура необоротних активів відображає особливості нафтогазової галузі промисловості України. Вартість основних засобів «Нафтогаз України» за 2017 рік за господарськими сегментами структурована таким чином, що найбільшу їх частку зосереджено у системі транспортування та розподілу природного газу – майже 48 %, для зберігання природного газу – 34 %, виробництво та продаж природного газу – 12 %, а решта припадає на господарську діяльність пов'язану з нафтою: виробництвота транспортування сирої нафти і газового конденсату.

Для нафтогазової галузі характерними є велика частка машин та обладнання в структурі основних засобів – до 20 %, при цьому трубопроводи і супутнє обладнання складає 38 %, а нафтогазовидобувні активи – до 14 %, буферний газ, бурове і розвідувальне обладнання та інші основні засоби – відповідно по 1 %. Таке співвідношення пояснюється значними капітальними інвестиціями, які необхідні для розвитку нафтової і газової промисловості, та відносно значними розмірами основних засобів, які припадають на одну гривню готової продукції, порівняно з іншими галузями промисловості України. Згідно облікової політики «Нафтогаз України» під час обліку і відображення у фінансовій звітності інформації щодо основних засобів використовує модель переоцінки, тобто після визнання

активом, об'єкт основних засобів (справедливу вартість якого можна достовірно оцінити) обліковують за переоціненою сумою, яка є його справедливою вартістю на дату переоцінки за мінусом будь-якої накопиченої амортизації та подальших накопичених збитків від зменшення корисності. Переоцінки проводяться з достатньою регулярністю, так щоб балансова вартість суттєво не відрізнялася від тієї, що була б визначена із застосуванням справедливої вартості на кінець звітного періоду.

Довгострокові фінансові інвестиції включають інвестиції, які обліковуються за методом участі в капіталі, вкладення в дочірні підприємства та в спільну діяльність, інші довгострокові фінансові інвестиції. До інших - належать усі інші фінансові вкладення, які можуть бути об'єктами інвестування: облігації, вкладення в корпоративні права підприємств, які не належать до вище наведених тощо. Так, у складі необоротних активів «Нафтогаз України» обліковуються інвестиції в дочірні та асоційовані підприємства (табл.2).

2. Довгострокові фінансові інвестиції ПАТ «НАК «Нафтогаз України» на 01.01.2017 та 01.01.2018 рр., млн грн.*

Показник	Значення		Абсолютне відхилення
	01.01.2017 р.	01.01.2018 р.	
Інвестиції у дочірні підприємства	4 132,1	447 1,2	339,1
Інвестиції в асоційовані підприємства	77,2	85,7	8,5
Інші інвестиції	10,2	10,2	-
<i>Всього</i>	4140 ,8	4480, 8	340,0

* Джерело: сформовано на основі [1].

Інвестиції в дочірні підприємства включають дочірні компанії та компанії, частка власності в яких становить 50 % і більше, та на які материнське підприємство має значний вплив в управлінні господарською діяльністю та приймає ризики у зв'язку з цим.

Асоційованим називається підприємство, на яке материнське підприємство має істотний вплив, а спільним, якщо є угода про спільну діяльність, за якою сторони, які володіють спільним контролем у такій спільній діяльності, мають права на чисті активи частки спільної діяльності. Спільний контроль являє собою узгоджений на основі договору розподіл контролю над спільною діяльністю, який існує лише тоді, коли рішення стосовно значущої діяльності вимагають одноголосної згоди сторін.

Інвестиції в асоційовані підприємства обліковуються із використанням методу участі в капіталі з відображенням відповідної частки материнського підприємства у чистому прибутку чи збитку дочірніх та асоційованих підприємств у Звіті про фінансові результати. Інвестиція групи в асоційоване підприємство включає гудвіл, визначений на момент придбання, за вирахуванням будь-якого накопиченого збитку від зменшення корисності.

В облікову політику асоційованих підприємств за необхідності вносять зміни для забезпечення їхньої відповідності із політикою, прийня-

тою материнським підприємством, а сукупні зміни після придбання коригуються за рахунок балансової вартості інвестиції.

Якщо частка групи у збитках асоційованого підприємства дорівнює або перевищує її частку у цьому асоційованому підприємстві, включно з будь-якою іншою незабезпеченою дебіторською заборгованістю, материнське підприємство не визнає подальших збитків, за виключенням випадків, коли вона має зобов'язання зробити виплати від імені цього асоційованого підприємства. Нереалізовані прибутки від операцій між материнським підприємством та його асоційованими підприємствами при складанні консолідованої звітності виключаються повністю.

Фінансова звітність підготовлена на підставі принципу історичної вартості, за виключенням основних засобів, які оцінюються за переоціненою вартістю. Історична вартість зазвичай визначається на основі справедливої вартості, компенсації, сплаченої в обмін на товари та послуги. Справедлива вартість розраховується як ціна, яка була б отримана за продаж активу або сплачена за передачу зобов'язання у звичайній операції між учасниками ринку на дату оцінки, незалежно від того, чи підлягає ця ціна безпосередньому спостереженню або оцінці із використанням іншої методики.

Висновки і перспективи Таким чином, для цілей управління необоротними активами необхідно мати достовірну та оперативну інформацію про їх стан, яку можливо отримати в системі бухгалтерського обліку. Аналіз складу необоротних активів підприємств нафтогазової промисловості свідчить про особливість їх структури, яка є наслідком умов діяльності підприємств галузі. Оцінка окремих складових необоротних активів в обліку «Нафтогаз України» в основному відповідає вимогам Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та Міжнародних стандартів фінансової звітності, однак визначення справедливої вартості основних засобів на даний час залишається проблемою, яка потребує окремого дослідження.

Список використаних джерел

1. За даними фінансової звітності ПАТ «НАК «Нафтогаз України» // База даних «Фінансова звітність» URL: http://www.naftogaz.com/files/Zvity/Naftogas_16fs_Consolidated_UKR.pdf. (дата звернення: 01.09.2017).
2. МСБО 40 «Інвестиційна нерухомість»: Стандарт, Міжнародний документ від 01.01.2012. // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_026. (дата звернення: 09.09.2017).

References

1. PAT «NAK «NaftohazUkrayiny» (2017). Baza danykh «Finansova zvitnist» URL: http://www.naftogaz.com/files/Zvity/Naftogas_16fs
2. MSBO 40 «Investytsiyna nerukhomist»: Mizhnarodnyy Standart (2012). Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrayiny» / VR Ukrayiny. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_026

АНАЛИЗ НЕОБОРОТНЫХ АКТИВОВ У НЕФТОГАЗОВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Е. В. Калюга

Аннотация. Нефтегазовая промышленность Украины осуществляет полный цикл операций по разведке и разработке ископаемых, эксплуатационного и разведывательного бурения, транспортировке и сохранению нефти и газа, поставки природного и скрепленного газа потребителям. В бухгалтерском учете «Нефтегаз Украины» для отражения в финансовой отчетности информации относительно основных средств использует модель переоценки, то есть учитываются объекты по переоцененной сумме, которая является его справедливой стоимостью за вычетом какой-либо накопительной амортизации и дальнейших накопительных убытков от уменьшения полезности.

Финансовая отчетность составляется на основе принципа исторической стоимости, за исключением основных средств, которые оцениваются по переоцененной стоимости. Историческая стоимость определяется на основании справедливой стоимости, компенсации, оплаченной в обмен на товары и услуги. Справедливая стоимость рассчитывается как цена, полученная от продажи актива или уплаченная за передачу обязательств в обычной операции между участниками рынка на дату оценки, независимо от того, подлежит ли эта цена непосредственному наблюдению или оценке с использованием другой методики.

Оценка отдельных составных необоротных активов в учете «Нефтегаз Украины» в основном соответствует требованиям международной практики.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, необоротные активы, основные средства, первоначальная стоимость основных средств, справедливая стоимость, международные стандарты бухгалтерского учета, финансовая отчетность

ANALYSIS OF NON-CURRENT ASSETS IN OIL AND GAS INDUSTRY

Ye. V. Kaluga

Abstract. Ukraine's oil and gas industry carries out a full range of operations on exploration and development of oil and gas fields, exploitation and exploration drilling, transportation and storage of oil and gas, supply of natural and liquefied natural gas to consumers. Naftogaz of Ukraine in the accounting for the presentation of financial information on fixed assets, the revaluation model is used, that is, objects are recorded at a revalued amount, which is its fair value less any accumulated depreciation and subsequent accumulated impairment losses.

Financial statements are based on the historical cost basis, except for property, plant and equipment valued at revalued amounts. Historical value is determined on the basis of fair value, compensation paid in exchange for goods and services. Fair value is calculated as the price received for the sale of an asset or paid for the transfer of a liability in the ordinary course of business between market participants at the valuation date, regardless of whether the price is directly observable or measured using another method.

The assessment of certain components of non-current assets in the accounting of "Naftogaz of Ukraine" basically meets the requirements of international practice.

Keywords: *accounting, non-current assets, fixed assets, initial cost of fixed assets, fair value, international accounting standards, financial statements*

УДК 351.82

GOVERNMENT REGULATIONS OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY IN UKRAINE: CURRENT SITUATION AND WAYS FOR IMPROVEMENT

D.O. KYRYLIUK, PhD, Senior Lecturer,

O.F. KYRYLIUK, PhD, Associate Professor,

Y.V. KLYMENKO, bachelor in management

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

E-mail: kyryliuk.d.o@nubip.edu.ua

Abstract. *In the article it's made an evaluation of current situation of government regulation of foreign economic activity in Ukraine. It's defined that integration processes in the world became one of the most important factor, which identifies development of world economy. Practical including country into world trade is due to economic cooperation, the key role played by foreign economic activity. In Ukraine foreign economic activity is based on combining of economics (custom-tariff) and administrative (non-tariff) methods of regulations of foreign economic activity. It's found out that Ukrainian agriculture are developed lower that in developed countries in the world and in the EU. Main problems lie in the lack of competitiveness of products and their non-compliance with international standards of quality and safety, dominating the structure of exports of products with a low level of processing. It is analyzed dynamics of foreign economic trade in agriculture, defined that the biggest share in agricultural export structure is plant products, main export categories are sunflower oil, corn, barley, soybean, honey, wheat and rye. In the export structure of animal products, main share belongs to poultry products. It is explained main spheres and ways for improvement of government regulations of foreign economic activity in agriculture.*

Key words: *foreign economic activity, government regulations, export, tariff and non-tariff ways of custom regulation of foreign economics activity.*

Financial statements are based on the historical cost basis, except for property, plant and equipment valued at revalued amounts. Historical value is determined on the basis of fair value, compensation paid in exchange for goods and services. Fair value is calculated as the price received for the sale of an asset or paid for the transfer of a liability in the ordinary course of business between market participants at the valuation date, regardless of whether the price is directly observable or measured using another method.

The assessment of certain components of non-current assets in the accounting of "Naftogaz of Ukraine" basically meets the requirements of international practice.

Keywords: *accounting, non-current assets, fixed assets, initial cost of fixed assets, fair value, international accounting standards, financial statements*

УДК 351.82

GOVERNMENT REGULATIONS OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY IN UKRAINE: CURRENT SITUATION AND WAYS FOR IMPROVEMENT

D.O. KYRYLIUK, PhD, Senior Lecturer,

O.F. KYRYLIUK, PhD, Associate Professor,

Y.V. KLYMENKO, bachelor in management

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

E-mail: kyryliuk.d.o@nubip.edu.ua

Abstract. *In the article it's made an evaluation of current situation of government regulation of foreign economic activity in Ukraine. It's defined that integration processes in the world became one of the most important factor, which identifies development of world economy. Practical including country into world trade is due to economic cooperation, the key role played by foreign economic activity. In Ukraine foreign economic activity is based on combining of economics (custom-tariff) and administrative (non-tariff) methods of regulations of foreign economic activity. It's found out that Ukrainian agriculture are developed lower that in developed countries in the world and in the EU. Main problems lie in the lack of competitiveness of products and their non-compliance with international standards of quality and safety, dominating the structure of exports of products with a low level of processing. It is analyzed dynamics of foreign economic trade in agriculture, defined that the biggest share in agricultural export structure is plant products, main export categories are sunflower oil, corn, barley, soybean, honey, wheat and rye. In the export structure of animal products, main share belongs to poultry products. It is explained main spheres and ways for improvement of government regulations of foreign economic activity in agriculture.*

Key words: *foreign economic activity, government regulations, export, tariff and non-tariff ways of custom regulation of foreign economics activity.*

Introduction. In the context of the development of globalization processes and threatening challenges of the environment, international trade relations play an important role for the Ukrainian economy as an effective factor in increasing competitiveness in the world food markets, increasing the scale of production and compensating for the internal commodity deficit. At present times, it is increasing the urgency of the revival of national production, increase in the production of modern competitive products, output of domestic production on the world market, as well as the creation of favorable conditions for local producers and their protection against fierce foreign competition. An important place in this belongs to the government effective foreign trade policy – one of the important mechanisms for promoting the development of its own production, supporting import substitution, protecting consumers' interests by better meeting their needs and promoting healthy competition in the market. Regulation of foreign economic activity is an integral part of the country's economic security as a whole, which increases the relevance of research into the role of the state in this process.

Analysis of recent researches and publications. The multidimensionality of the effectiveness of government regulation in the field of foreign trade has been reflected in many scientific works of foreign and domestic scientists. The methodological foundation for this integrated study was the work of researches of different directions and schools of classical and modern economic theory. The research of theoretical and applied problems of the formation of strategies of government regulation of foreign economic activity in agriculture is devoted to the works of Ukrainian scientists O. Vlasyuk, V. Galushko, V. Heyts, A. Dibrova, L. Dibrova, S. Kvasha, G. Sytnyk and othes. Currently, the importance of studying the mechanisms of government management of foreign economic processes in agriculture is increasing in the context of the development of integration processes in Ukraine.

The purpose of research is to analyze theoretical and methodological approaches to the regulation of foreign economic activity and to substantiate the effective mechanism of custom-tariff regulation in the agriculture, which will help to increase the volumes and improve the structure of export-import commodity flows.

Methods. The theoretical and methodological baey of the research is the works of domestic and foreign scientists on the formation of the principles of foreign economic activity and its government regulation in Ukraine. In the research, a systematic approach is used, which takes into account the sum of dialectical, abstract-logical, monographic, economic-static and other methods of general scientific knowledge of the development of social phenomena and processes.

Research results. In modern world integration processes became widespread and one of the most important factors which identifies development of the world economy. Practical inclusion of the country into the world's trade is due to economic cooperation, the key role played by foreign economic activity. At the same time, during the last decades, the processes of integration and globalization have contributed to the growth of the scale of

international trade and economic relations and objectively led to the formation of appropriate systems for regulating the exchange of goods and services. Within these systems, the use of separate instruments and methods of regulating international trade is gradually restricted, which limits the ability of countries to protect the national economic interests in foreign markets and necessitates the transformation of their regulatory policy.

One of the mechanisms that provides for the possibility of taking into account the impact of globalization and the protection of national economic interests is the regulatory policy in the field of foreign trade. For Ukraine, which has a high level of external openness and feels the restrictive influence of institutional and structural factors inherited from the command and administrative system, effective government regulation of foreign economic activity can be the most important factor in increasing international competitiveness.

System of government regulation of foreign economic activity includes: legal and regulatory base of such regulation, presence of a certain institutional and organizational structure of regulation of foreign economic activity (relevant state bodies, strictly entrusted to them competence and hierarchical subordination and control); government programming of foreign economy; registration of participants of foreign economic activity; quotation and licensing of foreign trade operations; certification of expert evaluation of quantity, quality and price of exported goods; customs-tariff regulation; foreign currency and monetary regulation of foreign economic activity.

Government foreign trade policy is carried out on the basis of a combination of economic (customs-tariff) and administrative (non-tariff) methods of regulation of foreign economic activity. Activities of the system of government regulation of foreign economic activity in Ukraine, including customs regulation as an integral part of this system, are aimed at achieving certain goals: the use of foreign economic activity as a set of ways to implement foreign economic relations to accelerate the formation of a market economy in the country; protection of the interests of domestic producers and consumers, as well as national economic interests in general, through the skillful combination of protectionist and free trade customs policies; creation of the necessary conditions for the release of Ukrainian goods to the world market.

In recent years, Ukraine has declared itself as a country that can act as a powerful player in the international agricultural market. The intensified integration way of Ukraine into the world's space is a priority task for the country. Despite the lagging behind of many countries in terms of material and technical provision of agriculture, Ukraine has managed to maintain a fairly high competitive position in the global food market. The basis of this is the availability of a large land potential and cheap labor force [9, c. 118].

This is confirmed by the fact that agricultural market is used as a service for all phases of the reproductive cycle, ensuring the combination of interests of market players through the supply and demand mechanism [7]. However, not always and not everywhere, this mechanism balances those socio-economic relations that arise. Ukraine has high gross agricultural production and export indices despite the low productivity of agriculture. Since independence, Ukraine is in the first twenty country-producers of wheat, milk, corn [7].

The research has established that the foreign economic activity of Ukrainian agriculture by the level of development lags far behind the developed countries in the world and the EU. The main problems are insufficient competitiveness of products and their non-compliance with international standards of quality and safety; a low level of investment and a growing dependence on government funding; the dominance in the structure of exports of products with a low level of processing [5, p. 44]. A positive trend in agricultural export is geographical diversification: the volumes of foreign trade of Ukraine to many countries is increasing.

Thus, there is a steady tendency to increase the share of export flows of Ukraine to Asian countries to 37.9%, main products are grain (wheat, barley, corn) – \$2 445.2 mil; oil (sunflower, soybean, rapeseed or mustard) – \$2 270.1 mil; oil seeds (rape seeds, soybeans) – \$480.1 mil; eggs – \$127.7 mil; meat and offal (mainly poultry meat) – \$79.7 mil; products of the flour-grinding industry (wheat flour) – \$50 mil; vegetables, plants and root crops (mainly beans dried beans) – \$35.9 mil [8].

The aforementioned range of Ukrainian agricultural export to Asian countries may be explained by increase in food consumption by the population as a result of increased incomes. The access of the Ukrainian exporter to the EU markets is rather complicated and its share on the EU market is now only 29.5%. Primarily, problems hinder exports to the EU: partial VAT refunds, customs procedures, inefficient and volatile legislation, complicated permits procedures, technical barriers, agricultural product standardization, special tariffs and quotas [6]. Ukrainian exports of agricultural products are mainly consists from raw materials. The presence of a small share of finished products of national production on international markets shows the low competitiveness of Ukrainian goods, the quality of which does not meet the price and international standards [10].

In 2016, total exports of goods and services amounted to 49.3% of gross domestic product, or \$45.1 billion, including 80.7% of goods exports, the rest was export of services (19.3%). It is established that the structure of Ukrainian export is predominantly raw materials – almost 70% of all goods exports (\$ 25.3 billion) are agricultural products, metal and chemical industries products, and timber. The share of agriculture in 2016 amounted to 42% of exports, which is more than twice the share of these products in exports in 2008. Balance of external trade balance of agriculture is positive, which contributes to attracting into the economy of Ukraine foreign exchange earnings (Table 1).

1. Dynamics of Ukrainian agricultural foreign trade (2011-2016, billion US dollars)

Year	Ukrainian agricultural export	Ukrainian agricultural import	Trade balance
2011	12,8	6,3	6,5
2012	17,9	7,5	10,4
2013	17	8,2	8,8
2014	16,3	6,1	10,2
2015	15,95	3,13	12,82
2016	16,03	3,45	12,58

The conducted researches of dynamics of commodity structure of export of agricultural products allowed to determine the realized export potential and perspective export-oriented groups of goods (Table 2).

2. Dynamics of Ukrainian Foreign Trade of Animal and Plant products (2014-2016, USA billion dollars)

Goods	2014	2015	2016
I. Live animals, animal products	1014473,9	823434,9	775036,9
II. Plant products	8736139,2	7971492,5	8093693,7
Total	9750613,1	8794927,4	8868730,6

It was established that the largest share of agricultural export during the three years constituted crop production – 52% in the total structure of exports worth over \$8.7 bil, 23% – exports of fats and oils of vegetable and animal origin worth around \$3.8 bil. Exports of live animals and products of animal origin are the smallest category of 6% and worth only \$1 bil, which is explained by the demand for products on the domestic market and the difficulty of entering the foreign markets.

The negative impact on Ukrainian exports and the gross domestic product of the Russian Federation's suspension of the Free Trade Agreement with Ukraine from January 1, 2016, which resulted in the introduction of import duty rates at the level of the most favored nation regime instead of the prevailing "zero" import duty rates. In addition, Russian Federation has banned the import of some Ukrainian agricultural products (meat and meat products, fish, milk and milk products, vegetables, fruits and nuts, some other food products) and restricted transit traffic from Ukraine through Russia to the third countries: Kazakhstan and Kyrgyzstan. Such restrictive measures have led to a significant reduction in the export supply of Ukrainian goods not only to the CIS countries (Central Asia), but also to other Asian countries. Export losses are only partially offset by a reorientation to other areas.

Due to the climatic conditions favorable for agriculture and the available raw material base, Ukraine became the world leader in growing cherries and sunflower seeds, ranks third in the cultivation of currants, the fourth in gooseberries and potatoes. Ukraine is among the top ten producers of walnuts, mustard, corn, carrots, cucumbers and cornichons, rye, cabbage, raspberries, sugar beet, barley, apricot, peas, rape, cherries, flaxseed, soybeans, garlic and wheat. However, far from all the goods produced in Ukraine are exported, most of them are used for domestic consumption [1]. The main export categories of Ukraine are sunflower oil, corn, barley, egg powder, soy, natural honey, wheat and rye [2]. According to the analysis, it is established that Ukraine does not sufficiently use the potential of foreign trade with countries such as Canada, China, France, Germany, Ireland, Japan, Sweden, Switzerland, the United Kingdom, the United States, resulting in a shortage of foreign currency.

The signing of the Association Agreement between Ukraine and the EU actually consolidated the course on European integration and became a

roadmap for the preparation and implementation of practical steps. Just after the signing of the Agreement, importance of new challenges for the national economy, and especially in agriculture, has increased; there are increasing risks and threats that could slow down the process of harmonizing the domestic regulatory system with the EU's basic model and converging their normative bases. In addition to the free trade regime, positive achievements include the use of the Generalized System of Preferences by the EU over two years in relation to Ukrainian goods. For a range of goods, taking into account the transition periods for the reduction of customs duties within the framework of the DCFTA, it will be advantageous for some time to export goods under the GSP, since the GSP rate will be lower than the lowered in accordance with the Ukraine-EU Agreement. Such tariff lines in 2016 were 547, in 2017 – 424. The main export markets for domestic agricultural products are Spain, the Netherlands, Italy, Poland and France. To these countries that Ukraine sends more than 66% of all EU export. The main export items in recent years were corn (\$ 1.6 bil), canola (\$ 0.9 bil), cornflour and cake (\$ 0.5 bil) and sunflower oil (\$ 0.4 bil). Out of the total range of Ukrainian agricultural exported products, the largest share belongs to groups of cereals, plant seeds, animal and vegetable oils, and some food industry waste, to which belong to the above mentioned goods.

Sunflower oil exports are one of the largest items of domestic exports – more than 90% of domestic production (within the range of 3.2-3.6 million tons per year). At the same time, exports to the EU are one-sixth of the export supply. The largest consumers are the Netherlands and Spain, with their aggregate share prevailing 50% of the pan-European volume. The fourth in the rating of Ukrainian goods export to the EU is cake (shrot), the export of which in 2016 amounted to about 2.2 million tons. Active importers are France, Poland and Netherlands.

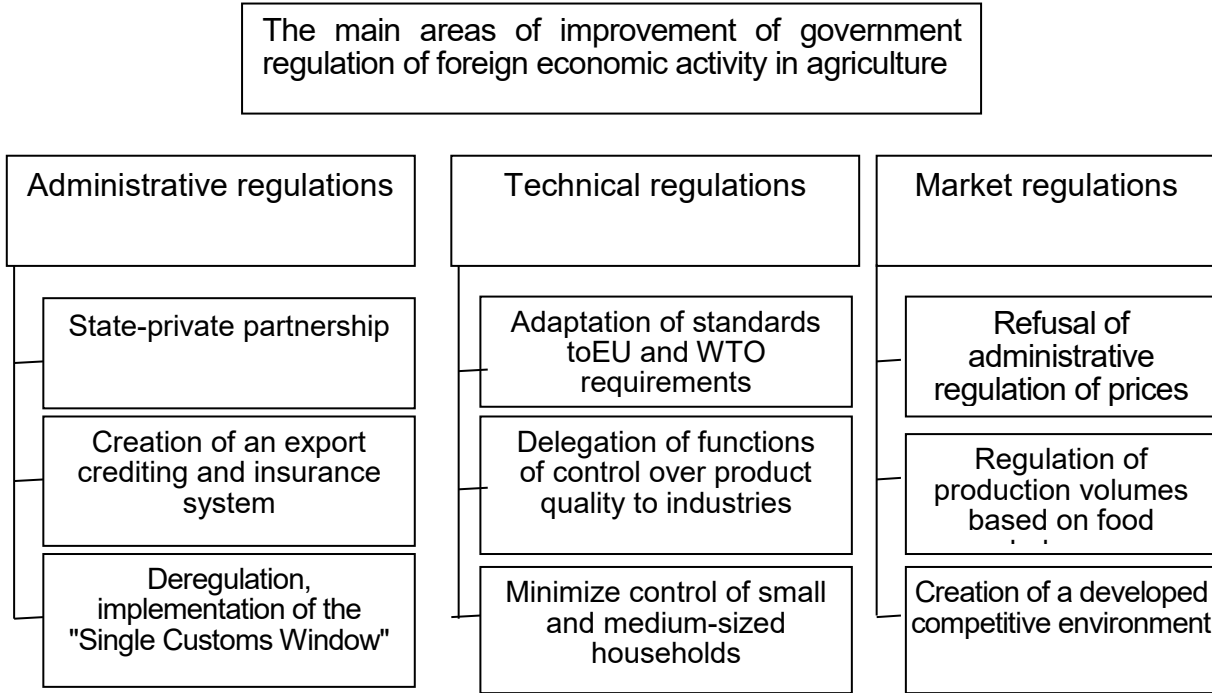
Over the past few years, Ukraine has rapidly expanded supplies of honey to the EU. In 2009 the export of Ukrainian honey to European markets amounted to only 4.98 thousand tons, then in 2016 – 36.8 thousand tons worth almost 65 million euro [3]. Main consumers of Ukrainian honey in EU are Poland, Germany, France, Belgium, Hungary. Main Ukrainian competitors on EU market are China, Argentina, Mexico, New Zealand. Ukrainian hone is quite popular in EU and Ukraine used its quotas very fast in context of trade preferences.

As for the export of animal products to the European Union, it is mainly poultry. After a long preparation, four Ukrainian poultry farms received permission to export their products to European markets from July 24, 2013, and by the end of the year were exported 412.6 tons. Within the framework of autonomous trade preferences from the EU side, Ukraine was able to export duty-free 36 thousand tons of poultry meat for the period from April 23, 2014 to November 1, 2014. However, on September 29, the EU Council approved the extension of preferences in trade with Ukraine until December 31, 2015. In September, one Ukrainian enterprise was added to the list of exporters to EU. Late September – early October 2014, EU commission checked Ukrainian milk

product for giving export permission of this products to EU. Inspectors have checked 31 milk processing plants which express their wish to supply products to EU market, its suppliers, laboratories which checked product quality and also government structures.

Introduction of quota in bilateral trade between Ukraine and the EU means that Ukrainian producers are able to import certain volumes of these goods without charging import duties. In this case, it is not about limiting the volume of imports, but only that imports of these goods over a certain amount will fall under the general regime of imports, that is, will be taxed under the same conditions that apply to Ukraine today. In 2016, the quota for Ukrainian poultry meat was 16 thousand tons, in 2017 it increased to 16.8 thousand tons. The volume of trade preferences is constantly increasing, in particular, on lamb, wheat, barley, flour, honey, eggs and dairy products. The gradual increase of tariff quotas for five years is enshrined in the Association Agreement between Ukraine and the EU.

Research of the development of international trade in agricultural products points to the importance of government support to agriculture, its promotion and export potential development. Conducted research allows to identify the main areas of improvement of government regulation of foreign economic activity in agriculture (Fig. 1).

Fig. 1. Directions of improvement of government regulation of foreign economic activity in agriculture

Thus, the main areas of improvement of government regulation of foreign economic activity in Ukrainian agriculture are administrative and technical regulation, regulation of markets with their respective components.

Conclusions and perspectives. According to the results of this research, it was established that the agricultural sector of Ukraine in a market situation is in a special position and needs government support.

In order to accelerate the development of the European vector of export of Ukrainian agricultural products, to increase the export-import activity in agriculture at the national and regional levels, it is necessary to implement certain measures: to ensure the priority development of production, having comparative competitive advantages in the world system and modern own production potential; to improve tariff and non-tariff regulation of export-import operations, aimed at protecting the domestic market and domestic producers of agricultural and food products; to introduce quotas for the purchase of certain types of raw materials and food, in accordance with international rules and legislation; to stimulate integration and cooperative ties with foreign partners on the basis of interstate agreements on economic, scientific and technical cooperation, as well as direct links between domestic and foreign enterprises; to promote at the state level the creation of joint ventures, the development of trade and economic relations; expand export of agricultural products and develop export infrastructure.

Literature:

1. Food and agriculture data. FAOSTAT. [Electronic resource]. URL : <http://faostat.fao.org>
2. . Trade Map, List of exporters for the selected product. [Electronic resource]. URL: http://www.trademap.org/Country_SelProduct_TS.aspx
3. Гребельник О. П. Основи зовнішньоекономічної діяльності. К.: Центр учбової літератури, 2013. 452 с.
4. Діброва А. Д. Державне регулювання сільськогосподарського підприємництва. – К. : ВПД «Формат», 2011. 535 с.
5. Жемойда О.В. Державне управління у сфері сільського господарства : навч. посіб. К.: НАДУ, 2013. с. 44.
6. Мазурок П.П. Сучасний погляд на проблеми нетарифного регулювання міжнародної торгівлі. Економіка. Фінанси. Право. 2010. № 5. URL : <http://www.info-prensa.com/article-563.html.->
7. . Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL : <http://minagro.gov.ua>
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Прокопенко К.О. Розвиток аграрного ринку України в умовах дії інноваційних чинників. Економіка і прогнозування. 2011. № 2. С. 118–129., с. 118

References

1. Food and agriculture data. FAOSTAT(2018).DOI: <http://faostat.fao.org>
2. Trade Map, List of exporters for the selected product. (2018) DOI: http://www.trademap.org/Country_SelProduct_TS.aspx
3. Grebelnyk O. (2013) Basics of foreign economic activity. Kyiv, Centr uchbovoi literatury
4. Dibrova A. (2011) Government regulations if agriculture. Kyiv, Format
5. Zhemoyda O. (2013) Government regulations in agriculture: course book. Kyiv, National academy of government management

6. Mazurok P. (2010) Current view on non-tariff problems regulations in international trade. DOI: <http://www.info-prensa.com/article-563.html>
7. Ministry of agrarian policy and food. (2018) DOI: <http://minagro.gov.ua>
8. State statistical service of Ukraine. (2018) DOI: <http://www.ukrstat.gov.ua>
9. Prokopenko K., Shubravska O. (2011) Development of agrarian market in Ukraine in context of innovative factors. Kyiv, Ekonomika I prognozuvannya

ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Д. А. Кириллюк, О. Ф. Кириллюк, Е. В. Клименко

В статье проведена оценка современного состояния регулирования внешнеэкономической деятельности в Украине. Установлено, что интеграционные процессы в мире стали одним из весомых факторов, определяющих развитие мировой экономики. Практическое включение страны в мировое торговое пространство происходит благодаря экономическому сотрудничеству, ключевую роль в котором играет внешнеэкономическая деятельность. В Украине государственная внешнеэкономическая политика осуществляется на основе сочетания экономических (таможенно-тарифных) и административных (нетарифных) методов регулирования ВЭД.

Установлено, что деятельность агропромышленного комплекса страны по уровню развития отстает от передовых стран мира и ЕС. Основные проблемы этого кроются в недостаточной конкурентоспособности продукции и ее несоответствия международным стандартам качества и безопасности, доминировании в структуре экспорта продукции с низкой степенью переработки. Проанализирована динамика внешней торговли товарами сельского хозяйства, установлено, что наибольшую долю в структуре экспорта аграрного сектора составляет продукция растениеводства, основными экспортными категориями являются подсолнечное масло, кукуруза, ячмень, соя, натуральный мед, пшеница и рожь. В структуру экспорта животноводческой продукции преобладает продукция птицеводства. Обоснованы основные сферы и направления совершенствования государственного регулирования ВЭД в аграрной сфере.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, государственное регулирование, экспорт, тарифные и нетарифные методы регулирования внешнеэкономической деятельности.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Д. О. Кирилюк, О. Ф. Кирилюк, Є. В. Клименко

В статті проведено оцінку сучасного стану регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Визначено, що інтеграційні процеси в світі стали одним із вагомих чинників, що визначають розвиток світової економіки. Практичне включення країни в світовий торгівельний простір відбувається завдяки економічному співробітництву, ключову роль в якому відіграє зовнішньоекономічна діяльність. В Україні державна зовнішньоекономічна політика здійснюється на основі поєднання економічних (митно-тарифних) і адміністративних (нетарифних) методів регулювання ЗЕД. Встановлено, що діяльність агропромислового комплексу країни за рівним розвитку відстає від передових країн світу та ЄС. Основні проблеми цього криються в недостатній конкурентоспроможності продукції та її невідповідності міжнародним стандартам якості й безпеки, домінуванні в структурі експорту продукції з низьким рівнем переробки. Проаналізовано динаміку зовнішньої торгівлі товарами сільського господарства, встановлено, що найбільшу частку в структурі експорту аграрного сектора становить продукція рослинництва, основними експортними категоріями є соняшникова олія, кукурудза, ячмінь, соя, натуральний мед, пшениця та жито. В структурі експорту тваринницької продукції переважає продукція птахівництва. Обґрунтовано основні сфери та напрями вдосконалення державного регулювання ЗЕД в аграрній сфері.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, державне регулювання, експорт, тарифні та нетарифні способи митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

УДК 338.43:339.5

PRESENT AND FUTURE PERSPECTIVES OF NICHE CROPS EXPORT ON THE WORLD MARKETS

O.F. KYRYLIUK, PhD, Associate Professor,

D.O. KYRYLIUK, PhD, Senior Lecturer,

M.A. DUBOVYK, bachelor in management

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

e-mail: kof2009@j.ua

Abstract. *There is conducted research on development of niche crops in Ukraine, identified tendencies of its production and export increase. Niche*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Д. О. Кирилюк, О. Ф. Кирилюк, Є. В. Клименко

В статті проведено оцінку сучасного стану регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Визначено, що інтеграційні процеси в світі стали одним із вагомих чинників, що визначають розвиток світової економіки. Практичне включення країни в світовий торгівельний простір відбувається завдяки економічному співробітництву, ключову роль в якому відіграє зовнішньоекономічна діяльність. В Україні державна зовнішньоекономічна політика здійснюється на основі поєднання економічних (митно-тарифних) і адміністративних (нетарифних) методів регулювання ЗЕД. Встановлено, що діяльність агропромислового комплексу країни за рівним розвитку відстає від передових країн світу та ЄС. Основні проблеми цього криються в недостатній конкурентоспроможності продукції та її невідповідності міжнародним стандартам якості й безпеки, домінуванні в структурі експорту продукції з низьким рівнем переробки. Проаналізовано динаміку зовнішньої торгівлі товарами сільського господарства, встановлено, що найбільшу частку в структурі експорту аграрного сектора становить продукція рослинництва, основними експортними категоріями є соняшникова олія, кукурудза, ячмінь, соя, натуральний мед, пшениця та жито. В структурі експорту тваринницької продукції переважає продукція птахівництва. Обґрунтовано основні сфери та напрями вдосконалення державного регулювання ЗЕД в аграрній сфері.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, державне регулювання, експорт, тарифні та нетарифні способи митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

УДК 338.43:339.5

PRESENT AND FUTURE PERSPECTIVES OF NICHE CROPS EXPORT ON THE WORLD MARKETS

O.F. KYRYLIUK, PhD, Associate Professor,

D.O. KYRYLIUK, PhD, Senior Lecturer,

M.A. DUBOVYK, bachelor in management

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

e-mail: kof2009@j.ua

Abstract. *There is conducted research on development of niche crops in Ukraine, identified tendencies of its production and export increase. Niche*

crops such as chickpeas, lentils, sorghum, berries and nuts are rare non-traditional crops, which production efficiency in recent years has increased.

It is analyzed main niche criteria on niche market: low development of this market, excess demand over supply, low competitiveness, high purchase prices and high level of production profitability.

It is concluded that main volumes of these products are exporting, that's why domestic producers have to constantly monitor situation on the world market and try to make a projections on concrete crop, to diversificate niche crops production with taking into account its efficiency level and constantly develop of supply value chains.

It is substantiated ways of development of export-oriented production of niche crops: stimulation of development of production and selling infrastructure, giving to an exporters access to infrastructure objects on international level, improvement of legislative base with harmonization to international standards, which will support export of domestic products on international agricultural market. Key mechanisms of entering on new markets should be cooperation with big companies in the field of production and selling of niche crops.

Keywords: *foodmarkets, nichecrops, sorghumexport, lentilproduction, berrycropsexport.*

Introduction. Development of Ukrainian agriculture demonstrates growing trends in main crops: wheat, corn, barley, sunflower. Practice shows that in recent years local producers is paying more and more attention on so called niche crops. These crops are not traditional ones, but they are characterized by higher economics efficiency due to possibility to export such crops on domestic and international markets with less competitiveness. These crops are chickpeas, peas, mustard, lentils, mash, sugar corn, sorghum, nuts, berry cultures, liqueur and energy plantsetc. Some of them (like soghum) has a high level of drought toleranceand may be produced on land with lack of water. Others (like peas and sugar corns) has a higher productivity especially on watered lands. Expansion of farmer's activitiesof growing individual niche crops will allow to create additional jobs in the countryside and to expand the directions of product's sales both on the domestic and international markets.

Analysis of recent researches and publications. Ukrainian scientists researches were devoted among others to analysis of tendencies on food markets and niche crops market. Among researches were O. Berezina, O. Borodina, M. Ilchuk, S. Kvasha, O. Kozlov, B. Supikhanov and others. Mean while today niche crops market is developing very fastin context of European integration.

The purpose of research is to define main tendencies on domestic nichecrops markets and to explain increase in export operations with taking into account changes in international economics.

Material and methods of research. Theoretical and methodological base for research were papers of Ukrainian scientists on development and functioning of domexitic food market. To solve research problem we've used

modern methods of general and economic research such as: dialectic, logic, analysis, synthesis, statistical analysis.

Research results. Development of market relations in rural areas proves the need to involve the population of rural areas in the production of products, to provide them a place on the market of food products, to determine the possibility of establishing organizational and legal formations in order to increase the efficiency of agricultural crops production[1,2,3]. Particular attention should be paid to production of nuts, blueberries, other berries and greens, which are niche crops. Niche crops market is characterized by excess demand over supply, low competitiveness, high purchase prices and high level of profitability. This criteria's may be applied to almost all beans: lentil, nut, mash and peas. In addition among others to niche products belongs most of all berries, in particular blueberries, cranberries, raspberries, blackberries, apricots, strawberries. In a separate group gardeners defines niche crops, which today are produced in extremely limited volumes: gooseberry, sea buckthorn, honeysuckle, hipster. Also we may called niche products flax, hemp, mustard, poppy, garlic, spelled and other exotic crops.

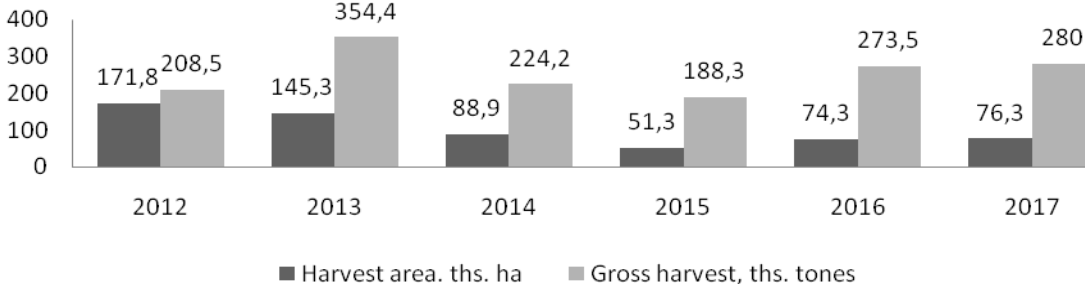
By the excess demand on supply criteria, as one of the most significant criteria of niche crops, we may such much increase in volumes of production. Especially these crops allows farmers to increase their investment efficiency in production development. Specific attention should be paid to lentil (its production increased in 3 times is 2016 compare to previous year), peas and poppy (its production volumes doubled). Sorghum also increased its harvest – on 45%, linen – on 24%, apricot – on 25%. Grows in production was checked at least in 10 niche crops. Tendency to growth kept in 2017 – grains harvest increased on 42% compared to previous year, lentil production increased on 79%, peas – on 46%, whips – on 43%. Such positive dynamics is observed 3 years in a row. This results became possible mostly due to increase in harvest area under the niche crops[5].

Production increase has positive effect on sales direction – both on domestic and international markets [4]. It was founded that in recent years farmers continue to increase export of frozen berries. Despite that farmers get used to sell through agents, it's more popular now to sell directly by themselves. More and more new farmers started to open international markets. Niche crops markets is becoming more profitable and it stimulates farmers to increase production.

A special place among niche crops belongs to sorghum. Changes in climate allows to grow non-typical crops for our country, including sorghum. Its attractiveness is caused, mainly, by drought tolerance. The ability to carry the hot summer months and the need for a small amount of precipitation makes this crop effective for cultivation in the southern regions of Ukraine. In especially dry periods this crops is used as insurance for corn which needs more water. Sorghum is used in animal husbandry, industry and food sector, but main share – around 60-65% - is used for export. In recent years harvest area is shortened under this crop. Thus, in 2016 Ukrainian producers planted 75 thousand hectares out of 85 thousand hectares, which were planned. At the same time,

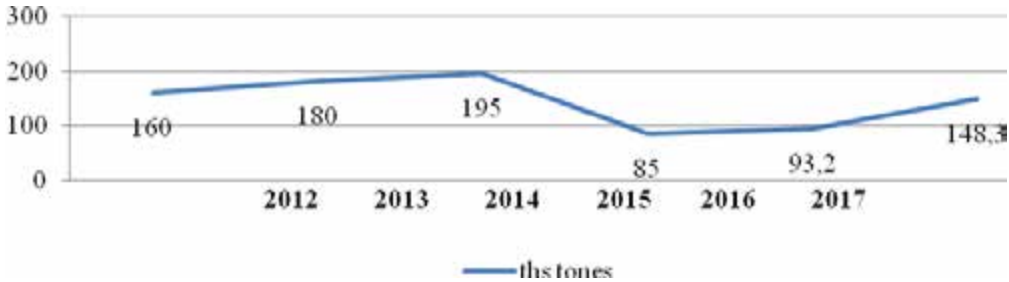
this index is higher in 41% from 2015. Research demonstrated tendency to shortage planted areas under sorghum during last 5 years. In 2012 areas were 171.8 ths hectares and in 2016 – only 74.1 (less on 97.7 ths hectares). In addition, due to increase in average yield from 1.52 t/ha to 3.9 t/ha in 2016, its gross production increased in 1.3 times to 273.5 ths tones.

Factors analysis demonstrates increase in gross sorghum production due to increase in average harvest yields even with simultaneous shortage in harvest area. That allows Ukrainian producers kept their export positions on this market (Pic. 1).

Pic.1. Indexes of sorghum production in Ukraine in 2012-2017 [7]

It was defined that during analyzed period sorghum yields has a tendency to increase. Thus, in 2000 average yield of sorghum was 1.15 t/ha, in 2015 – 2.68 t/ha, in 2010 – 2.14 t/ha. At the same time during last 15 years, started from 2000, harvesting area under increased on 55.6 ths ha, despite that in last 5 years it's observes shortage in it. Increase of gross harvest and high demand on the world market caused the increase of export potential of domestic producers. During 2012-2017 there was a tendency to export diversification. During 2012-2014 sorghum export increased on 22%, in 2015 it was shorten rapidly on 57% due to shortage in gross harvest of crop. In next years because of increase of harvest area, gross harvest has an increasing tendency which led to increase in export of sorghum (Pic. 2).

Pic.2. Export of sorghum in Ukraine in 2012-2017, ths tones [7]

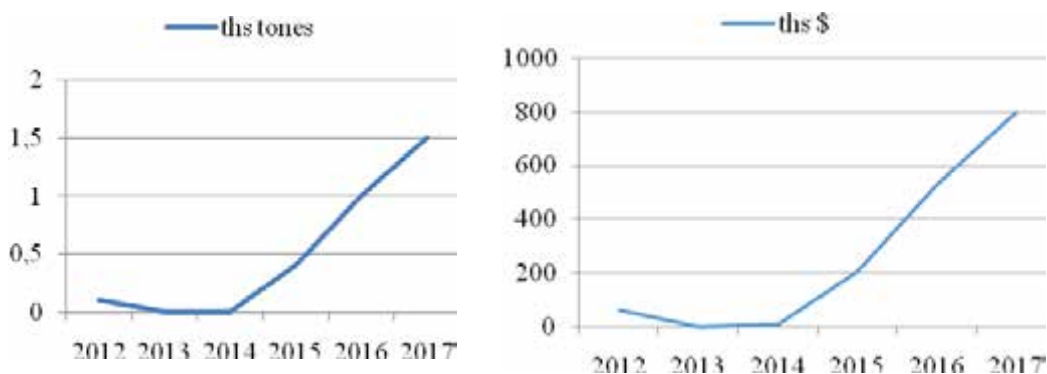
In money equivalent export of sorghum increased in 2017 to \$21.6 mil, meanwhile in 2016 this index was only \$13.4 mil.

Analysis of production dynamics of niche crops shows the importance of beans in its structure. According to preliminary calculations, harvest area

under beans will increase in 2-3 times till 2020. Beans are famous by high protein and its ability to substitute animal protein. That's why crops such as peas, chickpeas, soybeans, beans, lentils takes important place in food in developing countries. Increase in population in this countries comes with demand increase for beans. Thus, soybeans, which was niche crop in Ukraine in recent years, now takes second place among oil crops by volumes of production and export [6].

Chickpeas and lentils are still exotic cultures for most farmers. Main reason – lack of knowledge and experience of growing technology and in difference in quality of final product. Research shows that Asian and South Africa countries are keeping buying Ukrainian chickpeas, but in small volumes. It expects that harvest areas under chickpeas will increase in 2-3 times till 2020 from present 40-45 ths ha. Taking into account that in recent years there is a tendency to increase harvest areas. In 2016 chickpeas was grew on 7.3 ths ha, in 2017 its harvest area was more than 8 ths ha. Small demand on this beans crops on domestic market and low yield comparing to other crops explained why even agroholdings give a small land for this crops. Research shows that in 2017 chickpeas was produced by 91 farms, where harvest area was 100-500 ha. It's defined that chickpeas yield in Ukraine with taking into account climate changes may be higher that average in the world. At the same time there is a big difference in yield on farms. Thus, in Zaporizhzhia average yield of this crop is 1.28 t/ha, Vinnucia – 2.25 t/ha, meanwhile in south regions it may be up to 3 t/ha [8].

Important niche crop is lentil. Harvest area in Ukraine is increasing constantly – from 8 ths ha in 2016 to 20 ths ha in 2017. There is also increase in yield of this crop – from 1.2 t/ha in 2016 till 2.2 t/ha in 2017. This crop is preferably growing in Poltava, Kharkiv, Sumy, Vinnucia and Ternopil regions. It should be taken into account that Ukraine are still small player on the world market of this crop. In 2016 it was sold only 1 ths tones of lentil. In 2017 this index was 1.5 ths tones. It's defined that increase in production volumes was caused by increase in export and increase in money income to the country (Pic. 3).

Pic. 3. Export dynamic of lentil and money income to country 2012-2017 [7]

It should be mentioned that popularity is limited by lack of technologies of production. Absence of quality seeds, its required volumes, lack of production technologies and low level of processing technologies is constraining increase of lentil production in Ukraine. Domestic selection of lentil seeds is on low level, so producers has to do by themselves [6].

An important source of money income in Ukraine is berry export. In 2016 domestic farmers produced 190 ths tones of berries. Its demand in increasing on 4% per year. Main part of harvest is exported: market value is over \$250 mil in 2016. Leader on the market is strawberry: Ukraine takes 7th place in Europe. Second place is taken by raspberry: in 2016 harvested area was 69 ths ha and gross harvest 69 ths tones. In 2017 Ukraine exported 34.5 ths fresh and frozen berries with forecast up to 40 ths tones. General value of export is around \$66 mil. Research defined that increase in export is explained by gross harvest. Berry production in Ukraine in 2017 was up to 120 ths tones. The biggest volumes was produced of strawberry (55 ths tones), raspberry(34 ths tones), black currant (27 ths tones), blueberry (5 ths tones). The most rapidly increase of share in export is in raspberry – from 7% in 2014 to 29% in 2017. Production of blueberry is increasing very fast: despite the price for seeding material and long time till first harvest (in some cases up to 5 years), this berry has a high profitability.

Conclusions and perspectives. Research of current production and export of niche crops in Ukraine allows to come to the conclusion that growing of this crops is mainly made by small and medium farmers. Absence of large areas is compensated by production of more profitable crops. It's defined that main share of final product is exported. That's why domestic producers has to pay attention on the world market. Taking into account increase of competition on the world market in recent years, it's complicated to project demand and supply, so farmers have to diversify production of niche crops with taking into account its efficiency level and also they should work on supply channels.

The overcoming of the raw material export is possible by providing the transition to an inclusive strategy of export potential development, in which export-oriented activities will involve not only large agricultural holdings, but also small and medium-sized farms.

The key mechanism of entering a new markets in this situation may be cooperation between small farmers and big companies in production and selling niche crops. Main directions which will support export oriented production should become: providing access of farmers to financial resources, development of information field for all market players, stimulation of production and selling infrastructure, giving to an exporters access to facilities, support of farmers mobility and their improvement in education, improvement of national legislation harmonized with international standards.

Literature:

1. Березін О. В. Продовольчий ринок України: теоретико-методологічні засади формування і розвитку : монографія / О. В. Березін. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 184 с.

2. О.М. Бородіна. Єдина комплексна стратегія розвитку сільських територій на 2015-2020 роки.[Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/06/>

3. Експерти назвали найбільш перспективні нішеві культури. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://superagronom.com/news/>

4. Кернасюк Ю. Експортний тренд – нішеві культури [Електронний ресурс.] –Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/agronomia-siogodni>.

5. Прогнозування виробництва продукції рослинництва та його ресурсне забезпечення в Україні / С.М. Кваша, М.М. Ільчук, І.А. Коновал, М.М. Федюшко. – К.: ННЦ “ ІАЕ”, 2013. – 244 с.

6. Супіханов Б. Ринок нішевих культур [Електронний ресурс].- режим доступу:<http://www.oldconf.neasmo.org.ua/nod/2771>

7. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

8. Ринок потребує нішевих культур. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.agroprofi.com.ua/statti/1341-rinok-potrebue-nishevikh-kultur>

References

1. Berezin O.V. (2008). Ukrainian food market: theoretical and methodological aspects of formation and development. Kyiv, Centr uchbovoi literatury.

2. Borodina O.V. (2015) Joint strategy for rural areas development for 2015-2020. DOI: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/06/>

3. Experts named the most perspective niche crops. (2017) DOI: <https://superagronom.com/news/445-eksperti-nazvali-naybilsh-privabliivi-nishevi-kulturi>

4. Kernasiuk Y. Export trend – niche crops. (2015) DOI: <http://agro-business.com.ua/agro/ahronomiia-sohodni/item/527-eksportnyi-trend-nishevi-kultury.html>

5. Kvasha S., Ilchuk M., Konoval I., Fedushko M. (2013). Projections of plant products production and its resource fulfillment in Ukraine. Kyiv, IAE

6. Supikhanov B. Niche market crops. (2016) DOI: <http://www.oldconf.neasmo.org.ua/nod/2771>

7. State statistical service of Ukraine. (2018) DOI: www.ukrstat.gov.ua

8. Market is demanding niche crops. (2016) DOI: <http://www.agroprofi.com.ua/statti/1341-rinok-potrebue-nishevikh-kultur>

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ЭКСПОРТА НИШЕВЫХ КУЛЬТУР НА МИРОВЫЕ РЫНКИ

О. Ф. Кирилук, Д. А. Кирилук, М. А. Дубовик

Проведено дослідження розвитку виробництва нішевих культур в Україні, визначені тенденції збільшення їх виробництва і експорту. Нішеві культури такі як нут, чечевиця, сорго, ягідні культури, орехи-малораспространені нетрадиційні культури, ефективність виробництва яких в останні роки значно підвищується.

Розглянуті основні нішеві критерії: недостатнє розвиток конкретного ринку, перевищення попиту над пропозицією,

низкую конкуренцию, высокие закупочные цены и высокий уровень доходности производства культур.

Определено, что основной объем продукции экспортируется, поэтому отечественным товаропроизводителям следует постоянно мониторить ситуацию на мировом агропродовольственном рынке с целью предусмотреть спрос на определенный вид продукции, диверсифицировать выращивание нишевых культур с учетом уровня их эффективности, а также налаживать постоянные каналы сбыта продукции. Обоснованы направления развития экспортноориентированного производства нишевых культур: стимулирование развития производственной и сбытовой инфраструктуры, обеспечения экспортерам доступа к рыночным инфраструктурным объектам на международном уровне, совершенствование нормативно-правового законодательства и гармонизации с мировыми стандартами, что будет способствовать наращиванию темпов экспорта отечественной продукции на мировые агропродовольственные рынки. Ключевым механизмом выхода на внешние рынки должна стать кооперация и товарное сотрудничество с крупными компаниями в сферах производства и реализации нишевых культур.

Ключевые слова: продовольственные рынки, нишевые культуры, экспорт сорго, производство чечевицы, экспорт ягодных культур.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЕКСПОРТУ НІШЕВИХ КУЛЬТУР НА СВІТОВІ РИНКИ

О. Ф. Кирилюк, Д. О. Кирилюк, М. А. Дубовик

Проведено дослідження розвитку виробництва нішевих культур в Україні, визначено тенденції збільшення їх виробництва та експорту. Нішеві культури такі як нут, сочевиця, сорго, ягідні культури, горіхи – малопоширені нетрадиційні культури, ефективність виробництва яких в останні роки значно підвищується.

Розглянуто основні нішеві критерії: малорозвиненість конкретного ринку, перевищення попиту над пропозицією, низьку конкуренцію, високі закупівельні ціни та високий рівень доходності виробництва культур.

Визначено, що основний обсяг продукції екпортується, тому вітчизняним товаровиробникам слід постійно моніторити ситуацію на світовому агропродовольчому ринку з метою передбачити попит на певний вид продукції, диверсифікувати вирощування нішевих культур з врахуванням рівня їх ефективності, а також налагоджувати постійні канали збуту продукції. Обґрунтовано напрями розвитку експортно-орієнтованого виробництва нішевих культур: стимулювання розвитку виробничої й збутової інфраструктури, забезпечення експортерам доступу до ринкових інфраструктурних об'єктів на міжнародному рівні, удосконалення нормативно-правового законодавства й гармонізації зі світовими стандартами, що сприятиме нарощуванню темпів експорту

вітчизняної продукції на світові агропродовольчі ринки. Ключовим механізмом виходу на зовнішні ринки має стати кооперація та товарне співробітництво з крупними компаніями у сфері виробництва й реалізації нішевих культур.

Ключові слова: продовольчі ринки, нішеві культури, експорт сорго, виробництво чечевич, експорт ягідних культур.

УДК 631.162:657

ПРОЕКТУВАННЯ КОГЕРЕНТНОСТІ ОБЛІКОВИХ СИСТЕМ

В. М. КРАЄВСЬКИЙ, доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри обліково-аналітичних баз знань
Університет державної фіскальної служби України

E-mail: kraevskyvm@ukr.net

О. М. КОСТЕНКО, кандидат економічних наук, докторант
**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

E-mail: kostenkoalexandr@yahoo.com

Анотація. Представлено дослідження теоретико-методологічні положення проектування когерентності облікових систем, зокрема розглянуто вектор конвергенції за їх призначенням у сервісному забезпеченні управління.

Узагальнено організаційно-практичні засади процесу проектування систем обліково-інформаційного відображення у різномірній ієрархії управління реалізацією ознак сталості щодо активізації розвитку суб'єктів господарювання.

Розширено понятійно-термінологічний апарат сутнісно-змістовного наповнення категорії «облікові системи», що резюмовано експлікує параметричну спадковість безперервного процесу відображення відтворення суспільного продукту.

Поглиблено методичні підходи формування облікових систем за системоутворюючими елементами. Обґрунтовано організаційні основи розробки таких систем як обліково-інформаційних інструментів акцентованої активізації розвитку суб'єктів господарювання. Концептуалізовано за системою бухгалтерського обліку та системою національних рахунків обліковий стандарт, що регулює соціальну відповідальність ведення бізнесу в контексті персоніфікації відповідальності за формування та використання національного багатства.

Проведено обліково-інформаційний моніторинг процесів проектування когерентності облікових систем, за результатами якого

вітчизняної продукції на світові агропродовольчі ринки. Ключовим механізмом виходу на зовнішні ринки має стати кооперація та товарне співробітництво з крупними компаніями у сфері виробництва й реалізації нішевих культур.

Ключові слова: продовольчі ринки, нішеві культури, експорт сорго, виробництво чечевич, експорт ягідних культур.

УДК 631.162:657

ПРОЕКТУВАННЯ КОГЕРЕНТНОСТІ ОБЛІКОВИХ СИСТЕМ

В. М. КРАЄВСЬКИЙ, доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри обліково-аналітичних баз знань
Університет державної фіскальної служби України

E-mail: kraevskyvm@ukr.net

О. М. КОСТЕНКО, кандидат економічних наук, докторант
**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

E-mail: kostenkoalexandr@yahoo.com

Анотація. Представлено дослідження теоретико-методологічні положення проектування когерентності облікових систем, зокрема розглянуто вектор конвергенції за їх призначенням у сервісному забезпеченні управління.

Узагальнено організаційно-практичні засади процесу проектування систем обліково-інформаційного відображення у різномірній ієрархії управління реалізацією ознак сталості щодо активізації розвитку суб'єктів господарювання.

Розширено понятійно-термінологічний апарат сутнісно-змістовного наповнення категорії «облікові системи», що резюмовано експлікує параметричну спадковість безперервного процесу відображення відтворення суспільного продукту.

Поглиблено методичні підходи формування облікових систем за системоутворюючими елементами. Обґрунтовано організаційні основи розробки таких систем як обліково-інформаційних інструментів акцентованої активізації розвитку суб'єктів господарювання. Концептуалізовано за системою бухгалтерського обліку та системою національних рахунків обліковий стандарт, що регулює соціальну відповідальність ведення бізнесу в контексті персоніфікації відповідальності за формування та використання національного багатства.

Проведено обліково-інформаційний моніторинг процесів проектування когерентності облікових систем, за результатами якого

встановлено трендову тенденційність домінуючих відхилень, а також фактуалізовано критеріальну аподиктичність індикативної верифікації соціально-економічного розвитку монографічно визначених об'єктів дослідження.

Ключові слова: проектування, облікова система, обліково-інформаційний процес, інформаційно-синталітичний сервіс, управління

Актуальність. Антропогенна діяльність людини змінює довкілля, що ставить під загрозу її існування. Досягнення компромісу між економічними, соціальними та екологічними потребами суспільства є одним із факторів задоволення людства обмеженими природними ресурсами, у тому числі й за результатами активізації соціально-економічного розвитку суб'єктів господарювання. Останні аналізують межі свого впливу на природно-ресурсний потенціал завдяки інформуванню, основою якого є дані бухгалтерського обліку на мікрорівні та статистична інформація системи національних рахунків на макрорівні. Це обумовлює необхідність поглибленого вивчення теоретичних та методологічних засад проектування, зокрема, формування таких облікових систем, існуючі сьогодні практично демаркаційні особливості яких унеможливають отримання аподиктичної (доказової) інформації, що приводить до недостовірних оцінок в аксіологічних різнорівневих дослідженнях. Зазначені проблеми спонукають до когерентності облікових систем, їх конвергенції, координації та взаємодії в обліково-інформаційному процесі, переосмислення місця і ролі обліку та статистики як складових інформаційно-синталітичного сервісу управління. Пошук шляхів гармонізації облікових систем усучасних умовах має бути спрямований на вивчення транцендентності їх змісту та визначення іманентності призначення. Окреслена тенденція обумовлює переосмислення місця і ролі облікових систем, зокрема, у площині інструментальної підтримки сервісного забезпечення управління.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми формування облікових систем, способів вивчення закономірностей їх використання і, як наслідок, аналізу та проектування оптимізації структурних співвідношень й пропорцій в них змінювалися одночасно з ґенезою самої економічної науки. Відтак, фундаментальними підвалинами цієї проблематики вважаємо тематичний доробок таких корифеїв-класиків, як: Ф. Кене [1], Д. Рікардо [1], Дж.М.Кейнса [1], А. Сміта [1], К. Маркса [1], А. Маршала [1] та інших. Що стосується авторів сучасників, варто відмітити суттєвий вклад в комплементарність адитивності чинників еволюції змісту предмета дослідження О. Д. Гудзинського [6], Г. Г. Кірейцева [6], В. К. Савчука [6]. Обліковий аспект термінологічного сканування об'єкту наукового пошуку превалює в роботах С. В. Барташа [1], Ф. Ф. Бутинця [7], В. М. Жука [7]. Т. Г. Камінської [2]. Апріорність соціального детермінізму та екологічної модерації в поглядах розкривається у дослідженнях проблем співвідношення економіки та екології, виконанням обліком його соціальної функції, питаннях теорії та методології міжнародної системи

корпоративної соціальної звітності та апостеріоризується працями Ю. В. Мискіна [8], І. В. Охріменка [2].

У той же час, на периферії уваги вченої спільноти залишається контроверза обліково-інформаційної методології в міжрівневій структурі, яка обумовлює нагальну необхідність поглибленого дослідження параметрів статичності у засобах сприйняття, а також індикаторів динаміки в механізмах проектування, зокрема, формування й праксеологічного застосування облікових систем.

Мета – дослідити теоретико-методичні положення проектування когерентності облікових систем із врахуванням соціально-економічного вектору прогресу сучасного суспільства, що орієнтований на якісні характеристики активізації діяльності суб'єктів господарювання у площині інструментальної підтримки сервісного забезпечення управління їх функціонуванням.

Матеріали і методи. Методологічною основою дослідження є філософські методи (діалектичний, метафізичний, емпіричний, об'єктивності, пізнаваності, єдності теорії і практики, феноменологічний, відображення, активності, історизму (розвитку), поєднання історичного і логічного та інші), що розкривають загальні шляхи і принципи чуттєвого і раціонального пізнання обліково-інформаційної реальності. Зазначені методи задають основну стратегію наукового пошуку, але не визначають остаточний результат. Саме тому в якості теоретико-методичного опертя висвітлення окремих особливостей об'єкту дослідження використано загальнонаукові (аналіз і синтез, індукція і дедукція, аналогія і моделювання, абстрагування і конкретизація, порівняння, узагальнення, групування, уявлення), конкретнонаукові (теоретичні та емпіричні), дисциплінарні та міждисциплінарні методи.

Результати дослідження та їх обговорення. Проектування когерентності облікових систем різних рівнів управління активізацією соціально-економічного розвитку бізнесових суб'єктів доволі складна проблема. Науковий пошук варто почати із семантичного аналізу словоформ цього тезаурусу. Тому, окремо диференціюємо сутність понять «проектування» та «когерентність» у контексті конвергенції бухгалтерського обліку на мікрорівні та системи національних рахунків на макрорівні.

Проектування (від лат. «projectus» – кинутий вперед) – процес створення проекту, прототипу, прообразу майбутнього об'єкта, стану та способів його продукування, що відповідає заданим вимогам [7, с. 21–35].

Проектування облікових систем полягає в наступному: встановленні типу зв'язків; визначенні атрибутів; аналізі впливу середовища їх функціонування.

Проектування облікових систем управління активізацією соціально-економічного розвитку суб'єктів господарювання вважаємо соціальним проектуванням. А епістемологічними передумовами такого проектування – його вузькоспеціалізовану соціальну специфіку. Соціальне проектування – це проектування одноіменних об'єктів, якостей, процесів і відносин. Під

час цього виду проектування завжди упершу чергу враховується соціальний чинник [7, с. 25–39].

У специфіку соціального проектування повинні бути закладені наступні параметри: суперечливість соціального об'єкта; багатовекторність розвитку соціального об'єкта; неможливість остаточно (скінченно) завершеного описання соціального об'єкта термінами будь-якої соціальної теорії (трансцендентність формалізації); багатофакторність буття соціального об'єкта; наявність суб'єктивних складових, що визначають розвиток соціального об'єкта; диференційна чинникова критеріальність оцінки зрілості розвитку соціального об'єкта.

Соціальне проектування є систематичним описом соціального експерименту, однією з форм випереджаючого відображення соціальної дійсності. Результат соціального проектування – це науково-обґрунтовані варіанти планового розвитку нових процесів і явищ. Без проведення соціального проектування неможливо оцінити правильність прогнозу, змоделювати вектор трансформації.

Проектування також враховує і можливість невіддаленого досліду з перевірки ідей. І тут потрібний детальний причинний аналіз загальним контекстом типу: чим саме викликана невідповідність у вирішенні поставлених задач?

Процес соціального проектування ще називають «соціальним конструюванням». Деталізуємо епістемологічні передумови, що дозволяють конструювати облікові системи управління соціальними системами.

По-перше, поруч із найімовірнішою тенденцією існують менш ймовірні, але реально можливі напрямки розвитку; по-друге, в соціальних об'єктах зазвичай є запас внутрішніх соціальних ресурсів, які можна мобілізувати на вирішення встановлених задач; по-третє, соціальним структурам властиво відчувати значні деформації, які можна використовувати для реалізації перспективнішого варіанту зростання.

До того ж, необхідно враховувати особливості детермінації. Йдеться про те, що кожна підсистема соціального об'єкту перебуваючи відносно самостійною, все рівно залишається взаємопов'язаною з усіма іншими – зміни однієї прямо чи опосередковано зумовлюють зміни решти. Самі ці зміни набувають форми зворотного зв'язку, що істотно детермінує поведінку загальної системи. Відтак, маємо складну нелінійну причинну залежність, властиву проектуванню складних відкритих систем.

Проектування – одна з найперспективніших технологій використання знання як такого. У цьому сенсі вона є ефективним засобом роботи з усіма видами інформації, а також методом результативного вирішення з допомогою останньої організаційних, економічних, екологічних, соціальних, культурних та інших проблем.

Практично-прикладний аспект прояву проектування як технології роботи з інформацією на рівні суб'єкта господарювання актуалізується проектуванням обліково-інформаційної системи управління активізацією його соціально-економічного розвитку. Спроектвана обліково-інформаційна система управління буде зрозумілішою, якщо її описати в

поняттях системних знань, ідей, концепцій, цінностей та інших елементів, за допомогою яких відображають оточуючий світ.

Проектування означає розробку такої системи, яка з метою генерування інформації відтворює у знаковій (символьній) формі об'єкти, явища і процеси діяльності, пов'язані з перетворенням ресурсів у її результати. Обліково-інформаційна система управління трансформує реальність світу в абстрактну модель активізації соціально-економічного розвитку суб'єкта господарювання.

У процесі проектування обліково-інформаційної системи необхідно враховувати: структуру управління; принципи реалізації його функцій; механізми здійснення управлінських процесів; запити управлінців на інформацію; методи, способи, процедури збору, обробки, збереження і надання даних.

Основою проектування обліково-інформаційної системи є спрямованість на активізацію соціально-економічного розвитку суб'єкта господарювання, який включає: підвищення ефективності господарської діяльності; поліпшення результативності управління.

Складність проектування досліджуваної системи полягає в тому, що багато функцій і процесів не мають формалізованого опису та інструкцій для їх точного виконання, а тому необхідно виявляти особливості застосування тих чи інших методик у конкретних умовах, а також враховувати обумовлені ними вимоги користувачів. Від того, наскільки детально і точно будуть визначені функціональні схеми, організаційна структура, об'ємні та часові характеристики інформаційних потоків, методики реалізації окремих процесів (в першу чергу, їх взаємозв'язки), залежатимуть якісні параметри спроектованої обліково-інформаційної системи управління.

Спроектвана обліково-інформаційна система управління повинна відповідати таким принципам: виявлення інформаційних потреб управління та повне їх задоволення; відповідність способів отримання інформації індивідуальним запитам споживачів; відображення реальних процесів виробництва, обігу, розподілу і споживання; усунення дублювання даних; швидка обробка й надання релевантної інформації у визначене місце та встановлені строки.

Під час безпосередньої підготовки проектування слід ознайомитися з матеріалами та документацією по вже функціонуючій системі обліку в суб'єкті господарювання. Потім організувати робочу групу, визначити проектні цілі та план, розробити інструктивно-методичні матеріали щодо створення нової обліково-інформаційної системи управління.

Деталізований алгоритм проектування обліково-інформаційної системи управління передбачає: 1) підготовку і затвердження рішення про розробку проекту; 2) визначення складу групи проведення проектування; 3) ідентифікацію видів діяльності суб'єкта господарювання; 4) складання структурної схеми «підрозділи – функціональні сфери»; 5) оцінку обсягу інформаційних потоків й планування нового графіку документообороту; 6) розробку майбутніх функцій обліково-інформаційної системи управління

та визначення їх носіїв;7) встановлення фахових вимог до персоналу, що забезпечуватиме реалізацію функцій обліково-інформаційної системи управління;8) узагальнення наведених методичних положень у вигляді проекту обліково-інформаційної системи управління.

Із наведеного загального алгоритму проектування зазначеної системи сегмент функціонально-інформаційної площини включає: вивчення процесів обчислення показників і складання документів, а також маршрутів руху останніх по відділах, службах, підрозділах суб'єкта господарювання; деталізація відомостей про склад і зміст інформаційних потоків за джерелами виникнення, напрямками просування, періодичністю оформлення у вигляді звітів, місткістю повідомлень, обсягом, постійністю, видами носіїв інформації тощо; виявлення інформаційних зв'язків між матеріальними об'єктами суб'єкта господарювання за видами його діяльності (економічної, соціальної, екологічної); визначення обсягів обробки даних, з'ясування трудомісткості обумовлених нею робіт (розрахункових методів, способів і прийомів); виявлення потреби в інформації підрозділів суб'єкта господарювання, а також ступінь ретроспективного задоволення цієї потреби на різних етапах.

Проектування обліково-інформаційної системи управління починається із складання технічного завдання, в якому конкретизуються: мета, структура, функції системи, вимоги до її якісних і кількісних параметрів; етапи проектування із зазначенням строків його початку і закінчення; умови затвердження проекту (після стадії погодження) та оформлення протоколу розбіжностей, у випадку їх наявності [4, с. 81–92].

Обліково-інформаційна система, інтегруючи оперативно-технічний, статистичний, управлінський, фінансовий облік, оподаткування та контролінг, забезпечує їх синергічну та емерджентну взаємодію, результатом якої і є активізація соціально-економічного розвитку суб'єкта господарювання.

В основу проектування такої обліково-інформаційної системи повинні бути закладені концептуальні підходи до її побудови, що забезпечить максимальну наближеність отриманого в кінцевому підсумку проекту до конкретних умов активізації соціально-економічного розвитку суб'єкта господарювання та поліпшить когерентність міжрівневому управлінні ним на основі комплексу аксіологічних індикаторів.

Когерентність (від латинського «cohaerens» – що знаходиться у зв'язку) означає погоджене протікання в часі процесів, яке виявляється під час їх складання. Когерентність облікових систем щодо обліково-інформаційного відображення національного багатства як макрорівневого об'єкта дослідження проявляється у конвергенції та гармонізації системи бухгалтерського обліку (мікрорівень) та системи національних рахунків (макрорівень) як базових елементів сервісного забезпечення менеджменту щодо прийняття якісних рішень [7, с. 16–86].

Із врахування поліфонії поглядів науковців на предмет дослідження, понятійно-термінологічний апарат сутнісно-змістовного наповнення категорії «національне багатство» резюмовано експлікує параметричну

спадковість безперервно відновлюваного процесу відтворення суспільного продукту і визначає передумови формування облікових систем для застосування їх в управлінні процесами створення і використання національного багатства [8, с. 43–96].

Національне багатство, як одна з базових макроекономічних категорій, віддзеркалюючи взаємообумовленість динамічних та статико-структурних характеристик суспільного відтворення, дозволяє аналізувати необхідні пропорції між вартісними та ціннісними складовими суспільного продукту, які лише у синтезі забезпечують безперервність процесу його зростання. На підтвердження цього наголошуємо на єдності вартісного (грошового) та ціннісного (екологічного і соціального) підходів, що допомагають оцінювати процеси формування та розподілу національного багатства на мікро-, мезо- та макрорівнях у тривимірній площині [5, с. 41–73].

Контекст зазначених позицій авторів постулюється розглянутим дефінітивним формогенезом національного багатства, що дозволяє визначати чинники легітимізації його вжитку як системоутворюючої основи екзистенціально-гуманістичних підвалин усвідомлення суспільних взаємовідносин та їх кількісного відображення в облікових системах.

Стоїмо на позиціях, що національне багатство потрібно розглядати в облікових системах не як категорію, що відображає зміни економічних активів, а як величину, що характеризує потенціал всього відтворювального процесу. Це дає можливість досліджувати зв'язок двох фундаментальних економічних категорій – капіталу і багатства. Капітал як частина економічного активу, несе в собі не лише створену в ході виробництва вартість, але й надає можливість для подальшого збільшення додаткового продукту, який і є базовим чинником зростання національного багатства. Отже, його накопичення проявляється не стільки в акумулюванні різних форм капіталу, скільки у створенні передумов для подальшого суспільного відтворення. Цим підтверджено авторську гіпотезу, що економічне зростання визначається подвійною природою відтворення національного багатства – його матеріальною і нематеріальною складовими: відтворений речовинний і природний капітал та людські ресурси.

Наукова площина зроблених узагальнень стала надійним опертям не тільки для систематизації багатовекторності обчислення, а й для удосконалення методичних підходів формування національного багатства за його системоутворюючими елементами через поєднання загально-теоретичного і конкретноісторичного підходів до розуміння як самої сутності багатства, так і в ширшому плані джерел і економічних механізмів його накопичення й суспільного розподілу. Зокрема, пропонуємо до використання комплексу облікову методику гносеологічного дисперсування складових національного багатства, в основу якої покладено врахування галузевої специфіки різних видів його потенціалу, що кон'юнктурно домінує в системі пріоритетів відповідних етапів соціально-економічного зростання. Зміни у сприйнятті національного багатства, як економічної категорії, що весь час трансформується, перебуваючи в постійному пошуку внутрішньої відповідності між викликами до розширення і усклад-

ненням інформації не могли не відобразитися на конструкції облікових систем, які його характеризують.

За поглибленим аналізом ієрархічно-агломеративної та неієрархічно-ітеративної кластеризації національного багатства на основі облікових систем визначено, що основними його елементами є нефінансові та фінансові активи.

Такий класифікаційний підхід дає змогу узагальнити внутрішні категоріальні структурні відносини до міри формальної чистоти схем по аналогії з математикою та має бути основою розробки облікових систем формування і використання національного багатства на різних рівнях управління. Вони допомагають з'ясувати, які способи відображення спостерігаються в різнорівневому управлінні; потім – узагальнити і систематизувати ці способи; далі – пояснити їх, тобто дати абстрактні схеми їх тенденцій і закономірностей; нарешті, спираючись на ці схеми визначити можливі напрямки конвергенційного розвитку облікових систем та розширити можливості аналітичного інструментарію оцінки впливу чинників на кінцеві результативні показники діяльності суб'єктів господарювання[4,с. 49–63; 5, с. 37–46].

Переконані, що методологічні засади обліково-інформаційного відображення національного багатства структуруються організаційними положеннями облікової політики, яку деталізовано в якості міжрівневого облікового інформаційно-синталітичного сервісу акцентованої об'єктивізації об'єкта дослідження. Наукове пізнання змісту і форми облікової політики у такий спосіб дозволяє не тільки структурувати досліджені основні складові національного багатства та їх елементи за системою пріоритетів суспільного соціально-економічного зростання, а й надає можливість оцінювати вплив діяльності суб'єктів господарювання на суспільство та аналізувати шляхи реалізації патерналістичних програм у процесі соціального інвестування.

Організаційно-методичні аспекти структурування облікової політики покладено в основу концептуальних підходів побудови запропонованого авторами облікового стандарту, який регулює соціальну відповідальність ведення бізнесу, в контексті методології системного підходу до проблеми адаптації бухгалтерського обліку загалом цивілізаційно-еволюції пріоритетів сучасного економічного мислення у постіндустріальному суспільстві, через визначення і використання нормативів, регламентів та індикаторів регулювання соціальної відповідальності ведення бізнесу для персоніфікації відповідальності за формування та використання національного багатства.

Як передумову розробки зазначеного стандарту проведено монографічне дослідження характеристик соціально відповідального ведення бізнесу вітчизняними суб'єктами господарювання, за якими діагностовано ступінь втілення конотації ознак взаємодії суспільства, економіки та довкілля в обліково-інформаційному відображенні використання національного багатства. Зокрема, здійснено трихотомічнеупорядкування поліфонії поглядів наукової спільноти на лексематичний словотип «суспільство –

економіка – довкілля» в досліджуваній тематиці міждисциплінарної фахової дискусії, а також відображення їх взаємодії у спеціалізованій звітності.

Поглиблюючи принципи формування звітних детермінант у процесі управління формуванням і використанням національного багатства за змістом та призначенням облікових систем багаторівневої ієрархії менеджменту аксіоматизовано, що ємність звітів постійно зростає. Однак, оскільки розвиток звітності проходить за окремими, розрізненими стандартами, важлива взаємозалежність між стратегічною, управлінською, операційною, фінансовою та нефінансовою складовими залишається нез'ясованою. Щоб задовольнити зростаючий попит на широкий спектр відомостей із боку ринку, регуляторів і громадянського суспільства, необхідний холон звітності, які забезпечать майбутній її розвиток [6, с. 37–54; 8, 39–83]. Такими холархічними одиницями пропонуємо вважати систему бухгалтерського обліку та систему національних рахунків, що відображають стан національного багатства і здатні об'єднати різні за змістовним наповненням види звітності в одне когерентне, інтегроване ціле, що детермінує процеси його формування.

Оціночний блок пізнання об'єкта наукового пошуку початково охарактеризований проведеним обліково-інформаційним моніторингом стану національного багатства через застосування комплексного підходу до вивчення основної системоутворюючої біологічної його складової у контексті «природа-людина», а також дослідження структури, механізмів, пропорцій і етапів процесу її відтворення.

Обліково-інформаційний моніторинг стану національного багатства дозволив встановити трендову тенденційність домінуючих відхилень. Аксіологічний імператив здійсненого моніторингу полягає в тому, що інтереси груп користувачів інформації з приводу формування, розподілу та структури національного багатства діаметрально протилежні. Відтак принципово різні і їх запити. Облікові системи інтегрують можливості задоволення таких інформаційних потреб. Саме від того, якими є вимоги користувачів до інформації, залежить форма обліково-інформаційного відображення елементів складових національного багатства.

За результатами обліково-інформаційного моніторингу фактуалізовано критеріальну аподиктичність індикативної верифікації зростання національного багатства. Зокрема, дисперсовано поліваріантні системи індикаторів у відповідності з рівневою диференціацією самого управління. Актуалізована методика індикативної верифікації дозволяє оцінювати ступінь гуманізації та екологізації економічного зростання на основі нових уявлень про довготривалі передумови і критерії соціально-економічного прогресу сучасного суспільства.

Висновки і перспективи. Узагальнюючи наведений матеріал, слід відмітити, що теоретико-методологічні та організаційно-практичні положення проектування систем обліково-інформаційного відображення у різнорівневій ієрархії управління реалізацією ознак сталості щодо активізації розвитку суб'єкта господарювання визначаються когерентністю їх

функціонування в площині інструментальної підтримки сервісного забезпечення управління.

Понятійно-термінологічний апарат сутнісно-змістовного наповнення категорії «облікові системи» резюмовано експлікує параметричну спадковість безперервного процесу відображення відтворення суспільного продукту. Дефінітивний формогенез «когерентності» цих систем визначається чинниками легітимізації її вжитку як системоутворюючої основи екзистенціально-гуманістичних підвалин усвідомлення суспільних взаємовідносин.

Удосконалення методичних підходів формування облікових систем за системоутворюючими елементами необхідно здійснювати через поєднання загальнотеоретичного і конкретно історичного підходів до розуміння як самої їх сутності, так і в більш широкому сенсі – джерел та економічних механізмів різнорівневої конвергенції в суспільному використанні.

Організаційні положення розробки облікових систем як обліково-інформаційних інструментів акцентованої активізації розвитку суб'єктів господарювання обґрунтовуються змістом і формою у спосіб, що дозволяє структурувати досліджені основні їх складові та елементи за пріоритетами суспільного соціально-економічного зростання. Зокрема, концептуалізований за системи бухгалтерського обліку та системи національних рахунків обліковий стандарт регулює соціальну відповідальність ведення бізнесу в контексті персоніфікації відповідальності за формування та використання національного багатства.

Обґрунтовані принципи формування звітних детермінант у процесі управління соціально-економічним розвитком суб'єктів господарювання за обліковими системами багаторівневої ієрархії менеджменту забезпечують об'єктивне відображення явищ і процесів, сприяючи інтеграції різних за змістовним наповненням видів звітності в одне когерентне, інтегроване ціле, що детермінує процеси його формування. Проведений обліково-інформаційний моніторинг процесів проектування когерентності облікових систем встановлює трендову тенденційність домінуючих відхилень, а також фактуалізує критеріальну аподиктичність індикативної верифікації соціально-економічного розвитку монографічно визначених об'єктів дослідження, зокрема, дисперсує поліваріантні групи індикаторів облікових систем у відповідності з рівневою диференціацією здійснюваного на цій основі процесу управління.

Список використаних джерел

1. Бардаш С. В., Костенко О. М., Краєвський В. М. Економічна синталітика : філософський дискурс становлення та розвитку : монографія / За заг. ред. С. В. Бардаша. К. : ЦП Компрінт, 2017. 225 с.

2. Інформаційна система управління сільськогосподарським підприємством : аналітичні індикатори формування і результативності / Камінська Т. Г., Краєвський В. М., Костенко О. М., Охріменко І. В., Савчук В. К. К. : видавництво «Вік принт», 2016. 270 с.

3. Савчук В. К., Костенко О. М., Краєвський В. М. Інформаційно-аналітичний процес : праксеологічний підхід / За заг. ред. В. К. Савчука. К. : видавництво «Вік Принт», 2013. 204 с.
4. Краєвський В. М. Облік аграрного потенціалу національного багатства. К. : видавництво «ВікПринт», 2015. 440 с.
5. Краєвський В. М. Облікові системи : еволюція та вектор розвитку. К. : «Аграр Медіа Груп», 2012. 192 с.
6. Гудзинський О. Д., Кірейцев Г. Г., Пахомова Т. М., Савчук В. К. Обліково-аналітичний механізм менеджменту підприємств (теоретико-методологічний аспект). / За заг. ред. О. Д. Гудзинського. К. : ІПК ДСЗУ, 2009. 226 с.
7. Обліково-інформаційне забезпечення управління функціонуванням сільськогосподарських підприємств : монографія. К. : видавництво «Вік принт», 2017. 350 с.
8. Савчук В. К., Костенко О. М., Мискін Ю. В., Краєвський В. М. Управління ефективністю сільськогосподарського виробництва : інформаційно-аналітичний аспект. / За заг. ред. В. К. Савчука. К. : видавництво «Вік Принт», 2013. 470 с.

References

1. Bardash S. V., Kostenko O. M., Kraievskiy V. M. (2017) Ekonomichna syntalityka : filosofsky i diskurs stanovlennia ta rozvytku. Kyiv: TsPKomprynt.
2. Kaminska T. H., Kraievskiy V. M., Kostenko O. M., Okhrimenko I. V., Savchuk V. K. (2016). Informatsiina systema upravlinnia silskohospodarskym pidpriemstvom : analitychni indykatory formuvannia i rezultatyvnosti. Kyiv: «Vik prynt».
3. Savchuk V. K., Kostenko O. M., Kraievskiy V. M. (2013). Informatsiino-analitchnyi protses : prakseolohichniy pidkhid. Kyiv: «Vik Prynt».
4. Kraievskiy V. M. (2015). Oblik ahrarnoho potentsialu natsionalnogo bahatstva. Kyiv: «VyKPrynt».
5. Kraievskiy V. M. (2012). Oblikovi systemy :evoliutsiia ta vector rozvytku. Kyiv: «Ahrar Media Hrup».
6. Hudzynskiy O. D., Kireitsev H. H., Pakhomova T. M., Savchuk V. K. (2009). Oblikovo-analitchnyi mekhanizm menedzhmentu pidpriemstv (teoretyko-metodolohichniy aspekt). Kyiv: IPK DSZU.
7. Kostenko O. M. (2017) Oblikovo-informatsiine zabezpechennia upravlinnia funktsionuvanniam silskohospodarskykh pidpriemstv. Kyiv: «Vikprynt».
8. Savchuk V. K., Kostenko O. M., MyskinYu. V., Kraievskiy V. M. (2013).Upravlinnia efektyvnistiu silskohospodarskoho vyrobnytstva : informatsiino-analitchnyi aspekt. Kyiv: «VikPrynt».

ПРОЕКТИРОВАНИЕ КОГЕРЕНТНОСТИ УЧЕТНЫХ СИСТЕМ

В. Н. Краевский, А. Н. Костенко

***Аннотація.** В статті досліджені теоретико-методологічні положення проектування когерентності учетних систем, в частині, розглянуто вектор конвергенції по їх назначенню в сервисном забезпеченні управління.*

Обобщены организационно-практические основы процесса проектирования систем учетно-информационного отражения в разно-

уровневой иерархии управления реализацией признаков устойчивости по активизации развития субъектов хозяйствования.

Расширен понятийно-терминологический аппарат сущностно-содержательного наполнения категории «учетные системы», который резюмировано эксплицирует параметрическую наследственность непрерывного процесса отображения воспроизводства общественного продукта.

Углубленно методические подходы формирования учетных систем посистемообразующим элементам. Обоснованы организационные основы разработки таких систем как учетно-информационных инструментов акцентированной активизации развития субъектов хозяйствования. Концептуализирован по системе бухгалтерского учета и системе национальных счетов учетный стандарт, регулирующий социальную ответственность ведения бизнеса в контексте персонализации ответственности при формировании и использовании национального богатства.

Проведен учетно-информационный мониторинг процессов проектирования когерентности учетных систем, по результатам которого установлена трендовая тенденциозность доминирующих отклонений, а также фактуализована критериальная поддиктичность индикативной верификации социально-экономического развития монографически определенных объектов исследования.

Ключевые слова: проектирование учетная система, учетно-информационный процесс, информационно-синталитичный сервис, управление

DESIGNING COHERENCE OF ACCOUNTING SYSTEMS

V. M. Kraevsky, O. M. Kostenko

Abstract. *The theoretical and methodological positions of coherence design of accounting systems are investigated in the article, in particular, the convergence vector by their purpose in management service is considered.*

The organizational and practical foundations of the process of designing accounting and information reflection systems in a hierarchy of management of the implementation of signs of sustainability for the activation of development of business entities are generalized.

The conceptual-terminological apparatus of the substantive content of the category «accounting systems» is expanded, which is briefly explicates the parametric heredity of the continuous process of mapping the reproduction of the social product.

Deeply methodical approaches to the formation of accounting systems for system-forming elements. The organizational bases for the development of such systems as accounting and information tools for the accentuated activation of the development of economic entities are substantiated. Conceptualized in the accounting system and the system of national accounts

is the accounting standard that regulates the social responsibility of doing business in the context of personifying responsibility for the formation and use of national wealth.

The accounting and information monitoring of the coherence design of accounting systems was carried out, according to which the trend tendentiousness of the dominant deviations was established, and the criterial apodicticity of indicative verification of socio-economic development of monographically defined objects of investigation was factualized.

Keywords: *designing, accounting system, accounting and information process, information-syntactic service, management*

UDC336.64

ANALYSIS OF FINANCIAL SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT OF THE AGRARIAN SECTOR

T.V. KUTS, PhD, Associate Professor,

I.O. TYSHUK, student of Economic faculty

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

O. SKARSEM, Master of Business Administration (MBA), Zurich, Switzerland

E-mail: tetyana_kuts@nubip.edu.ua, rrina2370@gmail.com,

oksana.skarsem@orange.com

Abstract. *The peculiarities of financial support of activity of enterprises of agrarian sector of Ukraine are presented. In general, the article contains a description of the main existing forms of financing the branch. The article analyzes the dynamics of indicators of the volume and structure of capital of domestic agrarian enterprises. The main reasons for the low level of lending to enterprises of the agrarian sector are highlighted. The suggestions on the development of effective methods and tools for mobilizing financial resources in today's conditions are presented in order to achieve sustainable development of enterprises.*

Key words: *financial support, financial resources, enterprise, agrarian sector, volume of capital, capital structure, lending.*

Introduction. In the current market conditions, the prerequisite for sustainable development of the Ukrainian agrarian sector is balanced financial support for the activities of enterprises. Production growth and competitiveness of producers depend on the level of financial support. Traditionally, the financial support of the functioning of agrarian enterprises means a set of economic relations in the process of attracting and using resources from different sources of financing.

is the accounting standard that regulates the social responsibility of doing business in the context of personifying responsibility for the formation and use of national wealth.

The accounting and information monitoring of the coherence design of accounting systems was carried out, according to which the trend tendentiousness of the dominant deviations was established, and the criterial apodicticity of indicative verification of socio-economic development of monographically defined objects of investigation was factualized.

Keywords: *designing, accounting system, accounting and information process, information-syntactic service, management*

UDC336.64

ANALYSIS OF FINANCIAL SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT OF THE AGRARIAN SECTOR

T.V. KUTS, PhD, Associate Professor,

I.O. TYSHUK, student of Economic faculty

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

O. SKARSEM, Master of Business Administration (MBA), Zurich, Switzerland

E-mail: tetyana_kuts@nubip.edu.ua, rrina2370@gmail.com,

oksana.skarsem@orange.com

Abstract. *The peculiarities of financial support of activity of enterprises of agrarian sector of Ukraine are presented. In general, the article contains a description of the main existing forms of financing the branch. The article analyzes the dynamics of indicators of the volume and structure of capital of domestic agrarian enterprises. The main reasons for the low level of lending to enterprises of the agrarian sector are highlighted. The suggestions on the development of effective methods and tools for mobilizing financial resources in today's conditions are presented in order to achieve sustainable development of enterprises.*

Key words: *financial support, financial resources, enterprise, agrarian sector, volume of capital, capital structure, lending.*

Introduction. In the current market conditions, the prerequisite for sustainable development of the Ukrainian agrarian sector is balanced financial support for the activities of enterprises. Production growth and competitiveness of producers depend on the level of financial support. Traditionally, the financial support of the functioning of agrarian enterprises means a set of economic relations in the process of attracting and using resources from different sources of financing.

Analysis of recent researches and publications. The questions about the effective forms of agrarian enterprises' financing and the main directions of improvement of the economic mechanism of credit support are considered in the publications of Ukrainian scientists, in particular I.V. Varymchuk [2], L.O. Vdovenko [1], VP Gorina [2], N.M. Davydenko [3], Yu.O. Lupenka [5], T.M. Marahovskaya [1], V. Popov [6], L.M. Hudolii [7], O.S. Chernenko [1] and others.

Based on the analysis of the research results of domestic scientists, the following problems of financial support of Ukrainian agrarian enterprises can be distinguished: limited availability of credit resources for small agricultural enterprises, inconsistency of the policy of state financial support to the agrarian sector and low efficiency of mechanisms of state financial support of the industry, excessively high cost of credit funds.

The dynamic development of the agrarian sector requires further study of the following topical issues: studying the practice of financial provision of the agrarian sector; analysis of the main trends of this security; search of effective methods and tools for mobilizing financial resources in the modern conditions in order to achieve sustainable development of enterprises, introduction of innovative methods of lending to the needs of the agrarian sector.

The purpose of the paper is to characterize the financial support of the functioning of agrarian enterprises in Ukraine in order to determine the directions for its improvement.

Methods. In the study the following methods are used: methods of systematization and generalization – to determine the peculiarities of financial support of agrarian sector's enterprises of Ukraine; a comparative methods – to analyze the dynamics of indicators of the volume and structure of capital of agrarian enterprises; logical method – for a consistent generalization of theoretical and practical scientific research statements.

Results. The analysis of the financing of agrarian enterprises is aimed at assessing the level of sufficiency of available own and borrowed sources to finance the operation of enterprises through self-financing, lending, budget allocations, through investments and the search for reserves for their increase.

When substantiating the effective mechanisms of financing the needs of agrarian enterprises it is necessary to take into account the peculiarities of their specificities: the influence of natural and climatic factors on the final results of management, the seasonality of production, the length of the production cycle, the deficit of free own funds, high capital intensity, etc. In view of this, we agree with the opinion of Gorina V.P. and Varychuk I.V., one of the most important prerequisites for the stable development of the agrarian sector is to ensure the inflow of long-term financial resources, since the own resources of agrarian enterprises are usually limited.

Analyzing the indicators of the volume and structure of capital of domestic agrarian enterprises according to the data of the State Statistics Service of Ukraine during the last five years, we can distinguish a number of trends in the financial provision of their activities.

In total, the aggregate capital of agrarian enterprises increased from UAH 276,65 billion in 2012 to UAH 1537,32 billion in 2016, or 5,6 times. At the

same time, the volume of own financial resources increased 2,5 times to 369,4 billion UAH, and the cost of borrowed funds increased 9,1 times to 1167,9 billion UAH.

1. Capital ratios of enterprises of agrarian sector of economy in Ukraine during 2009-2014, UAH billions

Indexes	2012	2013	2014	2015	2016	Зміна	
						UAH billions	%
Own funds	148,15	156,82	163,93	275,30	369,37	221,22	249
Long-term liabilities	35,26	43,03	62,98	68,13	61,90	26,64	175
Current liabilities	93,16	113,18	163,62	342,36	1105,99	1012,83	an increase of 11 times
Liabilities related to non-current assets and disposal groups and net asset value of non-state assets pension fund	0,076	0,064	0,083	0,055	0,058	-0,018	76
Total capital	276,65	313,10	390,61	685,84	1537,32	1260,67	an increase of 5,6 times

Thus, in the structure of sources of financing of agrarian enterprises, the share of permanent capital significantly decreased during the analyzed period: in particular, the share of own capital in 2012 was at 53,6% of all sources of funding, then in 2016 – only 24,1% ; the share of long-term liabilities decreased from 12,7% to 4%.

Consequently, at a rapid pace, agrarian enterprises increased their current liabilities: in 2016 their volume increased by 11.9 times to 1105,9 billion UAH in comparison with 2012, while their share increased from 33,7% in 2012 to 71,9% in 2016. In the structure of current liabilities in 2012, the largest share was held by receivables – 53,5% of the total value of short-term liabilities, other current liabilities and short-term loans banks accounted for 27,6% and 16,8% respectively.

In 2016, the situation deteriorated with credit financing, respectively, the largest share was held by other current liabilities – 81,6%, payables – 15,6%, and short-term bank loans – only 2,7%.

According to research by Gorina V.P. and Varymchuk IV, dynamics and structure of indicators of financial resources of enterprises in the agrarian sector correspond with indicators of the macroeconomic situation in the country: the growth of equity capital is observed during the period of stabilization of the economy, and in the recession, on the contrary, there is a tendency to decrease the rate of its increase [1]. We support the opinion of the scientists that the negative tendency of strengthening the current nature of the

commitments is due to the instability of the socio-political and economic environment of the functioning of agrarian enterprises.

Summarizing the results of the research, the main reasons for the low level of lending to enterprises in the agrarian sector of Ukraine should be: the high cost of loans for farmers; the deficit of long-term liabilities and liquid collateral in modern enterprises in accordance with the requirements of banking institutions, the existence of certain risks in forecasting financial results of enterprises, as well as the lack of developed criteria and methods for assessing the borrower's creditworthiness, taking into account the specifics of the agrarian sector.

An important source of financial support for the agrarian sector can be budgets of all levels. They are directed to the needs of agriculture in the following forms: budget financing; financing of budget programs; government subsidies, subventions, subsidies and other state transfers.

In order to improve the financial provision of the agrarian sector, it is necessary to use rational means of budgeting at all levels and to increase the efficiency of budget expenditures with budget financing, implementation of budget programs, receiving state subsidies, subsidies, grants and other state transfers.

For Ukraine there is an urgent development of regional credit unions, leasing companies as alternative financial and credit institutions.

It deserves attention to the proliferation of venture financing in the agrarian sector. The prerequisites for the development of venture financing are the following: the shadowing of entrepreneurial activity, the development of the financial market, the availability of modern tools for venture capital investment and the possession of technologies for their effective use. The main tools of venture financing in modern terms are specialized institutions of joint investment, business angels of venture projects. The primary measures of activation of venture capital investors in the agricultural sector should be: removal of existing restrictions on lending activities of venture funds and attracting funds from individuals and lifting the ban on the public placement of their securities.

Conclusions and perspectives.

In order to build capacity in the financial sector, a number of financing mechanisms aimed at creating an attractive investment climate for domestic and foreign investors, which will increase the efficiency of the use of resources and energy efficiency of agribusiness, will significantly improve the access of agriculture to modern technology to finance its activities. It is necessary to improve the financial and credit mechanism through the application of preferential loans, increasing the share of long-term loans.

Literature

1. Вдовенко Л. О. Фінансове забезпечення діяльності малого і середнього бізнесу в аграрній сфері економіки [Текст] / Л.О. Вдовенко, Т.М. Мараховська, О.С. Черненко // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль : ВПЦ Тернопільського

національного економічного університету "Економічна думка", 2015. Том 21. № 1. С. 225-230

2. Горин В.П., Варемчук І.В. Проблеми фінансового забезпечення аграрного сектору// Економіка і суспільство. 2016. Вип.2. С.518–524 URL : http://economyandsociety.in.ua/journal/2_ukr/2_2016.pdf

3. Давиденко Н.М. Фінансове забезпечення розвитку корпоративного управління в аграрному секторі економіки України [Текст] : монографія / Н. М.Давиденко; ННЦ "Ін-т аграр. економіки" НААН. Київ : ЦП "Компринт", 2013. 430 с.

4 .Діяльність суб'єктів господарювання за 2016 рік : статистичний збірник. К. : Державна служба статистики України, 2017

5. Лупенко Ю. Фещенко В. Сучасні технології венчурного фінансування аграрного бізнесу. Облік і фінанси. 2015. № 1 (67). С.81-87

6. Попов В. Сучасні особливості фінансового забезпечення сільського господарства / В. Попов // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. 2012. Вип. 22(2). – С. 163–169 URL : [http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22\(2\)_ekon/stat_20_1/27.pdf](http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22(2)_ekon/stat_20_1/27.pdf)

7. Худолій Л.М. Методи та інструменти фінансового забезпечення аграрного бізнесу України // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України/ Серія "Економіка, аграрний менеджмент, бізнес". 2014. Вип. 200. Ч. 3. С. 9–14

References

1. Vdovenko L (2015). Finansove zabezpechennya diyalnosti maloho i serednoho biznesu u agrarniy sferi. Ternopil., 21. (1) : 225-230

2. Gorin V., Varemchuk I. (2016) Problemy finansovogo zabezpechennya agrarnogo sektoru. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/2_ukr/2_2016.pdf

3. Davydenko N. (2013) Finansove zabezpechennya rozvytku korporativnoho upravlinnya v agrarnomy sektori ekonomiky Ukrainy. Kyiv, 430 p.

4. Diyalnist subektiv hospodaruvanya za 2016. (2017). Kyiv, Derzhavna sluzhba statystyky.

5. Lypenko U., Feshchenko V. (2015) Suchasni tehnologii venchurnogo finansuvannya agrarnoho biznesu. Oblik i finansy, 1 (67) : 81-87.

6. Popov V. (2012) Suchasni osoblyvosti finansovoho zabezpechennya silskogo hospodarstva. URL: [http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22\(2\)_ekon/stat_20_1/27.pdf](http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22(2)_ekon/stat_20_1/27.pdf)

7. Hydolii L. (2014) Metody ta instrumenty finansovoho zabezpechennya agrarnoho biznesu. 200 (3): 9–14

АНАЛИЗ ФИНАНСОВОЙ ПОДДЕРЖКИ РАЗВИТИЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА

Т. В. Куц, И. А. Тишук, О. Скарсем

Аннотация. Представлены особенности финансового обеспечения деятельности предприятий аграрного сектора Украины. В общем приведена характеристика основных существующих форм финансирования отрасли. В статье проанализирована динамика показателей объема и структуры капитала отечественных аграрных предприятий. Освещены основные причины низкого уровня кредитования пред-

приятый аграрного сектора. Приведенные предложения по развитию действенных методов и инструментов мобилизации финансовых ресурсов в современных условиях для достижения устойчивого развития предприятий.

Ключевые слова: финансовое обеспечение, финансовые ресурсы, предприятие, аграрный сектор, объем капитала, структура капитала, кредитование.

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

Т. В. Куць, І. О. Тишук, О. Скарсем

Анотація. Представлено особливості фінансового забезпечення діяльності підприємств аграрного сектору України. В загальному наведена характеристика основних існуючих форм фінансування галузі. В статті проаналізовано динаміку показників обсягу та структури капіталу вітчизняних аграрних підприємств. Висвітлено основні причини низького рівня кредитування підприємств аграрного сектору. Наведені пропозиції щодо розвитку дієвих методів та інструментів мобілізації фінансових ресурсів у сучасних умовах задля досягнення сталого розвитку підприємств.

Ключові слова: фінансове забезпечення, фінансові ресурси, підприємство, аграрний сектор, обсяг капіталу, структура капіталу, кредитування.

УДК 658.14

РЕАЛІЗАЦІЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ЯКОСТІ АНАЛІЗУ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ У ПРИЙНЯТТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

І. Д. ЛАЗАРИШИНА, доктор економічних наук,
професор кафедри статистики та економічного аналізу

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

E-mail: in2003@ukr.net

Анотація. Конкурентне середовище, характерне для ринкової економіки, зумовлює існування, поряд з можливостями, загроз щодо реалізації тактичних і стратегічних завдань суб'єктів господарювання. Одним із найважливіших поточних завдань у процесі реалізації їх фінансової стратегії є забезпечення достатнього рівня ліквідності. Значимою умовою для цього є своєчасне і якісне аналітичне

приятый аграрного сектора. Приведенные предложения по развитию действенных методов и инструментов мобилизации финансовых ресурсов в современных условиях для достижения устойчивого развития предприятий.

Ключевые слова: финансовое обеспечение, финансовые ресурсы, предприятие, аграрный сектор, объем капитала, структура капитала, кредитование.

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

Т. В. Куць, І. О. Тишук, О. Скарсем

Анотація. Представлено особливості фінансового забезпечення діяльності підприємств аграрного сектору України. В загальному наведена характеристика основних існуючих форм фінансування галузі. В статті проаналізовано динаміку показників обсягу та структури капіталу вітчизняних аграрних підприємств. Висвітлено основні причини низького рівня кредитування підприємств аграрного сектору. Наведені пропозиції щодо розвитку дієвих методів та інструментів мобілізації фінансових ресурсів у сучасних умовах задля досягнення сталого розвитку підприємств.

Ключові слова: фінансове забезпечення, фінансові ресурси, підприємство, аграрний сектор, обсяг капіталу, структура капіталу, кредитування.

УДК 658.14

РЕАЛІЗАЦІЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ЯКОСТІ АНАЛІЗУ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ У ПРИЙНЯТТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

І. Д. ЛАЗАРИШИНА, доктор економічних наук,
професор кафедри статистики та економічного аналізу

**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

E-mail: in2003@ukr.net

Анотація. Конкурентне середовище, характерне для ринкової економіки, зумовлює існування, поряд з можливостями, загроз щодо реалізації тактичних і стратегічних завдань суб'єктів господарювання. Одним із найважливіших поточних завдань у процесі реалізації їх фінансової стратегії є забезпечення достатнього рівня ліквідності. Значимою умовою для цього є своєчасне і якісне аналітичне

забезпечення б яке дозволяє здійснювати управління грошовими потоками на засадах ефективності.

Ключові слова: грошові потоки, аналіз, методологія, методика, функції, якість

Актуальність. На сьогодні існує багато методик аналізу грошових потоків, які базуються на ретроспективному аналізі. Багато вітчизняних і зарубіжних вчених досліджує цю проблематику: М. І. Баканов, І. А. Бланк, О. М. Волкова, В. В. Ковальов, О. В. Олійник, В. К. Савчук, М. Г. Чумаченко, А. Д. Шеремет та інші. Однак потребують вирішення питання узгодження теоретико-методологічних засад аналізу грошових потоків з положеннями теорії інтересів, що й обумовлює актуальність теми.

Об'єктом дослідження є грошові потоки підприємства.

Постановка завдання. Метою статті є удосконалення теоретико-методологічних засад аналізу грошових потоків. Відповідно до мети визначено основні завдання дослідження:

1. Ідентифікувати і охарактеризувати основних заінтересованих осіб (користувачів) аналітичної інформації щодо грошових потоків.
2. Навести основні переваги і потреби в аналізі грошових потоків.
3. Визначити основні методичні засади аналізу грошових потоків.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано загальнонаукові і спеціальні методи пізнання економічних явищ і процесів. На основі аналізу, синтезу, індукції, дедукції та узагальнення сформовано підґрунтя для розробки напрямів удосконалення методики аналізу грошових потоків. Згідно з системним підходом визначено характер взаємодії якості аналітичної інформації та результативності управлінських рішень.

Інформаційною базою дослідження є наукові статті українських та зарубіжних вчених, доповіді на всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях, офіційні документи, результати експертних оцінок, фінансова звітність суб'єктів господарювання.

Результати дослідження та їх обговорення. Потреба в аналітичній інформації щодо грошових потоків з'явилася порівняно недавно в історичному плані і була обумовлена першочергово забезпеченням інформаційних потреб інвесторів та інвестиційних менеджерів, які були і залишаються основними зацікавленими сторонами у результатах аналізу грошових потоків. Відтак, потреба в аналітичній інформації щодо грошових потоків виникала періодично, лише за необхідності прийняття відповідних рішень по інвестиційному проекту і базувалася на даних річної форми фінансової звітності – Звіті про грошові потоки. Відповідно використовувався лише ретроспективний аналіз для визначення поведінки грошового потоку у цілому та у розрізі окремих видів діяльності – операційної, інвестиційної та фінансової.

Основним недоліком такого аналізу є те, що він недостатньою мірою відповідає вимогам і завданням оперативного управління, так як необхідний масив інформації формується лише один раз на рік і не враховує можливі динамічні зміни у поведінці потоків грошових коштів.

Зарубіжні аналітики також відмічають, що останнім часом зростає інтерес до інформації щодо грошових потоків підприємств із боку як зовнішніх, так і внутрішніх заінтересованих сторін (користувачів):

- для аналізу кредитоспроможності;
- для прогнозування спаду ділової активності.

В Україні реалізація монетаристського підходу до відслідковування взаємозв'язку цих інформаційних потоків відбулася шляхом запровадження форми № 3 річної фінансової звітності "Звіт про рух грошових коштів". Однак це є пост-аналіз, ретроспективний погляд на ефективність політики управління грошовими потоками.

В умовах високого рівня конкуренції, необхідності постійного забезпечення платоспроможності підприємства з'явилося багато нових заінтересованих сторін у аналітичній інформації щодо поведінки його грошових потоків. Це й установи банків, у яких обслуговуються підприємства, служби фінансового моніторингу, інші державні установи та відомства.

Однак основними зацікавленими сторонами є внутрішні користувачі. Власники (акціонери) і – за принципом делегування повноважень – керівництво підприємства в особі директора, головного бухгалтера, заступника директора з фінансових питань (фінансового менеджера) потребують щоденної і щомісячної аналітичної інформації щодо поведінки грошових потоків для своєчасного реагування на можливі негативні зміни. Тому надзвичайно важливим стає моніторинг руху грошових коштів у режимі реального часу. Забезпечити виконання цього завдання можливо лише за умови використання оперативної (у вигляді первинних документів) та поточної аналітичної інформації (за даними реєстрів поточного обліку).

Для забезпечення потреб поточного управління грошовими коштами фінансовому менеджеру фактично потрібно мати інформацію про характер співвідношення між оборотами відповідних рахунків бухгалтерського обліку як потоків господарських операцій, виокремлених відповідним чином. Показники потоків є менш інерційними, ніж показники сальдо у системі поточного управління.

Більш репрезентативною і доречною для поточного управління грошовими потоками буде інформація не тільки щодо періоду обороту кожного їх виду, але й оцінка тенденцій їх ліквідності, розрахована на підставі таких показників:

1. Коефіцієнт синхронності потоку грошових коштів та їх еквівалентів. Цей коефіцієнт показує рівень збалансованості надходжень і видатків грошових коштів господарюючого суб'єкта та можливість поточного обслуговування поточних зобов'язань. Чим більше значення цього коефіцієнта, тим ліквіднішим є підприємство.

2. Коефіцієнт ділової активності грошового потоку. Аналіз рівня і динаміки цього коефіцієнта дозволяє оцінити, скільки гривень доходу приносить 1 грн. валового грошового потоку, дебетових і кредитових оборотів грошових коштів та їх еквівалентів. Позитивною тенденцією динаміки коефіцієнта ділової активності грошового потоку є зростання його рівня.

3. Достатність грошового потоку, тобто чистий грошовий потік. Значення цього показника вище одиниці свідчить про те, що надходження грошових коштів перевищує їх видаток і може обслуговувати потік зобов'язань підприємства, а також акумулюватись для обслуговування його поточних та стратегічних потреб.

4. Коефіцієнт співвідношення чистого грошового потоку і потоку зобов'язань показує рівень ліквідності зобов'язань за рахунок чистого грошового потоку. Позитивно оцінюється тенденція до зростання цього показника.

Оцінка тенденцій запропонованих показників дозволяє визначити динаміку задіяних в операційному циклі рахунків грошових коштів і забезпечує якісною інформацією систему поточного і стратегічного менеджменту щодо поведінки грошових потоків у режимі реального часу, тобто розширює функціональні можливості підсистеми аналізу на підприємстві.

Якщо використати в якості аналога поділ результуючих показників на групи, що обслуговують аналіз: платоспроможності, ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності, рентабельності та інші, то показники потоків також слід згрупувати таким чином:

1. Показники платоспроможності:

– коефіцієнт синхронності потоку грошових коштів та їх еквівалентів;

– достатність грошового потоку (чистий грошовий потік);

– коефіцієнт співвідношення чистого грошового потоку і потоку зобов'язань;

2. Показники ділової активності:

– коефіцієнт ділової активності грошового потоку.

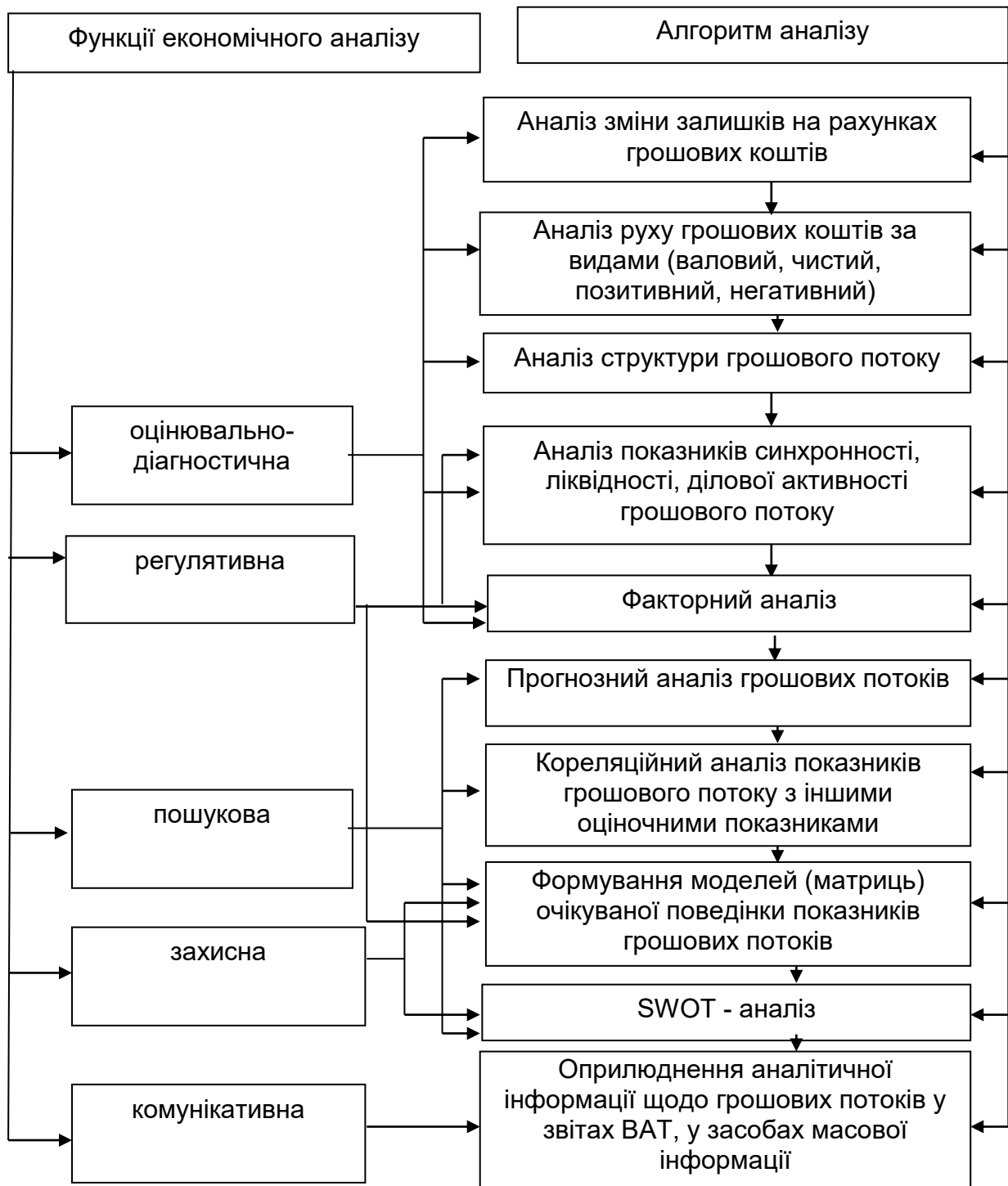
Застосування запропонованої методики у процесі управління забезпечує менеджерів господарюючих суб'єктів якісною свочасною аналітичною інформацією і дозволяє значно оптимізувати процес регулювання фінансово-господарської діяльності в режимі реального часу.

Особливістю методики аналізу синхронності грошових потоків є те, що вона має універсальний характер, і може застосовуватись як банківськими і бюджетними установами, так і підприємствами будь-якої галузевої підпорядкованості.

Доказом коректності запропонованої методики є той факт, що по одному з видів оборотних активів – грошових коштах та їх еквівалентах в Україні та за кордоном здійснюється аналіз вже здійснюється аналіз грошових потоків із використанням коефіцієнтів: ліквідності грошового потоку; ефективності грошового потоку.

Існує ряд підходів до методики аналізу грошових потоків. Традиційно пропонується проводити аналіз динаміки грошового потоку підприємства у цілому, далі рекомендується оцінювати зміни у структурі грошових потоків (від операційної, інвестиційної, фінансової діяльності) та оцінювати рівень коефіцієнта ліквідності грошового потоку. Наведений методичний підхід не враховує аналітичні можливості оцінки синхронності грошових потоків, динаміки показників, пов'язаних із грошовими потоками

та не передбачає прогнозу їх поведінки, який бажано враховувати у процесі управління. Вважаємо, що алгоритм методики аналізу грошових потоків повинен мати вигляд, наведений на рисунку 1.

Рис. 1. Структурно-функціональна модель аналізу грошових потоків суб'єктів господарювання

Згідно з наведеною на рисунку 1 моделлю, яка дозволяє прослідкувати, як саме взаємопов'язані окремі елементи методики

аналізу грошових потоків та його функції, видно, що вона передбачає проведення аналізу динаміки рівня і структури грошового потоку у цілому і в розрізі видів діяльності, параметричного, факторного, прогнозного, SWOT-, кореляційного економічного аналізу.

Застосування запропонованої моделі дозволяє удосконалити методику аналізу грошових потоків з огляду на можливість задіяння багатьох функцій (пошукової поряд з оцінювальною) економічного аналізу і, відповідно, збільшує його значимість для суб'єктів управління та заінтересованих сторін.

Застосування в управлінні цієї методики зумовлено тим, що однією з основ макроекономічного регулювання в ринковій економіці є монетарна політика, концепцією якої передбачено надання переваги грошовим чинникам.

Висновки. Застосування у практиці фінансово-господарської діяльності підприємств запропонованих теоретико-методологічних і методичних підходів дозволяє фінансово-економічній службі забезпечити постійний моніторинг ліквідності і платоспроможності і мати переваги в умовах серйозної конкурентної боротьби і, відтак, зменшувати власні фінансові ризики і реалізувати стратегічну місію.

Список літератури

1. Бернстайн Л. А. Анализ финансовой отчетности: теория, практика и интерпретация: Пер. с англ. / Науч. ред. перевода чл-корр. РАН И. И. Елисеева. Гл. редактор серии проф. Я.В.Соколов. М.: Финансы и статистика, 1996. 624с.
2. Брігхем Євген. Основи фінансового менеджменту: Пер. з англ. Київ: Молодь, 1997. 1000 с.

References

1. Bernstayn L. (1996) Analys finansovoi otchetnosti: teoriya, practica i interpretaciya. Moskva: Finansy i statistica
2. Brighem E. (1997) Osnovy finansovoho menedgmentu. Kyiv: Molod.

РЕАЛИЗАЦИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОГО КАЧЕСТВА АНАЛИЗА ДЕНЕЖНЫХ ПОТОКОВ В ПРИНЯТИИ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ

И. Д. Лазаришина

Аннотация. Конкурентную среду, характерную для рыночной экономики, обуславливает существование, наряду с возможностями, угроз по реализации тактических и стратегических задач субъектов хозяйствования. Одной из важнейших текущих задач в процессе реализации финансовой стратегии предприятий является обеспечение достаточного уровня ликвидности. Важным условием для этого является своевременное и качественное аналитическое обеспечение, которое позволяет осуществлять управление денежными потоками на основе эффективности.

Ключевые слова: денежные потоки, анализ, методология, методика, функции, качество

IMPLEMENTATION OF FUNCTIONAL QUALITY ANALYSIS OF CASH FLOWS IN MAKING MANAGEMENT DECISIONS

I.D. Lazaryshyna

Abstract. *In the article the main aspects of the methodology of the cash-flows analysis are researched. The needs in the cash-flows analytical information according to the theory of the interests are identified.*

Keywords: *Cash-flows, analysis, methodology, methods, function, quality*

УДК 331:1:631.1

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ МОНІТОРИНГУ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Є. О. ЛАНЧЕНКО, кандидат економічних наук, доцент
*Національний університет біоресурсів
і природокористування України*
E-mail: lanchenko@ukr.net

Анотація. *Актуальність дослідження методики аналізу аграрних соціально-трудова відносин полягає в їх складності, оскільки вони направлені на забезпечення інтересів працівників, роботодавців і держави.*

Метою дослідження було визначити методикау моніторингу системи соціально-трудова відносин у сільському господарстві. Завдання дослідження: 1) розглянути методичні аспекти моніторингу соціально-економічних процесів; 2) визначити критерії та показники моніторингу аграрних соціально-трудова відносин.

У ході дослідження застосовувались методи: абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення, формулювання висновків); моделювання (опрацювання схематичної моделі функціонування моніторингу системи аграрних соціально-трудова відносин); системний підхід (визначення показників розвитку соціально-трудова відносин в аграрному виробництві).

Розглянуто й проаналізовано методичні аспекти моніторингу економічних процесів різних учених; визначено напрями, критерії та набір показників оцінки системи аграрних соціально-трудова відносин; сформовано модель функціонування моніторингу системи соціально-трудова відносин у сільському господарстві й використання його бази даних відповідними стейкхолдерами; застосовано методичний матема-

IMPLEMENTATION OF FUNCTIONAL QUALITY ANALYSIS OF CASH FLOWS IN MAKING MANAGEMENT DECISIONS

I.D. Lazaryshyna

Abstract. *In the article the main aspects of the methodology of the cash-flows analysis are researched. The needs in the cash-flows analytical information according to the theory of the interests are identified.*

Keywords: *Cash-flows, analysis, methodology, methods, function, quality*

УДК 331:1:631.1

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ МОНІТОРИНГУ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Є. О. ЛАНЧЕНКО, кандидат економічних наук, доцент
*Національний університет біоресурсів
і природокористування України*
E-mail: lanchenko@ukr.net

Анотація. *Актуальність дослідження методики аналізу аграрних соціально-трудова відносин полягає в їх складності, оскільки вони направлені на забезпечення інтересів працівників, роботодавців і держави.*

Метою дослідження було визначити методикау моніторингу системи соціально-трудова відносин у сільському господарстві. Завдання дослідження: 1) розглянути методичні аспекти моніторингу соціально-економічних процесів; 2) визначити критерії та показники моніторингу аграрних соціально-трудова відносин.

У ході дослідження застосовувались методи: абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення, формулювання висновків); моделювання (опрацювання схематичної моделі функціонування моніторингу системи аграрних соціально-трудова відносин); системний підхід (визначення показників розвитку соціально-трудова відносин в аграрному виробництві).

Розглянуто й проаналізовано методичні аспекти моніторингу економічних процесів різних учених; визначено напрями, критерії та набір показників оцінки системи аграрних соціально-трудова відносин; сформовано модель функціонування моніторингу системи соціально-трудова відносин у сільському господарстві й використання його бази даних відповідними стейкхолдерами; застосовано методичний матема-

тичний підхід до комплексної оцінки системи аграрних соціально-трудо­вих відносин.

Запропоновано методичні засади функціонування менш трудо­місткого моніторингу соціально-трудо­вих відносин у сільському господарстві, що забезпечить аргументацію й оперативність управлінських рішень їх суб'єктами на макро- й мезорівні.

Ключові слова: моніторинг, соціально-трудо­ві відносини, сільське господарство, сільські території, критерій, показник, база даних

Актуальність. Система управління будь-яким соціально-економіч­ним процесом включає його моніторинг як постійне спостереження за його станом і виступатиме інформаційним підґрунтям для прийняття адекватних управлінських рішень. Під моніторингом соціально-трудо­вих відносин (надалі – СТВ) в аграрному секторі економіки можна розуміти наповнення й оцінку показників їх розвитку, виконання практичних заходів суб'єктами СТВ, виявлення недоліків і негативних тенденцій. У подальшому для усунення останніх моніторинг слугуватиме фактологічною базою для розробки відповідних рекомендацій розвитку СТВ у сільському господарстві.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Формуванню методичних засад моніторингу соціально-економічних процесів присвячено увагу багатьох учених. Побурко Я. О. й інші [1, 2] розробили теоретико-методичні й аналітичні засади моніторингу соціально-економіч­них процесів регіонального розвитку, соціального захисту населення регіону тощо. Притула Х. М. [3] пропонує здійснювати оцінку сталого розвитку АТО за базовими складовими: економічна, соціальна, екологічна (131 показник). Вагомий внесок у розвиток методології оцінки регіональ­ного людського розвитку внесли вчені під керівництвом Е. М. Лібанової [4].

Методологічні основи моніторингу СТВ на макрорівні обґрунтувала Л. В. Беззубко [5] й визначила його етапи та завдання. Онікієнко В. В. й Мірошніченко О. В. [6] запропонували методик­у аналізу соціально-трудо­вого партнерства відповідно до змісту й структури колективних угод. Російський учений М. Л. Малишев [7] розробив оригінальну методик­у моніторингу СТВ (до 200 показників) і обґрунтував важливість його прогностичної функції. Ученими сформовано методичний інструментарій моніторингу СТВ, проте, в більшості випадків він є громіздким і трудомістким.

Мета дослідження – обґрунтувати методичні засади моніторингу системи СТВ у аграрному виробництві в контексті розвитку сільських територій. Завдання дослідження: 1) розглянути методичні аспекти моніторингу соціально-економічних процесів; 2) визначити критерії та показники моніторингу СТВ у сільському господарстві в контексті розвитку села.

Матеріали та методи дослідження. Інформаційною базою дослід­ження є наукові й статистичні публікації. Використано абстрактно-логічний метод (теоретичні узагальнення методик­и моніторингу СТВ у сільському господарстві й формулювання висновків); моделювання (опрацювання схематичної моделі функціонування моніторингу системи аграрних СТВ);

системний підхід (визначення системи показників розвитку СТВ у аграрному секторі економіки в ракурсі розвитку сільських територій) тощо.

Результати дослідження та їх обговорення. У період очевидної соціально-трудоваї напруги на селі актуальним буде формування методичних засад менш трудомісткого моніторингу розвитку СТВ у сільському господарстві. Можна сформувавши для наочності функціональну модель моніторингу СТВ у сільському господарстві та його використання у практичній діяльності їх суб'єктами на державному і/або галузевому рівні. Координацію може забезпечити Держстат України (рис. 1).

Рис. 1. Функціональна модель моніторингу СТВ у аграрному секторі економіки на макро- й мезорівнях

Умовні позначення: ДСУ – Держстат України; ІАЕ – ННЦ “Інститут аграрної економіки” НААН; ФПУ – Федерація профспілок України, ФРУ – Федерація роботодавців України, СРАПК – Спілка роботодавців АПК, НСПП – Національна служба посередництва й примирення, НТСР – Національна тристороння соціально-економічна рада.

Розробка автора.

На обласному рівні під час формування моніторингу СТВ у аграрній економіці мають бути залучені відповідні обласні суб'єкти: управління статистики, експерти-вчені провідних регіональних ЗВО й НДІ, а користувачами даними моніторингу виступатимуть обласні й районні ради, державні адміністрації, обласні профспілкові організації та спілки роботодавців, громадськість тощо.

На даний момент потрібно аргументовано підтвердити проблемний сучасний стан розвитку СТВ у аграрній економіці й зосередити увагу на визначенні напрямів і заходів його поліпшення, забезпечити публічність і більш широке використання даних аналізу суб'єктами СТВ під час обґрунтування відповідних рішень. Зважаючи на актуальність моніторингу системи СТВ у аграрній сфері АПК, прогнозування й розробку

рекомендацій їх розвитку, використання як інформаційно-аналітичної бази суб'єктами СТВ у процесі соціального діалогу (працівники й профспілки підприємств, роботодавці та їх спілки, органи державної та муніципальної влади, громадські об'єднання, громадськість тощо), запропоновано наступні методичні положення моніторингу розвитку СТВ в аграрному секторі економіки України.

Сформовано по п'ять критеріїв соціального, економічного й громадсько-політичного напрямів розвитку СТВ у сільському господарстві. Надалі зазначені критерії можна охарактеризувати відповідними найбільш важливими двома показниками. Наприклад, у таблиці 1 наведено 10 показників 5 критеріїв соціального напрямку розвитку СТВ у галузі.

1. Показники соціального напрямку розвитку системи СТВ у сільському господарстві на державному (галузевому, обласному) рівні

Критерій, показник	Прогрес/ оптимальне значення показника
Людський капітал	
Кількість студентів ЗВО за напрямами: харчова промисловість; геодезія та землеустрій; сільське, лісове і рибне господарство; техніка й енергетика аграрного виробництва; ветеринарія, тис. чол.	Збільшення / 200 тис чол.
Самооцінка стану здоров'я сільським населенням як поганий, %	Зменшення / 0 %
Ринок праці	
Облікова кількість штатних працівників с.-г. підприємств на кінець року, тис осіб	Збільшення / 1,5 млн осіб
Рівень безробіття сільського населення (за методологією МОП), %	Зменшення / 5 %
Мотивація праці	
Відношення середньомісячної заробітної плати в с/г до середньої по країні, %	Збільшення / 100 %
Частка оплати праці в собівартості с.-г. продукції, %	Збільшення / 30 %
Соціальний "пакет"	
Відношення мінімальної заробітної плати в с/г до середньої по країні, %	Збільшення / 45 %
Частка додаткової заробітної плати у фонді оплати праці с.-г. підприємств, %	Збільшення / 30 %
Якість трудового життя	
Перевищення або зменшення (-) індексу заробітної плати в с/г понад індекс ВВП у с/г, в.п.	Збільшення / 0
Частка витрат 1 домогосподарства в сільській місцевості на продукти харчування, %	Зменшення / 25 %

Розробка автора.

В основі системи показників (3 напрями по 5 критеріїв, 30 показників) ми обрали ті, які максимально можуть охарактеризувати стан розвитку СТВ у

сільському господарстві на макро- й мезорівнях у контексті соціально-економічного розвитку сільських територій, є репрезентативними й швидкодоступними зі статистичних періодичних видань Держстату України. Тому трудомісткість наповнення бази даних моніторингу СТВ у сільському господарстві буде мінімальна, більшість робіт припадатиме на пошук у статистичних виданнях [8] і технічну обробку інформації.

Бальну оцінку слід проводити за результатами кожного календарного року порівняно з минулим роком і/або оптимальними значеннями показників. Останні представлені розрахунковими і/або гіпотетичними даними з можливістю досягнення в середньостроковій перспективі до 2030 р., урахуваючи поточний стан аграрної економіки України.

Для зручності проведення моніторингу розвитку СТВ у сільському господарстві у випадку погіршення показника оцінка його становитиме 3 бали, без змін – 4, а прогрес або досягнення оптимального значення – 5 балів. Тут ми припускаємо, що певний базис – вихідна позиція навіть і при погіршенні того чи іншого показника має бути, тому оцінку можна поставити 3 бали. Крім того, таку шкалу оцінювання в подальшому для наочності можна буде використати в іншій математичній інтерпретації.

Так, суму балів за кожним напрямом розвитку аграрних СТВ можна оцінити й наочно за допомогою математичного апарату (геометрії), зокрема кожний напрям, оцінений за сумою в бальній шкалі, можна перевести в міліметри й отримаємо 3 відрізки. Тоді мінімальна довжина кожного відрізка може становити 30 мм = 3 см, а максимальна – 50 мм = 5 см. З'єднавши такі 3 відрізки, що характеризують відповідні напрями (вектори) розвитку системи СТВ у аграрній сфері АПК на площині, можна отримати трикутник. Три сторони трикутника характеризуватимуть рівень досягнення, відповідно, соціальних, економічних і громадсько-політичних цілей розвитку СТВ у сільському господарстві.

Ідеальним буде випадок, коли всі сторони будуть рівні – кожна по 5 см і трикутник буде правильний (рівносторонній). Його площа становитиме $10,83 \text{ см}^2$, периметр – 15 см, а найгірша ситуація, коли всі сторони по 3 см, тоді площа трикутника становитиме $3,90 \text{ см}^2$ і периметр – 9 см. Отже, чим більша буде площа трикутника й периметр, тим краще функціонують СТВ у сільському господарстві у відповідному році.

Висновки і перспективи. У результаті наукового пошуку запропоновано методичні засади менш трудомісткого процесу моніторингу СТВ у сільському господарстві. Розрахунок за даною методикою фактичного стану системи СТВ у сільському господарстві та побудова відповідних геометричних фігур буде наведена в наступних публікаціях. У подальшому серед показників моніторингу можна проводити ротацію відповідно до нових завдань досліджень і викликів часу.

Список використаних джерел

1. Моніторингові оцінювання складних соціально-економічних явищ розвитку регіону / За ред. Я. О. Побурко. Львів: ІРД НАНУ, 2006. 306 с.
2. Моніторингові оцінювання соціального захисту населення / За ред. Я. О. Побурко. Львів: ІРД НААНУ, 2006. 136 с.

3. Притула Х. М. Соціально-економічний розвиток сільських територій: регіональний вимір. Львів: ІРД НАНУ, 2015. 355 с.
4. Інститут демографії та соціальних досліджень. URL: <http://idss.org.ua>.
5. Беззубко Л. В., Вольская Е. М. Методологические основы государственного управления и регулирования социально-трудовых отношений. Донецк: Цифровая типография, 2009. 200 с.
6. Мірошніченко О. В. Розвиток соціально-трудового партнерства в Україні: методологія, методика аналізу, напрямки вдосконалення / За ред. В. В. Онікієнко. К.: Принт Експрес, 2003. 187 с.
7. Малышев М. Л. Мониторинг социально-трудовой сферы. М.: Перспектива, 2007. 276 с.
8. Публікації Держстату України . URL: <http://ukrstat.gov.ua>.

References

1. Poburko, Y.O. ed. (2006). Monitorynhovi otsiniuvannia skladnykh sotsialno-ekonomichnykh yavlyshch rozvytku rehionu: monohrafiia [Monitoring of complex social and economic facts of regional development]. Lviv: IRD NANU, 306 [In Ukrainian].
2. Poburko, Y.O. ed. (2006). Monitorynhovi otsiniuvannia sotsialnoho zakhystu naselennia: monohrafiia [Monitoring of social security of the population]. Lviv: IRD NANU, 136 [In Ukrainian].
3. Prytula, Kh.M. (2015). Sotsialno-ekonomichni rozvytok silskykh terytorii: rehionalnyi vymir: monohrafiia [Social and economic development of rural areas: regional account]. Lviv: IRD NANU, 355 [In Ukrainian].
4. Instytut demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen [Institute for Demography and Social Researches]. Available at: <http://idss.org.ua> [in Ukrainian].
5. Bezzubko, L.V., Volskaia, E.M. (2009). Metodolohicheskie osnovy hosudarstvennoho upravleniia i rehulirovaniia sotsyalno-trudovykh otnoshenii: monohrafiia [Methodological principles of state governance and regulation of social and labor relations]. Donetsk: Tsyfrovaia typohrafiia, 200 [In Russian].
6. Onikiienko, V.V., Miroshnychenko, O.V. (2003). Rozvytok sotsialno-trudovoho partnerstva v Ukraini: metodolohiia, metodyka analizu, napriamky vdoskonalennia: monohrafiia [Development of social and labor partnership in Ukraine]. Kyiv: Prynt Ekspres, 187 [in Ukrainian].
7. Malyshev, M.L. (2007). Monitorynh sotsyalno-trudovoi sfery: ucheb. posob. [Monitoring of the social and labor sphere]. Moskva: Perspektyva, 276 [In Russian].
8. Publikatsii Derzhstatu Ukrainy [Publications of the State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].

МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ МОНИТОРИНГА СИСТЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ТРУДОВЫХ ОТНОШЕНИЙ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ

Е. А. Ланченко

***Аннотация.** Актуальность исследования методики анализа аграрных социально-трудовых отношений заключается в их сложности, поскольку они направлены на обеспечение интересов работников, работодателей и государства.*

Цель исследования обосновать методiku мониторинга системы социально-трудовых отношений в сельском хозяйстве. Задачи исследования: 1) рассмотреть методические аспекты мониторинга социально-экономических процессов; 2) определить критерии и показатели мониторинга аграрных социально-трудовых отношений.

Во время исследований были использованы методы: абстрактно-логический (теоретические обобщения, формулирования выводов), моделирования (обработка схематической модели функционирования мониторинга системы аграрных социально-трудовых отношений), системный подход (определение показателей развития социально-трудовых отношений в сельском хозяйстве).

Рассмотрено и проанализировано методические аспекты мониторинга экономических процессов различных ученых; определены направления, критерии и набор показателей оценки системы аграрных социально-трудовых отношений; сформирована модель функционирования мониторинга системы социально-трудовых отношений в сельском хозяйстве и использования его базы данных соответствующими стейкхолдерами; применено методический математический подход к комплексной оценке системы аграрных социально-трудовых отношений.

Предложены методические основы функционирования менее трудоемкого мониторинга социально-трудовых отношений в сельском хозяйстве, что обеспечит аргументацию и оперативность управленческих решений их субъектами на макро- и мезоуровне.

Ключевые слова: мониторинг, социально-трудовые отношения, сельское хозяйство, сельские территории, критерий, показатель, база данных

METHODICAL ASPECTS OF MONITORING THE SYSTEM OF SOCIAL AND LABOR RELATIONS IN AGRICULTURE

Y. O. Lanchenko

Abstract. *The urgency of the research of the methodology for analyzing agrarian social and labor relations lies in their complexity, since they are aimed at ensuring the interests of workers, employers and the state.*

The purpose is to determine the methodology for monitoring the system of social and labor relations in agriculture. Objectives of the research: 1) to consider the methodological aspects of monitoring of socio-economic processes; 2) determine the criteria and indicators for monitoring agrarian social and labor relations.

Methods – abstract-logical (theoretical generalizations, formulation of conclusions); modeling (working out of the schematic model of functioning of monitoring of the system of agrarian social and labor relations); systematic approach (definition of indicators of development of social and labor relations in agriculture).

The methodical aspects of monitoring of economic processes of different scientists are considered and analyzed; the directions, criteria and indicators of the evaluation of the system of agrarian social and labor relations are determined; the model of monitoring of the system of social and labor relations in agriculture and the use of its database by the relevant stakeholders was formed; a methodical mathematical approach to a comprehensive evaluation of the system of agrarian social and labor relations has been applied.

The methodical principles of the functioning of less labor-intensive monitoring of social and labor relations in agriculture are proposed, which will ensure the argumentation and efficiency of management decisions by their subjects on the state (branch or regional) levels.

Keywords: *monitoring, social and labor relations, agriculture, rural areas, criteria, indicator, database*

УДК 334.7:637.1-027.3(477)

АНАЛІЗ СИРОВИННОЇ БАЗИ, ОБСЯГІВ ВИРОБНИЦТВА І ЗБУТУ ПРОДУКЦІЇ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Я. С. ЛАРИНА, доктор економічних наук, професор,
А. О. ГРЕЧУХА, аспірант кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі
**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**
E-mail: larin_sla@ukr.net; a.grechukha@gmail.com

Анотація. *Вирішення проблем молокопереробної галузі та розробка стратегій подальшого розвитку неможливі без їх глибокого аналізу і розуміння. Питання розвитку сировинної бази молокопереробних підприємств на сьогодні є одним із ключових у галузі.*

Дане дослідження спрямоване на аналіз функціонування молокопереробних підприємств та виробників сирого молока в наявних економічних умовах. Метою дослідження є встановлення закономірностей функціонування молокопереробних підприємств шляхом аналізу динаміки обсягів виробництва молока та визначення його впливу на молокопереробну галузь.

Об'єктами дослідження є молокопереробні підприємства та приватні виробники молочної галузі. У дослідженні використовується інформація державної служби статистики України, вторинна аналітична інформація з наукових праць та спеціалізованих інформаційних джерел. Використано статистичні методи, у т.ч. метод аналізу рядів динаміки, табличний і графічний метод.

The methodical aspects of monitoring of economic processes of different scientists are considered and analyzed; the directions, criteria and indicators of the evaluation of the system of agrarian social and labor relations are determined; the model of monitoring of the system of social and labor relations in agriculture and the use of its database by the relevant stakeholders was formed; a methodical mathematical approach to a comprehensive evaluation of the system of agrarian social and labor relations has been applied.

The methodical principles of the functioning of less labor-intensive monitoring of social and labor relations in agriculture are proposed, which will ensure the argumentation and efficiency of management decisions by their subjects on the state (branch or regional) levels.

Keywords: *monitoring, social and labor relations, agriculture, rural areas, criteria, indicator, database*

УДК 334.7:637.1-027.3(477)

АНАЛІЗ СИРОВИННОЇ БАЗИ, ОБСЯГІВ ВИРОБНИЦТВА І ЗБУТУ ПРОДУКЦІЇ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Я. С. ЛАРИНА, доктор економічних наук, професор,
А. О. ГРЕЧУХА, аспірант кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі
**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**
E-mail: larin_sla@ukr.net; a.grechukha@gmail.com

Анотація. *Вирішення проблем молокопереробної галузі та розробка стратегій подальшого розвитку неможливі без їх глибокого аналізу і розуміння. Питання розвитку сировинної бази молокопереробних підприємств на сьогодні є одним із ключових у галузі.*

Дане дослідження спрямоване на аналіз функціонування молокопереробних підприємств та виробників сирого молока в наявних економічних умовах. Метою дослідження є встановлення закономірностей функціонування молокопереробних підприємств шляхом аналізу динаміки обсягів виробництва молока та визначення його впливу на молокопереробну галузь.

Об'єктами дослідження є молокопереробні підприємства та приватні виробники молочної галузі. У дослідженні використовується інформація державної служби статистики України, вторинна аналітична інформація з наукових праць та спеціалізованих інформаційних джерел. Використано статистичні методи, у т.ч. метод аналізу рядів динаміки, табличний і графічний метод.

За висновками даного дослідження можна стверджувати про потребу подальшого розвитку й розширення сировинної бази в молочній промисловості України. Значної ваги у визначенні кількісно-якісних параметрів розвитку молокопереробної галузі, на думку авторів, набуває проблема роздробленості українських виробників молока.

Ключові слова. *ринок молока та молочної продукції, діяльність підприємств, молокопереробні підприємства, сировинна база, переробка молока*

Актуальність. За 26 років існування незалежної України, поголів'я великої рогатої худоби скоротилося в рази. З більш ніж 21 млн голів у 1991 до 2,13 млн за даними на початок 2017 року.[1] Водночас у продуктивних кошиках українців значну частину складають саме молочні продукти. Одним із найбільш важливих та гострих у молокопереробній галузі є питання сировинної бази. Від наявності потрібної кількості молока, що відповідає високим стандартам якості, залежить не лише стабільність роботи та фінансовий стан підприємства, а й сама можливість його існування.

Окрім того, скорочення сировинної бази може негативно вплинути на якість кінцевого продукту та, безумовно, підвищує конкуренцію за ресурси серед виробників. Наявність виробників молока найвищого класу, форма їх організації та умови кооперації із переробниками, географічне розміщення, обумовлює діяльність галузі в будь-якій країні.

На сьогодні виробництво молока і молокопродуктів в Україні є одним із найбільш перспективних напрямів розвитку в аграрному секторі. Молочна галузь, до складу якої входять маслоробна, сироробна, молочноконсервна підгалузі, а також виробництво продукції з незбираного молока, на сучасному етапі є однією із провідних у структурі харчової індустрії України [3, ст. 103].

Постійна зміна кон'юнктури ринку продукції молокопереробної галузі потребує додаткового дослідження в цій темі.

Аналіз останніх досліджень. Питанням розвитку ринку молока значну увагу в своїх дослідженнях відводять такі вчені як Т. А. Говорушко, А. С. Даниленко, І. М. Демчак, М. М. Ільчук, Т. Л. Керанчук, Т. Л. Мостенська, В. П. Савицька, В. М. Ціхановська та інші. Тематика досліджень вчених охоплює цілий ряд питань: у роботах вивчаються як реалії внутрішнього ринку, так і проблематика галузі з оглядом на світові тенденції і перспективи.

Зокрема, стан та перспективи розвитку ринку молока та молочних продуктів України, із врахуванням аналізу динаміки цін на молоко та основні види молочної продукції за останній період досліджено у працях В. М. Ціхановської. В. І. Радько досліджує трансформацію структури виробництва молока в сучасних умовах. Між тим більш значну увагу слід приділити забезпеченості функціонування діючих підприємств сировиною з позицій досягнення належного рівня якості кінцевої продукції.

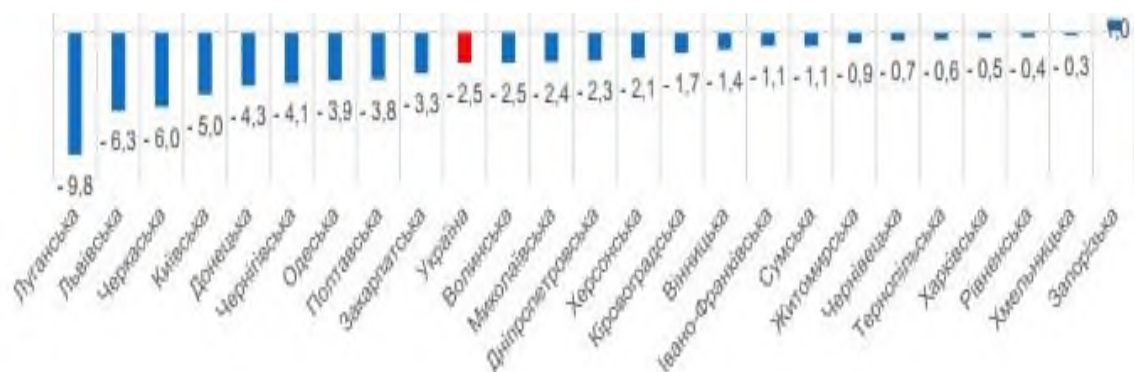
Мета дослідження – встановлення закономірностей функціонування молокопереробних підприємств шляхом аналізу сировинної бази,

динаміки обсягів виробництва молока й молокопродуктів та визначення його впливу на молокопереробну галузь.

Результати дослідження та їх обговорення. Сьогодні молочна галузь є однією з найбільш перспективних за обсягами виробництва продукції. Традиційно молочні продукти займають велику частку у споживчому кошику українців. За даними Держкомстату, в Україні споживають у середньому 230 кг молочних продуктів на рік у перерахунку на молоко.

Після подій 2014 року українські виробники втратили доступ на традиційний російський ринок збуту. Найбільше постраждали виробники твердих сортів сирів, обсяги експорту яких не відновлено і сьогодні[1]. Втім переорієнтація виробництва, підписання угоди з ЄС та пошук нових закордонних партнерів дозволили українським виробникам не тільки пережити тимчасову кризу, але навіть говорити про нарощування виробництва. Позитивним і дуже важливим фактором у даному випадку є збільшення кількості населення у світі і, як наслідок, відкриття нетрадиційних для молочної продукції ринків, таких, наприклад, як Китай.

Рис. 1. Темпи росту поголів'я ВРХ станом на 1 квітня 2017 року

Джерело: [2, ст. 8]

У той же час в Україні вже протягом тривалого періоду спостерігається скорочення поголів'я ВРХ. За даними на квітень 2017 року він становив - 2,5 % в середньому по країні (рис. 1). Більш детально зріз кількості ВРХ та порівняння з попереднім роком за областями представлено в таблиці 1. За таких обставин у 1 кварталі поточного року в порівнянні з аналогічним періодом минулого року відбувається падіння загальних обсягів виробництва на 0,5 %, що становить 1972 тис т молока. Водночас виробництво зросло у сільгоспприємствах на 1,7 % (654 тис т); в індивідуальному секторі знизилося на 1,5 % (1318 тис т).

З таблиці видно, що з 24 областей України лише дві мають приріст поголів'я ВРХ, і без змін залишилась кількість корів у Житомирській області. Також слід враховувати, що поголів'я, яке знаходиться у власності населення, буде скорочуватися з підвищенням віку власників. Молоде покоління вкрай неохоче займається утриманням корів, навіть за умов проживання у сільській місцевості.

1. Чисельність поголів'я корів по Україні

	Усі категорії господарств			Сільськогосподарські підприємства			Господарства населення		
	2017	2016	2017/2016, %	2017	2016	2017/2016, %	2017	2016	2017/2016, %
Україна	2131,9	2186,2	97,5	485,9	507,3	95,8	1646,0	1678,9	98,0
Вінницька	158,0	160,3	98,6	33,4	34,9	95,7	124,6	125,4	99,4
Волинська	102,2	104,8	97,5	18,7	20,4	91,7	83,5	84,4	89,9
Дніпропетровська	71,4	73,1	97,7	14,1	15,1	93,4	57,3	58,0	98,8
Донецька	37,7	39,4	95,7	13,8	15,2	90,8	23,9	24,2	98,8
Житомирська	110,1	111,1	99,1	24,7	24,7	100,0	85,4	86,4	98,8
Закарпатська	91,2	94,3	96,7	1,2	1,6	75,0	90,0	92,7	97,1
Запорізька	59,4	58,8	101,0	7,1	7,3	97,3	52,3	51,5	101,6
Івано-Франківська	100,5	101,6	98,9	4,1	4,2	97,6	96,4	97,4	99,0
Київська	66,6	70,1	95,0	33,6	34,5	97,4	33,0	35,6	92,7
Кіровоградська	57,6	58,6	98,3	10,4	10,3	101,0	47,2	48,3	97,7
Луганська	27,5	30,5	90,2	8,0	9,0	88,9	19,5	21,5	90,7
Львівська	122,1	130,3	93,7	7,5	8,1	92,6	114,6	122,2	93,8
Миколаївська	77,6	79,5	97,6	6,9	7,3	94,5	70,7	72,2	97,9
Одеська	96,1	100,0	96,1	9,9	10,9	90,8	86,2	89,1	96,7
Полтавська	127,3	132,3	96,2	63,9	68,8	92,9	63,4	63,5	99,8
Рівненська	97,8	98,2	99,6	14,2	14,1	100,7	83,6	84,1	99,4
Сумська	82,9	83,8	98,9	35,4	37,0	95,7	47,5	46,8	101,5
Тернопільська	94,9	95,5	99,4	11,3	10,5	107,6	83,6	85,0	98,4
Харківська	91,6	92,1	99,5	36,1	36,7	98,4	55,5	55,4	100,2
Херсонська	68,8	70,3	97,9	6,2	6,5	95,4	62,6	63,8	98,1
Хмельницька	137,0	137,4	99,7	27,8	28,2	98,6	109,2	109,2	100,0
Черкаська	83,7	89,0	94,0	46,9	48,0	97,7	36,8	41,0	89,8
Чернівецька	56,6	57,0	99,3	3,5	3,8	92,1	53,1	53,2	99,8
Чернігівська	113,3	118,2	95,9	47,2	50,2	94,0	66,1	68,0	97,2

Джерело: [2, ст. 8]

Як вже було зазначено, за 26 років поголів'я ВРХ в Україні скоротилося в рази і на початок 2017 року становило 2,13 млн голів. У той час як за 2016 рік, в Україні було вироблено 10 387 тис т молока. З них 35 % припадає на сільськогосподарські підприємства і 65 % - на господарства населення (рис. 2). Цілком зрозуміло, що частина молока реалізується без переробки. У першу чергу це стосується малих виробників. Для порівняння в 1992 році це співвідношення становило 76 % для СГП та 24 % для господарств населення.

Однією з головних проблем для малих виробників є відсутність техніки, навіть для первинного охолодження молока. Близько 78 % молока надходить від СГП і тільки трохи більше 21 % – від населення. Через відсутність навіть елементарної обробки, як наслідок, знижується якість молока. Такі виробники вимушені продавати молоко за нижчою

закупівельною ціною. Якщо закупівельна ціна на молоко 1 ґатунку станом на весну 2017 року коливалась від 5500 до 9200 грн./т, та в середньому по Україні складала 7600 грн., то закупівельні ціни у населення – відповідно від 3100 до 6000 та 4700 в середньому по Україні [2, ст. 11].

Рис. 2. Виробництво молока всього по Україні, 1992 та 2016 роки

Джерело: сформовано авторами за інформацією державної служби статистики України

За аналізований період закупівельні ціни на молоко, що надходило на молокопереробні підприємства від усіх категорій господарств, збільшились проти відповідного періоду минулого року. Сезонність виробництва також впливає на цінову політику при закупівлі. Об'єми надоїв та ціна на молоко обернено пропорційні. Традиційно, в літній період спостерігається найбільше просідання цін на сире молоко. Свого ж максимуму вони досягають наприкінці осені-взимку.

За даними Асоціації виробників молока, відбулося зростання надходжень молока ґатунку екстра з 9,7 % до 13,8 % (267 тис т.); молока вищого ґатунку з 34,8 % до 36,4 % (705,2 тис т) та скорочення обсягів молока першого ґатунку – з 50,4 до 43 %. Виробництво молока ґатунку екстра схематично зображено на рис. 2. Лідером за цим показником є Київська область [5].

Гострими залишаються проблеми ціноутворення, що тісно пов'язані із встановленням закупівельної ціни на молочну сировину та готову продукцію. Зумовлено це тим, що у структурі собівартості продукції витрати на сировину становлять у середньому 60 %, а за різними групами молочної продукції коливаються в межах від 55 до 83 % [4, ст. 217].

Проаналізувавши сировинну базу, логічно перейти до особливостей функціонування молокопереробних підприємств. Основними факторами, які обумовлюють географічне розміщення підприємств молокопереробної галузі, їх ефективне функціонування і розвиток, є наявність сировинної бази та ринків збуту готової продукції. Виробництво молока та молочних продуктів має свої специфічні господарські та організаційні особливості: короткий термін зберігання продукції в сирому вигляді, наявність широкого асортименту продуктів переробки, потреба в кооперації та інтеграції, обумовлена особливостями переробки молока. У формуванні повного циклу від виробництва молочної сировини до надходження

готової продукції споживачам, сільське господарство знаходиться у складному становищі, перш за все, через велику роздробленість виробництва. Це не тільки ускладнює збір сировини, а й призводить до зменшення якості сирого молока.

Рис. 2. Виробництво молока ґатунку екстра в Україні за областями, 2016 рік

Джерело: [5]

Переробкою молока на Україні займається більше 300 підприємств, проте, майже 80 % ринку контролює 50 заводів, значна частина яких входить до складу великих холдингів (табл. 2).

2. Найбільші виробники молочної продукції в Україні, 2016 рік

Назва компанії	Виручка, млрд грн
Терра Фуд	3,435
Молочний Альянс	3,3
Даноне Україна	2,1
Альміра	1,986
Комо	1,78
Житомирський маслозавод	1,637
Люстдорф	1,511
Milkiland Україна	1,363
Вімм-Білл-Данн Україна	1,362
Волошкове поле	1,304

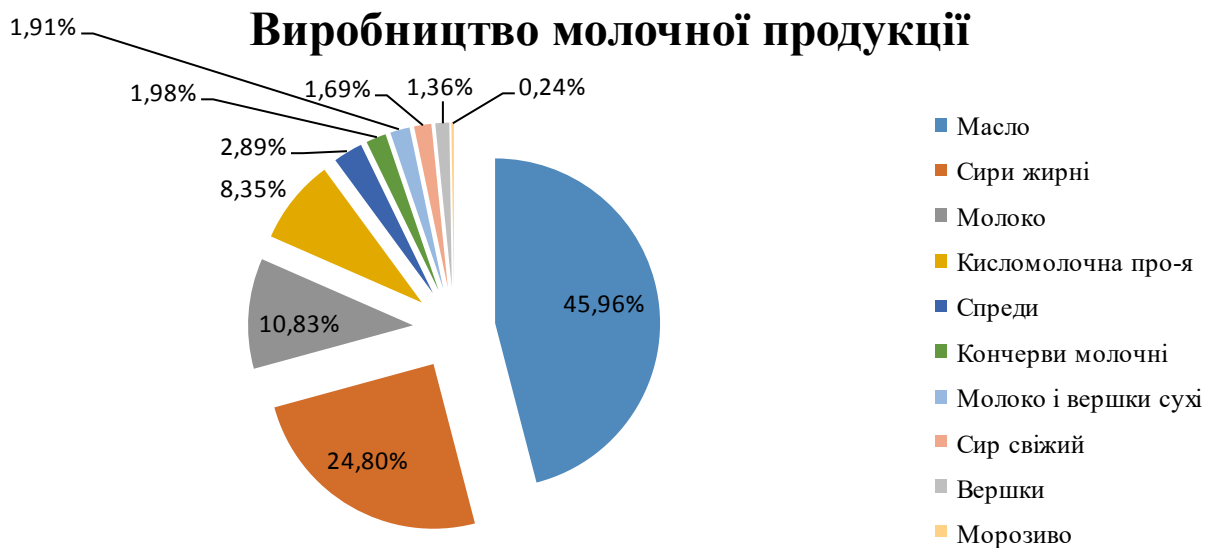
Джерело: сформовано авторами за даними [2, ст. 17]

Трійка лідерів з виготовлення продукції у натуральному вираженні має наступний вигляд: «Молочний Альянс» (ТМ «Славія», «Пирятин», «Златокрай», «Яготинське», «Яготинське для дітей», «Здорово!»). На другому місці знаходиться «Терра Фуд» (ТМ «Тульчинка», «Ферма», «Біла

Лінія», Premialle та ін.). Третє місце посідає компанія «Данон Україна» (ТМ «Активія», «Актимель», «Актуаль», «Даниссимо», «Живинка», «Простоквашино», «Растішка» та ін.).

Якщо розглянути ранжування за чистим доходом – ситуація буде дещо іншою. У таблиці 2 вказані українські виробники та транснаціональні компанії, що здійснюють виробництво в Україні.

Зростаючі ціни зовнішнього попиту сприяють помітному збільшенню обсягів експорту масла. За травень 2017 року з України було вивезено 2,8 тис т товару, що майже втричі більше в порівнянні з 2016 роком. Водночас збільшуються і географічні межі реалізації. Варто зазначити, що зростання світових цін на молочні продукти тягнуть за собою і підвищення цін на внутрішньому ринку. Більш детально структуру виробництва молочних продуктів, у перерахунку на молоко, представлено на рисунку 3.

Рис. 3. Структура виробництва молочної продукції, станом на березень 2017 року.

Джерело: [2, ст. 13]

У процентному відношенні, в порівнянні з 2016 роком, обсяги виробництва різних груп молочних продуктів змінились. За даними Державної служби статистики, збільшились обсяги виробництва обробленого рідкого молока, твердих сирів та вершкового масла. Найбільше зросло виробництво казеїну, вершків та морозива. Незначною мірою зменшилось виробництво кисломолочних сирів та кисломолочних продуктів. Більш ніж на 23 % зменшилося виробництво сухого знежиреного молока.[1]

Довгий час молокопереробна промисловість України працювала на внутрішній ринок та експорт до країн пострадянського простору. Втрата ринку РФ призвела до тимчасового зменшення обсягів виробництва. За даними Держмитслужби, у січні – вересні 2014 року Україна експортувала

молочних продуктів на загальну суму 290,9 млн дол. США, що на 22,2 % менше, ніж у відповідний період 2013 року (373,8 млн дол. США). [1] Левову частку експорту молокопродуктів становили сири – 43,5 % від загального експорту молокопродуктів у перерахунку на молоко.

3. Виробництво молочної продукції у натуральному виразі за 2016 рік

Найменування продукції	Фактично вироблено, т
Молоко рідке оброблене (пастеризоване, стерилізоване, гомогенізоване, топлене, пептизоване)	852666
Молоко та вершки для дитячого харчування незгущені і без додання цукру чи інших підсолоджувальних речовин жирністю більше 1%, але не більше 6% у первинних пакуваннях об'ємом нетто не більше 2 л,	17542
Молоко та вершки, жирністю більше 6%, неконцентровані та непідсолоджені	58045
Молоко і вершки сухі	56202
Масло вершкове	94401
Сир свіжий неферментований (недозрілий і невитриманий; включаючи сир із молочної сироватки та кисломолочний сир)	64090
Сир кисломолочний та вироби з нього для дитячого харчування	4531
Сири сичужні (тертий, порошок, голубий та інший не плавлений сир; крім свіжого сиру, сиру із молочної сироватки та кисломолочного сиру)	79842
Плавлений сир (крім тертого або порошкового)	23353
Молоко та вершки, згущені або з доданням цукру чи інших підсолоджувальних речовин, крім молока та вершків у твердій формі	37609
Йогурт та інші ферментовані чи сквашені молоко та вершки	387391
Продукти кисломолочні для дитячого харчування (не ароматизовані)	4524
Йогурт рідкий та сквашене молоко ароматизовані (молоко і вершки коагульовані, йогурт, кефір, сметана та інші ферментовані продукти, ароматизовані або з доданням фруктів, горіхів або какао)	103195
Казеїн та казеїнати	6043

Джерело: сформовано авторами за даними Державної служби статистики України

Галузь намагається переорієнтуватися на інші ринки, але є проблеми. Експорт молочних продуктів з України за підсумками 2016 року склав 109,2 тис т, що на 9 % менше, ніж у 2015 році, і на 3 % поступається показнику 2014 року. У грошовому вираженні експорт даної групи товарів скоротився на 11 % щодо 2015 року й у 2 рази в порівнянні з 2014 роком [1].

Причин для такої ситуації декілька – висока конкуренція на світовому ринку; відсутність налагоджених механізмів збуту на нових ринках; короткий термін реалізації, як наслідок – особливі вимоги до логістики; відсутність культури споживання деяких товарів, а саме –

твердих сирів тощо. За допомогою, у разі виходу на нові іноземні ринки збуту, підприємець може теоретично звернутися до цілого ряду установ. Але, фактично, не існує єдиного механізму чи інстанції, де можна було б отримати повну і вичерпну відповідь.

Відомо, що якість молока визначає і якість продукції переробки. Низька якість молочної сировини в Україні та, як наслідок, молочної продукції, у значній мірі звужує ринки її збуту, особливо щодо експорту. За нинішньої якості вітчизняної молокосировини основним споживачем вітчизняної молокопродукції є населення країни [4].

Відсутність в Україні великих виробників сирого молока значно звужує можливості проведення племінної роботи, налагодження стабільного партнерства «виробник-переробник» та формування ефективної цінової політики. Також створення великих комплексів допомогло б знизити собівартість молока, провести роботу з покращення умов утримання ВРХ.

Висновки. Сьогодні, незважаючи на існуючу високу конкуренцію, молокопереробна галузь має значний потенціал для нарощування обсягів виробництва та отримання стабільних доходів. Перехід від ринку збуту країн пострадянського простору до світового є болючим, але необхідним кроком.

Дослідження показало, що в галузі існує велика проблема з сировинною базою. Існуючі виробники переважно малі та роздроблені. Це звужує можливості селекційної роботи, зменшує шанси створення довгострокових партнерських відносин із переробниками, негативно впливає на якість молока та не дозволяє виробникам формувати ефективну цінову політику. Через відсутність обладнання для первинної обробки закупівельні ціни на сире молоко падають ще більше.

Певна робота з виходу на нові ринки вже зроблена. Українські виробники продають свої товари у 40 різних країнах. Але відсутні чіткі консолідовані інструменти допомоги з боку держави. Короткі строки реалізації певних груп товарів молокопереробної галузі ставлять високі вимоги до логістики. Створення стаціонарних, стабільно діючих каналів збуту до регіонів, що розвиваються, таких як Китай та Південно-Східна Азія, дало б великий поштовх для розвитку галузі.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Вісник молочників. Випуск № 4(64). URL: <http://ukrmolprom.kiev.ua/ua/analitika/shchomisyachna-analitika>
3. Говорушко Т. А., Дуда В. П. Продовольчий ринок молока України, його розвиток та перспективи. Вісник Одеського національного університету. 2013. Т. 18. Вип. 1/1. С. 102-106.
4. Ціхановська В. М. Організаційно-економічний механізм функціонування агропродовольчого ринку України: теорія, методологія, практика: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук: 08.00.03: Вінниця, 2014. 490 с.
5. Map of high quality milk 2016. URL: <http://milkua.info/en/ukraine-map>.

References

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Visnyk molochnykiv [Herald of milkmen]. Vypusk № 4(64). URL: <http://ukrmolprom.kiev.ua/ua/analitika/shchomisyachna-analitika> (In Ukrainian)
3. Govorushko, T. A., Duda, V. P. (2013) Prodovol'chyi rynek moloka Ukrainy, yogo rozvytok ta perspektyvy [Ukrainian milk market, its development and prospects]. Visnyk Odes'kogo Natsional'nogo universytetu. T. 18. Vyp. 1/1. (In Ukrainian)
4. Tsyhanovs'ka, V. M. (2014) Organizatsiyno-ekonomichniy mehanizm funktsionuvannya agroprodovol'chogo rynku Ukrainy: teoriya, metodologiya, praktyka [Organizational and economic mechanism of functioning of the agro-food market of Ukraine: theory, methodology, practice]: dysertatsiya na zdobutt'ya naukovogo stupenia doktora ekonomichnyh nauk: 08.00.03. Vinnytsya. (In Ukrainian)
5. Map of high quality milk (2016). URL: <http://milkua.info/en/ukraine-map>.

АНАЛИЗ СЫРЬЕВОЙ БАЗЫ, ОБЪЕМОВ ПРОИЗВОДСТВА И СБЫТА ПРОДУКЦИИ МОЛОКОПЕРЕРАБАТЫВАЮЩИХ ПРЕДПРИЯТИЙ В УКРАИНЕ

Я. С. Ларина, А. О. Гречуха

Аннотация. *Решение проблем молокоперерабатывающей отрасли и разработка стратегий дальнейшего развития невозможны без их глубокого анализа и понимания. Вопросы развития сырьевой базы молокоперерабатывающих предприятий на сегодня являются одними из ключевых в отрасли.*

Данное исследование направлено на анализ функционирования молокоперерабатывающих предприятий и производителей сырого молока в имеющихся экономических условиях. Целью исследования является установление закономерностей функционирования молокоперерабатывающих предприятий путем анализа динамики объемов производства молока и определения его влияния на молокоперерабатывающую отрасль.

Объектами исследования являются молокоперерабатывающие предприятия и частные производители молочной отрасли. В исследовании используется информация государственной службы статистики Украины, вторичная аналитическая информация из научных трудов и специализированных информационных источников. Используются статистические методы, в т.ч. метод анализа рядов динамики, табличный и графический метод.

По заключению данного исследования можно утверждать о необходимости дальнейшего развития и расширения сырьевой базы в молочной промышленности Украины. Значительный вес в определении количественно-качественных параметров развития молокоперерабатывающей отрасли, по мнению авторов, приобретает проблема раздробленности украинских производителей молока.

Ключевые слова. *рынок молока и молочной продукции, деятельность предприятий, молокоперерабатывающие предприятия, сырьевая база, переработка молока.*

ANALYSIS OF THE RAW MATERIAL BASE, PRODUCTION AND SALES OF DAIRY PRODUCTS IN UKRAINE

Y. S. Larina, A. O. Grechukha

Abstract. Solving the problems of the dairy industry and developing strategies for further development are impossible without their deep analysis and understanding. The issue of the development of the raw material base of dairy processing enterprises today is one of the key issues in the industry.

This research is aimed at analyzing the functioning of dairy processing enterprises and producers of raw milk in the present economic conditions. The purpose of the study is to establish the regularities of the functioning of milk processing enterprises by analyzing the dynamics of milk production and determining its impact on the milk processing industry.

The research objects are milk processing enterprises and private producers of dairy industry. The study uses the information of the State Statistics Service of Ukraine, secondary analytical information on scientific works and specialized information sources. Statistical methods are used, including method of analysis of the series of dynamics, tabular and graphical method.

According to the findings of this study it can be argued about the need for further development and expansion of the raw material base in the dairy industry of Ukraine. According to the authors, the problem of fragmentation of Ukrainian milk producers is gaining considerable weight in determining the quantitative and qualitative parameters of the development of the dairy industry.

Keywords: milk and dairy market, enterprise activity, dairy processing enterprises, raw material base, milk processing.

EVALUATION THE RELATIONSHIP BETWEEN UKRAINIAN RAPESEED PRICES AND CRUDE OIL PRICES

O.G. MAKARCHUK, candidate of economic sciences, docent of the
Department of Statistics and Economic Analysis

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

E-mail: makarchukoks@gmail.com

J. SKUDLARSKI, candidate of agricultural sciences, doctor-engineer of the
Department of Production Engineering

Warsaw University of Life Sciences-SGGW, Warsaw, Poland

E-mail: jacek_skudlarski@sggw.pl

Abstract. *In the article is analysed the linkage between Ukrainian rapeseed prices and crude oil prices. To find such connection dynamic causal model was implied, where results stated that by the change on 1% of oil prices, Ukrainian rapeseed prices change by 0.01%. One of the factor that determines the relationship among agricultural and energy market is biofuel development worldwide that is considered in the paper.*

Forecast of Ukrainian rapeseed prices showed that these prices will slightly fluctuate and increasing until the December 2018, which is quite possible due to the turbulence situation on agricultural markets.

Key words: *rapeseed prices, crude oil prices, dynamic causal model, biofuels, forecast*

Introduction. Market for mineral fuel much more than the market of food and feed, as the need for biofuel production in the future could create a large demand for grains, sugar and oilseeds that will lead to higher prices for food crops.

Trends that we could observe in the global oil market forced many governments to develop alternative energy sources, including biological fuels. The presence of biological fuels in the energy balance of each country is becoming more relevant issue in the context of energy and environmental safety. Thus, agriculture plays an important role in sourcing raw materials not only for food, but for the energy sector that could directly affect agricultural production, and hence food prices.

World production and use of biofuels have reached a high level of growth, which influenced not only the development of the industry, but the number of countries that are rapidly being included in this sphere. Investment attractiveness of biofuel production is stimulated by the influence of such factors as: the development of effective technologies, government programs, and instability of oil prices and their exhausting in the future. As a result, for agriculture there are new markets for products, partially reduced dependence

on imported mineral fuel prices and according to it, increasing the positive impact on the environment.

Analysis of recent researches and publications. The main factor underlying price linkage between agricultural and crude oil markets is physical demand for rapeseeds for biofuel production, i.e. biodiesel, and physical demand for oil from agriculture. The latter is related to cost side as input and is rather stable over time.

Many scientists are researched such relationships between oil, biofuel, agriculture and food. Combination of high and rising fuel prices coupled with between petroleum prices and food prices [2, 5, 7]. Patton et al. examined the extent to which price volatility in the energy sector is transmitted to the biofuel and agricultural sectors[8].

Hertel and Beckman analyzed the linkages between energy and agricultural markets under different policy regimes[6]. They examined how energy price volatility has been transmitted to commodity prices, and how changes in energy policy regimes affect the inherent volatility of commodity prices in response to traditional supply-side shocks.

The various interactions between agricultural and energy markets and their environmental impacts for existing biomass crops and detail how these interactions may be strengthened taking into account feedstock production for the second generation biofuel were researched by Dodder et al. [3].

The literature review indicates that, in recent years, changes in the agriculture sector's relationship with energy - both using energy as an input into agricultural production and supplying agricultural feedstocks for use in biofuel production [1].

Hence, literature review indicate the existence of the linkage between energy and agricultural markets in different economies condition worldwide and commodity markets, as well as using different methodology to research it.

Purpose. Taking into consideration the above mentioned researches of the problem, this article is focused on statistical investigation of the dependence between world oil prices and rapeseed prices on Ukrainian market.

Methods. To analyze the linkage between Ukrainian rapeseed and oil prices dynamic causal method was applied. The dynamic models allow to study causality between two or more variables, not just correlation as in the case of the static models. For this reason the dynamic models are used for the agricultural price forecasting. Using dynamic model contains lagged forecasted variable and lagged explanatory variables. This means that the commodity price is a function of the current and lagged values of exogenous variables and the lagged values of endogenous variables. The model with one explanatory variable X and lags in endogenous and exogenous variables can be written as follows (formula (1)) [4]:

$$Y_t = f(Y_{t-1}, Y_{t-2}, \dots, Y_{t-p}, X_t, X_{t-1}, X_{t-2}, \dots, X_{t-q}, \varepsilon_t), \quad (1)$$

where Y_{t-p} – lagged endogenous variable in time $t-p$, $i=1,2,\dots,p$,
 X_{t-q} – lagged exogenous variables in time $t-q$, $i=1,2,\dots,q$.

Models with lags are more suitable in practical applications of commodity price forecasting. In order to assess the estimation method accuracy and the usefulness of a given model in the forecast construction, the following elements should be taken into account: 1) assess a randomness of residuals the Wald-Wolfowitz runs test is used; evaluate autocorrelation based on the Durbin-Watson test.

Results. Many scientists have convinced that due to development of the biofuel market, the linkage between prices on agricultural commodities and crude oil will be getting stronger. However, individual research results differ depending on the applied methods. In Ukraine rapeseeds are produced mainly for export, e.g. in 2017 approximately 90% was exported and only 9% was processed inside the country. If the world rapeseed prices are related to the crude oil prices, it may also be expected that there is a linkage between Ukrainian rapeseed prices and crude oil prices.

The analysis of the linkage between Ukrainian rapeseed prices and crude oil world prices described in the article, used monthly series from January 2016 to January 2018, according to OPEC data for oil and to Ukrainian source APK inform for rape seed prices.

Normally the crude oil prices largely influence on agriculture prices; thus using the dynamic causal model could present the relationship.

The model for Ukrainian rapeseed has such the form presented in the table 1 and shows the linkage between crude oil prices and rapeseed prices in Ukraine. As we can see on data in the table variables $\ln X_t$ and $\ln X_{(t-1)}$ are significant and influence on the Ukrainian rapeseed prices, where $\ln Y_{(t-1)}$ is not the important for the model. In this case, it is property true and therefore the sum of the oil prices coefficients show us that a 1% of oil prices influences Ukrainian rapeseed prices change by 0.01%.

Assessing randomness of the residuals we have calculated Z statistics, which equals to -0.88 that is lower than critical value 2. Z-test supports the fact that errors are normally distributed.

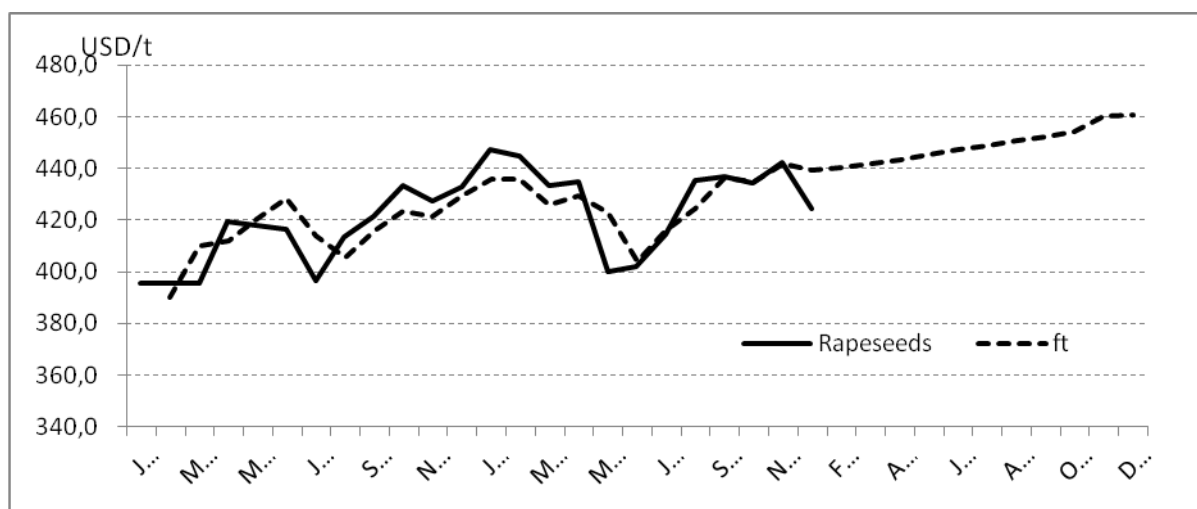
Durbin-Watson statistic equals to 1.7. The fact that $2 > 1,7 > d_2$ indicates there is statistical evidence that the error terms are not positively autocorrelated.

1. Model for Ukrainian rapeseed

Variable	Coefficient	P-Value
a0	3,497915	0,007147
$\ln Y_{t-1}$	0,370037	0,103101
$\ln X_t$	0,28293	0,008902
$\ln X_{t-1}$	-0,20323	0,033432

Source: authors' calculation.

The future value of forecasted phenomenon was obtained through an extrapolation of the trend function based on Holt's method. The figure 1 shows that prices for Ukrainian rapeseed in forecast period will increase and in December 2018 could reach the level of 461 USD/t.

Figure 1. Forecast of Ukrainian rapeseed prices series based on Holt's method

Thus, implemented evaluation of the linkage between Ukrainian rapeseed prices and crude oil prices is obvious, however is not strong. Forecasting of rapeseed prices is shifted on high value over the forecast period that could explain by included crude oil variables, which prices is going up.

Conclusions and perspectives. To forecast the Ukrainian prices we have used the dynamic causal model. Moreover, in order to forecast independent variables, which are included in this model – monthly prices of rapeseed in Ukraine and crude oil prices – we have used Holt's method. These models also show good level of fitness and low level of errors, which means, that they reflecting our data's possible future development quite reasonably. Multiple coefficient of the model equals 0.79 that means tight correlation between included variables. Determination coefficient amounted 0.62, meaning that rapeseed prices on 62% fluctuate from crude oil prices in t and t-1 periods.

Analyzing given forecasts, we may conclude, that rapeseed prices in Ukraine we might suppose, that this prices will slightly fluctuate increasing until the December 2018, which is quite possible due to the situation on agricultural market.

Further research will address the impact of various factors on agricultural products and provide guidance for macro-level management decisions.

Literature

1. Beckman J.F. A. Borchers, C. Jones, 2013 Agriculture's Supply and Demand for Energy and Energy Products / J.F. Beckman, A. Borchers, C. Jones // Economic Research Service Economic Information Bulletin, USDA. -№112. – 2013. - 35 p.
2. Dawe D., Doroudian A. A simple price monitoring tool to assess monthly changes in food prices/ D. Dawe, A. Doroudian[Electronic source] / Access: <http://www.fao.org/3/a-am241e.pdf>

3. Dodder R.S., Elobeid A., Timothy L. Johnson, P. Ozge Kaplan, Lyubov A. Kurkalova, Silvia Secchi, and SimlaTokgoz. Environmental Impacts of Emerging Biomass Feedstock Markets: Energy, Agriculture, and the Farmer / R.S. Dodder, A. Elobeid, T. L. Johnson, P. O. Kaplan, L.A. Kurkalova, S. Secchi, S. Tokgoz // Working Paper 11-WP 526, Center for Agricultural and Rural Development, Iowa State University. - 2011. - 14 p.
4. Hamulczuk M. Essential econometric methods of forecasting agricultural commodity prices / M., Hamulczuk, S. Grudkowska, S. Gedek, C. Klimkowski, S. Stanko // Institute of Agricultural and food economics, National Research institute. – 2013. - №90.1. - 182 p.
5. Hamulczuk M. Response of the Polish Wheat Prices to the World's Crude Oil Prices / M. Hamulczuk, C. Klimkowski// ActaOeconomica et Informatica. - Volume 15. - №2. - p. 50-56.
6. Hertel T. Commodity price volatility in the biofuel era: an examination of the linkage between energy and agricultural markets /T. Hertel, J. Beckman // Paper №16824[Electronic source] / Access: <http://www.nber.org/papers/w16824>
7. Kong M. Interrelationship and Volatility Transmission between Grain and Oil Prices / M. Kong, D.B. Han, R.M. Nayga // Selected Paper prepared for presentation at the Agricultural & Applied Economics Association's 2012 Annual Meeting, Seattle, Washington, August 12-14. – 2012. - 13 p.
8. Patton M. Impact of Alternative Crude Oil Prices on the UK Liquid Biofuel and Agricultural Markets / M. Patton, I.S. Kim, L. Zhang, J. Davis // Final Report - FAPRI-UK Project, University of Missouri. – 2012. - 28 p.

References

1. Beckman J.F. A. Borchers, C. Jones, 2013 Agriculture's Supply and Demand for Energy and Energy Products / J.F. Beckman, A. Borchers, C. Jones // Economic Research Service Economic Information Bulletin, USDA. - №112. – 2013. - 35 p.
2. Dawe D., Doroudian A. A simple price monitoring tool to assess monthly changes in food prices/ D. Dawe, A. Doroudian[Electronic source] / Access: <http://www.fao.org/3/a-am241e.pdf>
3. Dodder R.S., ElobeidA., Timothy L. Johnson, P. Ozge Kaplan, Lyubov A. Kurkalova, Silvia Secchi, and SimlaTokgoz. Environmental Impacts of Emerging Biomass Feedstock Markets: Energy, Agriculture, and the Farmer / R.S. Dodder, A. Elobeid, T. L. Johnson, P. O. Kaplan, L.A. Kurkalova, S. Secchi, S. Tokgoz // Working Paper 11-WP 526, Center for Agricultural and Rural Development, Iowa State University. - 2011. - 14 p.
4. Hamulczuk M. Essential econometric methods of forecasting agricultural commodity prices / M., Hamulczuk, S. Grudkowska, S. Gedek, C. Klimkowski, S. Stanko // Institute of Agricultural and food economics, National Research institute. – 2013. - №90.1. - 182 p.
5. Hamulczuk M. Response of the Polish Wheat Prices to the World's Crude Oil Prices / M. Hamulczuk, C. Klimkowski// ActaOeconomica et Informatica. - Volume 15. - №2. - p. 50-56.
6. Hertel T. Commodity price volatility in the biofuel era: an examination of the linkage between energy and agricultural markets /T. Hertel, J. Beckman // Paper №16824[Electronic source] / Access: <http://www.nber.org/papers/w16824>
7. Kong M. Interrelationship and Volatility Transmission between Grain and Oil Prices / M. Kong, D.B. Han, R.M. Nayga // Selected Paper prepared for presentation

at the Agricultural & Applied Economics Association's 2012 Annual Meeting, Seattle, Washington, August 12-14. – 2012. - 13 p.

8. Patton M. Impact of Alternative Crude Oil Prices on the UK Liquid Biofuel and Agricultural Markets / M. Patton, I.S. Kim, L. Zhang, J. Davis // Final Report - FAPRI-UK Project, University of Missouri. – 2012. - 28 p.

ОЦЕНКА ВЗАИМОСВЯЗИ ЦЕН НА РАПС В УКРАИНЕ С МИРОВЫМИ ЦЕНАМИ НА НЕФТЬ

О. Г. Макаrchук, Я. Скудларски

***Аннотация.** В статье проанализовано связь между ценами на рапс в Украине и ценами на нефть. Для выявления такой связи было использовано динамическую причинную модель, результаты которой показали, что с изменением на 1 % цен на нефть, цены на украинский рапс изменятся на 0,01 %. Одним из факторов, который определяет взаимосвязь между сельскохозяйственным и энергетическим рынками, является развитие биотоплива в мире, влияние которого обоснованно в статье.*

Прогноз украинских цен на рапс показал, что данные цены несколько возрастут до декабря 2018 года, что вполне возможно из-за ситуации с нестабильностью на сельскохозяйственных рынках.

***Ключевые слова:** цены на рапс, цены на нефть, динамическая причинная модель, биотопливо, прогноз*

ОЦІНКА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЦІН НА РІПАК В УКРАЇНІ ЗІ СВІТОВИМИ ЦІНАМИ НА НАФТУ

О. Г. Макаrchук, Я. Скудларски

***Анотація.** У статті проаналізовано зв'язок між цінами на ріпак в Україні та цін на нафту. Для виявлення такого зв'язку було використано динамічну причинну модель, результати якої показали, що зі зміною на 1% цін на нафту, ціни на український ріпак зміняться на 0,01%. Одним із чинників, який визначає взаємозв'язок між сільськогосподарським та енергетичним ринками, є розвиток біопального у світі, вплив якого обґрунтовано в статті.*

Прогноз українських цін на ріпак засвідчив, що дані ціни дещо зростатимуть до грудня 2018 року, що цілком можливо через ситуацію з нестабільністю на сільськогосподарських ринках.

***Ключові слова:** ціни на ріпак, ціни на нафту, динамічна причинна модель, біопальне, прогноз*

ВИКОРИСТАННЯ ПРОЕКТІВ ЗЕМЛУСТРОЮ ДЛЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО ОБГРУНТУВАННЯ СІВОЗМІН ТА ОБЛІКОВОГО КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ

Т. В. МАШКОВА, кандидат економічних наук, асистент
*Національний університет біоресурсів
і природокористування України*
E-mail: tetyana1mashkova@gmail.com

***Анотація.** Відзначено, що проекти землеустрою треба розглядати як синтез різних чинників підвищення ефективності використання земельних ресурсів через впорядкування чергування сільськогосподарських культур і формування якісного обліково-контрольного середовища для ефективного управління цими процесами.*

Відмічено, що проекти землеустрою в сьогоденних умовах не знайшли широкого застосування як за рахунок різноманітності і динамізму розміру суб'єктів землекористування, недотримання спроектованих сівозмін, так і за значної вартості їх розробки.

Обгрунтована необхідність упорядкування законодавчо-нормативної бази формування проектів землеупорядкування з акцентом не тільки на економічну складову, а й на соціально-екологічну.

Запропоновано систему обліково-контрольного забезпечення управління чергуванням сільськогосподарських культур за критеріями підвищення окупності витрат на землеупорядні роботи та нарощування якісного потенціалу сільськогосподарських угідь.

***Ключові слова:** землекористування, проекти землеустрою, якість ґрунтів, сівозмінна, контроль, управлінські рішення*

Актуальність. Дослідження основних напрямів підвищення економічної та екологічної ефективності використання земельних ресурсів і внесення конкретних пропозицій щодо їх раціонального використання є важливим завданням сучасної аграрної науки. Відповідно до сучасних наукових тенденцій [1, 5], особлива увага приділяється формуванню адаптивної системи контролю якості землі як комплексу технологічних, меліоративних, організаційно-економічних заходів, спрямованих на ефективне використання агрокліматичних ресурсів та відтворення родючості ґрунтів – запоруки отримання високих і сталих урожаїв сільськогосподарських культур. Родючість ґрунту визначають за зміною у ньому основних поживних речовин (величина агрохімічних показників): гумусу, рухомого фосфору, обмінного калію, рівня гідролітичної кислотності рН, обмінного натрію.

Актуальність. На сьогодні в Україні існує ряд невирішених питань стосовно збереження і відтворення якісного потенціалу сільськогоспо-

дарських земель. Симбіоз таких різних чинників впливу на нього як економічних, правових, соціальних, екологічних, техніко-технологічних тощо та вивчення їх впливу як єдиної системи дає досить позитивні результати стосовно вирішення даної проблеми. Реалізується такий підхід через проекти землеустрою, які розробляються з метою організації сільськогосподарського виробництва і впорядкування сільськогосподарських угідь у межах землекористувань для ефективного ведення сільськогосподарського виробництва, забезпечення раціонального використання та охорони земель, створення сприятливого екологічного середовища, покращення і підвищення стійкості природних ландшафтів. Основним завданням таких проектів землеустрою є забезпечення раціонального використання біокліматичного потенціалу, одержання сталих врожаїв, систематичне відтворення природної родючості ґрунтів, поліпшення балансу поживних речовин без негативного впливу на погіршення складових компонентів агроландшафту.

Поліпшенню проектів землеустрою сприяла б організація облікового контролю, зорієнтованого на отримання кількісно-якісної та вартісної інформації, що сприяло б активізації симбіозу проектної документації і значно підвищило б її роль в обліково-контрольній системі, де найскладнішим об'єктом виступають земельні ділянки та їх продуктивність, зумовлену якісним станом, що зумовлено специфікою даного об'єкта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних вчених, що досліджують облік і контроль якості сільськогосподарських угідь можна виділити таких як Д. С. Добряк, В. М. Жук, І. В. Замула, Г. Г. Кірейцев, С. С. Кохан, М. Ф. Огійчук, П. Т. Саблук, В. К. Савчук, А. М. Третьак та інших науковців.

Проте в економічній та нормативній літературі невизначеним залишається перелік показників для відображення якості сільськогосподарських угідь. У нашій країні практичне застосування такої інформаційної бази для цілей бухгалтерського обліку і контролю залишається ще досить недосконалим та мало розвиненим.

Метою дослідження є розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення методики оцінки якісних параметрів сільськогосподарських угідь для їх обліково-контрольного відображення в проектах землеустрою.

Матеріали і методи дослідження. У процесі дослідження використовувались наукові методи, що базуються на діалектиці пізнання й об'єктивних законах розвитку економіки. Історичний, логічний і монографічний методи використовувались для виявлення місця сільськогосподарських угідь у складі активів. Керуючись балансовим, розрахунково-конструктивним методом та прийомами спостереження і вибіркового обстеження, було вивчено сучасний стан обліку і контролю якісних параметрів земель. Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, галузеві інструкції та нормативні документи щодо регулювання операцій із земельними угіддями, наукові праці та методичні

розробки вітчизняних і зарубіжних учених-економістів, матеріали наукових конференцій, симпозіумів та семінарів, результати спостережень і розрахунків автора.

Результати дослідження та їх обговорення. В умовах конкурентних засад ведення аграрного бізнесу в Україні вкрай важливо максимально повно та ефективно використовувати потенціал землі як однієї з найважливіших переваг вітчизняного сільського господарства. Для ефективного використання потенціалу розробляють проекти землеустрою щодо еколого-економічного обґрунтування сівозміни та впорядкування сільськогосподарських угідь (далі – Проект землеустрою), Вони розробляються у відповідності до нормативно-правової бази: Земельного кодексу України від 25 жовтня 2001 року N 2768-III; Закону України «Про землеустрій» від 22 травня 2003 р. N 858 – IV; Закону України «Про охорону земель» від 19 червня 2003 р. № 962 – IV; Постанови Кабінету Міністрів України від 2 листопада 2011 р. №1134 «Про затвердження Порядку розроблення проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь»; Постанови Кабінету Міністрів від 11 лютого 2010 р. N 164 «Про затвердження нормативів оптимального співвідношення культур у сівозмінах в різних природно-сільськогосподарських регіонах»; Постанови Кабінету Міністрів від 30 червня 2010 р. N 536 «Про внесення змін до нормативів оптимального співвідношення культур у сівозмінах в різних природно-сільськогосподарських регіонах»; Спільного наказу Міністерства аграрної політики України та Академії аграрних наук від 18 липня 2008 р. «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оптимального співвідношення сільськогосподарських культур у сівозмінах різних ґрунтово-кліматичних зон України»; Державних будівельних норм України «Генеральні плани сільськогосподарських підприємств (ДБН Б.2.4-3-95) та інших нормативно-правових актів, якими регулюється питання еколого-економічного обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь»; Наказу міністерства охорони здоров'я України від 19.06.96. р. № 173 «Про затвердження Державних санітарних правил планування та забудови населених пунктів»; ДБН Б.2.4-396 «Генеральні плани сільськогосподарських підприємств», ДБН Б.2.4-1-94 «Планування і забудова сільських поселень», ДБН 360-92** «Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень». Якість ґрунтів визначають у даних проектах згідно Національного стандарту України ДСТУ 4362:2004 «Якість ґрунту. Показники родючості ґрунтів»; типи і види сівозмін -відповідно до Національного стандарту України ДСТУ 4691:2006 «ЗЕМЛЕРОБСТВО. Терміни та визначення понять»; напрями реабілітації та використання техногенно-забруднених земель сільськогосподарського призначення (ріллі) згідно яких проекти землеустрою розробляються у відповідності з Національними стандартами України: ДСТУ 7137:2009 «УГІДДЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ РАДІОАКТИВНО ЗАБРУДНЕНІ. Методи оцінювання придатності до реабілітації», ДСТУ 7243:2011 «ЯКІСТЬ ҐРУНТУ. Землі техногенно забруднені. Обстеження та використання», заходи з охорони земель визначені на підставі міждержавного стандарту

ГОСТ 17.4.4.03-86 (СТ СЭВ 5300-85) «ОХРАНА ПРИРОДЫ. ПОЧВЫ. Метод определения потенциальной опасности эрозии под воздействием дождей» та Національного стандарту України ДСТУ 4081: 2009 «ЕРОЗІЯ ҐРУНТУ. Допустимі норми».

Одним з основних завдань, які вирішуються у проектах землеустрою є створення організаційно-територіальних умов, що сприяють підвищенню ефективності використання землі за одночасної інтенсифікації виробничих процесів у землеробстві, включаючи раціональну організацію використання сільськогосподарської техніки. З метою забезпечення одержання високих урожаїв сільськогосподарських культур недостатньо мати проект землеустрою, необхідно ще реалізувати систему заходів із відтворення родючості ґрунту. Одним із основних заходів даної системи є боротьба із втратами гумусу та поживних речовин, створення позитивного або, як мінімум, бездефіцитного балансу гумусу та поживних речовин в ґрунтах. Зниження вмісту гумусу обумовлено інтенсивним використанням ґрунтів у сівоzmінах, насичених просапними культурами у разі повного відчуження з полів не тільки основного, але і побічного продукту урожаю, недостатнім внесенням органічних добрив, а також ерозійними та дефляційними процесами. Позитивний баланс гумусу створюється в основному тільки під багаторічними травами. Під культурами суцільного посіву і особливо під просапними, розкладається більше органічної речовини ґрунту, ніж утворюється із рослинних залишків. Унаслідок цього основним регулятором гумусового балансу виступають органічні добрива і, перш за все, в інтенсивних польових сівоzmінах, де низька питома вага багаторічних трав, або вони зовсім відсутні.

У сучасних умовах виробництво продукції рослинництва спрямоване на отримання максимального товарного валового збору зернових та технічних культур, величина якого залежить від дотримання площі посіву та запланованої урожайності, яку можна одержати за умови дотримання сівоzmіни щодо науково-обґрунтованого чергування культур і внесення оптимальної збалансованої кількості органічних та мінеральних добрив. Через занепад тваринництва, дефіцит органічних добрив можна дещо компенсувати за рахунок подрібнення побічної продукції вирощування зернобобових (соломи) і залишення її на полях.

Розрахунок окупності проекту землеустрою щодо еколого-економічного обґрунтування сівоzmін здійснюється порівнянням суми витрат на освоєння проекту та проектним умовно чистим прибутком (різниця між вартістю товарної продукції та витратами на її одержання) і розраховується за формулою:

$$Ok = B : ЧПдод.,$$

де Ok – окупність витрат, років;

B – витрати, тис грн.

ЧПдод – умовно чистий прибуток, одержаний від запроектованих заходів у розрахунку на рік, тис грн.

Порівняння даних проектів землеустрою із фактичною обліково-контрольною інформацією характеризує динаміку їх ефективності і є індикатором для оцінки балансу гумусу та поживних речовин на ділянках проєктованих сівозмін.

Висновки і перспективи. Результати порівняння фактичних обліково-контрольних даних з показниками проектів землеустрою щодо земель сільськогосподарського призначення використовуються безсистемно, а тому є досить багато невирішених проблем. Як показали дослідження, даний механізм у сучасних нормативних актах прописаний досить складно, а тому для пересічного господарника є незрозумілою залежність між якістю земель, рівнем урожайності сільськогосподарських культур та окупністю витрат. Моделювання результатів, передбачених проектами землеустрою і фактичними обліково-контрольними даними дає можливість господарю землі оцінити потенційну родючість ґрунту на початок використання земельної ділянки та за час її використання, і визначити грошово-матеріальні витрати та розробити організаційні заходи для відновлення його якісних параметрів.

Список використаних джерел

1. Воляк Л. Р., Савчук В. К. Природно-ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств: обліково-аналітична оцінка, стратегія розвитку. К.: Наукове видання, 2016. 280 с.
2. Класифікація сільськогосподарських земель як наукова передумова їх екологічнобезпечного використання [Текст] / Д. С. Добряк, О. П. Канаш, Д. І. Бабміндра, І. А. Розумний. К.: Урожай. 2009. 464 с
3. Кирейцев Г.Г., Іваніщенко Л. О. Облік основних засобів у сільськогосподарських підприємствах. К.: Урожай, 1987. 176 с.
4. Кохан С. С., Поліщук І. П. Вплив просторових структур на точність методів інтерполяції [Текст]. Ученые записки Таврического национального университета. Серия: География. 2005. Т. 18 (57). № 1. С. 67–74.
5. Кушніренко О. А., Савчук В. К. Управління оподаткуванням сільськогосподарських підприємств: обліково-контрольний аспект : монографія. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2015. 356 с.
6. Рекомендації з врегулювання майнових і земельних відносин в сільськогосподарському бізнесі: документальне оформлення, облік і оподаткування / за ред. В.М. Жука, І.Б. Садовської. Облік і фінанси АПК. 2005. № 5. С.71–162.
7. Ярмолюк О.Ф. Інформаційне забезпечення управління земельними ресурсами в агроформуваннях. Економіка: проблеми теорії та практики: збірник наукових праць. Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. Т. 5. Вип. 241. С. 1024-1032.

References

1. Volyak L., Savchuk V. (2016) Pryrodno-resursnyy potencial pidpruemstv: oblikovo-analitichna ocinka, systrategia rozvytku. Kyiv. 280 p.
2. Klyasyfikaciya silskohospodarskyh zemel yak naukova peredumova ih ekolohobezpechnogo vukorustanya (2009) / D.Dobryak, O. Kanash, D.Babmindra, I. Rozymnyi. Kyiv. Urozhay. 464 p.

3. Kireycev H., Ivanishchenko (1987) Oblik osnovnuh zasobiv u silskogospodarskuh pidpruemstvah. Kyiv. Urozhay. 176 p.
4. Kohan S. Polizhshuk I. (2005). Vplyv prostorovuh strukur na tochnist metodiv interpolyacii. V. 18 (57). № 1. P. 67–74.
5. Kushnirenko O., Savchuk V. (2015) Upravlynya opodatkuvanyam silskogospodarskuh pidpruemstv: oblikovo-analituchnyi aspect. Nizhyn. 356 p.
6. Rekomendacii z vreguluvanya maynovuch I zemelnuch vidnosyn v silskogospodarskomu bisnesi (2005) Oblik s finansy № 5. P.71–162.
7. Yarmoluk O. (2008). Informaciyne zabezpechenya upravlynya zemelnymy resyrsamy v agroformuvanyah.Dnipropetrovsk V. 5. #. 241. P. 1024-1032.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРОЕКТОВ ЗЕМЛЕУСТРОЙСТВА ДЛЯ ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО ОБОСНОВАНИЯ СЕВООБОРОТОВ И УЧЕТНОГО КОНТРОЛЯ КАЧЕСТВА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ УГОДИЙ

Т. В. Машкова

***Аннотация.** Определено, что проекты землеустройства необходимо рассматривать как синтез разных факторов повышения эффективности использования земельных ресурсов путем упорядочения чередования сельскохозяйственных культур и формирования качественной учетно-контрольной среды для эффективного управления этими процессами.*

Отмечено, что проекты землеустройства не нашли широкого распространения в современных условиях, что объясняется многообразием и высоким динамизмом размера субъектов землепользования, несоблюдением спроектированных севооборотов, значительной стоимостью их разработки.

Обоснована необходимость упорядочения законодательно-нормативной базы формирования проектов землеустройства с акцентом не только на экономическую составляющую, а и на социально-экологическую.

Предложено систему учетно-контрольного обеспечения управления чередованием сельскохозяйственных культур, обеспечивающего повышение окупаемости затрат на землеустроительные работы и наращивание качественного потенциала сельскохозяйственных угодий.

***Ключевые слова:** землепользования, проекты землеустройства, качество почв, севооборот, контроль, управленческие решения*

USE OF LAND PROJECTS FOR ECONOMIC AND ECONOMIC SUBSTANTIATION OF EQUIVALENCE AND ACCOUNTING OF QUALITY OF AGRICULTURAL PRODUCTS

T.V. Mashkova

***Abstract.** It is noted that land management projects should be considered as a synthesis of various factors for improving the efficiency of land*

use through the ordering of alternation of agricultural crops and the formation of a quality accounting and control environment for the efficient management of these processes.

It is noted that land management projects in today's conditions have not been widely used both at the expense of diversity and dynamism of the size of the subjects of land use, non-compliance with the design crop rotation, and the considerable cost of their development.

The necessity of streamlining the legislative and regulatory framework for the formation of land management projects with an emphasis not only on the economic component, but also on the socio-ecological.

The proposed system of accounting and control provision for alternating agricultural crops management according to the criteria for increasing the payback for land management works and increasing the quality potential of agricultural land is proposed.

Keywords: *land use, land management projects, soil quality, crop rotation, control, management decisions*

УДК 657:631.1

**ОБЛІКОВА СИСТЕМА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ УПРАВЛІННЯ
СТРАТЕГІЮ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОЇ СФЕРИ:
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

І. В. МЕЛЬНИЧЕНКО, кандидат економічних наук, доцент,

С. В. ТИВОНЧУК, кандидат економічних наук, доцент

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

E-mail: meln_ilona2@ukr.net

Анотація.*Досліджено теорію і практику обґрунтування обліково-інформаційного забезпечення управління підприємством у частині вибору та реалізації стратегії розвитку підприємства. Визначено, що саме цілісна облікова система підприємства є основною інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту, яка є передумовою отримання об'єктивної інформації про наявність активів та пасивів підприємства, аналізу і прогнозу впливу різних чинників на їх структуру та ефективність використання.*

Оцінено сучасні підходи щодо інформаційного забезпечення потреб різних користувачів обліковими даними з виділенням окремих видів обліку.

Визначено суть стратегії розвитку на рівні підприємства. Узагальнено основні напрямки реалізації стратегічного розвитку підприємства та основні його етапи.

use through the ordering of alternation of agricultural crops and the formation of a quality accounting and control environment for the efficient management of these processes.

It is noted that land management projects in today's conditions have not been widely used both at the expense of diversity and dynamism of the size of the subjects of land use, non-compliance with the design crop rotation, and the considerable cost of their development.

The necessity of streamlining the legislative and regulatory framework for the formation of land management projects with an emphasis not only on the economic component, but also on the socio-ecological.

The proposed system of accounting and control provision for alternating agricultural crops management according to the criteria for increasing the payback for land management works and increasing the quality potential of agricultural land is proposed.

Keywords: *land use, land management projects, soil quality, crop rotation, control, management decisions*

УДК 657:631.1

**ОБЛІКОВА СИСТЕМА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ УПРАВЛІННЯ
СТРАТЕГІЮ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОЇ СФЕРИ:
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

І. В. МЕЛЬНИЧЕНКО, кандидат економічних наук, доцент,

С. В. ТИВОНЧУК, кандидат економічних наук, доцент

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

E-mail: meln_ilona2@ukr.net

Анотація. *Досліджено теорію і практику обґрунтування обліково-інформаційного забезпечення управління підприємством у частині вибору та реалізації стратегії розвитку підприємства. Визначено, що саме цілісна облікова система підприємства є основною інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту, яка є передумовою отримання об'єктивної інформації про наявність активів та пасивів підприємства, аналізу і прогнозу впливу різних чинників на їх структуру та ефективність використання.*

Оцінено сучасні підходи щодо інформаційного забезпечення потреб різних користувачів обліковими даними з виділенням окремих видів обліку.

Визначено суть стратегії розвитку на рівні підприємства. Узагальнено основні напрямки реалізації стратегічного розвитку підприємства та основні його етапи.

У статті розглянуто теоретичні підходи сучасних науковців щодо розуміння сутності та місця стратегічного обліку в системі управління підприємством та здійснено їх критичний аналіз.

Визначено напрямки подальших досліджень спрямованих на поліпшення інформаційного забезпечення обліковою системою управління стратегією розвитку підприємства. Акцентована увага на необхідності подальшого розгляду облікової системи як цілісної системи управління підприємством у взаємозалежності та взаємодії з усіма її складовими (підсистемами).

В даному контексті визначальними засадами облікового забезпечення стратегічного управління є виділення не тільки функції управління, а й інформаційних потреб за рівнями управління підприємством.

Ключові слова: облікова система, стратегічний облік, стратегічний розвиток, інформація, інформаційне забезпечення, управління

Актуальність. Сучасні умови господарювання вимагають від управління підприємством зосередження особливої уваги в питаннях його подальшого розвитку. Адже, оцінка майбутнього фінансового стану підприємства, прогноз його фінансової незалежності та економічної стійкості є визначальною умовою розвитку майбутніх взаємозв'язків з контрагентами в перспективі.

Підприємства аграрної сфери працюють в умовах підвищеного ризику спричиненого з поміж інших природними чинниками, які часто не можливо передбачити та врахувати їх наслідки. Найуразливіші є мікропідприємства. Адже саме вони працюють в таких умовах з найбільшою обмеженістю у фінансових та матеріальних ресурсах. Це пояснює їх обмеженими можливостями вчасно реагувати та виправляти негативні ситуації виробничої діяльності, спричинені впливом зовнішніх чинників.

Тому, менеджери підприємств аграрної сфери повинні максимально точно враховувати вплив різних зовнішніх та внутрішніх чинників, передбачати майбутні ризики, можливість їх уникнення та визначати нові цілі, спрямовані на розвиток підприємства.

Будь-яке управлінське рішення потребує отримання, необхідної для його прийняття, інформації. Це зумовлює необхідність у формуванні облікової системи підприємства як передумови інформаційного забезпечення стратегічного управління.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням облікового забезпечення стратегічного управління підприємством присвячено ряд праць зарубіжних вчених – Б. Райана, К. Друрі, К. Уорда та вітчизняних – І. В. Алексєєвої, П. Й. Атамаса, М. Т. Білухи, Р. Ф. Бруханського, С. Ф. Голова, Т. В. Давидюк, А. В. Довбуш, К. П. Замойської, О. А. Зоріної, Г. Г. Кірейцева, О. П. Кундря-Висоцької, П. О. Куцик, І. О. Макаренко, П. Й. Пушкаря, В. С. Рудницького, С. Ф. Легенчука, В. З. Семанюк, В. Ю. Царука, А. О. Фатенок-Ткачук, Л. В. Чижевської.

Проблематика формування облікової інформації для потреб стратегічного управління налічує ряд окремих наукових положень. Зокрема, ряд вчених дотримуються думки про необхідність виділення з облікової системи окремого виду обліку, але вбачають проблему в тому, що наразі немає чіткого підходу до розуміння його сутності та призначення.

Інші науковці розглядають облікову систему як основу інформаційного забезпечення стратегічного управління, але виділяють тим часом різні її підсистеми.

Враховуючи те, що нині не досягнуто цілісності у питаннях облікового забезпечення управління стратегічним розвитком підприємства доцільним є розгляд цих дискусійних питань.

Мета. Дослідження теоретичних положень щодо інформаційного забезпечення стратегічного управління розвитком підприємств аграрної сфери та пошук подальших напрямів практичної його реалізації.

Матеріали і методи досліджень. У процесі дослідження були використанні загальнонаукові методи. Зокрема, системний та функціональний підходи, індуктивний та дедуктивні методи, діалектичний метод, аналіз, синтез та узагальнення.

Результати дослідження та їх обговорення. Управління стратегічним розвитком підприємств аграрного сектору здійснюється на різних рівнях: мікро- (рівні підприємства), мезо- (на рівні району, області, регіону) та макрорівні – держави. Відповідно, стратегічні цілі, завдання та методи їх реалізації будуть різними. Дане дослідження охоплює питання облікового забезпечення управління стратегічним розвитком підприємства на мікрорівні.

З метою розгляду питань забезпечення обліковою системою управління стратегії розвитку підприємства необхідно перед усім дослідити що собою являє стратегія розвитку підприємства, її види (моделі) та основні етапи реалізації.

З нашого погляду, найточніше стратегію розвитку підприємства розкрито у праці М. О. Боярської. Автор зазначає, що стратегія розвитку підприємства «передбачає формування основоположних цілей і завдань на довгостроковій основі, а також чітке визначення курсу дій і грамотний розподіл ресурсів, які будуть необхідні для досягнення поставленої мети. У підсумку стратегія розвитку підприємства покликана відповісти на низку питань: у яких напрямках господарської діяльності вигідніше розвиватися, які кошти будуть необхідні, який прибуток буде отримано при розвитку даних напрямків» [2].

Разом із тим система стратегій конкретного підприємства «характеризується певними особливостями, оскільки вона об'єктивно визначається своєрідністю впливу зовнішнього середовища на діяльність підприємства та його власним ресурсним потенціалом, специфічністю реакції господарських суб'єктів на сигнали ринку» [3].

Аналіз праць сучасних науковців у галузі менеджменту показав існування досить великої кількості класифікацій стратегії розвитку підприємств, що відрізняються між собою різними класифікаційними

ознаками. Виділяють стратегії зростання, скорочення (альтернативи); стратегії конкурентної боротьби, мінімізації витрат; стратегії інновацій; стратегії диверсифікації та вузької спеціалізації. Також існує поділ стратегій за строками їх реалізації. Водночас виділяють моделі довгострокового, середньострокового та поточного стратегічного розвитку підприємства.

Реалізація будь-якої моделі стратегії розвитку підприємства передбачає виконання певних дій, етапів. У сучасній науковій літературі виділяється певна кількість етапів, які характеризують послідовність дій менеджера щодо реалізації обраної моделі.

Проте слід звернути увагу на етапи запропоновані Н. Г. Белопольським та Е. В. Кузьминою. Авторами виділено три етапи формування та реалізації стратегії збалансованого розвитку підприємства: перший – аналіз стану та проблем збалансованого розвитку підприємства; другий – формування стратегії збалансованого розвитку; третій – реалізація стратегії збалансованого розвитку та її контроль [1].

Вище наведені етапи взаємопов'язані між собою. Вибір будь-якої стратегії розвитку підприємства вимагає в першу чергу оцінки наявної фінансової та ресурсної бази підприємства та його можливостей. Тобто, на першому етапі реалізації стратегії розвитку менеджери повинні проаналізувати стан підприємства та проблеми, що стримують його розвиток. На другому етапі сформуванню декілька моделей стратегії розвитку та обрати найбільш прийнятну для підприємства враховуючи його потенційні можливості. Відповідно, результат реалізації третього етапу буде залежати від об'єктивної оцінки ситуації щодо стану, потреб та можливостей підприємства ще на першому етапі дослідження. Для вирішення цих питань менеджерам на кожному етапі управління потрібна різна за змістом інформація.

Критичний аналіз проблематики формування облікової інформації, яка в найбільшій мірі може задовольняти запити менеджерів підприємств аграрного сектору показав, що сьогодні науковці галузі бухгалтерського обліку виділяють різні системи формування та забезпечення інформацією менеджерів в частині стратегічного управління.

Зокрема, існують різні концепції, за яких виділяють окремі види обліку та облікові системи: екологічний облік; соціальний, облік людського та інтелектуального капіталу; креативний та актуарний облік, сегментарний, стратегічний та окремі багатовимірні облікові системи. Більшість науковців дотримуються думки, що саме стратегічний облік є основою інформаційного забезпечення стратегічного управління.

Нами узагальнено погляди науковців щодо сутності та місця стратегічного обліку в обліковій системі підприємства за останні два десятиліття (табл. 1). Аналіз даних таблиці показує, що за два десятиліття й до нині не сформувався єдиний підхід до суті поняття «стратегічний облік» та його місця в обліковій системі підприємства в частині інформаційного забезпечення стратегічного управління.

1. Погляди науковців щодо сутності та місця стратегічного обліку в обліковій системі підприємства

Сутність стратегічного обліку	Автор
Розглядає стратегічний облік як єдність фінансового і управлінського обліку	Б. Райян, (1998)
Стратегічний управлінський облік - система, що надає інформацію для забезпечення прийняття на підприємстві стратегічних рішень	Дж. Іннз (Innes), (1998)
Стратегічний облік розглядається як облікова система, «адаптована до сучасного виробничого середовища, що включає багатомірну стратегію зв'язків за допомогою каналів поширення і визначення потреб споживачів»	В. А. Терехова, (2000)
Прийняття стратегічних управлінських рішень на базі сегментарного обліку	М. А. Вахрушина, (2000)
Управлінський облік включає виробничий облік, власне управлінський облік, сучасний управлінський облік, прогресивний управлінський облік і стратегічний управлінський облік	Н. В. Валебникова, (2000)
Стратегічний облік це інформаційна модель, що поєднує в рамках єдиної системи фінансовий і управлінський облік і забезпечує фахівців підприємства виробничою інформацією для прийняття ефективних рішень, а також забезпечує інвесторів інформацією для оцінки діяльності підприємства.	І. Й. Плікус, (2002)
Стратегічний управлінський облік повинен відображати відносні фінансові результати, досягнуті бізнесом щодо конкурентів, постачальників і, можливо, споживачів.	Уорд Кит, (2002)
Це система управлінського обліку, спрямована на прийняття стратегічних управлінських рішень	С. Ф. Голов, (2003)
Це облік, який зосереджується на зовнішніх факторах (таких як прибутковість конкурентів, частка на ринку і т. ін.), тоді як для традиційного обліку характерна зосередженість на внутрішніх процесах і явищах.	П. Й. Атамас, (2006)
Стратегічний облік формує власні інформаційні ресурси прогнозного характеру. Інформаційні ресурси стратегічного обліку мають зв'язок з традиційним обліком, але ним не обмежуються.	М. С. Пушкар, (2006)
Під стратегічним обліком розуміти облікову систему, яка покликана забезпечувати фахівців підприємства усією необхідною інформацією для прийняття ефективних управлінських рішень, спрямованих на досягнення стратегічних цілей підприємства.	А. О. Фатенок-Ткачук, К.П. Замойська, (2012)
Стратегічний облік – це нова сфера, межі якої ще не визначені. Це дає можливість моделювання альтернативних варіантів і моделей з метою як найповнішого забезпечення інформаційних запитів.	О. П. Кундря-Висоцька, В. С. Рудницький, (2015)
Система стратегічного обліку виступає єдиною ланкою в інформаційному просторі підприємства, що дозволяє інтегрувати бухгалтерську інформацію з даними про зовнішнє середовище та інформацією прогнозного характеру.	В. Ю. Царук, (2017)

Джерело: узагальнено автором на основі [4], [5], [6], [7].

Як бачимо, думки науковців із цього приводу різняться. Одні з них вважають стратегічний облік як окрему інформаційну систему, що виходить далеко за межі облікової. Результатом існування такого підходу, на нашу думку, є поєднання в одній системі методологічної складової окремих функцій управління, зокрема таких, як планування, облік, аналіз та контроль. Ми не поділяємо таку точку зору. Адже в результаті такого поєднання облік в його чистому вигляді, з властивою йому методологічною основою, штучно синтезується з іншими функціями управління й утворюється зовсім інша система, яка вже не може мати назву «облік».

Частина науковців дотримуються думки, що стратегічний облік поєднує в собі фінансовий та управлінський. Розглядаючи такий підхід, можна дійти висновку, що дана група науковців ототожнює стратегічний облік з бухгалтерським, який також поділений на фінансовий та управлінський.

Інші – розглядають стратегічний облік як складову управлінського. З такою точкою зору можна погодитись частково. Якщо для прийняття стратегічних управлінських рішень менеджерами використовуються дані сформовані системою управлінського обліку, які вирізняються від інших даних способом їх обробки, змістом та формою і спрямовані на використання виключно для потреб стратегічного управління, в такому разі можна погодитись з думкою про доцільність виокремлення в підсистемі управлінського обліку такої складової, як стратегічний управлінський облік.

Поряд з цим, у випадку, якщо менеджери для вирішення питань вибору та реалізації стратегії розвитку підприємства використовують дані фінансового, оперативно-технічного, статистичного обліку та стандартні дані управлінського обліку, в такому разі, доцільніше говорити про різновид інформації, що формується в обліковій системі підприємства, а ніж про окремий вид обліку.

Слід зазначити також, що вищенаведений розподіл обліку на види є досить умовним, адже в практичній діяльності підприємств в обліковій системі цього зробити майже не можливо.

Видимою ознакою поділу обліку як в теорії, так і на практиці може виступати:

1) інформація, що ним формується й вирізняється своїми характерними ознаками, зокрема способом опрацювання, змістом, формою та призначенням;

2) методологічна основа обліку, яка визначає його особливості й вирізняє його з поміж інших функцій управління.

Висновки і перспективи. Проведений аналіз існуючих теоретичних підходів науковців у галузі бухгалтерського обліку стосовно облікового забезпечення стратегічного менеджменту дозволяє зробити наступні висновки.

Сьогодні не існує єдиного загальноприйнятого положення щодо облікового забезпечення стратегічного управління підприємств, зокрема й в аграрній сфері. Думки сучасних дослідників галузі бухгалтерського обліку різняться. З точки зору одних науковців функція інформаційного забезпечення стратегічного управління виходять за межі облікової системи.

В основі їх дослідження лежить поєднання в одній інформаційній системі методологічної складової таких функцій управління, як планування, облік, аналіз та контроль. Відповідно, з їх точки зору, виникає необхідність у дослідженні нових систем, відмінних від класичної облікової.

Інші науковці дотримуються поглядів щодо інформаційного забезпечення стратегічного управління саме обліковою системою. Поряд із цим, їх погляди різняться стосовно складових цієї системи. Зокрема, виділяються різні види обліку, які спрямовані безпосередньо на задоволення інформаційних потреб стратегічного управління.

Порівнявши відповідні підходи щодо облікового забезпечення стратегічного управління підприємств аграрної сфери необхідно зауважити, що вони мають право на існування та подальший розвиток. Адже виникнення цих підходів спричинено постійним пошуком шляхів вирішення відповідних практичних проблем стратегічним управлінням розвитком підприємства.

Але поряд з цим встановлено, що ряд існуючих нині підходів до визначення сутті, складових та місця стратегічного обліку в обліковій системі підприємства мають суто теоретичне підґрунтя або виходять за межі облікової площини. Це й зумовлює пошук авторського підходу щодо інформаційного забезпечення стратегічного управління обліковою системою підприємства.

Даний підхід ґрунтується, в першу чергу, на практичному його застосуванні. Основою поліпшення обліку в частині інформаційного сервісу стратегічного управління є дослідження інформаційних потреб менеджменту в розрізі етапів та рівнів управління підприємством. Це, у свою чергу, дає можливість об'єктивно визначати необхідні параметри інформаційних даних, що є основною для пошуку подальших напрямів удосконалення методології існуючої облікової системи та доведення / спростування необхідності виділення окремої підсистеми стратегічного обліку.

Список використаних джерел

1. Белопольський М. Г., Кузьміна О. В. Обґрунтування стратегії збалансованого розвитку промислових підприємств. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Менеджмент інновацій. 2016. Вип. 6. С. 23-33.
2. Боярська М. О. Аналіз стратегії розвитку підприємства. М. О. Боярська. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. 5. С. 306-310.
3. Жихарева В. В., Савельєва Т. М. Формування стратегії розвитку підприємства в умовах невизначеності. Економіка і суспільство. 2017. Вип. № 9. С. 423-427.
4. Кундря-Висоцька О. П., Рудницький В. С. Стратегічний облік у контексті логічної дихотомії сучасної обліково-аналітичної системи. Бухгалтерський облік, аналіз і аудит. 2015. Вип. 2 (112). С. 77-81.
5. Плікус І. Й. Стратегічний облік як інструмент стратегічного управління підприємством. Вісник Української академії банківської справи. 2002. № 12. С. 94-95.
6. Фатенок-Ткачук А. О., Замойська К. П. Стратегічний облік у системі управління підприємством. Lviv Polytechnic National University Institutional. 2012. – URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/12721/1/45_236245_Vis721menegment.pdf.

7. Царук В. Ю. Бухгалтерський облік у системі стратегічного управління аграрним підприємством. Економічний аналіз: зб. наук. праць. 2017. Т. 27. № 1. С. 280-285.

References

1. Byelopol's'kyy M. H., Kuz'mina O. V. (2016). Obgruntuvannya stratehi zbalansovanoho rozvytku promyslovykh pidpryyemstv. *Visnyk Dnipropetrovs'koho universytetu. Seriya: Menedzhment innovatsiy. Vyp. 6. S. 23-33.*[in Ukrainian].
2. Boyars'ka M. O. (2015). Analiz stratehiyi rozvytku pidpryyemstva. *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky. Vyp. 5. S. 306-310.*[in Ukrainian].
3. Zhykharyeva V. V., Savel'yeva T. M. (2017). Formuvannya stratehiyi rozvytku pidpryyemstva v umovakh nevyznachenosti. *Ekonomika i suspil'stvo. Vyp. № 9. S. 423-427.*[in Ukrainian].
4. Kundrya-Vysots'ka O. P., Rudnyts'kyi V. S. (2015). Stratehichnyy oblik u konteksti lohichnoyi dykhotomiyi suchasnoyi oblikovo-analitychnoyi systemy. *Bukhhalters'kyi oblik, analiz i audyt. Vyp.2 (112). S. 77-81.*[in Ukrainian].
5. Plikus I. Y. (2002). Stratehichnyy oblik yak instrument stratehichnoho upravlinnya pidpryyemstvom. *Visnyk Ukrayins'koyi akademiyi bankivs'koyi spravy. № 12. S.94-95.*[in Ukrainian].
6. Fatenok-Tkachuk A. O., Zamoys'ka K. P. (2012). Ctratehichnyy oblik u systemi upravlinnya pidpryyemstvom. *Lviv Polytechnic National University Institutional.* Retrieved from http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/12721/1/45_236245_Vis721menegment.pdf. [in Ukrainian].
7. Tsaruk V. Yu. (2017). Bukhhalters'kyi oblik u systemi stratehichnoho upravlinnya ahrarnym pidpryyemstvom. *Ekonomichnyy analiz: zb. nauk. prats'. T. 27. № 1. S. 280-285.*[in Ukrainian].

УЧЕТНАЯ СИСТЕМА В ОБЕСПЕЧЕНИИ УПРАВЛЕНИЯ СТРАТЕГИЕЙ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ АГРАРНОЙ СФЕРЫ: ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

И. В. Мельниченко, С. В. Тывончук

Аннотация. Исследовано теорию и практику обоснования учетно-информационного обеспечения управления предприятием в части выбора и реализации стратегии развития предприятия. Определено, что именно целостная учетная система предприятия является основной информационного обеспечения стратегического менеджмента, которая является предпосылкой получения объективной информации о наличии активов и пассивов предприятия, анализа и прогноза влияния различных факторов на их структуру и эффективность использования.

Оценены современные подходы к информационному обеспечению потребностей различных пользователей учетными данными с выделением отдельных видов учета.

Определена суть стратегии развития на уровне предприятия. Обобщены основные направления реализации стратегического развития предприятия и основные его этапы.

В статье рассмотрены теоретические подходы современных ученых к пониманию сущности и места стратегического учета в

системе управления предприятием и осуществлен их критический анализ.

Определены направления дальнейших исследований, направленных на улучшение информационного обеспечения учетной системой управления стратегией развития предприятия. Акцентировано внимание на необходимости дальнейшего рассмотрения учетной системы как целостной системы управления предприятием в взаимозависимости и взаимодействия со всеми ее составляющими (подсистемами).

В данном контексте определяющими принципами учетной обеспечения стратегического управления является выделение не только функции управления, но и информационных потребностей по уровням управления предприятием.

Ключевые слова: учетная система, стратегический учет, стратегическое развитие, информация, информационное обеспечение, управление.

ACCOUNTING SYSTEM IN PROVIDING MANAGEMENT OF STRATEGY FOR DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISE: DEVELOPMENT PROSPECTS

I. V. Melnychenko, S. V. Tyvonchuk

Abstract. *The theoretical and practical substantiation of information support by the accounting system of enterprise management regarding the choice and implementation of the enterprise development strategy is investigated. It is determined that it is the integrated accounting system of the enterprise that is the main information support for strategic management that provides an opportunity to obtain objective information about the presence of assets and liabilities of the enterprise, to analyze the influence on their structure by various factors and the possibility of predicting their behavior.*

A review of modern approaches to information provision of the needs of various users of the accounting system with the identification of certain types of accounting.

The essence of the development strategy at the enterprise level is determined. The basic directions of realization of strategic development of the enterprise and its basic stages are generalized.

The article deals with the theoretical approaches of modern scholars to understanding the essence and place of strategic accounting in the enterprise management system and their critical analysis was carried out. The approaches of the domestic scientists to the definition of the essence of the concept of "strategic accounting" and the differences in them are investigated.

The directions of further research aimed at improving information management of the enterprise development strategy by the accounting system are determined. At the same time, the need for further consideration of the accounting system as an integrated system of the enterprise in interdependence and interaction with all its components (subsystems) is emphasized.

In particular, in this concept, the determining basis for the strategic management accounting is that it is expedient to allocate not only the management functions, but first of all the information needs at the levels of enterprise management.

Keywords: *accounting system, strategic accounting, strategic development, information, information provision, management.*

УДК 338.24.01

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ МАКРОЕКОНОМІЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ

Ю. І. МИСКІН, кандидат економічних наук, доцент
Університет державної фіскальної служби України
E-mail: muskin@ukr.net

Анотація. *Вітчизняна практика контролю якості стратегічного управління макроекономічними процесами свідчить про актуальну потребу в обґрунтуванні дієвого підходу до оцінки ефективності стратегічного менеджменту. Виходячи з цього, метою статті обрано визначення критерію оцінки ефективності стратегічного менеджменту макроекономічними процесами та обґрунтування, на основі експерименту, достовірності відображення ним якості управлінської діяльності. Для цього використані методи експерименту та моделювання.*

Осмислення двох базових теорій інформаційно-аналітичного забезпечення стратегічного управління (системи збалансованих показників та загальної теорії управління) з урахуванням специфіки управління макроекономічними процесами (його суб'єктами є люди, які часто знаходяться на виборних посадах і не мають профільної управлінської освіти) дозволяє обґрунтовувати доцільність застосування загальної теорії управління в процесі інформаційно-аналітичного забезпечення стратегічного менеджменту макроекономічних процесів. Для оцінки ефективності останнього обґрунтовано використання інтегрованого показника якості управління та запропоновано методику його розрахунку.

За результатами експерименту з використанням методу моделювання доведено, що інтегрований показник якості управління достовірно відображає фактичний стан ефективності стратегічного менеджменту макроекономічних процесів.

У подальших дослідженнях вбачається за доцільне апробація розробленого показника оцінки ефективності стратегічного управління макроекономічними процесами на практиці.

Ключові слова: *ефективність, макроекономічні процеси, управління, оцінка ефективності стратегічного управління; стратегічний менеджмент.*

In particular, in this concept, the determining basis for the strategic management accounting is that it is expedient to allocate not only the management functions, but first of all the information needs at the levels of enterprise management.

Keywords: *accounting system, strategic accounting, strategic development, information, information provision, management.*

УДК 338.24.01

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ МАКРОЕКОНОМІЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ

Ю. І. МИСКІН, кандидат економічних наук, доцент
Університет державної фіскальної служби України
E-mail: muskin@ukr.net

Анотація. *Вітчизняна практика контролю якості стратегічного управління макроекономічними процесами свідчить про актуальну потребу в обґрунтуванні дієвого підходу до оцінки ефективності стратегічного менеджменту. Виходячи з цього, метою статті обрано визначення критерію оцінки ефективності стратегічного менеджменту макроекономічними процесами та обґрунтування, на основі експерименту, достовірності відображення ним якості управлінської діяльності. Для цього використані методи експерименту та моделювання.*

Осмислення двох базових теорій інформаційно-аналітичного забезпечення стратегічного управління (системи збалансованих показників та загальної теорії управління) з урахуванням специфіки управління макроекономічними процесами (його суб'єктами є люди, які часто знаходяться на виборних посадах і не мають профільної управлінської освіти) дозволяє обґрунтовувати доцільність застосування загальної теорії управління в процесі інформаційно-аналітичного забезпечення стратегічного менеджменту макроекономічних процесів. Для оцінки ефективності останнього обґрунтовано використання інтегрованого показника якості управління та запропоновано методику його розрахунку.

За результатами експерименту з використанням методу моделювання доведено, що інтегрований показник якості управління достовірно відображає фактичний стан ефективності стратегічного менеджменту макроекономічних процесів.

У подальших дослідженнях вбачається за доцільне апробація розробленого показника оцінки ефективності стратегічного управління макроекономічними процесами на практиці.

Ключові слова: *ефективність, макроекономічні процеси, управління, оцінка ефективності стратегічного управління; стратегічний менеджмент.*

Актуальність. Сучасні підходи до управління діяльністю суб'єктів мікроекономіки достатньо комплексно досліджені як з позиції забезпечення ефективного менеджменту, так і у контексті оцінки його ефективності. Разом з тим, аналогічні управлінські процеси на макроекономічному рівні (які мають не менш важливе значення) з позиції формування передумов та оцінки результатів залишаються недостатньо дослідженими. Вітчизняна практика стратегічного менеджменту макроекономічними процесами, у переважній більшості випадків, спирається на суб'єктивні та неформалізовані підходи до управління. Аналогічну ситуацію можемо спостерігати і у сфері оцінки ефективності стратегічного управління на макроекономічному рівні.

Виходячи з цього, актуальним постає завдання осмислення концептуальних підходів до стратегічного управління макроекономічними процесами в Україні та розробка критеріїв оцінки ефективності останнього.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми осмислення ефективності стратегічного управління завжди знаходилися у колі наукових інтересів науковців-економістів. Серед таких досліджень варто відзначити роботи Говорушко Т. А. [1], Захаркіна О. О. [2], Касьянкової Н. В. [3], Климаш Н. І. [1], Коваль З. О. [4], Костенка О. М. [5], Краєвського В. М. [5], Мозенкова О. В. [6], Момот Т. В. [7], Островської Г. Й. [8], Савчука В. К. [5]. Їх наукові напрацювання є надзвичайно цінними, проте у своїй переважній більшості вони спрямовані на визначення ефективності управління діяльністю суб'єктів господарювання. Питання ж осмислення та оцінки ефективності стратегічного управління макроекономічними процесами залишаються недостатньо дослідженими.

Мета дослідження. У статті передбачено визначення показника оцінки ефективності стратегічного управління макроекономічними процесами та обґрунтування, на основі експерименту, достовірності відображення ним якості управлінської діяльності.

Матеріали і методи дослідження. У науковій статті з метою обґрунтування достовірності відображення запропонованим інтегрованим показником якості управління фактичного стану ефективності стратегічного менеджменту макроекономічними процесами використані методи експерименту та моделювання.

Результати дослідження та їх обговорення. Стратегічне управління, особливо макроекономічними процесами, повинно контролюватися через оцінку його ефективності. Проте, вітчизняна практика стратегічної політики у різних сферах макроекономічних процесів України (у тому числі і в аграрній сфері) характеризується відсутністю чітко визначених критеріїв оцінки її ефективності.

На сьогоднішній день, серед напрацювань науковців у контексті інформаційно-аналітично забезпечення стратегічного управління можна виокремити дві базові теорії: систему збалансованих показників (зорієнтовану на мікроекономічне управління) та загальну теорію управління (спрямовану, переважно, на макроекономічний менеджмент).

Перша з них, знайшла своє практичне впровадження у діяльності суб'єктів мікроекономіки України. Разом з цим, варто відзначити, що підхід до стратегічного управління на основі системи збалансованих показників не містить чітких критеріїв до оцінки ефективності останнього. Крім того, управління макроекономічними процесами має свою специфіку – його суб'єктами є люди, які часто знаходяться на виборних посадах і в більшості не мають профільної управлінської освіти. Останнє обумовлює необхідність застосування в стратегічному менеджменті макроекономічних процесів потенціал загальної теорії управління, яка базується на застосуванні векторів цілей, стану та похибки управління.

Саме використання загальної теорії управління у стратегічному менеджменті макроекономічних процесів формує необхідне інформаційно-аналітичне забезпечення для оцінки ефективності стратегічного менеджменту через запропонований нами «інтегрований показник якості управління», логіка формування якого описується наступною системою рівнянь:

$$\begin{cases} E = \sum_{n=1}^m E_n \\ E_n = \frac{\sum_{x=1}^q E_{xn}}{q} \\ E_{xn} = (Ver_{X_{n-1}} - Ver_{X_n}) * 100 / Ver_{X_{n=0}} \\ Ver_{X_n} = Vc_x - Vs_{X_n} \end{cases} \quad (1)$$

Де, E – інтегрований показник якості управління;

m – кількість звітних періодів;

n – номер звітного періоду;

E_n – показник якості управління у звітному періоді n;

E_{xn} – показник якості управління із значенням показника x у звітному періоді n;

x – показник із системи показників обраних для характеристики стратегічних цілей та показників включених до вектору цілей і вектору (поточного) стану управління;

q – кількість показників у векторі цілей управління;

Ver – вектор похибки;

Vc – вектор цілей;

Vs – вектор (поточного) стану.

Діапазон значень загального показника якості управління теоретично може знаходитися у межах від мінус безкінечності до плюс безкінечності. Проте практично його значення будуть коливатися у діапазоні від 0 до 100. При цьому значення 0 буде характеризувати ситуацію за якої стан об'єкта по закінченню обраного горизонту управління залишиться незмінним у порівнянні зі стартовим вектором (поточного) стану. Якщо ж усі завдання, які визначені у векторі цілей будуть досягнуті, то значення показника буде дорівнювати 100. У ситуації, коли відбудеться перевиконання плану показник якості управління

перевищить значення у 100 умовних одиниць. Ну а від'ємне значення даний показник дубе мати, коли фактичні показники вектору (поточного) стану у рік, яким закінчується горизонт управління, будуть гіршими за ті, що були у стартовому векторі (поточного) стану.

Також варто відзначити, що показник якості управління складається із сукупності показників якості управління у кожному звітному періоді. Відтак критерієм оптимальності є не максимізація ефективності управління у окремому конкретно взятому звітному періоді, а максимізація ефективності управління протягом усього визначеного часового горизонту.

Враховуючи, що фактична вітчизняна практика стратегічного управління макроекономічними процесами на даний момент не використовує зазначену вище технологію, доведемо дієвість запропонованого критерію оцінки якості управління на основі експерименту з використанням методу моделювання.

За умовою експерименту горизонт управління визначимо терміном 5 років, до вектору цілей, а відповідно і стартового вектору (поточного) стану включимо 5 показників і змоделюємо два умовні сценарії управління: 1) коли вектор цілей буде досягнуто у повному обсязі; 2) коли вектор цілей буде досягнуто на 50 % (табл. 1).

1. Вхідні дані для проведення експерименту з оцінки достовірності критерію якості управління

		Значення показника				
		П1	П2	П3	П4	П5
Стартовий вектор (поточного) стану		100	200	300	400	500
Вектор цілей з горизонтом у 5 звітних періодів		110	220	330	440	550
Сценарій 1	Вектор (поточного) стану по закінченню звітного періоду 1	102	204	306	408	510
	Вектор (поточного) стану по закінченню звітного періоду 2	104	208	312	416	520
	Вектор (поточного) стану по закінченню звітного періоду 3	106	212	318	424	530
	Вектор (поточного) стану по закінченню звітного періоду 4	209	2014	324	432	540
	Вектор (поточного) стану по закінченню звітного періоду 5	110	220	330	440	550
Сценарій 2	Вектор (поточного) стану по закінченню звітного періоду 1	101	202	303	404	505
	Вектор (поточного) стану по закінченню звітного періоду 2	102	204	306	408	510
	Вектор (поточного) стану по закінченню звітного періоду 3	103	206	309	412	515
	Вектор (поточного) стану по закінченню звітного періоду 4	104	208	312	416	520
	Вектор (поточного) стану по закінченню звітного періоду 5	105	210	315	420	525

Примітки: П1; П2; П3; П4; П5 – значення відповідного показника

На основі вхідних даних для проведення експерименту з оцінки достовірності критерію якості управління розрахуємо загальний показник якості управління з горизонтом у 5 років та усі супутні показники згідно системи рівнянь (1) у розрізі кожного з двох сценаріїв.

Результати розрахунку супутніх показників для сценарію 1 експерименту з оцінки достовірності критерію якості управління бюджетною політикою наведено нижче (табл. 2).

2. Результати розрахунку супутніх показників для сценарію 1 експерименту з оцінки достовірності критерію якості управління

Назва показника	Значення у розрізі показників вектору цілей				
	П1 (x_1)	П2 (x_2)	П3 (x_3)	П4 (x_4)	П5 (x_5)
V_{cX}	110	220	330	440	550
$V_{s_{Xn=0}}$	100	200	300	400	500
$V_{s_{Xn=1}}$	102	204	306	408	510
$V_{s_{Xn=2}}$	104	208	312	416	520
$V_{s_{Xn=3}}$	106	212	318	424	530
$V_{s_{Xn=4}}$	209	214	324	432	540
$V_{s_{Xn=5}}$	110	220	330	440	550
$Ver_{Xn=0}$	10	20	30	40	50
$Ver_{Xn=1}$	8	16	24	32	40
$Ver_{Xn=2}$	6	12	18	24	30
$Ver_{Xn=3}$	4	8	12	16	20
$Ver_{Xn=4}$	2	4	6	8	10
$Ver_{Xn=5}$	0	0	0	0	0
$E_{Xn=1}$	20	20	20	20	20
$E_{Xn=2}$	20	20	20	20	20
$E_{Xn=3}$	20	20	20	20	20
$E_{Xn=4}$	20	20	20	20	20
$E_{Xn=5}$	20	20	20	20	20

Примітки: П1 (x_1); П2 (x_2); П3 (x_3); П4 (x_4); П5 (x_5) – значення відповідного показника вектору цілей

Розрахуємо, на основі даних з таблиці 2, якість управління за сценарієм 1 у розрізі кожного з п'яти звітних періодів та загалом:

$$E_{n=1} = \frac{\sum_{x=1}^q E_{Xn=1}}{q} = 20 + 20 + 20 + 20 + 20 / 5 = 20;$$

$$E_{n=2} = \frac{\sum_{x=1}^q E_{Xn=2}}{q} = 20 + 20 + 20 + 20 + 20 / 5 = 20;$$

$$E_{n=3} = \frac{\sum_{x=1}^q E_{Xn=3}}{q} = 20 + 20 + 20 + 20 + 20 / 5 = 20;$$

$$E_{n=4} = \frac{\sum_{x=1}^q E_{Xn=4}}{q} = 20 + 20 + 20 + 20 + 20 / 5 = 20;$$

$$E_{n=5} = \frac{\sum_{x=1}^q E_{Xn=5}}{q} = 20 + 20 + 20 + 20 + 20 / 5 = 20;$$

$$E = \sum_{n=1}^m E_n = 20 + 20 + 20 + 20 + 20 = 100.$$

Отже, як бачимо з проведених розрахунків згідно сценарію 1, який передбачав, що вектор цілей буде досягнуто у повному обсязі, показник якості управління (E) має значення 100, що свідчить про ефективне управління та 100 % виконання поставлених у горизонті 5 років стратегічних цілей.

Тепер перейдемо до сценарію 2 експерименту з оцінки достовірності критерію якості управління, який передбачає 50-відсоткове виконання визначених планів. І знову, як і у попередніх сценаріях для спрощення розрахунків розглянемо рівномірну зміну значень показників у розрізі звітних періодів.

Результати розрахунків супутніх показників для сценарію 2 експерименту з оцінки достовірності критерію якості управління відобразимо у таблиці 3.

3. Результати розрахунку супутніх показників для сценарію 2 експерименту з оцінки достовірності критерію якості управління

Назва показника	Значення у розрізі показників вектору цілей				
	П1 (x_1)	П2 (x_2)	П3 (x_3)	П4 (x_4)	П5 (x_5)
V_{C_X}	110	220	330	440	550
$V_{S_{Xn=0}}$	100	200	300	400	500
$V_{S_{Xn=1}}$	101	202	303	404	505
$V_{S_{Xn=2}}$	102	204	306	408	510
$V_{S_{Xn=3}}$	103	206	309	412	515
$V_{S_{Xn=4}}$	104	208	312	416	520
$V_{S_{Xn=5}}$	105	210	315	420	525
$Ver_{Xn=0}$	10	20	30	40	50
$Ver_{Xn=1}$	9	18	27	36	45
$Ver_{Xn=2}$	8	16	24	32	40
$Ver_{Xn=3}$	7	14	21	28	35
$Ver_{Xn=4}$	6	12	18	24	30
$Ver_{Xn=5}$	5	10	15	20	25
$E_{Xn=1}$	10	10	10	10	10
$E_{Xn=2}$	10	10	10	10	10
$E_{Xn=3}$	10	10	10	10	10
$E_{Xn=4}$	10	10	10	10	10
$E_{Xn=5}$	10	10	10	10	10

Примітки: П1 (x_1); П2 (x_2); П3 (x_3); П4 (x_4); П5 (x_5) – значення відповідних показників вектору цілей

Розрахувавши супутні показники для сценарію 2, перейдемо до визначення якості управління у розрізі кожного з 5 звітних періодів та загального показника якості управління:

$$E_{n=1} = \frac{\sum_{x=1}^q E_{xn=1}}{q} = 10 + 10 + 10 + 10 + 10 / 5 = 10;$$

$$E_{n=2} = \frac{\sum_{x=1}^q E_{xn=2}}{q} = 10 + 10 + 10 + 10 + 10 / 5 = 10;$$

$$E_{n=3} = \frac{\sum_{x=1}^q E_{xn=3}}{q} = 10 + 10 + 10 + 10 + 10 / 5 = 10;$$

$$E_{n=4} = \frac{\sum_{x=1}^q E_{xn=4}}{q} = 10 + 10 + 10 + 10 + 10 / 5 = 10;$$

$$E_{n=5} = \frac{\sum_{x=1}^q E_{xn=5}}{q} = 10 + 10 + 10 + 10 + 10 / 5 = 10;$$

$$E = \sum_{n=1}^m E_{n} = 10 + 10 + 10 + 10 + 10 = 50.$$

Підсумовуючи результати сценарію 2 експерименту з оцінки достовірності критерію якості управління, зазначимо, що за ситуації, коли стратегічні цілі досягаються на 50 % (згідно умови сценарію 2), загальний показник якості управління (E) мав значення 50.

Висновки і перспективи. За результатами експерименту з використанням методу моделювання доведено, що загальний показник якості управління достовірно відображає фактичний стан ефективності стратегічного управління макроекономічними процесами.

У подальших дослідженнях вбачається за доцільне апробація даного показника оцінки ефективності стратегічного управління макроекономічними процесами на практиці.

Список використаних джерел

1. Говорушко Т. А. Управління ефективністю діяльності підприємств на основі вартісно-орієнтованого підходу : монографія / Т. А. Говорушко, Н. І. Климаш. – К. : Логос, 2013. – 204 с.
2. Захаркін О. О. Вартісно-орієнтоване управління інноваційною діяльністю підприємств: методологічні засади, світовий та вітчизняний досвід : монографія / О. О. Захаркін. – Суми : Сумський державний університет, 2015. – 400 с.
3. Касьянова Н. В. Оцінка ефективності стратегічного управління підприємством / Н. В. Касьянова // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – 2008. – № 628 : Проблеми економіки та управління. – С. 534–539.
4. Коваль З. О. Оцінювання ефективності вартісно-орієнтованого управління підприємством в екосистемі інновацій / З. О. Коваль // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2011. – № 714. – С. 348–357.
5. Управління ефективністю сільськогосподарського виробництва: інформаційно-аналітичний аспект : монографія / [Костенко О.М., Мискін Ю.І., Краєвський В.М.]; за заг. ред. В.К. Савчука – К. : видавництво «Вік Принт», 2013. – 470 с.
6. Мозенков О. В. Управління стратегічним розвитком підприємств : методологія, інструментарій, організація: монографія / О. В. Мозенков ;

Національний технічний ун-т «Харківський політехнічний ін-т». — Х. : [Одіссей], 2008. — 287 с.

7. Момот Т.В. Вартісно-орієнтоване корпоративне управління: від теорії до практичного впровадження: монографія / Т.В. Момот. — Харків : ХНАМГ. — 2006. — 380 с.

8. Островська Г. Й. Управління вартістю: сучасні інструменти оцінки корпоративної ефективності / Островська Г. Й. // Світ фінансів. — 2008. — № 3 (16). — С. 106-117.

References

1. Hovorushko, T. A., & Klymash N. I. (2013). Upravlinnia efektyvnosti diialnosti pidpriemstv na osnovi vartisno-orientovanoho pidkhodu [Upravlinnia tōhusnistiu diialnosti pidpriemstv na osnovi vartisno-orientovanoho pidkhodu]. Kyiv : Lohos [in Ukrainian].

2. Zakharkin, O. O. (2015). Vartisno-orientovane upravlinnia innovatsiinoiu diialnistiu pidpriemstv: metodolohichni zasady, svitovi ta vitchyzniani dosvid [Cost-oriented management of innovative activity of enterprises: methodological principles, world and domestic experience]. Sumy : Sumskiy derzhavnyi universytet [in Ukrainian].

3. Kasianova, N. V. (2008). Otsinka efektyvnosti stratehichnoho upravlinnia pidpriemstvom [Evaluating the effectiveness of strategic enterprise management]. Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnik", 628, 534–539 [in Ukrainian].

4. Koval, Z. O. (2011). Otsiniuvannia efektyvnosti vartisno-orientovanoho upravlinnia pidpriemstvom v ekosystemi innovatsii [Estimation of efficiency of the value-oriented enterprise management in the ecosystem of innovations]. Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnik", 714, 348–357 [in Ukrainian].

5. Kostenko, O.M., Myskin, Yu.I., Kraievskiy, V.M. & Savchuk, V.K. (Ed.) (2013). Upravlinnia efektyvnosti silskohospodarskoho vyrobnytstva: informatsiino-analitychnyi aspekt [Management of the efficiency of agricultural production: information and analytical aspect]. Kyiv : vydavnytstvo «Vik Prynt» [in Ukrainian].

6. Mozenkov, O. V. (2008). Upravlinnia stratehichnym rozvytkom pidpriemstv : metodolohiia, instrumentarii, orhanizatsiia [Management of strategic development of enterprises: methodology, tools, organization]. Kharkiv : Odissei [in Ukrainian].

7. Momot, T.V. (2006). Vartisno-orientovane korporativne upravlinnia: vid teorii do praktychnoho vprovadzhennia [Cost-oriented corporate governance: from theory to practical implementation]. Kharkiv : KHAMH [in Ukrainian].

8. Ostrovska, H. Y. (2008). Upravlinnia vartistiu: suchasni instrumenty otsinky korporativnoi efektyvnosti [Cost Management: Modern tools for evaluating corporate effectiveness]. The world of finance, 3 (16), 106-117 [in Ukrainian].

ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИМИ ПРОЦЕССАМИ

Ю. И. Мыскин

Аннотация. Отечественная практика контроля качества стратегического управления макроэкономическими процессами свидетельствует об актуальной потребности в обосновании действенного

подхода к оценке эффективности стратегического менеджмента. Исходя из этого, целью статьи избрано определение критерия оценки эффективности стратегического менеджмента макроэкономических процессов и обоснование, на основе эксперимента, достоверности отражения им качества управленческой деятельности. Для этого использованы методы эксперимента и моделирования.

Осмысление двух основанных теорий информационно-аналитического обеспечения стратегического управления (системы сбалансированных показателей и достаточно общей теории управления) с учетом специфики управления макроэкономическими процессами (его субъектами являются люди, которые часто находятся на выборных должностях и не имеют профильного управленческого образования) позволило обосновать целесообразность применения именно достаточно общей теории управления в процессе информационно-аналитического обеспечения стратегического менеджмента макроэкономических процессов. Для оценки эффективности последнего обосновано использование общего показателя качества управления и предложена методика его расчета.

По результатам эксперимента с использованием метода моделирования доказано, что общий показатель качества управления достоверно отражает фактическое состояние эффективности стратегического менеджмента макроэкономических процессов.

В дальнейших исследованиях представляется целесообразным апробация данного показателя оценки эффективности стратегического управления макроэкономическими процессами на практике.

Ключевые слова: эффективность, оценка эффективности стратегического управления; стратегический менеджмент, управление макроэкономическими процессами.

ESTIMATION OF EFFICIENCY OF STRATEGIC MANAGEMENT BY MACROECONOMIC PROCESSES

Y.I. Myskin

Abstract. The domestic practice of quality control of strategic management of macroeconomic processes shows the urgent need to substantiate the effective approach to assessing the effectiveness of strategic management. Therefore, the purpose of the article is to determine the criteria for assessing the effectiveness of strategic management by macroeconomic processes and to substantiate, based on the experiment, the reliability of its reflection of the quality of management activity. Experimental and simulation methods are used for this purpose.

Understanding the two basic theories of informational and analytical support for strategic management (a system of balanced indicators and a sufficiently general theory of management), taking into account the specifics of the management of macroeconomic processes (its subjects are people who

are often in elective positions and do not have a profile management education), allowed to substantiate the expediency of application. It is enough of a general theory of management in the process of informational and analytical provision of strategic management of macroeconomic. In order to evaluate the efficiency of the latter, the use of the general quality management indicator is justified and the method of its calculation is proposed.

According to the results of the experiment using the simulation method, it is proved that the overall quality management indicator faithfully reflects the actual state of the effectiveness of the strategic management of macroeconomic processes.

In further studies, it is considered appropriate to test this indicator for assessing the effectiveness of strategic management of macroeconomic processes in practice.

Keywords: efficiency, estimation of efficiency of strategic management; strategic management, management of macroeconomic processes.

УДК 657.6

НОВІ ПІДХОДИ ДО ПОБУДОВИ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ВИТРАТ М'ЯСОПЕРЕРОБНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Т. М. МІЩЕНКО, кандидат економічних наук, доцент
*Національний університет державної
фіскальної служби України*
E-mail: mitem@ukr.net

Анотація. Функціонування м'ясопереробних підприємств в умовах конкурентного середовища та посиленого режиму ресурсозбереження обумовлює необхідність налагодження системи управління витратами. Особливе місце в цій системі займає внутрішній контроль, який є важливим елементом функціонування центрів відповідальності м'ясопереробного підприємства і джерелом необхідної, об'єктивної та своєчасної інформації для прийняття управлінських рішень.

Існуючі підходи до формування системи внутрішнього контролю витрат м'ясопереробних підприємств потребують переосмислення контролю не стільки як засобу мінімізації витрат, а як інструменту управління витратами. Тому питання уточнення змісту понять «відповідальність» та «підзвітність» суб'єктів внутрішнього контролю витрат, як невід'ємних його складових, становлять інтерес для теорії і практики.

Запропоновано розглядати поняття «відповідальність» та «підзвітність» у контексті концепції «підзвітності», яка наповнює іншим конкретним змістом ці терміни, об'єднуючи відповідальність, звітність та обов'язки щодо внутрішнього контролю витрат.

are often in elective positions and do not have a profile management education), allowed to substantiate the expediency of application. It is enough of a general theory of management in the process of informational and analytical provision of strategic management of macroeconomic. In order to evaluate the efficiency of the latter, the use of the general quality management indicator is justified and the method of its calculation is proposed.

According to the results of the experiment using the simulation method, it is proved that the overall quality management indicator faithfully reflects the actual state of the effectiveness of the strategic management of macroeconomic processes.

In further studies, it is considered appropriate to test this indicator for assessing the effectiveness of strategic management of macroeconomic processes in practice.

Keywords: efficiency, estimation of efficiency of strategic management; strategic management, management of macroeconomic processes.

УДК 657.6

НОВІ ПІДХОДИ ДО ПОБУДОВИ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ВИТРАТ М'ЯСОПЕРЕРОБНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Т. М. МІЩЕНКО, кандидат економічних наук, доцент
**Національний університет державної
фіскальної служби України**
E-mail: mitem@ukr.net

Анотація. Функціонування м'ясопереробних підприємств в умовах конкурентного середовища та посиленого режиму ресурсозбереження обумовлює необхідність налагодження системи управління витратами. Особливе місце в цій системі займає внутрішній контроль, який є важливим елементом функціонування центрів відповідальності м'ясопереробного підприємства і джерелом необхідної, об'єктивної та своєчасної інформації для прийняття управлінських рішень.

Існуючі підходи до формування системи внутрішнього контролю витрат м'ясопереробних підприємств потребують переосмислення контролю не стільки як засобу мінімізації витрат, а як інструменту управління витратами. Тому питання уточнення змісту понять «відповідальність» та «підзвітність» суб'єктів внутрішнього контролю витрат, як невід'ємних його складових, становлять інтерес для теорії і практики.

Запропоновано розглядати поняття «відповідальність» та «підзвітність» у контексті концепції «підзвітності», яка наповнює іншим конкретним змістом ці терміни, об'єднуючи відповідальність, звітність та обов'язки щодо внутрішнього контролю витрат.

Підґрунтям для формування управлінської підзвітності є чіткий розподіл обов'язків та повноважень, який водночас попереджує виникнення ризику ухилення від виконання процедур контролю.

Такий підхід є найприйнятнішим за формування системи управлінської підзвітності суб'єктів внутрішнього контролю та її інтеграції в систему управління витратами центрів відповідальності м'ясопереробного підприємства.

Нове сприйняття понять «відповідальність» та «звітування» суб'єктів внутрішнього контролю витрат забезпечує персоналізацію відповідальності за рівень відхилень витрат від установлених показників і прийняття необхідних управлінських рішень.

Ключові слова: витрати, внутрішній контроль, підзвітність, відповідальність, м'ясопереробне підприємство

Актуальність. Стабільність і розвиток м'ясопереробного підприємства на конкурентному ринку залежить, передусім, від створення ефективної системи управління витратами. Така система здійснює збирання та оброблення даних про витрати, а також надання інформації для прийняття управлінських рішень саме в той момент, коли вона може бути використана найефективніше. Невід'ємною складовою системи управління витратами та водночас найважливішим інструментом досягнення м'ясопереробним підприємством високого економічного результату є ефективна система внутрішнього контролю, яка забезпечує його економічність, стійкість, конкурентоспроможність та ефективність виробництва

Головним завданням формування сучасної системи внутрішнього контролю на м'ясопереробних підприємствах є заміна старої практики використання лише бухгалтерського контролю витрат на більш збалансовану систему внутрішнього контролю, в якій перевага надається децентралізованому контролю з делегуванням його функцій на всі рівні управління підприємством і персоналізацією управлінської відповідальності та підзвітності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання управління витратами виробничого підприємства знайшли своє відображення в роботах вітчизняних науковців: М. В. Волкової, О. В. Крушельницької, Л. В. Нападовської, М. С. Пушкаря, Г. О. Партин та інших вчених.

Проблеми формування ефективної системи внутрішнього контролю достатньо часто ставали об'єктом наукових пошуків вітчизняних вчених, зокрема прикладний аспект організації внутрішнього контролю витрат досліджували Л. В. Дікань, Є. В. Дейнеко, Н. В. Синюгіна. Окремі аспекти якісного і кількісного оцінювання ефективності внутрішнього контролю, онтологічну інтерпретацію його сутності розглядали С. В. Бардаш, Є. В. Мних, О. А. Шевчук та інші науковці

Проте дослідження концепції управлінської підзвітності та відповідальності як основних складових системи внутрішнього контролю, залишається питанням, робота над яким потребує подальшого теоретичного і практичного визначення.

Мета дослідження– визначення сутності понять «відповідальність» та «підзвітність» як складових системи внутрішнього контролю, уточнення їх змісту із врахуванням сучасних підходів до розуміння системи управлінської підзвітності та розробка практичних рекомендацій щодо її інтегрування в систему внутрішнього контролю з метою підвищення ефективності управління витратами м'ясопереробного підприємства.

Матеріали і методи дослідження. Під час дослідження використовувалися наукові методи, що базуються на діалектиці пізнання та об'єктивних законах розвитку економіки. Методичний інструментарій дослідження складається із загальнотеоретичних та спеціальних методів наукового пізнання: аналізу і синтезу, порівняльних характеристик. З метою дослідження сутності понять «відповідальність», «підзвітність» та розробки пропозицій щодо вдосконалення системи внутрішнього контролю витрат застосовано системно-комплексний підхід.

Результати дослідження та їх обговорення. Формування ефективної системи внутрішнього контролю витрат тісно пов'язано з ієрархічною структурою управління м'ясопереробним підприємством, яка передбачає наявність функціональних цілей контролю відповідно до кожного рівня управління та суб'єктів контролю (рис. 1).

Рис. 1. Внутрішній контроль витрат за ієрархічними рівнями та суб'єктами м'ясопереробного підприємства

Джерело [1]

Разом із тим акцентування повинно здійснюватися на відповідальності та підзвітності керівництва усіх рівнів за виконання функцій контролю витрат.

Мета внутрішнього контролю витрат полягає у досягненні управлінських цілей щодо забезпечення максимально позитивних результатів діяльності підприємства шляхом оптимізації використання ресурсів і мінімізації різних ризиків у процесі їх використання. Досягнення вказаної мети зумовлюється вирішенням основних завдань внутрішнього контролю витрат:

- визначення доцільності прийняття і контроль своєчасності та результативності виконання рішень у сфері управління витратами;
- встановлення відповідності облікової політики в частині управління витратами умовам господарювання та поточним планам діяльності підприємства;
- контроль необхідності та своєчасності внесення змін до облікової політики підприємства з урахуванням впливу внутрішніх і зовнішніх чинників;
- контроль витрат підрозділів підприємства з метою аналізу їх впливу на досягнення результативності діяльності підприємства в цілому;
- виявлення та використання внутрішніх резервів і посилення режиму економії, запобігання непродуктивним витратам та втратам, нестачам і розкраданню цінностей;
- контроль раціонального й економного використання сировинних ресурсів підприємства, оптимізація енергомісткості м'ясопродукції [1, с. 45].

Виконання вказаних завдань сприяє виокремлення центрів відповідальності м'ясопереробних підприємств, що дає змогу здійснювати контроль на всіх рівнях управління підприємством, використовувати специфічні методи контролю з урахуванням особливостей діяльності кожного підрозділу, виявляти винуватців непродуктивних витрат і, в кінцевому підсумку, істотно підвищити ефективність функціонування системи управління витратами [1, с. 45-46]. Формування центрів відповідальності м'ясопереробного підприємства дозволяє вирішувати не тільки проблеми, пов'язані із отриманням повної й оперативної обліково-контрольної інформації для прийняття управлінських рішень, а й проблеми персоніфікації відповідальності за результатами внутрішнього контролю витрат виробництва м'ясопродукції.

Між тим основою внутрішнього контролю витрат є відповідальність керівника, до першочергових функцій якого належать організація ризикоорієнтованого планування витратцентру відповідальності, їх обліку, аналізу та контролю, формування адекватної структури внутрішнього контролю, нагляд за його здійсненням. Персональна відповідальність керівника ґрунтується на системі делегування повноважень та управлінської підзвітності керівникам операційного рівня управління (структурних підрозділів, які входять до центру відповідальності) щодо їх діяльності в частині організації внутрішнього контролю витрат в структурах та підрозділах, які їм підпорядковані. Розподіл повноважень між керівниками всіх рівнів та окремими працівниками залежить від організаційно-функціональної структури центру відповідальності та передбачає підзвітність за виконання покладених на них завдань та обов'язків відповідно до внутрішніх організаційних регламентів, що регулюють питання контролю зберігання і

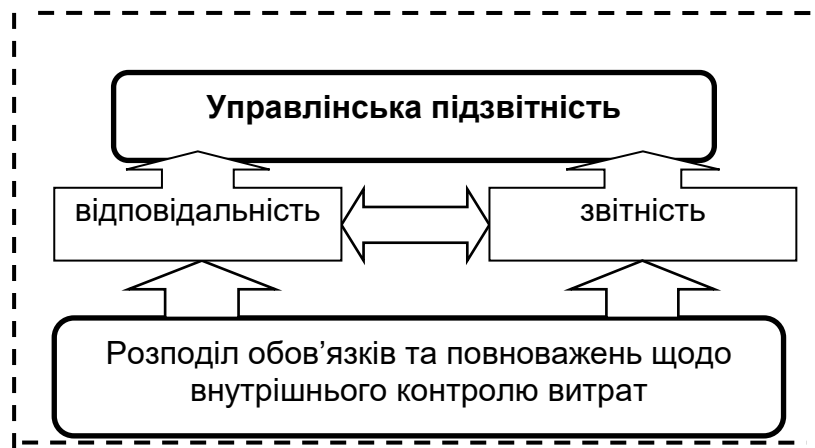
використання фінансових, матеріальних та інших ресурсів, упорядкування структури, штатної чисельності, оплати праці, управління персоналом, документообороту, планування витрат, управління ризиками, звітування, тощо. Чітке розмежування повноважень для кожного операційного керівника і працівника, встановлення порядку виконання повноважень у разі тимчасової відсутності кожного, забезпечення наявності необхідних знань, досвіду та вміння, що потребує виконання делегованих повноважень є основою для формування системи управлінської відповідальності й підзвітності, які є невід'ємними складовими внутрішнього контролю витрат.

Практика роботи м'ясопереробних підприємств свідчить, що поняття «відповідальність» розуміється як покарання за допущені порушення, застосування заходів дисциплінарної відповідальності до посадових осіб та працівників. Водночас «підзвітність» розглядається як обов'язок звітувати перед керівництвом вищого рівня, надавати необхідну інформацію, яка може застосовуватись окремо від здійснення в повному обсязі функцій внутрішнього контролю. Такий підхід унеможлиблює формування сучасної системи внутрішнього контролю витрат, функціонування якої повинно ґрунтуватися на індивідуальній відповідальності та управлінській підзвітності, що гарантує досягнення максимальних результатів оптимізації ресурсів підприємства. Тому, актуальним є наповнення новим змістом терміну «управлінська підзвітність», що пов'язано із запровадженням ефективного та результативного управління витратами, основою якого є відповідальність керівників операційного рівня управління перед вищим керівництвом за організацію системи внутрішнього контролю витрат у керованих ними підрозділах, а вищого керівництва за дотримання політики управління витратами підприємства в цілому.

Зарубіжні науковці розглядають підзвітність як «взаємовідносини між особами, у яких одна особа зобов'язана пояснювати та обґрунтовувати свою поведінку, а інша має право виносити судження, які можуть мати певні наслідки для підзвітної особи» [2, с. 452], водночас, вказують на «вертикальний характер цих взаємовідносин, які, зазвичай, є обов'язкові і залежать від змісту зобов'язань» [3, с. 2]. Саме такий підхід до розуміння управлінської підзвітності формує інший конкретний зміст цього терміну, об'єднуючи відповідальність, звітність та обов'язки щодо внутрішнього контролю витрат (рис. 2).

Основою управлінської підзвітності є делегування керівником центру відповідальності певних повноважень підпорядкованим керівникам операційного рівня управління із обов'язковим забезпеченням звітування та відповідальності за їх реалізацію. Тим часом управлінська підзвітність не повинна обмежуватись контролем відповідності фактичних витрат встановленим нормам і нормативам та визначенням відхилень, а зобов'язана концентрувати увагу на питаннях ефективності використання ресурсів, тому домінантою звітування повинна стати ефективність у досягненні визначених показників витрат.

Внутрішній контроль витрат

Рис. 2. Складові управлінської підзвітності в системі внутрішнього контролю витрат м'ясопереробного підприємства

Джерело. Складено за матеріалами [4]

Управлінська підзвітність системи внутрішнього контролю витрат має передбачати механізми, процеси, операції, які інтегровані у цю систему і зафіксовані в організаційних регламентах внутрішнього контролю м'ясопереробного підприємства. Практика м'ясопереробних підприємств свідчить про декларативний характер організаційних регламентів щодо загальних правил побудови внутрішнього контролю витрат та відсутність в них згадки про управлінську підзвітність. А відтак неможлива побудова внутрішнього контролю з інтегрованою системою управлінської підзвітності, запровадження якої надавала б змогу керівнику центру відповідальності бути впевненим у тому, чи досягаються визначені цілі та очікувані результати управління витратами, чи ефективно функціонує система делегування повноважень та управлінської підзвітності за їх реалізацію.

Вирішення вказаних проблем можливе у разі розробки системи організаційних регламентів, в яких би відображався чіткий розподіл обов'язків та повноважень щодо внутрішнього контролю витрат між керівництвом центру відповідальності, операційним керівництвом, керівниками структурних одиниць та працівниками з визначенням їх управлінської підзвітності. У разі делегування повноважень необхідно охопити всі структурні підрозділи, що входять до центру відповідальності, водночас розмежування повинно здійснюватися у такий спосіб, щоб одна структурна одиниця чи одна особа не поєднувала всі або ключові аспекти процесу чи окремого контрольного заходу. Оскільки обов'язки делегування покладені на керівника центру відповідальності, то він зобов'язаний забезпечити наявність у операційного керівництва та працівників знання та вміння, необхідних для виконання делегованих повноважень. Розподіл обов'язків та повноважень є підґрунтям для формування управлінської підзвітності та, водночас, заходом направленим на попередження виникнення ризику ухилення від виконання процедур контролю.

Таким чином, здійснення внутрішнього контролю витрат є обов'язком і відповідальністю для всіх суб'єктів контролю центру відповідальності м'ясопереробного підприємства. Вони створюють інформацію, що використовується системою внутрішнього контролю, або здійснюють інші заходи, необхідні для реалізації процедур внутрішнього контролю витрат.

Для центрів відповідальності м'ясопереробного підприємства характерним є структурований тип відносин між суб'єктами внутрішнього контролю, що передбачає функціонування надійної інформаційно-комунікаційної системи, яка забезпечує:

- ідентифікацію, збір, опрацювання і надання, у відповідній формі та в терміни, повної і достовірної інформації про фактичні витрати та їх відхилення, яка дає можливість суб'єкту контролю взяти на себе певну відповідальність;

- застосування системи документування і документообороту, що містить правила підготовки, виконання, руху, використання та архівування документів;

- створення своєчасної і надійної системи звітності, інтегрованої в загальну інформаційну систему центру відповідальності та підприємства в цілому, з врахуванням рівнів управління, термінів підготовки звітів встановлених видів і форм;

- агрегування інформації про витрати відповідно до потреб кожного рівня управління, що створює максимальні зручності і можливості отримання «потрібної» інформації в «потрібний» час безпосередніми користувачами;

- ефективну комунікацію, як горизонтальну, так і вертикальну, на всіх ієрархічних рівнях суб'єктів внутрішнього контролю витрат.

Висновки і перспективи. Вирішення проблем, пов'язаних із функціонуванням системи внутрішнього контролю витрат в центрах відповідальності м'ясопереробного підприємства можливе лише шляхом запровадження нових сучасних підходів до його організації, переосмислення контролю не стільки як засобу мінімізації витрат, а як інструменту управління витратами, зниження ризиків неефективного та не результативного використання ресурсів. Між тим ефективні зміни системи внутрішнього контролю витрат нерозривно пов'язані з новим сприйняттям понять «відповідальність» та «звітування» суб'єктів контролю. Тому, перший кроку цьому тривалому процесі передбачає підвищення розуміння керівництвом м'ясопереробного підприємства місця та ролі системи внутрішнього контролю у належному управлінні витратами, усвідомлення, що ігнорування необхідності побудови сучасної моделі внутрішнього контролю витрат в кінцевому результаті призводить до збиткового рівня, а подекуди – банкрутства підприємства. У подальшому детальних досліджень вимагають питання конкретизації етапів побудови системи управлінської підзвітності суб'єктів внутрішнього контролю та її інтеграції в систему управління витратами м'ясопереробного підприємства.

Список використаних джерел

1. Міщенко Т. М. Облік і контроль витрат виробництва м'ясопродукції: дис. к-та. економ. наук: 08.00.09 / Нац. універ. біоресурсів і природокористування України. Київ, 2015. 257 с.
2. Bovens. M. Analyzing and Assessing Accountability: A Conceptual Framework. *European Law Journal*, 2007.–13(4). pp.447-468.
3. Вернер Янн Концепція «підзвітності». URL: agree-europe.de/images/.../Expertenbeitrag_Jann_UKR.pdf. (дата звернення: 03.08.2018).
4. Міщенко Т. М. Відповідальність і підзвітність – взаємопов'язані складові внутрішнього контролю. *Науковий журнал «Причорноморські економічні студії»*. 2018. Вип.26.Ч.2. С. 103–107.

References

1. Mishchenko, T. M. (2015) *Oblik i kontrol' vytrat vyrobnytstva m'yasoproductsiyi* [Accounting and control of production costs of meat products]. Kyiv, 257.
2. Bovens. M. Analyzing and Assessing Accountability: A Conceptual Framework. *European Law Journal*, 2007.–13(4). pp.447-468.
3. Verner, Ya. *Kontseptsiya «pidzvitnosti»* [Concept of «accountability»] :http://agree-europe.de/images/.../Expertenbeitrag_Jann_UKR.pdf.
4. Mishchenko, T. M. (2018) *Vidpovidalnist i pidzvitnist – vzayemopov'yazani skladovi vnutrishnoho kontrolyu* [Responsibility and accountability - interconnected components of internal control]. *Prychornomorski ekonomichni studiyi*. 26/2, 103-107.

НОВЫЕ ПОДХОДЫ К ПОСТРОЕНИЮ ВНУТРЕННЕГО КОНТРОЛЯ РАСХОДОВ МЯСОПЕРЕРАБАТЫВАЮЩИХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Т. М. Мищенко

Аннотация. *Функционирование мясоперерабатывающих предприятий в условиях конкурентной среды и усиленного режима ресурсосбережения обуславливает необходимость налаживания системы управления затратами. Особое место в этой системе занимает внутренний контроль, который является важным элементом функционирования центров ответственности мясоперерабатывающего предприятия и источником необходимой, объективной и своевременной информации для принятия управленческих решений. Существующие подходы к формированию системы внутреннего контроля расходов мясоперерабатывающих предприятий требуют переосмысления контроля не столько как средства минимизации затрат, а как инструмента управления затратами. Поэтому вопрос уточнения содержания понятий «ответственность» и «подотчетность» субъектов внутреннего контроля расходов, как неотъемлемых его составляющих, представляют интерес для теории и практики. Предложено, рассматривать понятие «ответственность» и «отчетность» в контексте концепции «подотчетности», которая наполняет другим конкретным содержанием эти понятия, объединяя ответственность, отчетность и обязанности в контексте внутреннего контроля расходов. Основой для формирования управ-*

ленческой подотчетности является четкое распределение обязанностей и полномочий, которое одновременно предупреждает возникновение риска уклонения от выполнения процедур контроля. Такой подход является наиболее приемлемым при формировании системы управленческой подотчетности субъектов внутреннего контроля и ее интеграции в систему управления затратами центров ответственности мясоперерабатывающего предприятия. Новое восприятие понятий «ответственность» и «отчетности» субъектов внутреннего контроля расходов обеспечит персонафикацию ответственности уровня отклонений затрат от установленных показателей и принятия необходимых управленческих решений.

Ключевые слова: расходы, внутренний контроль, подотчетность, ответственность

NEW APPROACHES TO INTERNAL CONTROL OF MEASURING ENTERPRISE EXPENDITURE

T. M. Mishchenko

Abstract. Operation of meat processing enterprises in a competitive environment and an enhanced regime of resource conservation necessitates the establishment of a cost management system. A special place in this system is internal control, which is an important element of the functioning of the centers of responsibility of the meat processing enterprise and the source of necessary, objective and timely information for making managerial decisions. Existing approaches to the formation of a system for internal control of costs of meat processing enterprises require rethinking control not so much as a means of minimizing costs, but as a cost management tool. Therefore, the question of clarifying the content of the concepts of "responsibility" and "accountability" of the subjects of internal control costs, as an integral part of it, are of interest to theory and practice. It is proposed to consider the concept of "responsibility" and "accountability" in the context of the concept of "accountability", which fits the other specific content of these terms, combining responsibility, accountability and responsibilities for internal control of costs. The basis for the formation of managerial accountability is the clear division of duties and powers, which, at the same time, prevents the risk of avoiding the implementation of control procedures. Such an approach is most appropriate in the formation of a system of managerial accountability of subjects of internal control and its integration into the management system costs of centers of responsibility meat processing enterprise. A new perception of the concepts of "responsibility" and "reporting" of internal control of costs will ensure personalization of responsibility for the level of deviation of costs from established indicators and the adoption of necessary management decisions.

Keywords: costs, internal control, accountability, responsibility

РОЗВИТОК БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ З ВИКОРИСТАННЯМ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

А. О. МУЗИЧЕНКО, кандидат економічних наук, доцент
*Національний університет біоресурсів
і природокористування України*
E-mail: andriimuzychenko@gmail.com

Анотація. У статті розкрито основні тенденції розвитку бухгалтерського обліку з використанням хмарних технологій. Визначено переваги впровадження хмарних технологій, серед яких основними є зменшення чисельності бухгалтерів, апаратних і програмних рішень, створення умов для доступу з будь-якого місця за наявності мережі Інтернет.

Охарактеризовано найбільш поширені програмні продукти для ведення бухгалтерського обліку, що працюють на основі хмарних технологій. Розкрито особливості вибору того чи іншого варіанту форм ведення та організації обліку в умовах використання інформаційно-комп'ютерних технологій.

Ключові слова: бухгалтерський обліку, хмарні технології, форма ведення обліку, форма організації обліку, інформаційно-комп'ютерні технології.

Актуальність. Функціонування підприємства – це складний динамічний процес, що є результатом неперервного циклічного руху грошових коштів. Однією із проблем, що виникають перед підприємствами в сучасних умовах, є відновлення і збереження динаміки циклів операційної, інвестиційної і фінансової діяльності, що є запорукою необхідної ліквідної позиції підприємства і реалізації його попиту на фінансові ресурси. Вирішення цієї проблеми неможливе без глибоких досліджень економічних механізмів, що визначають грошові потоки кожного окремого суб'єкта господарювання. Таким чином, існує нагальна потреба в розробці методики обліку, підвищенні наукової обґрунтованості прийняття фінансових рішень в умовах нестабільності та ризику, розробці системи аналітичних і модельних засобів управління. Необхідність в удосконаленні організації обліку на підприємствах обумовлена існуванням практичних потреб фінансового управління, що стоять на рівні проблеми виживання окремих підприємств, галузей і виходу із кризового стану економічної системи у цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання теорії та практики обліку грошових коштів досліджували такими вченими, як

Бутинець Ф.Ф., Грабова Н.М., Завгородній В.П., Кірейцев Г.Г., Кулаковська Л.П., Піча Ю.В. Ткаченко Н.М., Сук Л.К. та інші.

Метою дослідження – визначення впливу хмарних технологій на форму організації та ведення бухгалтерського обліку.

Актуальність. Завдяки бухгалтерському програмному забезпеченню та іншим технологічним досягненням, сфера бухгалтерського обліку розвивається та модифікується. Незважаючи на те, що основні концепції бухгалтерського обліку залишаються незмінними, процес збору та звітування про фінансові результати стали більш точнішим та ефективнішим. Бухгалтерам більше не потрібно витратити так багато часу на розрахунок та перевірку чисел, залишаючи їх вільними для розвитку у сфері фінансового планування та створення стратегій зростання.

Однією з останніх головних тенденцій розвитку бухгалтерського обліку є хмарні технології, які вказують на те, як майбутнє продовжує надавати користь та підвищувати ефективність ведення обліку на підприємствах.

Хмарна технологія змінила принципи ведення обліку у всіх його аспектах. Хмарне зберігання даних дозволяє компаніям працювати без фізичного офісу. Спеціалізація з бухгалтерського обліку може бути розповсюджена на більші географічні області, а нішеві фірми можуть обслуговувати клієнтів, які знаходяться за межами їх місцевого ринку. Хмарні технології також підвищують ефективність бухгалтерського процесу. Малі компанії, що використовують систему хмарної обліку, можуть легко передавати інформацію своїм бухгалтерам через високо надійне з'єднання. Це заощаджує час, який раніше проводився вручну збір та транспортування даних.

Роль бухгалтера змінилася, оскільки технологія змінила бухгалтерські процеси, роблячи фінансову звітність менш трудомісткою та більш ефективною. Сьогоднішній бухгалтер також повинен вирішувати фінансові проблеми, бути експертом галузі та стратегічним радником.

Оскільки програмне забезпечення як сервіс (SaaS) стає дедалі популярнішим для власників бізнесу за часовими та вартісними параметрами, хмарний облік стає жаркою темою. Цей останній розвиток цифрового обліку дає навіть найменшим підприємствам доступ до повного набору бухгалтерських послуг, які вони, можливо, раніше не розглядали через проблеми технічної інфраструктури та вартість.

Знижена вартість та прості у використанні системи – це лише дві функції, що привертають увагу малого та середнього бізнесу в різних галузях промисловості.

Наведемо ще п'ять додаткових переваг хмарного обліку для підприємств:

1. Доступно на будь-якому пристрої.

Традиційні системи бухгалтерського обліку часто встановлювалися лише на одному комп'ютері в бізнесі, оскільки для додаткових комп'ютерів потребують численні копії бухгалтерського програмного забезпечення, що є дорогими інвестиціями для багатьох малих підприємств.

Оскільки дані та програмне забезпечення зберігаються в "хмарному", а не на жорстких дисках в компанії, хмарний облік дозволяє авторизованому персоналу отримувати доступ до інформації практично будь-де. Вони можуть це робити за допомогою пристроїв, включаючи ноутбуки, настільні комп'ютери, планшети, смартфони, і більше не потрібно сидіти перед одним конкретним комп'ютером, щоб знайти фінансову інформацію, яку вони шукають.

2. Знижує роботу. Ще однією перевагою програми обліку в хмарі є те, що після введення інформації в систему кожен може її побачити, і всі відповідні форми та заяви можуть бути оновлені автоматично та в режимі реального часу, щоб відобразити останні дані. Це скорочує як документообіг, так і зайві введення інформації, необхідної традиційному бухгалтерському програмному забезпеченню. Це у свою чергу зменшує кількість помилок і заощаджує час, який власники та співробітники можуть використовувати більш продуктивно для ведення бізнесу.

3. Спрощує ведення обліку. Власники бізнесу та їхні працівники не потребують значних облікових знань для використання системи обліку, яка базується в хмарі. Інформація вводиться за допомогою простої інформаційної системи, усуваючи потребу та вартість спеціалізованого бухгалтера.

4. Реєстрація в реальному часі доходів і витрат. Кошки для реєстрації – справа минулого для підприємств, які переходять на хмарну систему. Ксерокопювання документів та рахунки-фактури складно зберігати та організувати, а також займати цінний робочий простір у офісі. Записи у традиційній системі може відбутися через кілька днів або навіть тижнів після того, як виникли витрати, збільшивши шанси на введення невірних даних.

Хмарні системи дозволяють власникам малого та середнього бізнесу записувати свої доходи та витрати, коли це відбувається, у режимі реального часу. Деякі системи навіть дозволяють смартфонам камери знімати зображення квитанцій або рахунків-фактур для зберігання в хмарі. Це не тільки позбавляє від дратівливих записів паперу, це полегшує можливість неповного запису, спираючись на пам'ять і купу паперових квитанцій.

5. Хмара обліку надійно дозволяє працювати в команді. Старомодні бухгалтерські програми були встановлені на одному комп'ютері; співпрацюючи з членами команди, іншими співробітниками чи членами бухгалтерської команди, означало передачу інформації на диск або USB-накопичувач, що може призвести до втрати інформації та порушень безпеки. Крім того, інформація, що зберігається на комп'ютері, може потрапляти у неправильні руки, якщо пристрій вкрадено. З іншого боку, інформація, що зберігається в хмарній програмі, доступна лише для людей які мають логін та пароль.

Завдяки хмарній системі обліку, інформація доступна всім уповноваженим особам на будь-якому пристрої в будь-який час. Це

спрощує спільні зусилля, економить час і зменшує можливість нещасних випадків.

Чому такий раптовий інтерес до використання програмного забезпечення у "хмарі"? Це просто. Як і інші варіанти програмного забезпечення (SaaS), переваги обліку хмарності відрізняють традиційну форму бухгалтерського обліку в багатьох відношеннях.

Однією з перших областей, де облік хмарності перевершує традиційний облік, є вартість. За допомогою хмарної системи підприємства не здійснюють одноразову покупку програми, а також купують та встановлюють сервер для розміщення. Це мінімізує плату за ІТ-професіонали та допомагає уникнути загальної суми внесків. В міру зміни правил бухгалтерського обліку та податкового законодавства вам не доведеться придбати та встановлювати оновлення. Замість того, щомісячна або річна вартість підписки включає вартість оновлення, і ці дані заповнюються вашим постачальником, коли це необхідно.

Одна з найпоширеніших проблем, пов'язаних із традиційними системами бухгалтерського обліку, полягає в оновленні облікової інформації. Коли потрібно було змінити одну цифру, це означало вручну записувати зміни в кожному місці, де фігура з'явилася, включаючи форми, книги та інші документи. За допомогою хмарного обліку при введенні нових даних він заповнює кожне місце, де це потрібно. Це заощаджує час, гроші та потенційні головні болі, які можуть виникнути, якщо пропустите будь-які місця.

З традиційним бухгалтерським обліком доступ до детальної фінансової інформації бізнесу обмежувався, коли фахівець із бухгалтерського обліку був доступний, або коли ви могли потрапити до офісу, щоб переглянути паперові записи або навіть настільний комп'ютер, що містить інформацію. Однією з переваг хмарних обчислень є доступність. Поки ви маєте доступ до Інтернету, облікові записи є наближеними до вашого мобільного пристрою. Це під вашими кінцями пальців за лічені хвилини.

Пам'ятайте, коли пакети бухгалтерського обліку вперше виходять на ринок. Хоча вони, можливо, були покращенням порівняно з попередніми паперовими системами, якщо виникли проблеми з програмою, користувачам довелося терпляче чекати на наступну версію, щоб виправляти помилки. Серед переваг хмарного обліку, негайне вирішення проблем програмного забезпечення є одним з найважливіших.

Інша сфера, в якій хмара обліковується на тлі традиційного обліку, коли мова заходить про автоматичне резервне копіювання даних і відновлення. Не так давно щодня, щотижня та / або щомісячне резервне копіювання даних потрібно було запланувати до вашої робочої тижня. І тоді хтось мав ручну резервну копію вашої останньої бухгалтерської інформації.

Хмара обліку дозволяє автоматичне резервне копіювання даних, усуваючи можливість забути про це, і зменшити можливість зробити людські помилки. Замість цього, інформація про бухгалтерський облік автоматично збирається і зберігається на місці поза межами компанії. Це допомагає захистити вашу інформацію у разі втручання, пожежі або

іншого інциденту, який може поставити під загрозу ризиковану та важливу інформацію. Якщо ваш бізнес має один із цих випадків, ваш постачальник послуг із хмарних технологій може допомогти вам відновити свої дані, швидко створювати ваш бізнес і швидко працювати, щоб мінімізувати вплив та незручності для ваших клієнтів.

Доступність інформації розглядається як благословення та прокляття. Незважаючи на те, що набагато зручніше, перспектива ведення обліку на хмарках призвела до того, що деякі власники бізнесу почуваються вразливими через останні новини про порушення корпоративної безпеки та зловживання даними. У відповідь на це, багато власників малого бізнесу проводять запобіжні кроки, щоб уникнути втрати інформації. Залежно від рішення, яке ви обираєте в Інтернеті, хмара може запропонувати підвищену безпеку (у вигляді брандмауерів та служб шифрування). Як додатковий рівень підтримки, резервне копіювання часто автоматично.

Системи бухгалтерського обліку на основі хмар також можуть пропонувати захист від шахрайства, оскільки вони можуть бути налаштовані для встановлення контролю, щоб запобігти несанкціонованому доступу до банківських рахунків, а також забезпечити електронний аудиторський слід про те, які дії були здійснені когось і в який час.

Якщо ви не впевнені щодо того, який онлайн-бухгалтерський сервіс придбати, спочатку вирішіть, які функції потрібні для вашого бізнесу. Зручний та простий дизайн дозволить полегшити співпрацю між різними відділами та бухгалтерією через мобільний зв'язок. Також слід наголосити і на інших функціях, таких як автоматичне резервне копіювання даних, сумісність між платформами та рівні безпеки. Інші питання, які слід розглянути, включають контрактні зобов'язання та опції обслуговування клієнтів.

Висновки. Отже, не викликає сумнівів факт впливу розвитку інформаційно-комп'ютерних технологій, насамперед хмарних, на форми ведення та організації обліку. Урахування їх переваг та недоліків дозволяє керівництву здійснювати вибір на користь того чи іншого варіанту, але більшість фахівців стверджують, що використання хмарних технологій для ведення обліку будуть корисними для малого і середнього бізнесу. З переходом на хмарні технології великого бізнесу можуть виникнути певні труднощі це пов'язано з великим об'ємом інформації в обліку та час на навчання персоналу. Проте на даному етапі все більше підприємств починають використовувати хмарні технології і згідно з прогнозом Forbes до 2020 року ринок хмарності перевищить 250 мільярдів доларів. Вивчення цієї тенденції може допомогти підприємствам отримати перевагу серед інших компаній використовуючи хмарний облік.

Список використаних джерел

1. <https://www.growthforce.com/>
2. JOURNAL ARTICLE
Issues in Accrual Accounting and Budgeting by Government Allan Barton *Agenda: A Journal of Policy Analysis and Reform* Vol. 12, No. 3 (2015), pp. 211-226
3. <https://www.business.gov.au/>

4. <https://www.bigcommerce.com/blog>
5. <http://www.business.vic.gov.au/money-profit-and-accounting>

References

1. <https://www.growthforce.com/>
2. JOURNAL ARTICLE
Issues in Accrual Accounting and Budgeting by Government Allan Barton *Agenda: A Journal of Policy Analysis and Reform* Vol. 12, No. 3 (2015), pp. 211-226
3. <https://www.business.gov.au/>
4. <https://www.bigcommerce.com/blog>
5. <http://www.business.vic.gov.au/money-profit-and-accounting>

РАЗВИТИЕ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ОБЛАЧНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

А. А. Музыченко

Аннотация. В статье раскрыты основные тенденции развития бухгалтерского учета с использованием облачных технологий. Определены преимущества внедрения облачных технологий, среди которых основными являются уменьшение численности бухгалтеров, аппаратных и программных решений, создание условий для доступа из любого места при наличии сети Интернет.

Охарактеризованы наиболее распространенные программные продукты для ведения бухгалтерского учета, работающих на основе облачных технологий. Раскрыты особенности выбора того или иного варианта форм ведения и организации учета в условиях использования информационно-компьютерных технологий.

Ключевые слова: бухгалтерский учета, облачные технологии, форма ведения учета, форма организации учета, информационно-компьютерные технологии.

DEVELOPMENT OF ACCOUNTING WITH THE USE OF CLOUD TECHNOLOGIES

A. O. Muzychenko

Abstract. The article reveals the main tendencies of the development of accounting with the use of cloud technologies. The advantages of introducing cloud technologies, among which the main is the reduction of the number of accountants, hardware and software solutions, creation of conditions for access from any place in the presence of the Internet.

The most commonly used software products for accounting, working on the basis of cloud technologies, are described. The features of the choice of one or another variant of forms of management and accounting organization in the conditions of use of information and computer technologies are revealed.

Keywords: accounting, cloud technologies, form of accounting, form of organization of accounting, information and computer technology

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В РОЗВИТКУ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ

В. В. НАГОРНИЙ, кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки праці та соціального розвитку

О. В. ЧЕТВЕРИК, кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі

**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

E-mail: nagornyvitaliy@gmail.com, chetveryck_ov@ukr.net

Анотація: Предмет дослідження охоплює теоретичні питання розвитку соціальної відповідальності аграрного бізнесу. У статті розглянуто роль корпоративної соціальної відповідальності в бізнес-структурах. Здійснено аналіз розуміння даної категорії в сучасному бізнесі. Розглянуто особливості впровадження корпоративної соціальної відповідальності в практику господарювання однієї із світових компаній аграрного сектору.

Об'єктом дослідження є процеси активізації корпоративної соціальної відповідальності суб'єктів аграрного бізнесу. Предметом дослідження є теоретичні та прикладні аспекти формування і функціонування корпоративної соціальної відповідальності як елемент підвищення конкурентоспроможності підприємств аграрного сектору.

Проведено ґрунтовний аналіз сучасного стану запровадження соціальної відповідальності підприємницької діяльності та висвітлення подальших перспектив її розвитку в специфіці аграрного бізнесу.

Галузь застосування результатів: навчальний процес у вищій освіті, проведення подальших прикладних економічних досліджень.

Процес запровадження соціальної відповідальності та ефективного використання економічного, соціального та екологічного ефекту від її дії в умовах ринкових трансформацій має будуватися на принципах активної політики підприємства спрямованої на активне залучення СВБ у свою діяльність на всіх етапах життєдіяльності компанії; наукового обґрунтування запровадження соціальної відповідальності, формування та висвітлення соціальних звітів; розробку заходів щодо покращення репутації; удосконалення системи оплати праці, соціального захисту працівників сільського господарства; формування механізму соціального партнерства, тощо.

Ключові слова: соціальна відповідальність, конкурентоспроможність, КСВ, прибуток, репутація, соціальний статус, соціальний звіт

Актуальність. На сучасному етапі ми – українці проходимо етап системної трансформації суспільства, питання підприємницької культури як

соціального явища привертає до себе особливу увагу. Питання соціальної відповідальності бізнесу досить актуальне в сучасному українському бізнесі. Тому розуміння що таке соціальна відповідальність та її сприйняття має закладатись з початкових класів, а більш усвідомлено за часів студентства, в майбутньому кожен випускник ВНЗ стане відповідальним працівником, керівником, підприємцем, громадянином.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методологічні засади соціальної відповідальності бізнесу в цілому та аграрної сфери зокрема знайшли відображення в працях І. Ансоффа, А. Аткінса, Д. Баюри, Р. Брейлі, П. Друкера, О. Єрмакова, М. Ігнатенка, А. Колота, Ф. Котлера, С. Майерса, М. Портера, Д. Салівана, Е. Лібанової, М. Маліка, П. Макаренка, П. Саблука, О. Скидана, Л. Транченко, Г. Черевка та ін.

Проте, незважаючи на значну наукову й практичну важливість досліджуваної проблеми, обмеженими є публікації у сучасній вітчизняній економічній літературі щодо концептуальних засад соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств.

Мета дослідження полягає у визначенні процесів активізації корпоративної соціальної відповідальності суб'єктів агробізнесу та їх сучасних реалій.

Матеріали і методи дослідження. Теоретичним та методичним підґрунтям проведених досліджень стали основи ринкової економіки, наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, методологія та загальносистемні принципи проведення комплексних наукових досліджень. Зі спеціальних методів дослідження у праці використані: історичний; абстрактно-логічний; теоретичного узагальнення; спостереження, графічний та табличний.

Результати дослідження та їх обговорення. Здійснення соціальної відповідальності є однією із складових діяльності підприємства, що спрямована на збільшення вартості активів бізнесу через зміцнення репутації, іміджу компанії, бренду, підвищення якості продукції, збільшення лояльності клієнтів і співробітників, захисту навколишнього середовища та екології, прозорості і прилюдної звітності в діловій практиці тощо [20].

Сутність соціальної відповідальності суб'єктів аграрного бізнесу, яка є надзвичайно складним і багатоаспектним феноменом, мають різні трактування в сучасній економічній науці. Одним з найпоширеніших залишається пояснення суті корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) Ф. Котлером «як просування практик відповідального бізнесу (надання послуг), які приносять користь бізнесу і суспільству, сприяють соціальному, економічному і екологічно стійкому розвитку шляхом максимізації позитивного впливу бізнесу на суспільство і мінімізації негативного» [7, с. 23]. КСВ у багатьох моментах є містком між мікро- та макрорівнем прийняття етичних рішень в бізнесі [4, с. 160].

За оцінками експертів, найбільш проблемними факторами для ведення бізнесу у нашій країні визначено (в порядку зменшення): корупцію, ускладнений доступ до фінансів, інфляцію, політичну нестабільність, високі податкові ставки, неефективну державну бюрократію, складність

податкового законодавства, регулювання валютного ринку, часту зміну урядів, обмежувальне регулювання ринку праці, недостатню здатність до інновацій, невідповідну якість інфраструктури, злочинність та крадіжки, низьку якість охорони здоров'я, недостатню освіченість і погану етику робочої сили [5, 20].

Сучасна європейська модель соціальної відповідальності бізнесу спирається на три сфери прояву ініціативи – економіка, зайнятість і довкілля. Вважаємо, що кожне з визначень вірне, а особливо ефективне в комплексі.

На основі проведених досліджень встановлено, що підприємницькі структури різних масштабів, форм власності та напрямків діяльності виступають суб'єктами аграрного бізнесу, що несуть соціальну відповідальність перед широким колом об'єктів, а саме власниками, найманими працівниками, споживачами, партнерами, місцевою громадськістю, національною економікою, міжнародною спільнотою.

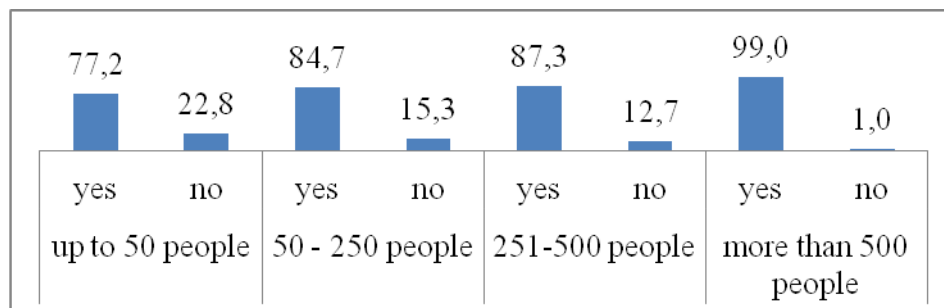
Більшість українських компаній (78,1 %) знають про соціальну відповідальність бізнесу. Хоча вищезазначений рівень є відносно високим, зробити висновок, що це поняття широко відомо всім суб'єктам було б не вірно, оскільки кожне п'яте підприємство в Україні не проінформоване про таку широко розповсюджену у світі практику. Сьогодні можна виділити 3 рівні соціальної відповідальності українського бізнесу [13]. На сьогодні в Україні найбільша частина компаній розуміє та відносить до своєї соціальної відповідальності в першу чергу дотримання законних зобов'язань перед державою і суспільством (податки, екологічні норми, охорона праці), які зареєстровані та діють на законних підставах.

Дійсно якщо компанія вже виконує всі ці норми вона є відповідальною компанією. Однак десь 60 % крім вище переліченого розуміють під КСВ впровадження соціальних програм, поліпшення якості умов праці персоналу, його навчання та розвиток, благодійні проекти, запровадження етичного кодексу, соціальне партнерство з громадськістю та органами державної влади, соціальне інвестування, екологічну відповідальність тощо. [6, 16, 20].

Сучасна українська економіка та ведення підприємницької діяльності розглядає варіант КСВ як суміш британської та європейської моделей. Характерною рисою якого є державне регулювання. Проте все частіше проявляється активність самих корпорацій в реалізації власних соціальних проектів. Лише п'ята частина компаній мають відповідний бюджет на соціальну відповідальність та готує соціальні (нефінасові) щорічні звіти. Найактивніші в цій сфері представники іноземних компаній та найкрупніші українські підприємства.

Причинами зародження соціальної відповідальності бізнесу в розвинених країнах світу пов'язані насамперед не з благодійністю та соціальним захистом, а насамперед з покращенням інвестиційної привабливості та іміджу, підвищенням репутації організацій. Сама ідея запровадження соціальної відповідальності пов'язана з необхідністю забезпечення сталого розвитку, досягнення балансу інтересів між

державою, бізнесом та суспільством. Найпростішою формою соціальної відповідальності, є своєчасна оплата праці, податків та створення нових робочих місць. Більш досконала форма передбачає підвищення кваліфікації співробітників, будівництво соціального житла, повноцінний розвиток соціальної сфери [20].

Рис .1. Здійснення соціального звітування за розміром підприємства
Джерело: побудовано за даними [15,16].

Розмір підприємства є найкращим індикатором здійснення соціального звітування заходів компаніями: чим більше підприємство, тим вища вірогідність того, що компанія буде займатися складанням соціально звіту. Майже всі підприємства (99,0 %) з більше ніж 500 працівників здійснюють заходи соціальної відповідальності порівняно з 77,2 % підприємств з менше ніж 50 працівників. Навпаки, лише 1 % підприємств з більше ніж 500 працівників не здійснюють заходи соціального звітування порівняно з четвертою частиною малих підприємств (22,8 %) (рис. 1) [15, 20].

Розглянемо одну з провідних компаній світу, яка активно працює в Україні – ТОВ «Сингента», яка об'єднує понад 28000 фахівців у 90 країнах задля досягнення однієї мети: розкриття потенціалу рослин [8].

Від часу свого заснування ТОВ «Сингента» досягла значних успіхів і на сьогоднішній день є одним із лідерів світового агробізнесу, який оцінюється у понад 60 млрд доларів. До портфолію ТОВ «Сингенти» входить понад 80 засобів захисту рослин, а також велика кількість гібридів і сортів насіння польових та овочевих культур. В українському відділенні компанії працює більше 300 фахівців, серед яких багато кандидатів сільськогосподарських наук. Метою компанії Сингента в Україні є пропозиція комплексних рішень для українських аграріїв та партнерство, якому віддають перевагу українські та міжнародні компанії. Компанію Сингента вирізняє високоякісна продукція, інтегрований підхід до вирішення поставлених завдань та використання переваг сільського господарства України.

Соціальна відповідальність є невід'ємною частиною діяльності Сингенти в Україні. Це важлива складова всього, що вони роблять, починаючи з розробки нових продуктів і закінчуючи контролем впливу нашої діяльності на навколишнє середовище.

ТОВ «Сингента» дбає про суспільство, турбується про майбутнє покоління, піклується про співробітників. КСВ-проекти ТОВ «Сингента»

націлені на реалізацію важливих внутрішніх та зовнішніх соціальних програм, результати яких сприяють розвитку компанії, покращенню її репутації та іміджу, а також розширенню партнерських зв'язків з державою, громадськими організаціями, місцевими громадами та навчальними закладами. Корпоративну соціальну відповідальність у компанії Сингента можна поділити на чотири основні напрями (рис.2), які вона постійно розвиває.

Рис. 2. Основні напрями корпоративної соціальної відповідальності ТОВ «Сингента»

Джерело: сформовано автором за даними підприємства.

Для більш детального дослідження функціонування корпоративної соціальної відповідальності в ТОВ «Сингента» розглянемо його розвиток саме на соціально-освітньому напрямку. Соціально освітній напрям включає у себе кілька програм: STEM, Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді (НЕНЦ), проект з Малою Академією Наук (МАН), Твоє майбутнє в Агро. Для більш детального розуміння розглянемо сутність та основні напрями застосування вищенаведених програм як основної складової корпоративної соціальної відповідальності в досліджуваному підприємстві.

STEM — Science (наука), Technology (технології), Engineering (інженерія), Math (математика) — освітній, профорієнтаційний проект, спрямований на учнів старших класів, який у 2015 році з ініціативи Центру Розвитку Корпоративної Соціальної Відповідальності (КСВ) успішно стартував і в Україні. У рамках проекту ТОВ «Сингента» активно розробляє свою серію інтерактивних навчально-пізнавальних лекцій у тематичному блоці «Біологія та агрономія» для старшокласників, які стоять на порозі вибору майбутньої професії. Хто такий агроном, які його обов'язки, чим займаються менеджери з польових та біологічних

досліджень, як виробляють насіння – про це та інше представники ТОВ «Сингента» говорять з учнями під час зустрічей. Команда ТОВ «Сингента» розповідає майбутнім абітурієнтам про перспективи аграрної сфери, зокрема, розбиваємо стереотипи, які існують у молоді з цього приводу, а їх, як показує практика, дуже багато [10].

Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді (НЕНЦ) – проект, який спрямований на розвиток талановитої молоді в аграрній сфері та популяризація аграрних професій. Проект був створений у 2016 році шляхом підписання меморандуму про співпрацю між НЕНЦ та ТОВ «Сингента». Навесні 2016 року учні НЕНЦ спільно з фахівцями ТОВ «Сингента» провели закладання польових дослідів із вивчення сучасних гібридів овочевих культур на навчально-дослідній ділянці. Восени компанія «Сингента» виступила партнером першого Всеукраїнського форуму юних аграріїв, який пройшов в м.Одеса, у таборі «Молода Гвардія». Аграрні гуртки, презентації дослідів, агроквест та екскурсії до клієнтів і в лабораторію компанії «Сингента» – все це було частиною форуму, у якому взяли участь 113 дітей зі всієї України.

Співпраця з Малою Академією Наук (МАН) ґрунтується на роботі із випускниками шкіл, які беруть участь у проектах та заходах, організатором яких виступає МАН. Починаючи з 2014 року юні натуралісти та екологи Малої Академії Наук відвідують дослідну станцію та лабораторію компанії «Сингента» у м.Біла Церква. Візитери мають змогу дізнатися про важливість фітопатологічної діагностики посівного матеріалу, моніторинг шкідників та збудників інфекцій у період вегетації рослин й аналіз якісних показників зібраного врожаю [10].

Менеджери компанії організують практичний курс, який дозволяє учням власноруч продіагностувати насінневі інфекції та шкідників за симптоматичними ознаками та ідентифікувати збудника під мікроскопом. Під час семінару на дослідній станції діти можуть впевнитися, що робота в аграрній галузі відрізняється від загальноприйнятих уявлень про неї, так як зараз спеціалісти у цій сфері працюють на надсучасному обладнанні та застосовують прогресивні технології. Менеджери з біологічних досліджень демонструють гостям весь ланцюг вирощування сільськогосподарських культур. На кожному етапі учні можуть не тільки спостерігати і ставити запитання, але й самостійно випробувувати деякі машини. Юні академіки проходять всі етапи підготовки насіння до посіву, калібрування, очистку та протруювання. Глибокі теоретичні знання і неоціненний практичний досвід — два основні критерії професіонала аграрної сфери [10].

«Твоє майбутнє в Агро» – проект, який має на меті об'єднати зусилля бізнесу для підвищення обізнаності молоді про професії в аграрній сфері, що сприятиме усвідомленому кар'єрному вибору молодих людей. Проект був створений восени 2016 року і одразу почав впроваджуватися. Було створено детальну карту всіх професій аграрної сфери, веб-портал з вільним доступом до інформації для молоді та вчителів по своїй країні, а також підготовлені матеріали для проведення спеціальних занять на тему кар'єрного розвитку в школах та ВНЗ України [10].

Отже, соціальну відповідальність ТОВ «Сингента» можна розглядати як додаткову можливість розширення меж діалогу з усіма зацікавленими сторонами та інструмент, що допомагає вибудовувати взаємовигідні партнерські відносини. Інформаційна відкритість – основний принцип за взаємодії із зацікавленими сторонами.

Висновки і перспективи. Корпоративна соціальна відповідальність в Україні перебуває на стадії свого формування та становлення. Високий рівень корпоративної соціальної відповідальності може позитивно позначитися на конкурентоспроможності підприємств. Однак без активної підтримки з боку держави, це важко зробити.

Для бізнесу в сучасних реаліях, важливо не тільки сам «ріст» підприємства, але і досягнення його з усією максимальною відповідальністю. Необхідно думати про те, як рішення і дії будуть впливати на суспільство, навколишнє середовище, а саме головне на майбутнє підприємства.

Проаналізувавши лише один напрям корпоративної соціальної відповідальності ТОВ «Сингенти», можна дійти висновку, що вона знаходиться на високому рівні. Співробітники компанії турбуються про соціально-освітній напрям, керівництво здійснює значне фінансування саме на розвиток соціальної відповідальності. Адже корпоративна соціальна відповідальність – складна філософська, інтегративна морально-етична, правова, соціально-економічна, управлінська категорія, яка під різними кутами зору й у різних площинах подана в низці теоретико-прикладних розробок (концепцій).

Список використаних джерел:

1. Антошко Т. Р., Круш П. В., Тюленева Ю. В. Впровадження корпоративної соціальної відповідальності на промислових підприємствах: монографія. Київ: НТУУ „КПІ”, 2013. 275 с.
2. Гоголя О. П., Кудінова І. П. Соціальна відповідальність бізнесу : монографія Ніжин : Лисенко М. М., 2011. 175 с.
3. Діагностика стану та перспектив розвитку соціальної відповідальності в Україні (експертні оцінки): монографія / О. Ф. Новікова та ін. Донецьк, 2013. 296 с.
4. Соколянський В. В., Бородін В. А. Етикабізнеса: навч. посіб. Москва: МГИУ, 2006 (М.). 191 с.
5. Економічний дискусійний клуб. URL: <http://edclub.com.ua/analytika/rozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-0>
6. Єрмаков О.Ю. Нагорний В.В. Методологічні засади поширення корпоративної соціальної відповідальності в аграрних формуваннях України. Науковий вісник НУБіП України. Економічні науки. Київ:2016. № 249.С.165-174.
7. Котлер Ф., Лі Н. Корпоративна соціальна відповідальність. Як зробити якомога більше добра для вашої компанії та суспільства /Пер. з англ. С. Яринич, Київ: Стандарт, 2005. 302 с.
8. Коновалова А. Про компанію "Сингента" URL: <https://www.syngenta.ua>.
9. Хоружий Г. Ф. Моральний вимір економіки: соціальна відповідальність бізнесу та економічна ефективність: монографія / за ред. Г. Ф. Хоружого. Київ: УБС НБУ, 2009. 255 с.
10. Офіційний сайт компанії Сингента. URL: <https://www.syngenta.ua/>

11. Петрушенко Ю. Н. Особенности реализации концепции социальной ответственности бизнеса в национальном хозяйстве Украины. *Journal of institutional studies (Журнал институциональных исследований)*. 2013. № 1, Т. 5. С. 92 – 107.
12. Посібник із КСВ. Базова інформація з корпоративної соціальної відповідальності / О.Лазоренко, та ін. Київ:Видавництво «Енергія», 2008 96 с.
13. Гулевська-Черниш А. Практика благодійної діяльності бізнес-компаній в Україні: сучасний досвід (звіт за результатами дослідження) / за ред. А. Гулевської-Черниш. Київ: Салютіс, 2010. 60 с.
14. Колот А. М. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку: монографія / за наук. ред. А. М. Колота. Київ: КНЕУ, 2012. 501 с.
15. Соціальна відповідальність бізнесу. Результати опитування. 2005. 53 с.
16. Звіт про стан соціальної відповідальності бізнесу в Україні URL:http://www.un.org.ua/files/SURVEY_UKR.pdf
17. Friedman M. The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits / *The New York Times Magazine*. 1970. September URL: [http://www.umich.edu/~thecore/ doc/Friedman.pdf](http://www.umich.edu/~thecore/doc/Friedman.pdf)
18. Kitzmueller M. Shimshack J. Economic Perspectives on Corporate Social Responsibility / *Journal of Economic Literature*. – 2012. №. 50 (1). P. 51 – 84.
19. Post J. E. Preston L. E., Sachs S. Managing the extended enterprise: The new stakeholder view / *California Management Review*. 2002. № 45 (1). P. 5 – 9.
20. Nahorniy V. Chetveryk O. The problem of implementing social responsibility in Ukraine agro-industrial enterprises / *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. 2017. V(24), I: 146. P. 7 – 11

References

1. Antoshko T.R., Krush P.V., Tiulenieva Yu.V. (2013) Vprovadjennya korporativnoi sotsialnoi vidpovidalnosti na promislovih pidpriemstvah [Implementation of corporate social responsibility at industrial enterprises]. Kyiv: NTUU „KPI” [in Ukrainian]
2. Gogulya O. P., Kudinoval. P. (2011) Sotsialna vidpovidalnist biznesu [Social responsibility of business]. Nijin: Lisenko M. M. [in Ukrainian]
3. Novikova O., Dejch M., Panjkova O. et al (2013) Diagnostyka stanu ta perspektyv rozvytku socialjnoji vidpovidalnosti v Ukraini (ekspertni ocinky) [Diagnosis state and prospects of social responsibility in Ukraine (expert estimation)]. Donetsk: Institute of the Economy of Industry of the NAS of Ukraine
4. Sokoljanskyj V., Borodin V. (2006) Etyka byznesa [Business Ethics]. Moscow: MGIIU (in Russia)
5. Sait Ekonomichnyj dyskusijnyj klub [Economic debating] (2016): URL: <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-0> [in Ukrainian].
6. Ermakov O. YU. Nagorniy V.V. (2016) Metodologichni zasady poshirennya korporativnoi sotsialnoi vidpovidalnosti v agrarnih formuvannayah Ukraini [Methodological principles of the distribution of corporate social responsibility in agrarian formations of Ukraine] // *Scientific Herald NUBiP Ukraine*. 249: 165-174.
7. Kotler F. (2005) Korporatyvna socialjna vidpovidalnistj. Jak zrobyty jakomogha biljshe dobra dlja vashoji kompaniji ta suspiljstva [Corporate Social Responsibility. How to do as much good for your company and society]. Kyiv: Standard [in Ukraine]
8. Konovalova A. Prokompaniyu "Singenta" URL: <https://www.syngenta.ua>.

9. Horuzhy G. (2009) Moralnyj vymir ekonomiky: socialjna vidpovidalnist j biznesu ta ekonomichna efektyvnistj [The moral dimension of the economy, social responsibility and economic efficiency]. Kyiv: National Bank of Ukraine, Banking University [in Ukraine]
10. Sait Syngenta company. URL: <https://www.syngenta.ua/>
11. Petrushenko Yu. (2013) Osobnosti realizatsii kontseptsii sotsialnoy otvetstvennosti biznesa v natsionalnom khozyaystve Ukrainy [Features of the concept of social responsibility of business in the national economy of Ukraine]. Journal of institutional studies, № 1, (vol. 5), (pp. 92 – 107).
12. Lazorenko O., Kolishko R. etc (2008) Posibnykiz KSV. Bazova informacija z korporatyvnoj i socialjnoji vidpovidalnosti [Guideto CSR. Basic information on corporate social responsibility]. Kyiv: "Energy"[in Ukraine]
13. Hulevska-Chernish A., Nepochatova D., Palyvoda L., Shenderovskyy S. (2010) Praktyka blaghotvornoi dijalnosti biznes-kompanij v Ukraini: suchasnyj dosvid (zvit za rezuljtatamy doslidzhennja) [The practice of philanthropy business companies in Ukraine: current experience (Research Report)]. Kyiv: "Salyutis"[in Ukraine]
14. Kolot A. and others (2012) Socialjna vidpovidalnistj: teorija i praktyka rozvytku [Social Responsibility: Theory and Practice Development]. Kyiv: National Economic University named after Vadym Hetman research university.[in Ukraine]
15. Social responsibility of business. Survey Results. 2005. 53.
16. Report on the Status of Corporate Social Responsibility in Ukraine URL: http://www.un.org.ua/files/SURVEY_UKR.pdf
17. Friedman M. (1970) The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits / M. Friedman // The New York Times Magazine. September 13. URL: <http://www.umich.edu/~thecore/doc/Friedman.pdf>
18. Kitzmueller M. (2012) Economic Perspectives on Corporate Social Responsibility / M. Kitzmueller, J. Shimshack. Journal of Economic Literature. 50: 51 – 84.
19. Post J. E. Managing the extended enterprise: The new stakeholder view / J. E. Post, L. E. Preston, S. Sachs. California Management Review. 2002. 45: 5 – 9
20. Nahorniy V. Chetveryk O. (2017) The problem of implementing social responsibility in Ukraine agro-industrial enterprises / Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences. 24(146): 7–11.

РОЛЬ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В РАЗВИТИИ АГРАРНОГО БИЗНЕСА

В. В. Нагорный, Е. В. Четверик

***Аннотация.** Предмет исследования охватывает теоретические вопросы развития социальной ответственности аграрного бизнеса. Цель статьи заключается в определении процессов активизации корпоративной социальной ответственности субъектов агробизнеса и их современных реалий. В статье рассмотрена роль корпоративной социальной ответственности в бизнес структурах. Осуществлен анализ понимания данной категории в современном бизнесе. Рассмотрены особенности внедрения корпоративной социальной ответственности в практику деятельности одной из мировых*

компаний аграрного сектора. Методы проведения работы: исторический; абстрактно-логический, табличный и графический.

Объектом исследования являются процессы активизации корпоративной социальной ответственности субъектов аграрного бизнеса. Предметом исследования являются теоретические и прикладные аспекты формирования и функционирования корпоративной социальной ответственности как элемента повышения конкурентоспособности предприятий аграрного сектора.

Проведен анализ современного состояния внедрения социальной ответственности в предпринимательской деятельности и было предложено дальнейшие перспективы ее развития с учетом специфики аграрной отрасли.

Область применения результатов: учебный процесс в высшем образовании, проведение дальнейших прикладных экономических исследований.

Процесс внедрения социальной ответственности и эффективного использования экономического, социального и экологического эффекта от ее действия в условиях рыночных трансформаций должна строиться на принципах активной политики предприятия направленной на активное привлечение СББ в свою деятельность на всех этапах жизнедеятельности компании; научного обоснования введения социальной ответственности, формирование и освещение социальных отчетов; разработку мероприятий по улучшению репутации; совершенствование системы оплаты труда, социальной защиты работников сельского хозяйства; формирование механизма социального партнерства, и тому подобное.

Ключевые слова: социальная ответственность, конкурентоспособность, КСО, прибыль, репутация, социальный статус, социальный отчет

THE ROLE OF SOCIAL RESPONSIBILITY IN THE DEVELOPMENT OF AGRARIAN BUSINESS

V.V. Nahornyi, O.V. Chetveryk

Abstract. *The subject of the research covers the theoretical issues of the development of social responsibility of agrarian business. The purpose of the paper is to determine the processes of activating the corporate social responsibility of agribusiness subjects and their current realities. The article considers the role of corporate social responsibility in business structures. The analysis of understanding of this category in modern business is carried was conducted. The peculiarities of introduction of corporate social responsibility in the practice of management of one of the world companies of the agrarian sector are considered. Methods of work: historical; abstract-logical, tabular and graphical.*

The object of the study are the processes of activating the corporate social responsibility of the subjects of agrarian business. The subject of the study is the theoretical and applied aspects of the formation and functioning of corporate social responsibility as an element of increasing the competitiveness of agricultural enterprises.

The results of the work: a thorough analysis of the current state of introduction of social responsibility of entrepreneurial activity and coverage of further perspectives of its development in the specifics of agrarian business has been conducted.

The area of application of results: the educational process in higher education, carrying out further applied economic research.

Conclusions: the process of introduction of social responsibility and effective use of economic, social and environmental effects from its actions in the conditions of market transformations should be based on the principles of active policy of the company aimed at the active involvement of CSR in its activities at all stages of the life of the company; scientific substantiation of introduction of social responsibility, formation and coverage of social reports; development of measures for improvement of reputation; improvement of the system of remuneration, social protection of agricultural workers; forming a mechanism for social partnership, etc.

Keywords: *social responsibility, competitiveness, CSR, profit, reputation, social status, social report*

УДК: 330.45: 339

ОСНОВИ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ В СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

Н. А. РОГОЗА, кандидат економічних наук, доцент
**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**
E-mail: rogoza2008@ukr.net

Анотація. *Перед економікою України постали складні й важливі проблеми, від вирішення яких залежить майбутнє держави: які функції повинна виконувати держава, які форми і методи регулювання вона має для цього застосовувати, якою має бути специфіка управління розвитком соціально-економічних процесів в аграрному секторі, особливо щодо розвитку сільських територій. У сукупності це свідчить про те, що основні проблеми змінили вектор у бік сфери управління і, зокрема, в площину її економічних методів на цифрових засадах.*

У середині 1990-х років, із розвитком технологій, виник термін «цифрова економіка». Він покликаний пояснити систему економічних

The object of the study are the processes of activating the corporate social responsibility of the subjects of agrarian business. The subject of the study is the theoretical and applied aspects of the formation and functioning of corporate social responsibility as an element of increasing the competitiveness of agricultural enterprises.

The results of the work: a thorough analysis of the current state of introduction of social responsibility of entrepreneurial activity and coverage of further perspectives of its development in the specifics of agrarian business has been conducted.

The area of application of results: the educational process in higher education, carrying out further applied economic research.

Conclusions: the process of introduction of social responsibility and effective use of economic, social and environmental effects from its actions in the conditions of market transformations should be based on the principles of active policy of the company aimed at the active involvement of CSR in its activities at all stages of the life of the company; scientific substantiation of introduction of social responsibility, formation and coverage of social reports; development of measures for improvement of reputation; improvement of the system of remuneration, social protection of agricultural workers; forming a mechanism for social partnership, etc.

Keywords: *social responsibility, competitiveness, CSR, profit, reputation, social status, social report*

УДК: 330.45: 339

ОСНОВИ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ В СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

Н. А. РОГОЗА, кандидат економічних наук, доцент
**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**
E-mail: rogoza2008@ukr.net

Анотація.*Перед економікою України постали складні й важливі проблеми, від вирішення яких залежить майбутнє держави: які функції повинна виконувати держава, які форми і методи регулювання вона має для цього застосовувати, якою має бути специфіка управління розвитком соціально-економічних процесів в аграрному секторі, особливо щодо розвитку сільських територій. У сукупності це свідчить про те, що основні проблеми змінили вектор у бік сфери управління і, зокрема, в площину її економічних методів на цифрових засадах.*

У середині 1990-х років, із розвитком технологій, виник термін «цифрова економіка». Він покликаний пояснити систему економічних

відносин, що виникли, та були засновані на використанні цифрових інформаційно-комунікаційних технологій. Сьогодні ініціативою Європейського Союзу є запровадження цифрової економіки, що є надзвичайно важливим для соціального розвитку, традиційних секторів економіки та сфери державного управління країни і є сферою з нереалізованим потенціалом як в Євросоюзі, так і в Україні. Перспективним є створення Цифрового співтовариства із поєднанням комунікаційних ринків 28 країн-членів ЄС та країн не-членів ЄС задля спрощення процесу обміну інформацією, підвищення надійності захисту систем та даних, розширення бізнес-можливостей країн-учасниць цифрової спільноти. У статті визначено зміст та складові цифрової економіки, досліджено та проаналізовано передумови її запровадження в Україні. Узагальнено характерні особливості та показники рівня розвитку та проникнення інформаційно-телекомунікаційних технологій, зокрема в аграрній сфері економіки.

Наголошено на можливості реалізації прискореного сценарію цифрового розвитку, як найбільш релевантного для України з точки зору викликів, потреб та можливостей. Визначені складові сценарію, передусім, зменшення асиметрії можливостей доступу до інтернету на усій території. Сьогодні Україна знаходиться на унікальному етапі розвитку, коли це можливо ще здійснити, при креативній культурі та вмінні генерувати ідеї, про що свідчать високі показники у рейтингу Global Innovation Index.

Ключові слова: *цифрова економіка, інфокомунікації, цифрові технології, цифровий розвиток, цифровий ринок, інформація, ІТ-компанії, цифровізація, кіберфізичний простір*

Актуальність. Ініціатива Європейського Союзу, щодо запровадження цифрової економіки, є надзвичайно важливим кроком для соціального розвитку, стратегій розвитку традиційних секторів економіки та сфери державного управління країни і на сьогодні є сферою з нереалізованим потенціалом як в Євросоюзі, так і в Україні. Шлях до цифрової економіки та цифрового суспільства України пролягає через внутрішній ринок виробництва та головне – використання та споживання інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій. Необхідність реалізації прискореного, сценарію цифрового розвитку, як найбільш релевантного для України з точки зору викликів, потреб, можливостей та пріоритетів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемі запровадження сучасних технологічних інновацій, зокрема цифрової, інформаційної економіки присвячують свої праці зарубіжні та вітчизняні науковці, зокрема у працях Д. Белла, А. Вишневського, С.Іванова, Дж. Гелбрейта, М. Пората, Д. Тапскотта, В. Ляшенко, Н. Негропonte, Т. Месенбурга, М. Войнаренко, Л. Кіт, А. Шемета, І. Маліказпропоновано різні підходи до визначення змісту та складових даних понять.

Мета дослідження. Передбачено визначення змісту та складових цифрової економіки, дослідження та аналіз передумов її запровадження в

Україні. Узагальнення характерних особливостей та показників рівня розвитку та проникнення інформаційно-телекомунікаційних технологій, зокрема в аграрну сферу економіки. Окреслення питань пов'язаних із підвищенням конкурентоспроможності цифрової економіки.

Матеріали і методид ослідження. Основним методом дослідження обраносистемний аналіз.

Результати дослідження та їх обговорення. Галузі національної економіки України, як і аграрний сектор України перебувають у процесі євроінтеграції. Цей процес ставить і вимагає вирішення складних та важливих проблем, від яких залежить майбутнє держави: які функції повинна виконувати держава, які форми і методи регулювання вона має для цього застосовувати, якою має бути специфіка управління розвитком соціально-економічних процесів в аграрному секторі, особливо щодо розвитку сільських територій. У сукупності це свідчить про те, що основні проблеми змінили вектор у бік сфери управління і, зокрема, в площину її економічних методів на цифрових засадах.

Сучасні технологічні тенденції, такі як мобільні та соціальні рішення, «хмарні обчислення» (англ. CloudComputing) та аналіз даних пропонують новий спектр можливостей для бізнесу в умовах економіки знань. Ці технології несуть в собі потенціал для створення нових бізнес-цінностей компаній. Цифрові перетворення виробництв можуть трансформувати цілі галузі.

Виникнення нових цифрових інфраструктур, у тому числі бездротових мереж, мобільних пристроїв і технологій, сприяє радикальному зсуву у сфері інформаційних технологій, їх інтеграції у всі прояви соціально-політичного й економічного життя суспільства, формуванню нової парадигми міжнародної економіки – цифрової.

Перспективним є створення Цифрового співтовариства із поєднанням комунікаційних ринків 28 країн-членів ЄС та країн не членів ЄС задля спрощення процесу обміну інформацією, підвищення надійності захисту систем та даних для розширення бізнес-можливостей країн- учасниць цифрової спільноти. Україна та інші 5 країн – партнерів Східного партнерства розглядаються Європейським Союзом як першочергові кандидати на поступову інтеграцію до Єдиного цифрового ринку (DigitalSingleMarket), який є важливим незмінним пунктом Цифрового порядку ЄС через створення Цифрового співтовариства та цифрової економіки [1].

Розвинені економіки мають в середньому більш високу частку цифрової економіки у ВВП, ніж країни, що розвиваються. Ця частка складає 5,5% від ВВП і коливання варіюють від 3,4 % у Франції до 12,4 % у Великобританії.

Із розвитком технологій, у середині 1990-х років виник термін «цифрова економіка», який походить від концепції, відомої ще з 1960 рр.: спочатку це була теорія Деніела Белла про «інформаційну економіку», ще пізніше трансформована у поняття «мережеве суспільство» або «мережева економіка» МануеляКастеллза [6]. Термін був покликаний пояснити систему економічних відносин, що виникли та були засновані на

використанні цифрових інформаційно-комунікаційних технологій. У 1995 році, завдячуючи Дону (Дональду) Тапскотту (одному з найголовніших світових авторитетів в галузі бізнес-стратегії), цифрова економіка була визначена, як економіка, що заснована на домінуючому застосуванні цифрових технологій; а американський програміст Ніколас Негропonte (засновник медіа-лабораторії Массачусетського технологічного інституту) сформулював її концепцію – у стислому вигляді вона звучить як "перехід від обробки атомів до обробки бітів". Науковці всього світу використовують саме визначення Тапскота при вивченні цих категорій. З часом (у 2001 р.) Томас Месенбург виділив три основні складові цієї концепції, зокрема: підтримуюча інфраструктура (що включає в себе апаратне та програмне забезпечення, телекомунікації, мережі тощо); електронний бізнес (як ведеться бізнес, будь-які процеси, які організація проводить через комп'ютерні мережі); електронна комерція [3]. Якісні зміни у використанні мережевих цифрових технологій протягом останніх десятиліть зумовили виділення чотирьох етапів цифрової революції.

Перший етап цифрової революції (1990-2000 рр.) характеризувався формуванням необхідної інфраструктури для забезпечення доступу до інформації через Інтернет. На другому етапі (2000-2010 рр.) особисто користувачі стали активними учасниками створення та накопичення даних. Третій етап (2010-2020 рр.) ера соціальних мереж і месенджерів (додатків для обміну миттєвими повідомленнями). Четвертий етап, початок якого можливо буде покладено з 2020 року або дещо пізніше, передбачає побудову так званого Нейронету, мережі, де комунікації між людьми, тваринами та речами будуть здійснюватися на принципах нейрокомунікації, використання штучного інтелекту.

Важливою складовою формування інформаційного суспільства та цифрової економіки в Україні є використання можливостей сучасних ІКТ для створення інформації та нових знань, а також товарів та послуг, ефективного обміну ними. Інформаційно-телекомунікаційні технології за умов інтенсивного розвитку ринкових відносин – один із найважливіших елементів стратегії розвитку аграрної сфери України.

На часі постала необхідність на початку року Кабінетом Міністрів України схвалити Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 рр. і затвердити план заходів з її реалізації. Документ передбачає стати дорожньою картою цифрової трансформації економіки України.

В основних положеннях Концепції зазначено, що шлях до цифрової економіки та цифрового суспільства України пролягає через внутрішній ринок виробництва та головне – використання та споживання інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій. Концепція передбачає сценарій прискореної цифровізації України. Визначені принципи, дотримання яких є визначальним для створення, реалізації та користування перевагами, що надають цифрові технології, а саме: забезпечувати кожному громадянину рівний доступ до послуг, інформації та знань, що надаються на основі інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій.

Визначені напрями цифрового розвитку: подолання «цифрового розриву» за рахунок розвитку цифрових інфраструктур, які є основою цифрової економіки; розвиток цифрових компетенцій та навичок. Упровадження концепції "цифрових" робочих місць; цифровізація реального сектору економіки; реалізація проектів цифрових трансформацій національного масштабу в усіх сферах життя та гармонізація їх з європейськими та світовими науковими ініціативами: технології (Future Emerging Technologies, FET); майбутні мережі (Future Networks); майбутні Інтернет-дослідження та експерименти (FIRE, Future Internet Research and Experimentation); гармонізація з цифровими ініціативами ЄС Digital Agenda та Digital Single Market. Проекти співробітництва та розвитку.

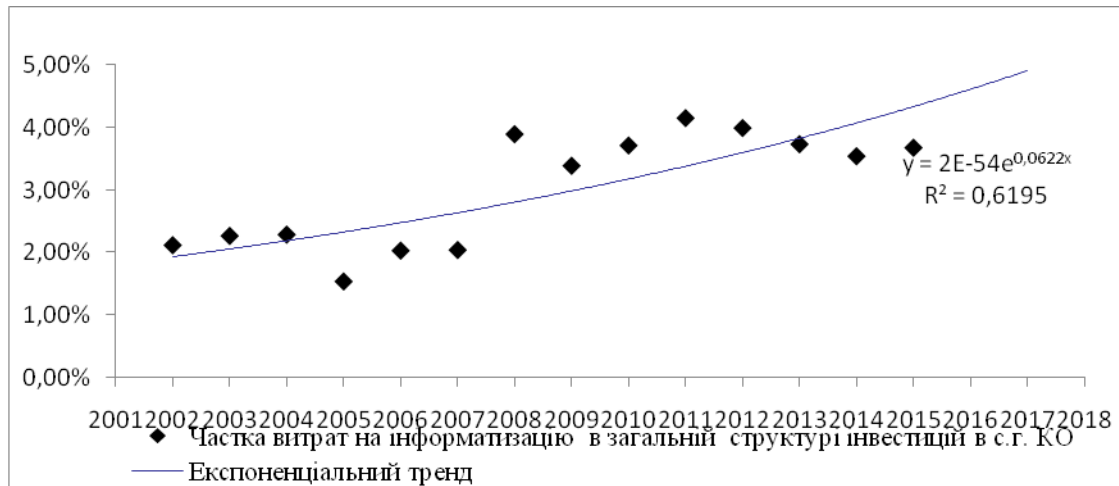
Як бачимо, основним чинником запровадження цифрової економіки ще в 2001 році за Т. Месенбургом так і за сценарієм прискореної цифровізації України є розвиток інфраструктури цифрових технологій всіх секторів економіки та суспільного життя. Особливої уваги в Концепції, надано напрямом цифрового розвитку аграрного сектору, що позитивно вплине і на цифровізацію сільської інфраструктури, а саме у частині підключення сіл до високошвидкісних мереж доступу до Інтернету. Рівень розвитку ІКТ є основою, реалізації проектів цифрової економіки.

Проаналізуємо стан та перспективи України та аграрного сектору столичного регіону щодо готовності до запровадження цифрової економіки. За розробленою Національною системою індикаторів оцінки рівня розвитку інформаційного суспільства, затверджено 31 індикатори розвитку інформаційного суспільства. На основі системи індикаторів, розраховуються інтегровані композитні індекси рівня розвитку інформаційного суспільства в Україні (оцінки проникнення ІТ в життєдіяльність суспільства): індекс проникнення інформаційних технологій в суспільство (ITS), включаючи його визначення по регіонах України (RITS); індекс технологічного застосування інформаційних технологій (СТА) [5]. Було розглянуто значення індексу RITS (рівня проникнення інформаційних технологій по регіонах України).

Київська область за рівнем проникнення ІТ у життєдіяльність суспільства посіла 21 місце (Індекс RITS - 31,95; Субіндекс рівня розвитку ІТ - 17,0; Субіндекс рівня використання ІТ - 14,95), місто Київ вже давно перевищує середньосвітові значення відповідних індексів (52,77; 30,9; 321,84). Виходячи з цього, подальший розвиток інформаційного суспільства в Україні у найближчому майбутньому можливий шляхом наближення її областей до рівня м. Києва. Оцінено деякі індикатори Національної системи розвитку інформаційного суспільства для країни та Київської області (в т. ч. аграрного виробництва), що є провідним агропромисловим регіоном України, має значні можливості й переваги для високого ступеня розбудови цифрового суспільства в країні.

Згідно з даними низки міжнародних аналітичних агенцій (FreedomHouse, InternetWorldStats, EconomyWatch) рівень проникнення Інтернету в нашу країну досягає 34 %. Проаналізовано обсяг спрямованих інвестицій на впровадження (індикатор частки витрат на інформатизацію)

в сільське господарство, лісове та мисливське господарство у загальній структурі валових капітальних інвестицій Київської області, а також визначено частку фінансових ресурсів безпосередньо на процеси інформатизації (витрати на програмне забезпечення, обчислювальну техніку, послуги сторонніх підприємств у сфері інформатизації. Величина частки інвестицій характеризується суттєвою варіативністю і незначним трендом її збільшення.

Рис.1. Витрати на інформатизацію в аграрному секторі України

Це суттєво стримує реалізацію стратегії розвитку аграрного сектору і призводить до гальмування впровадження інноваційних проєктів розвитку галузі, в тому числі процесів інформатизації, реалізація яких вимагає додаткових коштів. З огляду на аналіз економіки України у аспекті залучення інформаційно-телекомунікаційних технологій визначено нерівномірність «інформатизації» залежно від галузей та секторів. Так, фінансова сфера найбільш розвинута в цьому напрямку, а, наприклад, державний сектор значно відстає.

Безперечно, цифрова економіка відкриває нові можливості як у створенні продукту, так і в презентації його можливому покупцеві. Причому, конкурентні переваги у цій сфері отримують нові форми кооперації – так звані «технологічні платформи». Реальними прикладами таких платформ є міжнародні Alibaba, Amazon, eBay або вітчизняні olx, rabota.ua, rokirop тощо.

Окремі цифрові рішення в Україні функціонують давно. Однак зосереджені вони переважно у великих містах. І лише там, де існує якісне інтернет-покриття. Тож цифровий розрив в Україні полягає, передусім, у нерівних можливостях доступу до інтернету на усій території.

Сьогодні Україна знаходиться на унікальному етапі розвитку, коли є шанс зробити так званий «цифровий стрибок» у ключових сферах економіки, зокрема в інноваційній стратегії розвитку аграрної сфери. Тобто, швидко перейти на новий стан розвитку в цих сферах, минаючи проміжні стадії, і почавши використання відразу сучасних систем,

минаючи кілька поколінь технологій. Україна або відстане від світу, або інтегрується в загальний тренд. Оскільки ми концептуально рухаємося в західний і в цілому глобальний світ тому цей напрям досить перспективний. Глобальна економіка вже використовує цей чинник, що є пріоритетом і для розвитку вітчизняної.

Висновки і перспективи. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2017 – 2020 рр. ("цифровий порядок денний") є першим кроком до стимулювання внутрішніх ринків споживання, упровадження та розробки цифрових технологій.

Для забезпечення ефективної участі України в Європейському дослідницькому та інноваційному просторі важливим є розвиток власної наукової цифрової інфраструктури відповідно до пріоритетних напрямів, в яких очікується високотехнологічне зростання або прорив.

Підключення українських наукових цифрових інфраструктур до Європейської хмари відкритої науки та Європейської інфраструктури даних створює передумови до вирішення актуальних українських наукових завдань з мінімальним використанням державних ресурсів.

Технології в аграрному секторі мають відігравати роль активізаційного чинника для всіх пріоритетів стратегії Міністерства аграрної політики і продовольства України, тому що без відповідного рівня їх розвитку не можна організувати цивілізований ринок землі, забезпечити системне управління безпечністю та якістю продуктів харчування, створити умови для розвитку сільських територій.

Список використаних джерел

1. Дорожня карта цифрової економіки. Як найкраще адаптувати європейський досвід. 12 жовтня 2016: [Електронний ресурс]. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2016/10/12/7055753/>

2. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>

3. Ляшенко В. І., Вишневецький О. С. Цифрова модернізація економіки України як можливість проривного розвитку: монографія. НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2018. 252 с.

4. Digital economy [Electronic resource]. Available et: http://ec.europa.eu/growth/sectors/digital-economy/index_en.htm – Titlefromthescreen.

5. McKinsey Global Institute. "Internet matters: The Net's sweeping impact on growth, jobs and prosperity", report, May, 2011. [Electronic resource]. Available et: http://www.mckinsey.com/features/sizing_the_internet_economy – Titlefromthescreen.

6. The Digital Economy and Society Index (DESI) [Electronic resource]. Available et: <https://ec.europa.eu/digital-agenda/en/digital-economy-and-society-index-desi>

7. The Entrepreneurship 2020 Action Plan [Electronic resource]. Available et: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/entrepreneurship-2020/index_en.htm.

References

1. .Dorozhnia karta tsyfrovoy ekonomiky. Yak naikrashche adaptuvaty yevropeisky dosvid (2016). [Electronic resource]. Available et: <https://www.euointegration.com.ua/experts/2016/10/12/7055753/>
2. The Concept of Disclosure of the Digital Economy and Accompaniment of Ukraine for 2018-2020. [Electronic resource]. Available et: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>
3. Liashenko V.I., Vyshnevskiy O.S. (2018). Tsyfrova modernizatsiia ekonomiky Ukrainyy ak mozhlyvist proryvno horozvytku: monohrafiia. Kyiv: NAN Ukrainy, In-t ekonomikyprom-sti.
4. Digital economy [Electronic resource]. Available et: http://ec.europa.eu/growth/sectors/digital-economy/index_en.htm – Titlefromthescreen.
5. McKinsey Global Institute. “Internetmatters: The Net’s sweeping impact on growth, jobs and prosperity”, report, May, 2011. [Electronic resource]. Available et: http://www.mckinsey.com/features/sizing_the_internet_economy – Titlefromthescreen.
6. The Digital Economy and Society Index (DESI) [Electronic resource]. Available et: <https://ec.europa.eu/digital-agenda/en/digital-economy-and-society-index-desi>
7. The Entrepreneurship 2020 Action Plan [Electronic resource]. Available et: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/entrepreneurship-2020/index_en.htm.

ОСНОВЫ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ В СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ АГРАРНОЙ СФЕРЫ УКРАИНЫ

Н. А. Рогоза

***Аннотация.** Перед экономикой Украины появились сложные и важные проблемы, от решения которых зависит будущее государства: какие функции должно выполнять государство, формы и методы регулирования необходимо для этого применять, какой должна быть специфика управления развитием социально-экономических процессов в аграрном секторе, особенно в отношении развития сельских территорий. В совокупности это свидетельствует о том, что основные проблемы изменили вектор в сторону сферы управления и, в частности, в плоскость ее экономических методов на цифровой основе.*

В середине 1990-х годов, с развитием технологий, возник термин «цифровая экономика». Он был призван объяснить систему экономических отношений, возникших, основанные на использовании цифровых информационно-коммуникационных технологий. Сегодня инициативой Европейского Союза является внедрение цифровой экономики, что является чрезвычайно важным для социального развития, традиционных секторов экономики и сферы государственного управления страны и является сферой с нереализованным потенциалом как в Евросоюзе, так и в Украине. Перспективой является создание Цифрового сообщества с объединением коммуникационных рынков 28 стран-членов ЕС и стран не членов ЕС для упрощения процесса обмена информацией, повышения надежности защиты систем и данных,

расширение бизнес-возможностей стран-участниц цифрового сообщества. В статье определено содержание и составляющие цифровой экономики, исследованы и проанализированы предпосылки ее внедрения в Украине. Обзор характерных особенностей и показатели уровня развития и проникновения информационно-телекоммуникационных технологий, в частности в аграрной сфере экономики.

Отмечено возможность реализации ускоренного сценария цифрового развития, как наиболее релевантного для Украины с точки зрения вызовов, потребностей и возможностей. Определены составляющие сценария, прежде всего, уменьшение асимметрии возможностей доступа к интернету на всей территории. Сегодня Украина находится на уникальном этапе развития, когда это возможно еще осуществить, при креативной культуре и умении генерировать идеи, о чем свидетельствуют высокие показатели в рейтинге GlobalInnovationIndex.

Ключевые слова: цифровая экономика, инфокоммуникации, цифровые технологии, цифровое развитие, цифровой рынок, информация, ИТ-компании, цифровизация, киберфизическое пространство

THE BASES OF THE DIGITAL ECONOMY IN THE STRATEGY OF DEVELOPMENT OF THE AGRARIAN SPHERE OF UKRAINE

N.A. Rogoza

Abstract. *The Ukrainian economy faced complex and important problems, from the solution of which depends the future of the state: what functions should the state carry out, which forms and methods of regulation it has to apply, what should be the specific management of the development of socio-economic processes in the agricultural sector, especially about development of rural areas. Taken together, this indicates that the main problems have changed the vector in the direction of the sphere of management, and in particular, in the plane of its economic methods on a digital basis.*

In the mid-1990s, with the development of technology, the term "digital economy" arose. It was called to explain the system of economic relations that arose and were based on the use of digital information and communication technologies. Today, the initiative of the European Union is the introduction of a digital economy, which is extremely important for social development, traditional sectors of the economy and the sphere of state administration, and is an area with unrealized potential both in the European Union and Ukraine. The prospect is to create a digital community with a mix of communication markets in the 28 EU member states and non-EU countries to facilitate the information exchange process, improve the reliability of systems and data protection, and expand the business capabilities of the participating countries of the digital community. The article defines the content and components of the digital economy, investigates and analyzes the preconditions for its

introduction in Ukraine. Characteristic features and indicators of development and penetration of information and communication technologies, particularly in the agricultural sector of the economy are summarized.

Emphasis is placed on the opportunity to implement an accelerated digital development scenario, as the most relevant for Ukraine in terms of challenges, needs and opportunities. Components of the script, first of all, to reduce the asymmetry of access to the Internet throughout the territory are identified. Today, Ukraine is at a unique stage of development, when it is still possible to do so, with creative culture and the ability to generate ideas, as highlighted by the Global Innovation Index.

Keywords: *digital economy, infocommunications, digital technologies, digital development, digital market, information, IT companies, digitalization, cyber-physics space*

УДК 657.01

ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ РІЗНОГО РОЗМІРУ

Л. М. РЯБЕНКО, асистент кафедри статистики
та економічного аналізу

**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

Ю. БРАУТ, CPA аудитор
KPMGLLP(VirginiaBeach, USA)

E-mail: Srlm2506@ukr.net

Анотація. *Зростання вимог щодо якості інформації невідворотно зумовлює адекватне зростання вимог до бухгалтерського обліку як системи, що забезпечує обробку первинних показників та їх перетворення на інформацію, що забезпечує прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Для підвищення ефективності бухгалтерського обліку, зростання його функціональної дієвості необхідно налагодити управління обліком як складним системним утворенням, при цьому першочергового значення набуває ступінь раціональності методів, способів та прийомів, що застосовуються для формування інформаційних ресурсів, оскільки організація обліку нерідко перетворюється на визначальний чинник успішного функціонування суб'єкта підприємницької діяльності*

У статті досліджено та узагальнено диференційовані підходи до організації обліку в аграрних підприємствах. Обґрунтовано критерії, за якими оцінено організацію обліку в різних типах агроформувань,

introduction in Ukraine. Characteristic features and indicators of development and penetration of information and communication technologies, particularly in the agricultural sector of the economy are summarized.

Emphasis is placed on the opportunity to implement an accelerated digital development scenario, as the most relevant for Ukraine in terms of challenges, needs and opportunities. Components of the script, first of all, to reduce the asymmetry of access to the Internet throughout the territory are identified. Today, Ukraine is at a unique stage of development, when it is still possible to do so, with creative culture and the ability to generate ideas, as highlighted by the Global Innovation Index.

Keywords: *digital economy, infocommunications, digital technologies, digital development, digital market, information, IT companies, digitalization, cyber-physics space*

УДК 657.01

ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ РІЗНОГО РОЗМІРУ

Л. М. РЯБЕНКО, асистент кафедри статистики
та економічного аналізу

**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

Ю. БРАУТ, CPA аудитор
KPMGLLP(VirginiaBeach, USA)

E-mail: Srlm2506@ukr.net

Анотація. *Зростання вимог щодо якості інформації невідворотно зумовлює адекватне зростання вимог до бухгалтерського обліку як системи, що забезпечує обробку первинних показників та їх перетворення на інформацію, що забезпечує прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Для підвищення ефективності бухгалтерського обліку, зростання його функціональної дієвості необхідно налагодити управління обліком як складним системним утворенням, при цьому першочергового значення набуває ступінь раціональності методів, способів та прийомів, що застосовуються для формування інформаційних ресурсів, оскільки організація обліку нерідко перетворюється на визначальний чинник успішного функціонування суб'єкта підприємницької діяльності*

У статті досліджено та узагальнено диференційовані підходи до організації обліку в аграрних підприємствах. Обґрунтовано критерії, за якими оцінено організацію обліку в різних типах агроформувань,

зокрема: організація обліку в різних типах підприємств; види обліку, які ведуть підприємства; система організації звітності; роль бухгалтера у підготовці та прийнятті управлінських рішень; значення облікової функції в структурі інформаційного забезпечення управління. Доведено, що масштаби діяльності аграрних підприємств та різні організаційно-правові форми обумовлюють пошук спільних рис та розробку різносценарних підходів до організації обліку, зростання важливості ролі бухгалтера в прийнятті управлінських рішень, розширення меж використання фінансової та управлінської звітності і взагалі облікової інформації в системі управління.

Ключові слова: бухгалтерський облік, звітність, сільськогосподарські підприємства, організація обліку

Актуальність. На сьогоднішній день організація обліку перетворюється на визначальний чинник успішного функціонування кожного суб'єкта підприємницької діяльності. Належним чином побудована система обліку створює умови для продукування якісної, своєчасної орієнтованої на управлінські рішення інформації. Відповідно менеджери зможуть швидко опрацювати надані їм дані та зосередити увагу на розгляді альтернатив прийняття стратегічних управлінських рішень щодо розвитку підприємства. Відповідно до цього вихідна інформація системи бухгалтерського обліку повинна бути обробленою, підготовленою і, головне, цілеспрямованою та подаватися у зручній для прийняття формі у вигляді підготовлених конкретних звітів орієнтованих на конкретні управлінські рішення.

Аналіз останніх досліджень. Організацію облікового забезпечення та тенденцій його розвитку висвітлено у дослідженнях багатьох науковців. Серед найвідоміших праці вчених: М. Білухи, Р. Бруханського, Ф. Бутинця, С. Голова, Л. Горецької, Л. Гуцаленко, С. Івахненкова, М. Кужельного, С. Левицької, Н. Малюги, М. Пушкаря, С. Свірка, В. Сопка, Л. Сука, дослідження яких спрямовані, як правило, на удосконалення всіх етапів організації обліку з метою досягнення повноти й корисності інформації, що міститься в бухгалтерських документах (первинних, зведених) та формах звітності, запровадження прийомів і методів економічного аналізу для отримання інформативних аналітичних даних в процесі прийняття управлінських рішень.

Проте, враховуючи вагомий внесок зазначених дослідників та цінність отриманих ними результатів, залишається низка невирішених питань, щодо особливостей організації обліку на підприємствах різного розміру.

Мета дослідження – вивчити процес організації бухгалтерського обліку в аграрних підприємствах, залежно від масштабів їх діяльності.

Матеріали і методи дослідження. Удослідженні використані загальнонаукові і спеціальні методи пізнання, що безпосередньо зумовлені поставленою метою та завданнями. Методологією дослідження виступають діалектичний метод та системно-функціональний підхід.

Результати дослідження та їх обговорення. Для забезпечення управління своєчасною, точною, достовірною, репрезентативною, релевантною та адекватною інформацією з високим рівнем аналітичності, необхідна побудова динамічної системи обліку на підприємстві. Така система потребує раціональних методів, способів і прийомів, що застосовуються для формування інформаційних ресурсів, оскільки організація обліку є визначальним чинником успішного функціонування підприємства в ринковому середовищі.

Організація обліку є комплексним поняттям, що включає як організацію самої системи бухгалтерського обліку, так і організацію функціонування цієї системи у часі і просторі, зокрема проф. В. С. Лень наголошує, що організація бухгалтерського обліку – це сукупність дій зі створення цілісної системи бухгалтерського обліку, підтримання і підвищення її організованості, функціонування якої спрямоване на забезпечення інформаційних потреб користувачів облікової інформації, включаючи вибір форм організації та формування матеріального й інформаційного забезпечення облікового процесу [5, с. 6].

Сопко В. В. розкриває сутність організації обліку як складного поняття, що «... полягає у цілеспрямованому впорядкуванні і удосконаленні механізму, структури і процесів обліку». [6, с. 7].

На думку, проф. С.О.Левицької, організація бухгалтерського обліку – раціональна система відображення операцій і результатів діяльності з урахуванням економіко-організаційних особливостей підприємства, результати впровадження якої гарантують достовірність інформації, їх повноцінність для прийняття оперативних та стратегічних рішень [4, с. 17].

Організацію бухгалтерського обліку на підприємстві визначають наступні критерії: форма власності; організаційно-правова форма підприємства; вид економічної діяльності, розмір підприємства, що зумовлює особливості та умови облікової роботи, визначає її характер та технології ведення. Для оцінки облікового забезпечення в аграрних підприємствах різних організаційно-правових форм та розмірів виділимо основні критерії, за якими охарактеризуємо облікову систему, зокрема: організація обліку в різних типах підприємств; види обліку, які ведуть підприємства; система організації звітності; роль бухгалтера у підготовці та прийнятті управлінських рішень; значення облікової функції в структурі інформаційного забезпечення управління

В аграрному виробництві до малих підприємств відносять фермерські господарства. Особливості організації облікового забезпечення фермерських господарств обумовлені двома чинниками: нормативно-правовим полем їх функціонування та існуванням специфічних господарських операцій. Зокрема, засновники господарства вносять до складеного капіталу права користування майном, а не саме майно; членам господарства виплачується не заробітна плата, а певна частина доходу. Фермерські господарства існують у двох організаційно-правових формах: фермерське господарство без статусу юридичної особи, створеним на

основі діяльності фізичних осіб –підприємців; фермерське господарствам у формі юридичної особи.

Відповідно до чинного законодавства, у фермерському господарстві, без права юридичної особи бухгалтерський облік вести не обов'язково. На господарства, що є юридичними особами поширюються вимоги щодо обов'язкового ведення бухгалтерського обліку. Фермерські господарства, що є юридичними особами, відповідно до чинних нормативно-правових актів ведуть облік за однією з форм: організація обліку на загальних засадах; організація обліку за спрощеним Планом рахунків; організація за простою формою бухгалтерського обліку; організація обліку за спрощеною формою.

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки, що фермерські господарства ведуть фінансовий облік, який умовно можна поділити на: –первинний облік (документування господарських операцій); – поточний облік (хронологічні та систематичні відображення господарських операцій на підставі первинних документів у реєстрах бухгалтерського обліку); – узагальнюючий облік (підготовка фінансової звітності).

Основні засади ведення обліку визначаються в наказі про облікову політику, в якому зазначається форма ведення обліку його методичне, організаційне та технічне забезпечення. Фермерські господарства, залежно від їх виду, складають по подають до регіональних управлінь статистики спрощені Баланс № 1-мс та Звіт про фінансові результати № 2-мс або Баланс № 1-м та Звіт про фінансові результати № 2-м [7]. Тобто фінансова звітність фермерського господарства, яке відноситься до суб'єкта малого підприємства і за показниками своєї діяльності обрало просту або спрощену форму ведення обліку одночасно є і статистичною. Отже, фермерське господарство веде фінансовий та статистичний обліку. Оскільки облік в господарстві ведеться одним із способів: фермером або членом сім'ї; спеціалістом із бухгалтерського обліку, зареєстрованого як підприємець, який здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи або ж передають ведення бухгалтерського обліку на аутсорсинг, тому роль бухгалтера та облікової функції у структурі інформаційного забезпечення управління носить формальний характер. Власник (фермер) одноосібно приймає рішення, щодо стратегічних напрямів діяльності та векторів розвитку свого господарства, як правило на емпіричній та інтуїтивній основі, тобто без використання ґрунтовних обліково-аналітичних процедур.

Облікове забезпечення у фермерських господарствах, що ведуть облік на загальних засадах, організоване аналогічно як і в аграрних підприємствах середнього розміру.

На сьогоднішній день найрозповсюдженішими організаційно-правовими формами для підприємств аграрної сфери середнього розміру є господарські товариства (товариство з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, акціонерні товариства) та підприємства колективної власності (виробничі кооперативи).

Організація облікового забезпечення в сільськогосподарських підприємствах середнього розміру здійснюється відповідно до технологічного процесу виробництва та обсягу господарської діяльності. В аграрних підприємствах середнього розміру облік ведеться за журнально-ордерною формою, з використанням комп'ютерної програми «1С:Бухгалтерія сільськогосподарського підприємства для України» та М.Е.Дос. Організаційна структура облікового апарату побудована за централізованою формою.

Стратегічний облік на підприємствах середнього розміру, як правило не ведеться. Окремі його аспекти застосовуються щодо визначення основних (ключових) чинників успіху, моніторинг зовнішнього середовища, ABC-аналіз.

Отже, можна зробити висновок, що у більшості підприємств середнього розміру роль бухгалтера в управлінні залишається формальною, а от значення облікової функції у структурі інформаційного забезпечення можна визначити як формально-аналітичну, оскільки наявні інструменти, які можуть використовуватися для ідентифікації та оцінки внутрішнього та зовнішнього середовищ, інформація про які необхідна менеджменту для обґрунтування напрямів розвитку підприємства.

Проаналізуємо організацію облікового забезпечення у великих за розмірами аграрних підприємствах, вертикально-інтегрованих структурах – агрохолдингах. Відповідно до Господарського кодексу України, «холдингова компанія – публічне акціонерне товариство, яке володіє, користується, а також розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств (крім пакетів акцій, що перебувають у державній власності)»[1].

Багатоступеневість системи управління, організаційно-правова структура, диверсифікація діяльності, територіальна розосередженість, участь у капіталі дочірніх підприємств визначає особливості організації обліку в агрохолдингах.

Для дослідження побудови системи обліку в холдингу доцільно поділити підприємства «Групи», відповідно до рівнів прийняття управлінських рішень (стратегічний, тактичний, операційний). Стратегічний рівень – це підприємство або керуюча компанія, яка є центром прийняття рішень щодо напрямів виробничої, фінансової, інвестиційної, інноваційної діяльності, кредитної політики тощо; тактичний рівень – аграрні підприємства у формі АТ, ТОВ, ПП, які є основними виробниками, а також здійснюють організаційну, координаційну та управлінську діяльність по відношенню до підприємств оперативного рівня; оперативний рівень – дочірні підприємства, філії, структурні підрозділи, відділки, які здійснюють виробничу діяльність та входять до складу підприємств тактичного рівня.

Відповідно до структури облікова інформація формується наступним чином, на оперативному рівні, у дочірніх підприємствах, філіях, структурних підрозділах, відділках, які, як правило, не мають статусу юридичної особи ведеться тільки оперативно-технічний та первинний облік виробничих процесів. Синтетичний облік, складання фінансової та управлінської звітності відбувається на підприємствах тактичного рівня.

Ваггарних підприємствах тактичного рівня, які входять до складу агрохолдингу, здійснюється повний цикл облікових процедур від первинного обліку до складання управлінської та фінансової звітності, яка передається до головного підприємства стратегічного рівня для узагальнення, трансформації та аналітичної обробки.

На підприємстві стратегічного рівня організовується узагальнюючий облік, підготовка та формування консолідованої фінансової звітності за міжнародними стандартами. Також на підприємствах, які є центром прийняття рішень, ведеться стратегічний облік та аналітична оцінка діяльності підприємств складових холдингу, а також визначаються вектори їх розвитку. На головному (материнському) підприємстві, яке зареєстроване за кордоном відбувається оприлюднення консолідованої звітності агрохолдингу.

Бухгалтерський облік ваггарних підприємствах, які входять до складу агрохолдингів, ведеться за допомогою комп'ютерної програми «1С: 8», яка залежно від організаційної структури підприємства та інформаційних управлінських потреб має різні конфігурації, наприклад: «Рослинництво», «Тваринництво», «Елеватор», «Земельний фонд» «Планування і бюджетування».

Сучасні агрохолдинги є інноваційно спрямованими формуваннями, вони використовують не лише рішення, які пропонують ІТ-компанії, а й створюють свої продукти, або використовують комбінований підхід, коли на платформі 1С розробляються додатки за вузькоспеціалізованими напрямками.

На рівні материнської або управляючої компанії (стратегічний рівень), використовуючи дані фінансового та управлінського обліку, а також іншої інформації, ведеться стратегічний облік. Він дозволяє трансформувати облікову інформацію, ув'язати її з аналітичною та представити у вигляді найзручнішому для прийняття управлінських рішень.

Нормативно-правові акти України, міжнародні стандарти, а також особливості організаційної побудови визначають специфіку звітності агрохолдингів. Підприємства (юридичні особи), які входять до складу холдингу та здійснюють виробничу діяльність, подають фінансову та статистичну звітність у формах, визначених чинним законодавством та у передбачені ним терміни. Відповідно до вимог чинного законодавства [2], агрохолдинги складають та оприлюднюють консолідовану фінансову звітність і аудиторський висновок.

Відповідальні за ведення обліку у всіх структурах агрохолдингу, окрім облікових функцій виконують аналітичні. Зокрема, це стосується обліку і аналізу виробничих параметрів: витрат, доходів та ін. грошових потоків. На тактичному та стратегічному рівнях бухгалтери активно залучаються для прийняття управлінських рішень, зокрема, щодо інвестування, вибору амортизаційної політики, відображення в обліку активів, кредитування, грошових операцій, оподаткування тощо. На стратегічному рівні до процесів стратегічного обліку та формування консолідованої

звітності залучаються головний бухгалтер та фінансовий директор, які є активними суб'єктами прийняття найважливіших стратегічних рішень щодо розвитку агрохолдингу. На відміну від малих та середніх підприємств, де облікова інформація в основному орієнтована на державні органи, в агрохолдингових структурах через значні обсяги, різноманітність та багатоцільове спрямування (управлінська, фінансова, стратегічна) вона безпосередньо використовується для прийняття оперативних, тактичних, стратегічних рішень та призначена для широкого кола зацікавлених осіб, які мають суттєвий вплив на параметри розвитку.

Висновки. Проведена оцінка облікового забезпечення в аграрних підприємствах різного розміру вимагає диференційованого підходу до його удосконалення і розвитку. Зазначене обумовлює пошук спільних рис та розробку різносценарних підходів до організації обліку в аграрних підприємствах різних типів, зростання важливості ролі бухгалтера у прийнятті управлінських рішень, розширення меж використання фінансової та управлінської звітності і взагалі облікової інформації у системі стратегічного менеджменту.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>].
2. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 05.10.2017 р. №2164 –VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Закон України «Про фермерське господарство» від 19.06.03 р. № 973-IV зі змін. і доповн. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/973-15>.
4. Кужельний М. В., Левицька С. О. Організація обліку: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
5. Організація бухгалтерського обліку: навчальний посібник / За ред. В. С. Леня. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 696 с.
6. Сопко В. В. Бухгалтерський облік на підприємстві. Київ: Техніка, 2006. 560 с.
7. Методичні рекомендації із застосування реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами : затверджено наказом Міністерства Фінансів України № 720 від 15.06.2011 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

References

1. Economic Code of Ukraine. URL : <http://zakon.rada.gov.ua>].
2. Law of Ukraine "On Accounting and Financial Reporting in Ukraine" dated 05.10.2017, number 2164-VIII URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Law of Ukraine "On Farmers" of 19.06.03 № 973-IV with changes. And complemented. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/973-15>.
4. Kuzhnyj MV Organization of accounting: a textbook / M.V. Kuzhny, S.O Levitskaya - K.: Center for Educational Literature, 2010 – 352 p.
5. Ed. V.S. Lena. Organization of accounting. Textbook. - K .: Center for Educational Literature, (2006). 696 p.
6. Sopko V.V. (2006) Accounting at the enterprise. Kyiv: Engineering, 560.
7. Methodical recommendations on the application of registers of accounting by small enterprises: approved by the order of the Ministry of Finance of Ukraine (2011) 720. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

ДИФФЕРЕНЦИРОВАННЫЙ ПОДХОД К ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕТА В СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ РАЗНОГО РАЗМЕРА

Л. М. Рябенко, Ю. Браут

Аннотация Рост требований к качеству информации неизбежно приводит к адекватному росту требований к бухгалтерскому учету в качестве системы, обеспечивающей обработку первичных показателей и их превращение в информацию для принятия обоснованных управленческих решений.

Для повышения эффективности бухгалтерского учета необходимо наладить управление учетом, как сложным системным образованием, при этом первостепенное значение приобретает степень рациональности методов, способов и приемов, применяемых для формирования информационных ресурсов, поскольку организация учета нередко превращается в определяющий фактор успешного функционирования каждого отдельного субъекта предпринимательской деятельности

В статье обоснованы критерии, по которым оценено учетное обеспечение в различных типах агроформирований, в частности: организация учета в различных типах предприятий; виды учета; система организации отчетности; роль бухгалтера в подготовке и принятии управленческих решений; значение учетной функции в структуре информационного обеспечения управления. Доказано, что масштабы деятельности сельскохозяйственных предприятий и различные организационно-правовые формы обуславливают разработку ризносценарних подходов к организации учета, рост важности роли бухгалтера в принятии управленческих решений, расширение границ использования финансовой и управленческой отчетности и вообще учетной информации в системе управления.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, отчетность, сельскохозяйственные предприятия, организация учета

DIFFERENTIAL APPROACH TO ACCOUNTING ORGANIZATION IN AGRICULTURAL ENTERPRISES OF DIFFERENT SIZE

L.M. Riabenko, I. Braut

The increase in the quality of information requirements inevitably leads to an adequate increase in the requirements for accounting as a system that provides the processing of primary indicators and their transformation into information that provides for the adoption of sound management decisions.

To improve the efficiency of accounting, the growth of its functional efficiency, it is necessary to establish accounting management as a complex system education, with the highest priority is the degree of rationality of methods, methods and techniques used for the formation of information

resources, because the skillful accounting organization often turns into a determining factor of a successful functioning of each individual subject of entrepreneurial activity

The article deals with the generalization of differentiated approaches to the organization of accounting in agricultural enterprises. The criteria for evaluating the organization of accounting in different types of agroforming are substantiated, in particular: organization of accounting in different types of enterprises; types of accounting that lead enterprises; reporting system; the role of an accountant in the preparation and adoption of managerial decisions; the value of the accounting function in the structure of information management. It is proved that the scale of activity of agricultural enterprises and various organizational and legal forms determine the search for common features and the development of different scenario approaches to the organization of accounting, the growing importance of the role of an accountant in making managerial decisions, extending the limits of the use of financial and managerial reporting and, in general, accounting information in the management system.

Keywords: accounting, accounting, agricultural enterprises, organization of accounting

УДК: 001.82:311

МЕТА-АНАЛІЗ ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ ДОКАЗОВОСТІ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

В. К. САВЧУК, доктор економічних наук, професор,
**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**
E-mail: savchukvk@ukr.net

П. К. ГАКІ, студентка,
Демокрітський університет Фракі, Греція
E-mail: gakiра1@gmail.com

Анотація. Розглядаючи сутність, мету, можливості і методику проведення мета-аналізу, підкреслюється, що результати дослідження будуть кориснішими для практики, якщо їх достовірність підтверджується достатніми, максимально однорідними статистичними даними. Звернута увага, що мета-аналіз більш широко застосовується в експериментальних науках, зокрема таких як біологія, генетика, медицина, фармакологія тощо, і практично не використовується в економічних, що негативно впливає на об'єктивність висновків під час оцінки та прогнозування економічних явищ, процесів, результатів.

resources, because the skillful accounting organization often turns into a determining factor of a successful functioning of each individual subject of entrepreneurial activity

The article deals with the generalization of differentiated approaches to the organization of accounting in agricultural enterprises. The criteria for evaluating the organization of accounting in different types of agroforming are substantiated, in particular: organization of accounting in different types of enterprises; types of accounting that lead enterprises; reporting system; the role of an accountant in the preparation and adoption of managerial decisions; the value of the accounting function in the structure of information management. It is proved that the scale of activity of agricultural enterprises and various organizational and legal forms determine the search for common features and the development of different scenario approaches to the organization of accounting, the growing importance of the role of an accountant in making managerial decisions, extending the limits of the use of financial and managerial reporting and, in general, accounting information in the management system.

Keywords: accounting, accounting, agricultural enterprises, organization of accounting

УДК: 001.82:311

МЕТА-АНАЛІЗ ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ ДОКАЗОВОСТІ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

В. К. САВЧУК, доктор економічних наук, професор,
*Національний університет біоресурсів
і природокористування України*
E-mail: savchukvk@ukr.net

П. К. ГАКІ, студентка,
Демокрітський університет Фракі, Греція
E-mail: gakiра1@gmail.com

Анотація. Розглядаючи сутність, мету, можливості і методику проведення мета-аналізу, підкреслюється, що результати дослідження будуть кориснішими для практики, якщо їх достовірність підтверджується достатніми, максимально однорідними статистичними даними. Звернута увага, що мета-аналіз більш широко застосовується в експериментальних науках, зокрема таких як біологія, генетика, медицина, фармакологія тощо, і практично не використовується в економічних, що негативно впливає на об'єктивність висновків під час оцінки та прогнозування економічних явищ, процесів, результатів.

Метою дослідження було уточнення сутності, можливостей і методик застосування мета-аналізу для поліпшення результатів дослідження.

Мета-аналіз – це науковий метод збільшення кількості показників-спостережень шляхом залучення результатів аналогічних досліджень, отриманих іншими авторами в різний час, з метою формування репрезентативного статистично однорідного комплексу, який використовують для підтвердження чи спростування сформованої дослідником наукової гіпотези.

Результативність проведення мета-аналізу передбачає дотримання певної послідовності, зокрема чітке визначення мети дослідження, критеріїв відбору в статистичний комплекс результатів оригінальних досліджень, отриманих іншими авторами, пошук джерел даних, які можуть бути включені в наше дослідження, вибір конкретних показників і статистико-математичних прийомів оброблення сформованої вибірки. Підкреслюється, що процедура пошуку даних для мета-аналізу дуже трудомістка і відповідальна, оскільки його якість залежить від мінімізації випадкових і систематичних помилок, пов'язаних із відбором досліджень для включення в аналіз. Для цього проводять якісний аналіз даних, визначаючи наскільки потенційні данні значимі для нашого дослідження. Крім того, якість сформованого комплексу залежить від продуманого вибору статистико-математичних прийомів, наприклад, метод Мантела-Ханзела та різних підходів до виконання мета-аналізу – комулятивного, байєсовського, багатофакторного тощо. Вони допомагають оцінити ефект однорідності і чуттєвості результатів, отриманих дослідником при застосуванні різних методик. Таким чином, тільки врахування цих вимог підвищує якість статистичних даних, які використовують при проведенні мета-аналізу, що є запорукою об'єктивності висновків, сформованих за його результатами.

Ключові слова: мета-аналіз, гетерогенність даних, статистичний комплекс, репрезентативна вибірка, критерії відбору, оцінка ефекту, чутливість результатів, наукова гіпотеза

Актуальність. Результати наукових досліджень будуть корисними для практики, якщо їх достовірність підтверджується достатніми статистичними даними, які не завжди є в необхідному обсязі й належної якості. Це відноситься до всіх наук. Проте вивчення достовірності результатів дослідження показує, що не у всіх наук вона є однаковою. Зокрема, в біології, медицині, інженерії та інших експериментальних науках, як правило, дані отримує (або контролює їх отримання) дослідник особисто, що є передумовою їх однорідності, а відхилення даних можуть зумовлюватися як кваліфікацією дослідника, так і застосовуваними методами, приладами, інструментами і методиками.

Особливою проблемою є складність підтвердження достовірності результатів дослідження в економічних науках, коли дослідник в більшості використовує дані, на формування яких він не впливає. Такі дані апріорі

не можуть бути однозначно надійними, оскільки їх кількісно-якісні параметри залежать як від суб'єктивних причин – кваліфікації працівників, причетних до формування даних, особливостей управління, прийнятої стратегії розвитку об'єктів дослідження тощо, так і від об'єктивних, зумовлених організаційно-правовою формою господарювання, реформуванням статистики, бухгалтерського обліку, податкового законодавства тощо. Зокрема, врахування в національному обліку особливостей міжнародних стандартів фінансової звітності призвело до часово-просторової неспівставної багатьох економічних показників, наприклад, собівартості одиниці продукції (робіт, послуг) через застосування різних методик визначення її рівня, багатоваріантність методів нарахування амортизації, різних підходів до оцінки виробничих запасів, які списують на виробництво та ін.

Вищесказане актуалізує пошук можливостей приведення даних, отриманих різними авторами, за різними підходами і методиками до сумірності для підтвердження/спростування оприлюднених результатів дослідження та оцінки наслідків їх реалізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивчення спеціальної літератури з дисципліни «Статистика», монографій, наукових статей, Інтернет-сайтів показує, що проблемі формування однорідних даних для підвищення якості результатів досліджень приділяється недостатня увага. Якщо в таких природничих науках як біологія, медицина, фармакологія, клінічна епідеміологія тощо мета-аналіз застосовується досить активно й успішно, то ми не знаходимо прикладів його застосування в економічних дослідженнях (якщо є, то застосування в більшості зводиться до описового характеру). Хоча, як було наголошено вище, в цій науковій сфері найважче сформулювати однорідний статистичний комплекс, який би допоміг підтвердити або заперечити результати дослідження, зроблені окремими ученими, наприклад, щодо ефективності здійснюваних реформ в Україні [1]. Вихід із такого становища знайшли деякі країни Європи, наприклад, Німеччина, шляхом організації тестових підприємств, які на умовах спеціально передбаченого державного фінансування формують інформацію за чітко визначеними правилами, що забезпечує одержання однорідних, порівняльних даних. В Україні через ряд причин (різноманітність організаційно-правових форм господарювання, відсутність державної програми створення тестових підприємств тощо) такий підхід не набув розвитку.

Мета дослідження – оцінка сутності, можливостей та методики застосування мета-аналізу.

Матеріали і методи дослідження. Враховуючи мету дослідження при визначенні сутності та особливостей застосування мета-аналізу, використано системно-логічний підхід, а саме до оцінки публікацій, висновки в яких зроблено із врахуванням результатів мета-аналізу. Водночас використано загальнотеоретичні методи дослідження, зокрема, індукції та дедукції, аналізу і синтезу, абстрагування та конкретизації – для підтвердження важливості мета-аналізу як методу наукового пізнання явищ, процесів та результатів, який, на жаль, в конкретних дослідженнях

використовується недостатньо. Активізація застосування цього методу ґрунтується на прийомах співставлення і порівняння, аналогії та моделювання з акцентом на невикористаних можливостях мета-аналізу. Застосування різних статистико-математичних прийомів демонструє різноваріантні підходи до підвищення якості результатів дослідження.

Результати дослідження та їх обговорення. Мета-аналіз – це науковий метод збільшення кількості показників-спостережень шляхом залучення результатів аналогічних досліджень, проведених різними авторами в різний час, з метою формування репрезентативного статистично-однорідного комплексу, що є передумовою підвищення достовірності результатів дослідження для підтвердження / спростування висунутої наукової гіпотези.

Термін «мета-аналіз» запропонований в 1976 році психологом Г. В. Гласом [2]. Однак методикою мета-аналізу вперше скористався Карл Пірсон у 1904 році, який спробував збільшити статистичну вибірку за рахунок залучення результатів декількох досліджень [3,4].

Підтвердженням необхідності застосування і технології проведення мета-аналізу можна знайти в різних наукових сферах, але ми пошлемося на результати дослідження причин глобального потепління, яке пов'язує з антропогенним впливом, тобто зміною клімату на Землі, внаслідок діяльності людини. Однак багато науковців кажуть, що потепління це природний процес і вплив на нього людини мінімальний. Зокрема з'явилась гіпотеза: підвищення температури повітря може бути зумовлене процесами, які відбуваються у ґрунті. Ця думка була висловлена американськими дослідниками у науковій статті, опублікованій в журналі «Nature» [5].

Автори публікації Бен Бонд-Ламберті та Еллісон Томсон із Тихоокеанської північно-західної національної лабораторії США зуміли об'єднати у своїй роботі дані 439 різнорідних досліджень із виділення ґрунтом вуглекислого газу, які зроблені різними фахівцями за допомогою різних методик за останні 50 років. Для цього дослідникам довелося в кожному конкретному випадку вводити поправку на той чи інший метод вивчення, щоб дані 1434 вимірів можна було співставити між собою і об'єднати на одному графіку.

Проаналізувавши такі масштабні дані, вчені побудували діаграму, яка відображає динаміку виділення вуглекислого газу ґрунтами різних типів і виявили щорічне збільшення виділення CO₂ ґрунтом у середньому на 0,1 %, починаючи із 1989 року.

«Це невеликий приріст, але абсолютне значення об'ємів настільки велике, що він є досить вагомим» – підкреслює Бонд-Ламберті.

«Цьому існує декілька пояснень. Однак найбільш правдоподібне полягає в тому, що ріст середньорічних температур увсьому світі призводить до швидкого розкладання органічних речовин у ґрунті це зумовлює збільшення викидів CO₂» – прокоментував результати дослідження колега, який не приймав участі в роботі Крік Девідсон – біогеохімік із Вудсхолловського дослідного центру у Масачусетсі (США).

Вчений додав: «Якщо це дійсно так, то дане дослідження виявляється дуже важливим, оскільки воно показує, що зворотній зв'язок, додатково підсилює глобальну зміну клімату, у відповідь на потепління, вже проявляє себе на рівні, що фіксується науковими методами».

Спеціалісти визнають, що додаткові викиди ґрунтом CO₂ можуть мати й іншу природу – можливо, це результати дихання кореневої системи рослин. Уцьому випадку CO₂ повинен бути врівноваженим зворотнім його поглинанням самими ж рослинами, що не може призводити до накопичення парникового газу в атмосфері.

Отже, в учених поки недостатньо даних для однозначної відповіді, що саме призводить до додаткових викидів вуглекислого газу ґрунтом. Тому дослідження триватимуть, а застосування мета-аналізу допоможе визначитися із причинами цього явища.

Таким чином, мета-аналіз не дає однозначної відповіді про першопричину виникнення певного явища, протікання процесу, характеру результатів, але слугує інструментом формування бази даних із максимально об'єктивної однорідної інформації для відповіді на питання, яке цікавить дослідника.

Результативне проведення мета-аналізу передбачає дотримання певної послідовності, зокрема, чіткого визначення мети, яку ставить дослідник, та критеріїв, за якими планується включення / невключення у статистичний комплекс результатів оригінальних досліджень; які інформаційні джерела можуть бути використані для пошуку даних (наукові звіти, монографії, журнали, статті, Інтернет-сайти, автореферати дисертацій, а останнім часом і дисертації, які згідно вимог Міністерства освіти і науки України оприлюднюються через висвітлення на сайті наукової установи, університету чи іншого ВЗО, при яких функціонують спеціалізовані вчені ради із захисту дисертацій та оцінка конкретних показників, які є в цих джерелах даних, на предмет їх відповідності темі нашого дослідження, вивчення методик їх отримання та інтерпретації; вибір статистико-математичних прийомів обробки сформованої вибірки.

Зауважимо, що процедура пошуку даних для мета-аналізу досить трудомістка і відповідальна, оскільки якість його результатів залежить наскільки мінімізовано випадкові й систематичні похибки, пов'язані з відбором результатів досліджень для включення в аналіз. Водночас особливу увагу потрібно приділити завчасно визначеним критеріям включення / не включення даних. Цьому передуює якісний аналіз даних, за допомогою якого визначають наскільки вони значимі для нашого дослідження. Варто відмітити, що кількість досліджень не повинна відігравати ключову роль у процесі їх відбору для включення в мета-аналіз. Важливим є наявність у відібраних матеріалах цифрових даних, які характеризують предмет дослідження, що спрощує перевірку якості вибірки.

У разі якісного аналізу результатів досліджень особливу увагу слід звернути на їх достовірність, зокрема порівняльність, а саме наскільки враховано під часи розрахунку оригінальних даних вплив на них кількісних,

якісних, структурних і вартісних чинників, наскільки тотожними є методики їх розрахунку, чи однакова тривалість часового періоду, за який розраховано показники, чи прийнято до уваги природні, економічні, організаційні, ергономічні, соціальні, екологічні та інші умови формування досліджуваних показників. Крім того, якість статистичного комплексу залежить від підходів, за допомогою яких оцінюють їх однорідність, а саме застосування методу Мантела – Хайзела, байєсовського, комюлятивного, багатofакторного мета-аналізу та ін. Отже, тільки врахування цих вимог є передумовою підвищення якості статистичних даних, використовуваних під час проведення мета-аналізу, що є запорукою об'єктивності висновків за його результатами.

Висновки і перспективи. Розглянувши сутність, мету, можливості і методику проведення мета-аналізу зауважимо, що якість його результатів залежить від дотримання певних вимог, а саме чіткого визначення мети проведення, продуманого вибору критеріїв для оцінки однорідності оригінальних даних для включення / не включення у вибірку, визначення порядку пошуку джерел інформації, тотожної предмету нашого дослідження, розробки методики залучення даних із цих джерел, підбір і виконання процедур статистико-математичного аналізу щодо визначення якості / придатності для подальшого дослідження відібраних даних.

Таким чином, проведення мета-аналізу покликане допомогти підтвердити або спростувати сформовану дослідником наукову гіпотезу через формування розширеної, однорідної статистичної вибірки шляхом залучення додаткових спостережень, оцінки коректності висновків, зроблених іншими дослідниками, з метою уточнення або формування своєї гіпотези, виходячи з мети дослідження, визначення потенційних користувачів результатів мета-аналізу, яким чином і в які терміни ми можемо їх отримати, яка повинна бути якість результатів, яке потрібне матеріально-технічне, кадрове та фінансове забезпечення для проведення мета-аналізу.

Звернути увагу економістів-дослідників на необхідність включення мета-аналізу в їх науковий інструментарій, що буде вагомим чинником підвищення якості і суспільної значимості результатів їх наукового пошуку.

Список використаних джерел

1. Гайдуцький П. І. Незабуті реформи в Україні. К.: ТОВ «ДКС – центр», 2017. 852с.
2. Glass, G.V. (1976). Primary, secondary, and meta-analysis of research. *Educational Researcher*, 5, 3-8.
3. Norman, S.-L. T. (1999). Tutorial in Biostatistics. Meta – Analysis: Formulating Evaluating, Combining, and Reporting. *Statistics in Medicine*, 18, 321-359.
4. Wilson, D.B., Lipsey, M.W. (2001). *Practical meta – analysis*. Thousand Oaks: Sage publications.
5. BenBond – Lamberty, Allison Thomson. Temperature – associated increases in the global soil respiration record. *Nature*, 464.
6. <http://statistica.ru/local - portals / medicine / meta-analiz/>.

References

1. Haidutskyi P.I. NeZabutireformy v Ukraini / P.I. Haidutskyi. –K.: TOV DKS – tsentr, 2017. –852s.
2. Glass, G.V. (1976). "Primary, secondary, and meta-analysis of research". Educational Researcher, 5, 3-8.
3. Norman, S. –L. T. (1999). Tutorial in Biostatistics. Meta – Analysis: Formulating Evaluating, Combining, and Reporting. Statistics in Medicine, 18, 321 – 359.
4. Wilson, D.B., Lipsey, M.W. (2001). Practical meta – analysis. Thousand Oaks: Sage publications. ISBN 0-7619-2168-0).
5. Ben Bond – Lamberty, Allison Thomson. Temperature – associated increases in the global soil respiration record. Nature, 464S.
6. Internet-sait: <http://statistica.ru/local - portals / medicine / meta-analiz/>.

МЕТА-АНАЛИЗ КАК СПОСОБ ПОВЫШЕНИЯ ДОКАЗАТЕЛЬНОСТИ РЕЗУЛЬТАТОВ ИССЛЕДОВАНИЯ

В. К. Савчук, П. К. Гаки

Аннотация. Рассматривая сущность, цель, возможности и методику проведения мета-анализа подчеркивается, что результаты исследования будут более полезными для практики если их достоверность подтверждается достаточными максимально однородными статистическими данными. Обращено внимание, что мета-анализ нашел большее применение в экспериментальных науках в частности таких как биология, медицина, фармакология и т.п., и практически не применяется в экономических, что отрицательно сказывается на объективности выводов при оценке и прогнозировании экономических явлений, процессов, результатов.

Целью исследования было уточнение сущности, возможностей и методики применения мета-анализа для улучшения результатов исследования.

Мета-анализ – это научный метод увеличения количества показателей-наблюдений путем привлечения результатов аналогичных исследований, полученных другими авторами в разное время с целью формирования репрезентативного статистически-однородного комплекса, используемого для подтверждения/отрицания сформированной исследователем научной гипотезы.

Результативность проведения мета-анализа предусматривает соблюдение определенной последовательности, в частности, четкое определение цели исследования, критериев отбора в статистический комплекс результатов оригинальных исследований, полученных другими авторами, поиск источников данных, которые могут быть включены в наше исследование, выбор конкретных показателей и статистико-математических приемов обработки сформированной выборки. Подчеркивается, что процедура поиска данных для мета-

анализа очень трудоемкая и ответственная поскольку его качество зависит насколько минимизированы случайные и систематические ошибки, связанные с отбором исследований для включения в анализ. Для этого проводят качественный анализ данных, определяя насколько потенциальные данные значимы для нашего исследования. Кроме того, качество сформированного комплекса зависит от продуманного выбора статистико-математических приемов, например, метода Мантела-Ханзела и разных подходов к выполнению мета-анализа – кумулятивный, байесовский, многофакторный и пр. Они помогают оценить эффект однородности и чувствительность результатов, получаемых исследователем при применении различных методик. Таким образом, только учет этих требований повышает качество статистических данных, используемых при проведении мета-анализа, что является залогом объективности выводов, сформированных по его результатам.

Ключевые слова: *мета-анализ, гетерогенность данных, статистический комплекс, репрезентативная выборка, критерии отбора, оценка эффекта, чувствительность результатов, научная гипотеза.*

META-ANALYSIS AS A METHOD OF INCREASING EVIDENCE OF STUDY RESULTS

V.K. Savchuk, P.K. Gaki

Annotation. Considering the essence, purpose, possibilities and methodology used to conduct meta-analysis it is emphasized that the results of the research will be more useful in practice, if their reliability is confirmed by sufficient, and as much as possible homogeneous, statistical data. Attention is drawn to the fact that meta-analysis is more widely used in experimental sciences, in particular biology, genetics, medicine, pharmacology, etc., and is practically not used in economics, which negatively affects the objectivity of conclusions in the evaluation and forecasting of economic phenomena, processes, results.

The purpose of this study was to clarify the essence, possibilities and methods of application of the meta-analysis, in order to improve the results of a study.

Meta-analysis is a scientific method used to increase the number of observational indicators by involving the results of similar studies obtained by other authors at different times in order to form a representative statistically homogeneous complex that is used to confirm or disprove the scientific hypothesis formed by the researcher.

The effectiveness of the meta-analysis depends on the observation of a certain sequence, including a clear definition of the purpose of the study, the selection criteria in the statistical complex of the original research results received by other authors -the search for data sources can be included in our study- and the choice of specific indicators and statistical and mathematical methods of treatment formed sample. It is emphasized that the process of searching for data for meta-analysis is very time-consuming and requires a lot of responsibility, since its quality depends on minimizing the random and systematic errors associated with the studies that were selected to be included in the analysis. In order to do that, a qualitative data analysis is carried out, determining how much of the potential data is relevant to our study. In addition, the quality of the formed complex depends on a well-thought-out option of statistical and mathematical techniques, for example, the Mantel-Khanzel method and various approaches to performing meta-analysis -communicative, Bayesian, multifactorial, etc. They help assess the effect of homogeneity and sensitivity of the results obtained by the researcher from the use of various techniques. So just by taking into account these requirements, the quality of statistical data used during the meta-analysis is improved, thus guaranteeing the objectivity of the conclusions formed on its results.

Keywords: *meta-analysis, data heterogeneity, statistical complex, representative sampling, selection criteria, effect assessment, result sensitivity, scientific hypothesis*

АНАЛІТИКО-ПРОГНОСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР

О. І. СИМОНЕНКО, кандидат економічних наук, доцент
*Національний університет біоресурсів
і природокористування України*
E-mail: osymon69@gmail.com

Анотація. Статтю присвячено актуальній проблемі, а саме аналітико-прогностичному забезпеченню управління рентабельністю виробництва зернових культур. Аналіз побудованої економетричної моделі рентабельності свідчить про її адекватність реальному економічному процесу і тому вона може бути використана для побудови середньострокового прогнозу. Середньострокові прогнози з періодом упередження рік і більше дають можливість товаровиробнику приймати ефективні господарські рішення, які забезпечують одержання конкурентоспроможної продукції. Крім того, прогнозні оцінки рівня рентабельності знижують ймовірність ризику низької урожайності і гарантують стабільні ціни на ринку зерна.

Ключові слова: урожайність, валовий збір, витрати, собівартість, рентабельність, економетрична модель, прогноз

Актуальність. Виробництво зернових культур є складною системою, яка формується на основі природньо-кліматичних, матеріально-технічних, організаційно-економічних та політичних чинників. На товаровиробників впливають такі зовнішні чинники, як законодавча, фінансова та фіскальна політика держави, її експортно-імпортна стратегія. Побудова моделей, які адекватно описують процеси виробництва зернових культур, застосування у практичних дослідженнях методів прогнозування урожайності і рентабельності забезпечують прийняття ефективних рішень розвитку зерновиробництва. Побудова середньострокового прогнозу виробництва озимої пшениці, яка має стратегічне значення для економічного і соціального розвитку держави, відіграє важливу роль у формуванні конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції. Середньострокові прогнози з горизонтом упередження рік і більше дають можливість товаровиробнику приймати виважені рішення, які забезпечують ефективне і рентабельне виробництво продукції зернових культур.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз динаміки зерновиробництва досліджені у роботах В. П. Тимошенко, А. І. Манелля, фундаментальні положення теорії прогнозування були описані у працях С. А. Айвазяна, Н. Вінера, Є. Є. Слуцького. Однак проблема динаміки зерновиробництва досліджується на рівні моделювання трендів і не

враховується стохастична складова, що зумовлює невирішені завдання моделюванні виробництва зернових культур.

Мета дослідження – побудувати економетричну модель рентабельності виробництва зернових та зернобобових культур для зниження ймовірності ризиків низької урожайності на основі прогнозних оцінок рентабельності зерновиробництва.

Матеріали і методи дослідження. Методологічним аспектом статті є системний підхід, статистичний аналіз процесу виробництва зернових культур з урахуванням його стохастичної природи. Для формалізації і кількісного оцінювання були застосовані методи економічної статистики та економетрики. Інформаційною базою дослідження є статистичні дані Державної служби статистики України.

Результати дослідження та їх обговорення. Земля в аграрному виробництві використовується як предмет і засіб праці, що зумовлює особливість і ризикованість виробництва сільськогосподарської продукції. Виробництво зернових культур забезпечує населення продуктами харчування і гарантує економічну безпеку України.

Виробництво зернових культур характеризують такі показники, як урожайність, посівна площа, валовий збір, витрати виробництва, собівартість, рентабельність виробництва.

Дослідження виробництва зернових культур має базуватися на побудові економіко-математичних моделей прогнозування, які будуть гарантувати стабільні ціни на ринку зерна, що зменшить рівень інфляції в державі.

Рослинництво є високоризиковим видом виробництва. Це може бути ризик низької урожайності зернових та зернобобових культур як наслідок несприятливих погодно-кліматичних умов. У результаті цього дохід товаровиробників не буде відшкодувати витрати на виробництво і зниження урожайності, виходячи з закону попиту і пропозиції, може призвести до зростання ціни на продукцію зернових та зернобобових. Такі процеси ведуть до збільшення рівня рентабельності, тому за побудови моделей рентабельності треба враховувати її залежність від урожайності культур.

Іншим видом ризику є високий рівень урожайності, який формує зменшення ціни на зерно і для товаровиробників з урожайністю меншою за середню по країні виробництво буде нерентабельним. На основі поточного рівня рентабельності аграрні підприємства будуть змушені зменшувати розміри засіяних площ під урожай наступного року. Циклічність виробництва зернових та зернобобових культур формує її реверсивний характер, тобто відбувається повернення до результату подій попереднього року і характер зміни урожайності буде знову мати негативну динаміку, що забезпечить зростання цін і зменшення рівня рентабельності.

На урожайність сільськогосподарських культур суттєво впливають природно-кліматичні умови і тому її рівень не може бути повністю контрольованим. Саме варіація урожайності формує зміни валового

збору, посівних площ, собівартості зерна, рентабельність виробництва, розміри експортних поставок зерна.

Урожайність і валовий збір є основними факторами, що формують рівень цін на зерно, які визначають ціни на продукти харчування і є індикаторами інфляційних процесів. Тому розробка середньострокових прогнозів урожайності і валового збору має важливу роль у діяльності як окремих аграрних підприємств, так і на рівні країни. Якість побудованого середньострокового прогнозу залежить від волатильності процесу, тобто його рівня зміни у часі. Прогнозна модель урожайності з середньою похибкою прогнозу в межах 15 % –20 % буде надійною та може бути використана на практиці [3].

Активне використання економетричних моделей в економічних дослідженнях пояснюється тим, що їх можна побудувати на основі таких сучасних пакетів прикладних програм як Exel, Statistics, SPSS, EViews, SAS.

Методи прогнозування економічних показників залежать від кількості одиниць сукупності та їх структури. Для опису залежності між екзогенною змінною і суттєвими екзогенними змінними може бути побудована економетрична [2] модель виду

$$y = a_0 + a_1x_1 + \dots + a_mx_m + \varepsilon \quad (1).$$

За даними державної служби статистики України за 2016 рік було побудовано економетричну модель залежності рентабельності виробництва зернових і зернобобових культур (%) від валового збору (тис т) (табл. 1).

1. Побудова економетричної моделі залежності рентабельності виробництва зернових і зернобобових культур від валового збору

Регресійна статистика	
Коефіцієнт кореляції R	0,4882
R-квадрат	0,2383
Нормований R-квадрат	0,2037
Стандартна похибка	10,0278
Спостереження	24

Дисперсійний аналіз

	Df	SS	MS	F	Значущість F
Регресія	1	692,2679	692,2680	6,884	0,0155
Залишок	22	2212,27	100,5577		
Итого	23	2904,538			

Економетричний аналіз моделі

	Пара метри	Стандартна похибка	t-статистика	P-значення	Нижня 95 %	Верхня 95 %
Y-перетин	24,8360	4,3113	5,7607	8,5407E-06	15,8949	33,7771
Змінна X 1	0,0036	0,001378	2,6238	0,0155	0,0008	0,0065

Рівняння економетричної моделі має вигляд : $\hat{y} = 24,8360 + 0,0036x$, значення коефіцієнта кореляції свідчить про середній зв'язок між рентабельністю виробництва зернових та зернобобових культур і їх валовим збором. Верифікація моделі передбачає перевірку її достовірності, тобто оцінювання відповідності моделі реальному процесу, що моделюється [1, 4], кожна з моделей передбачає специфічні методи верифікації. До них належать оцінювання статистичної значущості економетричних моделей та їх параметрів, їх стійкості. Параметри побудованої моделі є статистично значущими за критерієм Стьюдента з рівнем значущості меншим за 0,05. Значення параметра a_0 узагальненої економетричної моделі буде коливатися в межах від 15,8949 до 33,7771, а значення параметра a_1 з рівнем ймовірності 0,98 буде попадати в інтервал від 0,0008 до 0,0065 тис т. За критерієм Фішера модель адекватно описує зв'язок між досліджуваними факторами з ймовірністю на рівні 0,97 і тому може використовуватися у прогнозуванні рівня рентабельності для прогнозних рівнів валових зборів.

Рентабельність, як один з показників, що характеризує ефективність виробництва, залежить від середніх цін реалізації. Тому побудуємо економетричну модель, яка досліджує закономірності між цими факторами: $\hat{y} = -46,7986 + 0,0245x$ (табл. 2).

2. Побудова економетричної моделі залежності рентабельності виробництва зернових і зернобобових культур від середніх цін реалізації

Регресійна статистика	
Множинний R	0,4760
R-квадрат	0,2266
Нормований R-квадрат	0,1914
Стандартна похибка	9,7715
Спостереження	24

Дисперсійний аналіз

	df	SS	MS	F	Значущість F
Регресія	1	615,4160	615,4160	6,4452	0,0187
Залишок	22	2100,6240	95,4829		
Всього	23	2716,04			

Економетричний аналіз моделі

	Параметри	Стандартна похибка	t-статистика	P-значення	Нижня 95 %	Верхня 95 %
Y-перетин	-46,799	32,1440	-1,4559	0,1595	-113,461	19,8640
Змінна X 1	0,0245	0,0096	2,5388	0,0187	0,0045	0,0445

Значення коефіцієнта кореляції свідчить про середній зв'язок між рентабельністю виробництва зернових та зернобобових культур і їх середніми цінами реалізації, статистично значущим за критерієм Стьюдента з рівнем значущості меншим за 0,05 є параметр $\hat{a}_1$, значення параметра a_1 узагальненої економетричної моделі буде коливатися в межах від 0,0045 до 0,0445 з рівнем ймовірності 0,98. За критерієм Фішера модель адекватно описує зв'язок між досліджуваними факторами з ймовірністю на рівні 0,98.

Побудовані моделі характеризують середній зв'язок між досліджуваними ознаками, є адекватними і можуть бути використані у середньостроковому прогнозуванні рівня рентабельності в залежності від заданих наперед рівня валового збору або середніх цін реалізації.

Щоб прогнозна модель точніше описувала процес виробництва зернових та зернобобових культур було побудовано множинну економетричну модель залежності рентабельності від валового збору і середніх цін реалізації (табл.3), рівняння моделі має вигляд:
 $\hat{y} = -24,9426 + 0,0021x_1 + 0,0162x_2$.

3. Результати побудованої економетричної моделі виробництва зернових та зернобобових культур від валового збору і середніх цін їх реалізації

Регресійна статистика	
Множинний R	0,5387
R-квадрат	0,2902
Нормований R-квадрат	0,2226
Стандартна похибка	9,9081
Спостереження	24

Дисперсійний аналіз

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значущість F</i>
Регресія	2	842,9595	421,4798	4,2933	0,0273
Залишок	21	2061,5788	98,1704		
Всього	23	2904,5383			

Економетричний аналіз моделі

	<i>Параметр u</i>	<i>Стандартна похибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значення</i>	<i>Нижня 95%</i>	<i>Верхня 95%</i>
Y-перетин	-24,9426	40,4032	-0,6173	0,5436	-108,965	59,0804
Змінна X1	0,0021	0,0018	1,1628	0,2580	-0,0017	0,0059
Змінна X2	0,0162	0,0131	1,2390	0,2290	-0,0110	0,0434

Значення коефіцієнта кореляції свідчить про середній зв'язок між рентабельністю виробництва зернових та зернобобових культур і їх валовими зборами та середніми цінами реалізації, статистично достовірним за критерієм Стюдента з рівнем значущості 0,258 є параметр $\hat{a}_1, \hat{a}_2$ – з рівнем значущості 0,229. Модель адекватно описує зв'язок між досліджуваними факторами, що підтверджує критерій Фішера з ймовірністю на рівні 0,98.

Висновки і перспективи. Використання надійної прогностичної моделі рентабельності виробництва зернових і зернобобових культур, яка забезпечує високу точність та якість прогнозу, дає інформацію для прийняття ефективних управлінських рішень для виробництва конкурентоспроможної продукції зернових та зернобобових культур.

Список використаних джерел

1. Айвазян С. А., Мхитарян В. С. Прикладная статистика. Основы эконометрики. М.: ЮНИТИ, 2001. 1002 с.
2. Бідюк П. І., Коновалюк М. М. Модифікація і застосування моделі стохастичної волатильності. Наукові вісті НТУУ «КПІ». 2012. № 5. С. 55-60.
3. Грицюк П. М. До питання про циклічність урожайності зернових. Моделювання та інформаційні системи в економіці : зб. наук. праць / відп. ред. В. К. Галіцин. К.: КНЕУ, 2008. Вип. 77. С. 299-314.
4. Максишко Н. К., Перепелица В. А. Анализ и прогнозирование эволюции экономических систем. Запорожье: Полиграф, 2006. 236 с.

References

1. Ayvazyan S.A. Applied statistics. Fundamentals of Econometrics / S.A. Ayvazyan, V.S. Mkhitarian. - M.: UNITY, 2001. - 1002 p.
2. Bidiuk P.I., Konovalyuk M.M. Modification and application of the model of stochastic volatility // Scientific reports of NTUU «KPI» .- 2012.- No. 5.- P. 55-60.
3. Grytsyuk P.M. On the question of the cyclicity of grain yields / P.M. Hrytsyuk // Modeling and Information Systems in Economics: Sb. Sciences works / rep. Ed. V.K. Gallicin - K.: KNEU, 2008. - Vip. 77. - P. 299-314.
4. Maksishko N.K. Analysis and forecasting of the evolution of economic systems / N.K. Maksyshko, V.A. Quail - Zaporozhye: Polygraph, 2006. - 236 p.

АНАЛИТИКО-ПРОГНОСТИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ УПРАВЛЕНИЯ РЕНТАБЕЛЬНОСТИ ПРОИЗВОДСТВА ЗЕРНОВЫХ КУЛЬТУР

Е. И. Симоненко

Аннотация. *Статья посвящена актуальной проблеме, а именно аналитико-прогностическому обеспечению управления рентабельностью производства зерновых культур. Анализ построенной эконометрической модели рентабельности свидетельствует о ее адекватности реальному экономическому процессу и потому она может быть использована для построения среднесрочного прогноза. Среднесрочные прогнозы с периодом предубеждения год и больше дают возможность товаропроизводителю принимать эффективные хозяйственные*

решения, которые обеспечивают получение конкурентоспособной продукции. Кроме того, прогнозируемые оценки уровня рентабельности снижают вероятность риска низкой урожайности и гарантируют стабильные цены на рынке зерна.

Ключевые слова: урожайность, валовой сбор, расходы, себестоимость, рентабельность, эконометрическая модель, прогноз

ANALYTICAL-PREDICTIVE SUPPORT OF THE MANAGEMENT OF PROFITABILITY OF CEREAL CROPS PRODUCTION

O.I. Symonenko

Abstract. *The article is devoted to the actual problem, namely analytical and prognostic support of the management of the profitability of the production of grain crops. The analysis of the constructed econometric model of profitability testifies to its adequacy to the real economic process and therefore it can be used to construct a medium-term forecast. Medium-term forecasts with a period of prejudice a year or more enable the commodity producer to make effective economic decisions that ensure the receipt of competitive products. In addition, the forecasted estimates of the level of profitability reduce the likelihood of a low yield risk and guarantee stable prices in the grain market.*

Keywords: *yield, gross yield, expenses, cost, profitability, econometric model, forecast*

УДК 330.522.4-027.542(477)

ДЕРЖАВНИЙ МАТЕРІАЛЬНИЙ РЕЗЕРВ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ

М. П. ТАЛАВИРЯ, доктор економічних наук, професор

В. В. ВАЩЕНКО, аспірант кафедри економічної теорії*

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

E-mail: talanik@ukr.net, vashchenko.valentyn@gmail.com

Актуальність. *Метою дослідження було обґрунтування поняття державного матеріального резерву України, дослідження проблем та перспектив його функціонування.*

Під час проведення дослідження використовувалися такі методи: монографічний – під час опрацювання фахових літературних джерел та

---

*Науковий керівник – доктор економічних наук, професор М. П. Талавиря

© М. П. Талавиря, В. В. Ващенко, 2018

решения, которые обеспечивают получение конкурентоспособной продукции. Кроме того, прогнозируемые оценки уровня рентабельности снижают вероятность риска низкой урожайности и гарантируют стабильные цены на рынке зерна.

Ключевые слова: урожайность, валовой сбор, расходы, себестоимость, рентабельность, эконометрическая модель, прогноз

ANALYTICAL-PREDICTIVE SUPPORT OF THE MANAGEMENT OF PROFITABILITY OF CEREAL CROPS PRODUCTION

O.I. Symonenko

Abstract. *The article is devoted to the actual problem, namely analytical and prognostic support of the management of the profitability of the production of grain crops. The analysis of the constructed econometric model of profitability testifies to its adequacy to the real economic process and therefore it can be used to construct a medium-term forecast. Medium-term forecasts with a period of prejudice a year or more enable the commodity producer to make effective economic decisions that ensure the receipt of competitive products. In addition, the forecasted estimates of the level of profitability reduce the likelihood of a low yield risk and guarantee stable prices in the grain market.*

Keywords: *yield, gross yield, expenses, cost, profitability, econometric model, forecast*

УДК 330.522.4-027.542(477)

ДЕРЖАВНИЙ МАТЕРІАЛЬНИЙ РЕЗЕРВ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ

М. П. ТАЛАВИРЯ, доктор економічних наук, професор

В. В. ВАЩЕНКО, аспірант кафедри економічної теорії*

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

E-mail: talanik@ukr.net, vashchenko.valentyn@gmail.com

Актуальність. *Метою дослідження було обґрунтування поняття державного матеріального резерву України, дослідження проблем та перспектив його функціонування.*

Під час проведення дослідження використовувалися такі методи: монографічний – під час опрацювання фахових літературних джерел та

---

*Науковий керівник – доктор економічних наук, професор М. П. Талавиря

© М. П. Талавиря, В. В. Ващенко, 2018

роботи з текстовим представленням зазначеної проблематики; системний – для уточнення категоріального апарату; логічний – для визначення позитивних соціальних та економічних ефектів, з метою узагальнення результатів і формування висновків.

У сучасних умовах в Україні особливо відчувається потреба в налагодженій системі державного резервування з метою подолання кризи та забезпечення національної безпеки. Отже, потрібно продовжувати реформування державного резерву із впровадженням зарубіжного досвіду, що надасть можливість визначити оптимальну модель державного резерву, яка забезпечить використання ринкових механізмів для врегулювання цінових коливань на нафтопродукти, метали, основні товари, що створюють основу розвитку промисловості країни, та яка буде спрямована на забезпечення стратегічних запасів товарів та грошових ресурсів.

Елемент наукової новизни полягає в обґрунтуванні теоретичних, методичних і практичних рекомендацій щодо функціонування державного резерву України.

Основні результати нашого дослідження є важливою передумовою для вирішення питань, пов'язаних подоланням наявних проблем державного резерву в Україні.

Ключові слова: матеріальний резерв, запаси, товари, державний резерв, фінансування, стратегічні запаси

Актуальність. Забезпечення стабільної соціально-економічної ситуації в країні неможливе без ефективної системи державних матеріальних резервів. Завдяки налагодженій системі державного резервування можливо у критичних ситуаціях, особливо в сучасних умовах проведення антитерористичної операції, здійснювати підтримку важливих галузей економіки, ефективно державне регулювання ринку для стабілізації ситуації в країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом проблема розвитку державного резерву набула особливої актуальності та привернула увагу таких дослідників, як І. В. Власов [2], В. В. Байдала [8], А. В. Іньшина [3], Є. М. Кирилюк [4], В. М. Шкаберін [6], М. П. Талавири [8] та інших.

Мета дослідження – обґрунтування поняття державного матеріального резерву України, дослідження проблем та перспектив його функціонування.

Результати дослідження та їх обговорення. У сучасних умовах глобалізації, посилення конкуренції на світовому ринку, виникнення проблеми збереження територіальної цілісності та економічної незалежності країни при одночасному поглибленні її інтеграції у світове господарство виникла потреба переосмислення ролі і місця системи державного матеріального резерву, принципів її формування та використання.

Проблеми своєчасного освіження запасів товарів, періодичного перегляду їх номенклатури, організації умов зберігання державних

матеріальних резервів неодноразово піднімалися фахівцями - практиками та керівництвом системи державного резерву, однак на сьогодні залишаються такими, які потребують негайного вирішення.

Військові дії, стихійні лиха, техногенні катастрофи – це далеко не повний перелік ситуацій, які потребують концентрації в максимально стислі строки великих обсягів матеріальних ресурсів і продовольства для забезпечення задоволення першочергових потреб населення, діяльності відповідних організацій з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій до моменту нормалізації роботи підприємств регіону. Отже, реалії сьогодення доводять, що підтримувати стабільний стан економіки, достойні умови життя громадян, можливість протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам неможливо без проведення оптимальної політики державного резервування.

Наявність державного матеріального резерву робить державу незалежною на світовому ринку; дає змогу здійснювати регулюючий вплив на внутрішню економічну ситуацію в країні, а також виступає важливим чинником забезпечення продовольчої безпеки України. Саме державні резерви дозволяють державі зберігати спокій у критичні періоди [4].

Діюча зараз система державного матеріального резерву зародилася за часів СРСР. За роки свого існування та після розпаду СРСР система державного матеріального резерву багато разів перебудовувалася, змінювалися назви і статус органів управління, але завжди зберігала своє призначення. Практикою існування системи державного матеріального резерву доведено, що найбільш оптимальною моделлю резервування є модель, в основі якої лежить створення матеріального резерву під керівництвом спеціального державного органу. В Україні ним виступає Державне агентство резерву, яке є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра економічного розвитку і торгівлі і який реалізує державну політику у сфері державного матеріального резерву. В Україні резерви є власністю держави і повністю нею контролюються [3].

Сучасні умови змушують переосмислити роль державного матеріального резерву та виробити конкретні напрями удосконалення управління всією системою за європейською моделлю. Проведення ефективного реформування потребує вивчення зарубіжного досвіду організації та принципів роботи системи державного резервування. У зарубіжній практиці накопичений значний досвід організації функціонування державних матеріальних резервів. Основними резервами виступають запаси продовольства, медичних препаратів, нафти, палива та нафтопродуктів.

На наш погляд доцільно вивчити досвід Польщі, як дружньої сусідньої країни. У Польщі діє агентство матеріальних резервів, яке складається з головного офісу та регіональних відділень. Агентство матеріальних резервів Польщі виконує завдання в основному з управління стратегічними резервами, створює, підтримує і контролює обов'язкові резерви, організацію оренди складських приміщень. Запаси продовольства проводяться за групами продуктів, таких як зернові і зерно, м'ясо та

м'ясні продукти, рослинних і тваринних жирів, молочних продуктів та інших (наприклад: мінеральною води, цукру). Медичні резерви підтримуються за наступними медичними групами товарів: лікарські засоби, сироватки і вакцини, дезінфекційні засоби, бинти, захисний одяг, одnorазові вироби медичного призначення, медичне обладнання. У технічних резервах містяться групи важкої техніки, сталевих конструкцій, доріг і залізничної інфраструктури, генераторів, плавучих мостів та іншого обладнання, пов'язаних з водним транспортом. Для зберігання державних матеріальних резервів у Польщі широко застосовується приватно-державне партнерство. В Україні ж використовуються тільки державні підприємства, хлібокомбінати, холодильники. Тим часом із 39 підприємств економічно активні тільки 26.

У Польщі товари медичного резерву зберігаються у логістичних центрах фармакологічних компаній. Державний резерв як агенція формує номенклатурний перелік та обсяги й укладає договір на освіження та забезпечення належного зберігання цих запасів. Державний резерв Польщі координує лише питання виконання цих зобов'язань, а питаннями логістики — зберіганням, освіженням, відпуском — займається приватний сектор, отримуючи за це гроші [7].

Організаційна структура Агентства матеріальних резервів Польщі спрямована на забезпечення ефективної роботи та виконання свого призначення. Структурні підрозділи Агентства матеріальних резервів Польщі:

1) Управління медичним резервом – виконує завдання, пов'язані зі створенням, технічним обслуговуванням, освіженням та утриманням медичних резервів (лікарських засобів, ветеринарних лікарських засобів, активних речовин та матеріалів і обладнання, які є предметами медичного призначення).

2) Управління продовольчими запасами – виконує завдання, пов'язані зі створенням, обслуговуванням та освіженням продовольчих запасів.

3) Управління запасів нафтопродуктів – виконує завдання в основному пов'язані з підтримки запасів сирої нафти і нафтопродуктів.

4) Юридичне управління – виконує завдання, пов'язані з наданням юридичних послуг від імені голови Агентства і організаційних підрозділів Агентства, здійснює контроль організації процесу закупівель відповідно до положень державних закупівель Агентства.

5) Управління контролю – виконує завдання, пов'язані з контролем підприємств зі створення та підтримання обов'язкових запасів сирої нафти або нафтопродуктів, а також реалізації угод, укладених Агентством із підприємцями щодо створення або підтримки запасів, збереження й поповнення стратегічних резервів

6) Управління фінансів та бухгалтерського обліку – здійснює функції, пов'язані з обліком, веденням фінансової політики агентства, страхуванням стратегічних резервів та запасів.

7) Організаційне управління – виконує завдання, пов'язані з кадровими службами, підтримує і управляє всією кореспонденцією, підтримує і управляє архівами Агентства.

8) Управління внутрішнього аудиту – виконує функції аудиту та контролю структурних підрозділів агентства.

9) Незалежний відділ захисту інформації та безпеки.

10) Управління інфраструктури та матеріально-технічний відділ – виконує завдання щодо створення, обслуговування та ліквідації технічних резервів, організації постачання запасів та управління складськими приміщеннями

11) Управління інформаційних технологій – виконує завдання, пов'язані з реалізацією, підтримкою і розвитком інфраструктури і систем, використовуваних для виконання завдань Агентства. Здійснює управління мережею, інформаційними системами, додатками, електронною поштою та Інтернет. Забезпечує технічну підтримку всім користувачам у використанні обладнання і додатків. Управління здійснює контроль за наданням послуг сторонніх постачальників і забезпечує безперервність бізнес-процесів ІТ-систем державного резерву.

В апараті управління Державного агентства резерву України сьогодні працює 77 осіб. В структурі виділено 2 управління: управління державних резервів та управління правового забезпечення. Управління державних резервів включає 3 відділи: відділ зерна та продовольчих товарів, відділ промислових товарів та нафтопродуктів та відділ мобілізаційного резерву.

Варто зазначити, що в Польщі не існує мобілізаційного резерву. Всюди до зберігання резерву залучаються приватні компанії. Крім того, діє принцип 50 % – у законі прописано, що після закінчення половини гарантованого часу зберігання матеріальні цінності в обов'язковому порядку освіжують. В Україні за законодавством резерви на освіження йдуть після закінчення терміну зберігання. Старі резерви не продають, а утилізують за рахунок державних коштів, які не виділяються [1].

Важливою проблемою на сьогодні є також те, що практично усі підприємства та організації, що входять до сфери управління Державного агентства резерву, побудовані з урахуванням досягнень науки і техніки в часи радянської влади. Їх виробничі потужності є фізично зношеними та не відповідають вимогам сучасності (енергозберігаючі технології виробництва, якість продукції тощо), що робить їх неконкурентоспроможними на ринку товарів і послуг. На сьогоднішній день більша кількість підприємств зберігають щось абсолютно застаріле, непотрібне для держави і навіть отримують за це гроші. Кількість номенклатури мобілізаційного резерву – понад 36 тис найменувань [2].

Крім цього, в Україні не створено резерву нафти та нафтопродуктів, як це зроблено в Польщі, який необхідний для швидкого реагування на зміни ситуації на ринку нафти. Оцінка резервів здійснюється у порівнянні із середнім значенням добового внутрішнього споживання протягом попереднього календарного року. В надзвичайних ситуаціях стабілізаційний резерв нафти та нафтопродуктів повинен бути на 61 день

середньодобового споживання або на 90 днів середньодобового чистого імпорту відповідно до директиви ЄС 2009/119/ЄС від 14 вересня 2009 р., яку Україна повинна виконати до 2023 р.

Також серйозною проблемою є налагодження своєчасного освіження і поповнення запасів товарів і продовольства. Зараз необхідно підвищувати мобільність роботи системи державного резерву, що є досить необхідним усучасних умовах проведення АТО. А за 2015 рік Державний резерв зміг закупити тільки консерви (600 тис банок) і дизельне паливо (18 тис т) [6].

Варто зазначити, що перші кроки до реформування системи державного матеріального резерву уже зроблено. У липні 2015 року створено робочу групу із формування холдингу із зберігання зерна та холдингу із зберігання нафтопродуктів, а також вирішення питань щодо структури нафтопродуктів, підготовки нормативно-правових актів та обговорення ефективних способів фінансування. Створення паливного резерву сприяє створенню ринку вугілля та ринку електроенергії за західним зразком. А холдинг із зберігання зерна об'єднає елеватори та хлібокомбіати, що зберігатимуть зерно і зможуть швидко його переробити.

Крім цього, із врахуванням зарубіжного досвіду планується створення трирівневої системи державного резерву, яка складалася б: на першому рівні – координатор, аналітичний центр – власне Державний резерв, який буде визначати, що потрібно і для чого; на другому - міністерства-розпорядники (Міноборони, Мінагропрод, МОЗ і МНС); на третьому рівні-державні та приватні підприємства-зберігачі. У структуру Державного резерву також за власним бажанням можуть бути включені і органи місцевого самоврядування. Однак до теперішнього часу ситуація з державним матеріальним резервом та його подальшим функціонуванням залишається не вирішеною [5].

Таким чином, сьогодні основним завданням України є реформування державного резерву за європейською моделлю та приведення його структури у відповідність до вимог сучасності, що передбачає вивчення загроз різного характеру та ймовірності їх настання, визначення оптимальної номенклатури запасів для ефективного реагування на конкретну ситуацію, а також створення паливного резерву.

Отже тільки швидке вирішення зазначених проблем надасть можливість налагодити ефективну систему державного резервування для забезпечення національної безпеки держави.

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що в сучасних умовах в Україні особливо відчувається потреба в налагодженій системі державного резервування з метою подолання кризи та забезпечення національної безпеки. Отже, потрібно продовжувати реформування державного резерву із впровадженням зарубіжного досвіду, що надасть можливість визначити оптимальну модель державного резерву, яка забезпечить використання ринкових механізмів для врегулювання цінових коливань на нафтопродукти, метали, основні товари, що створюють основу розвитку промисловості країни, та яка буде спрямована на забезпечення стратегічних запасів товарів та грошових ресурсів.

Список використаних джерел

1. Про державний матеріальний резерв: Закон України від 24.01.1997 №51/97-ВР [Електронний ресурс]. URL: zakon1.rada.gov.ua.
2. Власов В. І. Глобальна продовольча проблема. К., 2001. 506 с.
3. Іншина А. В. Ефективність застосування логічних концепцій у процесі здійснення державних закупівельна. Маркетинг та логістика в системі менеджменту. К., 2010. С. 117–119.
4. Кирилюк Є. М. Сучасний стан і шляхи гарантування продовольчої безпеки України. Вісник Черкаського університету. 2009. № 153. С. 49–58.
5. Українське національне інформаційне агентство. Держрезерву України виповнюється 20 років. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=1053498>
6. Шкаберін В. М. Механізми державного регулювання системи продовольчої безпеки. Актуальні проблеми державного управління: Збірник наук. праць. 2006. № 1, Ч. 1. С. 241–249.
7. United Nations Population Division. World Population Prospects: The 2006 Revision and World Urbanization Prospects: The 2005 Revision. Available at: esa.un.org.
8. Talavyria M.P., Lyamar V.V., Baidala V.V. Indicators for the analysis of the bio economy. Економіка АПК. 2017. № 3. С. 44-50. URL: <http://eapk.org.ua/en/contents/2017/03/44>.

References

1. About the State Material Reserve: Law of Ukraine dated January 24, 1997 No. 51/97-BP URL: zakon1.rada.gov.ua.
2. Vlasov VI (2001) Global food problem. K. 506.
3. Insina A.V. (2010) The Effectiveness of Using Logical Concepts in the Process of Procuring Public Procurement. Marketing and logistics in the management system. - K. 117-119.
4. Kirilyuk E.M. (2009) Current state and ways of guaranteeing food safety of Ukraine. Bulletin of Cherkasy University. 153: 49-58.
5. Ukrainian national information agency. The State Reserve of Ukraine is celebrated for 20 years. URL: <http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=1053498>
6. Shkaberin V.M. (2006) Mechanisms of state regulation of food safety system // Current problems of public administration: Collection of sciences. Works. 1(1): 241-249.
7. United Nations Population Division. World Population Prospects: The 2006 Revision and World Urbanization Prospects: 2005 Revision // esa.un.org.
8. Talavyria M.P., Lyamar V.V., Baidala V.V. (2017) Indicators for the analysis of bioeconomy. Economy of AIC. 3: 44-50 ues: <http://eapk.org.ua/en/contents/2017/03/44>

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ МАТЕРИАЛЬНЫЙ РЕЗЕРВ УКРАИНЫ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ

Н. П. Талавыря, В. В. Ващенко

Аннотация. Цель статьи – обоснование понятия государственного материального резерва Украины, исследование проблем и перспектив его функционирования.

При проведении исследования использовались следующие методы: монографический - при обработке профессиональных

литературных источников и работы с текстовым представлением указанной проблематике; системный - для уточнения категориального аппарата; логический - для определения положительных социальных и экономических эффектов, с целью обобщения результатов и формирование выводов.

В современных условиях в Украине особенно ощущается потребность в отлаженной системе государственного резервирования с целью преодоления кризиса и обеспечения национальной безопасности. Следовательно, нужно продолжать реформирование государственного резерва с использованием зарубежного опыта, что позволит определить оптимальную модель государственного резерва, которая обеспечит использование рыночных механизмов для урегулирования ценовых колебаний на нефтепродукты, металлы, основные товары, которые создают основу развития промышленности страны, и которая будет направлена на обеспечения стратегических запасов товаров и денежных ресурсов.

Элементы научной новизны. Заключается в обосновании теоретических, методических и практических рекомендаций по функционированию государственного резерва Украины.

Основные результаты нашего исследования является важной предпосылкой для решения вопросов, связанных преодолением существующих проблем государственного резерва в Украине.

Ключевые слова: материальный резерв, запасы, товары, государственный резерв, финансирование, стратегические запасы

STATE MATERIAL RESERVE OF UKRAINE: PROBLEMS AND PROSPECTS OF FUNCTIONING

M. P. Talavirya, V.V. Vashchenko

Abstract. Purpose of the article justification of the concept of the state material reserve of Ukraine, research of problems and prospects of its functioning.

In the course of the research, the following methods were used: monographic - during the processing of professional literary sources and work with a textual presentation of the mentioned problem; systemic - to specify categorical apparatus; logical - to determine the positive social and economic effects, in order to summarize the results and form conclusions.

In today's conditions in Ukraine, the need for a well-established system of state redundancy is especially felt in order to overcome the crisis and ensure national security. Consequently, it is necessary to continue the reform of the state reserve with the introduction of foreign experience, which will provide an opportunity to determine the optimal model of the state reserve, which will ensure the use of market mechanisms for regulating price fluctuations on petroleum products, metals, basic goods that form the basis of

the development of industry in the country, and which will be directed to provision of strategic stocks of goods and cash resources.

It is necessary to substantiate theoretical, methodological and practical recommendations regarding the functioning of the state reserve of Ukraine.

The main results of our study are an important prerequisite for solving issues related to overcoming the existing problems of the state reserve in Ukraine.

Keywords: *material reserve, stocks, goods, state reserve, financing, strategic reserves*

УДК 620.91-049.34:631.11

ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

М. П. ТАЛАВИРЯ, доктор економічних наук, професор

Р. Т. ГОЛУБ, аспірант кафедри економічної теорії*

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

E-mail: talanik@ukr.net, office_kiev@takagro.ua

Анотація. *Метою статті є розгляд теоретико-методологічних положень щодо ефективності енергозбереження в аграрному виробництві, дослідження основних тенденцій розвитку енергозберігаючих технологій та розгляду перспектив їх впровадження в аграрному секторі України.*

При проведенні дослідження використовувалися такі методи: монографічний – під час опрацювання фахових літературних джерел та роботи з текстовим представленням зазначеної проблематики; системний – для уточнення категоріального апарату; логічний – для визначення позитивних соціальних та економічних ефектів, з метою узагальнення результатів і формування висновків.

У статті досліджено використання світового досвіду управління енергозбереженням та застосування його в аграрних підприємствах України. Розглянуто досвід США та країн ЄС. Сформульовано основні інструменти світової практики у сфері енергозбереження. Визначено основні пріоритети діяльності у сфері енергозбереження. Обґрунтовано виробництво біогазу як однієї із передових технологій. Досліджено використання альтернативних джерел енергії в розвинутих країнах світу та доведено доцільність впровадження новітніх енергозберігаючих технологій в Україні.

---

*Науковий керівник – доктор економічних наук, професор М. П. Талавиря

© М. П. Талавиря, Р. Т. Голуб, 2018

the development of industry in the country, and which will be directed to provision of strategic stocks of goods and cash resources.

It is necessary to substantiate theoretical, methodological and practical recommendations regarding the functioning of the state reserve of Ukraine.

The main results of our study are an important prerequisite for solving issues related to overcoming the existing problems of the state reserve in Ukraine.

Keywords: *material reserve, stocks, goods, state reserve, financing, strategic reserves*

УДК 620.91-049.34:631.11

ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

М. П. ТАЛАВИРЯ, доктор економічних наук, професор

Р. Т. ГОЛУБ, аспірант кафедри економічної теорії*

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

E-mail: talanik@ukr.net, office_kiev@takagro.ua

Анотація. *Метою статті є розгляд теоретико-методологічних положень щодо ефективності енергозбереження в аграрному виробництві, дослідження основних тенденцій розвитку енергозберігаючих технологій та розгляду перспектив їх впровадження в аграрному секторі України.*

При проведенні дослідження використовувалися такі методи: монографічний – під час опрацювання фахових літературних джерел та роботи з текстовим представленням зазначеної проблематики; системний – для уточнення категоріального апарату; логічний – для визначення позитивних соціальних та економічних ефектів, з метою узагальнення результатів і формування висновків.

У статті досліджено використання світового досвіду управління енергозбереженням та застосування його в аграрних підприємствах України. Розглянуто досвід США та країн ЄС. Сформульовано основні інструменти світової практики у сфері енергозбереження. Визначено основні пріоритети діяльності у сфері енергозбереження. Обґрунтовано виробництво біогазу як однієї із передових технологій. Досліджено використання альтернативних джерел енергії в розвинутих країнах світу та доведено доцільність впровадження новітніх енергозберігаючих технологій в Україні.

---

*Науковий керівник – доктор економічних наук, професор М. П. Талавиря

© М. П. Талавиря, Р. Т. Голуб, 2018

Підвищення енергозбереження та енергоефективності підприємств аграрного сектору можливе шляхом застосування структурних, технологічних, технічних, менеджерських і фінансово-економічних заходів, а також впровадженням інновацій, які спрямовані на розробку, створення нових видів виробів, технологій і нових організаційних форм виробництва та методів управління. Це забезпечить продукції агропідприємств конкурентоспроможність як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Елемент наукової новизни полягає в обґрунтуванні теоретичних, методичних і практичних рекомендацій щодо тенденцій розвитку енергозберігаючих технологій.

Основні результати нашого дослідження є важливою передумовою для вирішення питань, пов'язаних із подоланням наявних проблем енергозбереження в Україні.

Ключові слова: енергоефективність, енергозбереження, світовий досвід, екологія, практика, ефективність, аграрний сектор, сільське господарство

Актуальність. Серед найбільш складних проблем аналізу сучасних економічних механізмів енергозбереження (як для світової, так і для вітчизняної аграрної сфери) є, по-перше, забезпечення комплексного підходу до сфери енергозбереження, по-друге, аналіз і оцінка енергоефективності провідних аграрних галузей, по-третє, розробка рекомендацій щодо вдосконалення економічних структур і механізмів енергозбереження із врахуванням специфіки сільськогосподарського виробництва.

Сільське господарство є однією з енергозатратних галузей економіки України. На виробництво одиниці сільськогосподарської продукції в Україні витрачається у 2–3 рази більше умовного палива (у.п.) в порівнянні з країнами ЄС, США та Канади [3].

Продукція сільськогосподарського виробництва не є конкурентоспроможною на світовому ринку, а попит має в основному сировина (зерно, соняшник, ріпак, кукурудза та ін.).

Перед Україною стоїть складне завдання – знизити до 2030 року енергомісткість національного продукту до середньосвітового рівня (0,4 т у.п. / 1000\$ США). З огляду на це, дослідження складових, які впливають на стан енергозбереження та енергоефективність виробництва продукції аграрних підприємств є досить актуальною проблемою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі вивчення чинників, які впливають на підвищення енергозбереження та енергоефективність виробництва продукції підприємств сільськогосподарства присвячена низка робіт таких вчених, як Л. М. Братчук [1], В. М. Рабштина [2], Ю. Рудь [3], Л. В. Сахневич [4] та інші.

Результати дослідження та їх обговорення. Розвиток суспільства, перехід від простих форм устрою до більш складних, розвиток науки та технологій супроводжуються зміною людських цінностей та потреб, зростанням можливостей та бажань, що все частіше

стикається з дією одного з найголовніших законів природи та економіки – закону обмеженості ресурсів або закону відносної рідкості ресурсів, у тому числі енергетичних.

Уперше необхідність енергозбереження, як однієї з умов існування сучасної цивілізації, країни Заходу усвідомили з початком першої енергетичної кризи у 1972 році. На сьогодні важливість енергозбереження підтверджується статусом державної політики всіх високорозвинених країн світу.

На даний час проблема енергоефективності та енергозбереження в Україні переросла з економічної та технологічної у проблему політичну та соціальну. Політичною це проблема є тому, що вимагає реалізації державної політики у сфері енергоефективності та енергозбереження, а з другого боку соціальна, бо потребує зміни принципів поведінки людини та утвердження нових поглядів, орієнтирів суспільства на енерговикористання.

Вирішення загальнодержавних проблем у сільському господарстві України і пов'язаних із ним галузей можливе на основі широкого упровадження новітніх економічних механізмів і моделей енергозбереження. Значення економічних механізмів і моделей енергозбереження, а також моделей їх адаптації як засобу прискорення інноваційного розвитку світового сільського господарства і АПК України, підсилюється тим, що енерго- і ресурсозберігаючі технології охоплюють практично всі галузі і підгалузі аграрної сфери найбільш розвинутих країн світу.

У даний час в аграрному виробництві України все більше уваги приділяється проблемам розробки і впровадження окремих економічних механізмів, моделей і структур енергозбереження, а також енергозберігаючих технологій. Особливо важливим напрямом є обґрунтування нових моделей адаптації світового досвіду енергозбереження в аграрному секторі економіки України, зокрема, через міжнародний трансфер технологій.

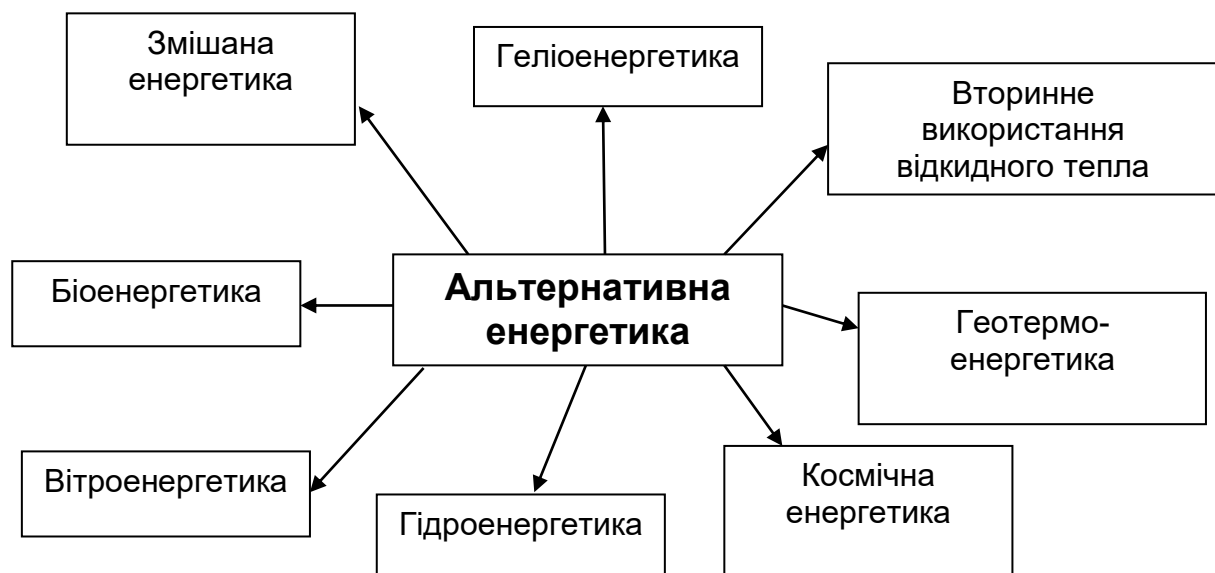
Енергозбереження – діяльність (організаційна, наукова, практична, інформаційна), що спрямована на раціональне використання та економне витрачання первинної та перетвореної енергії і природних енергетичних ресурсів у національному господарстві, яка реалізується з використанням технічних, економічних та правових методів.

Економіка України потребує оптимізації енергоспоживання із одночасною мінімізацією імпорту енергоносіїв із закордону. Зважаючи на те, що більшість підприємств енергетичної галузі є приватними, налагодження державного регулювання і здійснення загальнодержавної технічної політики щодо енергозбереження в інтересах країни будуть складними і довготривалими процесами, які вимагають запровадження ефективних економічних і правових стимулів.

Організаційними заходами проблеми енергозбереження не вирішуються, адже основний потенціал розв'язання лежить у площині технологій – це технічні заходи, які можна розглядати як другий етап програми енергозбереження. Цей етап передбачає значні капіталовкладення як в енергозбереження, так і в удосконалення енергетичної

техніки та енергоефективного обладнання. Питомі капіталовкладення на створення 1 кВт встановленої потужності у 3-4 рази більші, ніж на 1 кВт зекономленої, тому енергозбереження має більш високий пріоритет у порівнянні з модернізацією енергетики.

Зважаючи на витрати та вартість енергоносіїв, вітчизняну інфраструктуру, кліматичні та геологічні умови, та враховуючи світовий рівень енергетичних технологій, в Україні доцільно масштабно розвивати і впроваджувати сучасні технології використання поновлюваних та нетрадиційних (альтернативних) джерел енергії. Ці джерела енергії безпечні для навколишнього середовища. Окрім того, їх не потрібно видобувати, купувати і транспортувати, бо вони є результатом дії сонячного випромінювання на фізичні, хімічні та біологічні процеси, а з цього випливає їх практична невичерпність та поновлюваність. До поновлюваних джерел енергії відносять енергію сонячного випромінювання, вітру, річкових потоків, морських хвиль, енергію, акумульовану в доквіллі та біомасі. Основні види альтернативної енергії представлено на рисунку 1

Рис. 1. Види альтернативної енергії

Джерело: складено з використанням [7]

Для України енергозберігаючі технології мають не лише екологічні, але й економічно позитивні наслідки. Енергетична безпека в Україні нестабільна: ціни на нафту і газ сягають рівня світових, а більша їх частина імпортується. Відтак, альтернативні джерела енергії набувають все більшої актуальності. У багатьох країнах світу розвивається напрям отримання енергії з біомаси, оскільки інтенсивне зростання ринку відновлювальних джерел енергії має не лише енергетичний, а й екологічний аспекти. Такий стратегічний напрям використання енергії відповідає умовам сталого розвитку планети та стабільного економічного існування суспільства. В Україні питання технології виробництва та

використання різних видів біопалива (біодизельного пального, біоетанолу, біогазу, твердого біопалива тощо) набувають важливого економічного значення. Природно-ресурсний потенціал країни (важливий чинник розміщення продуктивних сил) характеризується сприятливими умовами для розвитку біоенергетики [6].

Біоенергетика – галузь електроенергетики, заснована на використанні біопалива, яке створюється на основі використання біомаси. До біомаси відносять усю рослинну і вироблену тваринами субстанцію. У разі використання біомаси в енергетичних цілях для виробництва тепла, електроенергії і палива, розрізняють енергетичні рослини і органічні відходи.

Щорічно приріст біомаси у світі оцінюється в 200 млрд т (в перерахунку на суху речовину), що енергетично еквівалентно 80 млрд т нафти. Одним із джерел біомаси є ліси. За переробки ділової деревини 3-4 млрд т складають відходи, енергетичний еквівалент яких становить 1,1-1,2 млрд т нафти. Частка і кількість біомаси, використовуваної для одержання енергії, постійно знижується, що можна пояснити порівняно низькою теплою згорання біомаси, унаслідок високого вмісту в ній води [6].

На сьогоднішній день виробництво етанолу є найбільшим біотехнологічним бізнесом у світі. Програми зі збільшення етанолу в енергетичному балансі діють в Євросоюзі, США, Бразилії та інших країнах. У світі приблизно 10 % спирту використовується для виготовлення спиртних напоїв, ще 10% йде на хімічну й лакофарбову промисловість, а решта 80 % використовується як домішок до бензину. В Україні 70 % використовується на виробництво спиртних напоїв. Отже, в подальшому за умови нарощування виробництва біоетанолу доцільно переглянути структуру його використання.

Сьогодні в Україні немає сформованого ринку виробництва біопалива. У країні працюють переважно невеликі установки з виробництва біопалива для власного споживання або експериментальних досліджень.

Європейський Союз прагне до 2020 року збільшити частку поновлюваних джерел енергії в загальному енергетичному балансі до 20 %, покладаючи великі надії на сонячну енергетику: сонячна фотоелектрична енергія може задовольнити до 12 % попиту ЄС в електроенергії до 2020 року, а сонячна теплова енергія – до 3,6 % низькотемпературного попиту. Потенціал сонячної енергії є істотним для досягнення амбітних цілей у протидії зміні клімату, оскільки ця енергія може вироблятися там, де це необхідно, забезпечуючи енергетичну незалежність на місцевому, регіональному та індивідуальному рівнях. Використання потенціалу сонячної енергії створить тисячі нових робочих місць. Сонячні теплові та фотоелектричні установки не виробляють забруднюючих газів та шкідливих викидів. Сонце здатне забезпечити стійкість та надійність поставок та енергетичну незалежність, що вкрай важливо у нинішній ситуації енергетичної кризи [5].

У США підраховали, що тільки одна енергія вітру може принести 1,2 млрд доларів прибутку фермерам і землевласникам до 2020 року, а, крім

того, і 80 тис нових робочих місць. Користь від вітряної енергії фермери можуть отримувати всілякими способами: виробництвом власної енергії, віддаючи землю в оренду енергетичним компаніям під генеруючі установки або самі відкриваючи подібні компанії. Там, де дмуть сильні вітри, компанії, що встановлюють турбіни, можуть платити власникам земельних ділянок від 2 до 5 тис доларів на рік за кожну турбіну. Одна турбіна займає всього лише чверть акра, тобто приблизно 6 соток землі, так, фермери можуть спокійно вирощувати культури, випасати худобу, проводити свою звичайну діяльність поблизу вітряних установок [9].

У Великобританії використовують енергію вітру для опалення теплиць. До 2/3 потенціалу вітрової енергії приходить на опалювальний період жовтень-березень. Фермерами розглядаються питання установки вітрогенераторів під час реконструкції застарілих котельних установок.

Застосування концепції енергозбереження ЄС в умовах світового сільського господарства України, на наш погляд, найбільш перспективне в таких сферах:

- упровадження новітніх енергозберігаючих технологій;
- упровадження «зелених» тарифів на електроенергію;
- упровадження новітніх систем електронного обліку електричної і теплової енергії, газу, води тощо;
- упровадження диференційованого обліку електроенергії з «денними» і «нічними» тарифами;
- упровадження найновіших технічних розробок з метою суттєвого зменшення енерговитрат і оздоровлення навколишнього середовища тощо[8].

Висновки. Для забезпечення стабільного розвитку аграрного виробництва, зміцнення економічної та технологічної безпеки галузі необхідне впровадження новітніх прогресивних енергозберігаючих технологій. Використання інновацій та техніко-технологічних розробок в аграрній галузі дасть змогу підвищити її результативність.

На сьогоднішній день існує значна кількість альтернативних енергозберігаючих технологій. Враховуючи природно-кліматичні та економічні умови України та світові тенденції розвитку біоенергетики, в подальшому, доцільно впроваджувати в аграрному секторі виробництво біогазу, використовуючи біомасу, сонячну та вітрову енергію

Список використаних джерел

1. Братчук Л. М. Інноваційна діяльність: теоретико-методологічні підходи до формування об'єкта обліку. Економіка АПК. 2016. № 10. С. 59–65.
2. Гришко В. В., Перебийніс В. І., Рабштина В. М. Енергозбереження в сільському господарстві (економіка, організація, управління). Полтава. 1996. 280 с
3. Рудь Ю. До визначення поняття правового регулювання енергозбереження у сільському господарстві. Підприємство, господарство і право. 2014. № 9. С. 35–38.
4. Сахневич Л. В. Стратегія енергоефективності підприємств АПК: теоретико-методичні та прикладні аспекти : монографія. К. : Кондор, 2016. 280 с.
5. Best practices for the use of renewable energy in small and medium-sized

agricultural enterprises (2017). Available at: <http://www.dossier.org.ua/en/node/907> (Accessed 13 November 2017).

6. Free Encyclopedia Wikipedia (2017). Available at: <https://goo.gl/3Ag7jJ> (Accessed 4 December 2017)

7. Kaletnik, G., Klymchuk, O. (2013). Ecological energy – the basis of the development of the state's economy, *Zbalansovane pryrodokorystuvannia*, 2-3: 14-17.

8. Korol, O. (2012). The Concept of the Economic Theory of Energy Saving. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, parvo*, 5: 77.

9. Verkhovtsev, F. (2014). Agricultural energy sources. Available at: <https://goo.gl/xSprBo> (Accessed 12 November 2017).

References

1. Bratchuk, L.M. (2016). Innovative activity: the oretical and methodological approaches towards formation of anaccountingentity ”, *Ekonomika APK*, 10: 59–65.[in Ukraine].

2. Hryshko, V.V., Perebyinis, V.I. and Rabshtyna, V.M. (1996). *Enerhozberezhennia v silskomuhospodarstvi (ekonomika, orhanizatsiia, upravlinnia) [Energy conservation in agriculture (economics, organization, management)]*, 280 [in Ukraine].

3. Rud, Yu. (2014). To the definition of the concept of legal regulation of energy conservation in the agriculture. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, 9: 35–38. [in Ukraine].

4. Sakhnevych, L.V. (2016). *Stratehiia enerhoefektyvnosti pidpriemstv APK: teoretyko-metodychni ta prykladni aspekty [Thestra tegy of energy efficiency of agricultural enterprises: the oretical and methodological and appliedaspects]*. Kyiv: Kondor, 280. [in Ukraine].

5. Best practices for the use of renewable energy in small and medium-sized agricultural enterprises (2017). Available at: <http://www.dossier.org.ua/en/node/907> (Accessed 13 November 2017).

6. Free Encyclopedia Wikipedia (2017). Available at: <https://goo.gl/3Ag7jJ> (Accessed 4 December 2017)

7. Kaletnik, G., Klymchuk, O. (2013). Ecological energy – the basis of the development of the state's economy, *Zbalansovane pryrodokorystuvannia*, 2-3: 14-17.

8. Korol, O. (2012). The Concept of the Economic Theory of Energy Saving. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, parvo*, 5: 77.

9. Verkhovtsev, F. (2014). Agricultural energy sources. Available at: <https://goo.gl/xSprBo> (Accessed 12 November 2017).

ЭНЕРГОСБЕРЕЖЕНИЕ КОМПАНИЙ АГРАРНОЙ СФЕРЫ В УКРАИНЕ И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

Н. П. Талавыря, Р. Т. Голубь

Аннотация. *Цель статьи – рассмотрение теоретико-методологических положений по эффективности энергосбережения в сельскохозяйственном производстве, исследование основных тенденций развития энергосберегающих технологий и рассмотрения перспектив их внедрения в аграрном секторе Украины.*

При проведении исследования использовались следующие методы: монографический – при обработке профессиональных литературных источников и работы с текстовым представлением указанной проблематике; системный - для уточнения категориального аппарата; логический - для определения положительных социальных и экономических эффектов, с целью обобщения результатов и формирование выводов.

В статье исследовано использование мирового опыта управления энергосбережением и применение его в аграрных предприятиях Украины. Рассмотрен опыт США и стран ЕС. Сформулированы основные инструменты мировой практики в сфере энергосбережения. Определены основные приоритеты деятельности в сфере энергосбережения. Обоснованно производство биогаза как одной из передовых технологий. Исследована использования альтернативных источников энергии в развитых странах мира и доказана целесообразность внедрения новейших энергосберегающих технологий в Украине.

Повышение энергосбережения и энергоэффективности предприятий аграрного сектора возможно путем применения структурных, технологических, технических, менеджерских и финансово-экономических мероприятий, а также внедрением инноваций, направленных на разработку, создание новых видов изделий, технологий и новых организационных форм производства и методов управления. Это обеспечит продукции агропредприятий конкурентоспособность, как на внутреннем, так и внешнем рынках.

Элементы научной новизны заключается в обосновании теоретических, методических и практических рекомендаций относительно тенденций развития энергосберегающих технологий.

Основные результаты нашего исследования является важной предпосылкой для решения вопросов, связанных с преодолением существующих проблем энергосбережения в Украине.

Ключевые слова: Энергоэффективность, энергосбережение, мировой опыт, экология, практика, эффективность, аграрный сектор, сельское хозяйство

ENERGY ENTERPRISES AGRICULTURAL AREAS: NATURE AND DIRECTIONS

M. P. Talavirya, R.T. Holub

Abstract. *The purpose of the article – consideration of theoretical and methodological provisions on the efficiency of energy saving in agricultural production, study of the main tendencies in the development of energy saving technologies and consideration of the prospects for their implementation in the agricultural sector of Ukraine.*

In the course of the research, the following methods were used: monographic - during the processing of professional literary sources and work with a textual presentation of the mentioned problem; systemic - to specify categorical apparatus; logical - to determine the positive social and economic effects, in order to summarize the results and form conclusions.

In the article the use of world experience in management of energy saving and its application in agrarian enterprises of Ukraine is explored. The experience of the USA and EU countries is considered. The main tools of world practice in the sphere of energy saving are formulated. The main priorities of energy saving activity are determined. Biogas production as one of the advanced technologies is substantiated. Explored the use of alternative energy sources in developed countries and proved the feasibility of introducing the latest energy saving technologies in Ukraine.

Increasing energy saving and energy efficiency of agricultural enterprises is possible through the application of structural, technological, technical, managerial, financial and economic measures, as well as the introduction of innovations aimed at developing, creating new types of products, technologies and new organizational forms of production and management methods. This will ensure the competitiveness of agribusiness products both in the domestic and foreign markets.

It is necessary to substantiate theoretical, methodological and practical recommendations regarding trends in the development of energy-saving technologies.

The main results of our study are an important prerequisite for solving issues related to overcoming existing energy saving problems in Ukraine.

Keywords: *energy efficiency, energy saving, world experience, ecology, practice, efficiency, agrarian sector, agriculture*

УДК 338.43

КОРПОРАТИВНЕ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

О. В. ФРАЄР, молодший науковий співробітник відділу економіки і політики аграрних перетворень

Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

E-mail: oleksiyvf@gmail.com

Анотація. *Розглянуто тенденції в землекористуванні підприємств корпоративного сектору, характерною ознакою яких є нарощування площ сільськогосподарських земель у крупноземельних підприємствах.*

In the course of the research, the following methods were used: monographic - during the processing of professional literary sources and work with a textual presentation of the mentioned problem; systemic - to specify categorical apparatus; logical - to determine the positive social and economic effects, in order to summarize the results and form conclusions.

In the article the use of world experience in management of energy saving and its application in agrarian enterprises of Ukraine is explored. The experience of the USA and EU countries is considered. The main tools of world practice in the sphere of energy saving are formulated. The main priorities of energy saving activity are determined. Biogas production as one of the advanced technologies is substantiated. Explored the use of alternative energy sources in developed countries and proved the feasibility of introducing the latest energy saving technologies in Ukraine.

Increasing energy saving and energy efficiency of agricultural enterprises is possible through the application of structural, technological, technical, managerial, financial and economic measures, as well as the introduction of innovations aimed at developing, creating new types of products, technologies and new organizational forms of production and management methods. This will ensure the competitiveness of agribusiness products both in the domestic and foreign markets.

It is necessary to substantiate theoretical, methodological and practical recommendations regarding trends in the development of energy-saving technologies.

The main results of our study are an important prerequisite for solving issues related to overcoming existing energy saving problems in Ukraine.

Keywords: *energy efficiency, energy saving, world experience, ecology, practice, efficiency, agrarian sector, agriculture*

УДК 338.43

КОРПОРАТИВНЕ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

О. В. ФРАЄР, молодший науковий співробітник відділу економіки і політики аграрних перетворень

Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

E-mail: oleksiyvf@gmail.com

Анотація. *Розглянуто тенденції в землекористуванні підприємств корпоративного сектору, характерною ознакою яких є нарощування площ сільськогосподарських земель у крупноземельних підприємствах.*

Розкрито характер господарської діяльності корпоративних структур холдингового типу, метою якої є збільшення виробництва експорт-орієнтованої сільськогосподарської продукції. На основі аналізу емпіричних даних про результати господарювання корпоративного сектору встановлено, що надмірне нарощування обсягів землекористування не завжди є умовою підвищення ефективності виробництва. Показано, що агрохолдинги справляють значною мірою деструктивний вплив на досягнення цілей сталого сільськогосподарського розвитку, що проявляється у: монополізації ринків оренди землі та сільськогосподарської продукції, зуженні економічних можливостей розвитку малих і середніх форм господарювання, погіршенні екологічного балансу агроландшафтів внаслідок використання монокультурного типу виробництва.

Ключові слова: сталий розвиток сільського господарства, корпоративний сектор, агрохолдинг, концентрація землекористування, монополізація аграрних ринків

Актуальність. Україна має потужні природні ресурси і може відігравати важливу роль у світовій продовольчій безпеці, яка протягом останніх років послаблюється через зростаючий попит, природні катаклізми, переорієнтацію на вирощування технічних культур тощо. За свідченнями міжнародних експертів, із правильним управлінням і інвестиціями Україна може здійснювати вагомий вплив на продовольчу безпеку в світі. Проте доступ до світових агропродовольчих ринків відкритий передусім крупним інтегрованим структурам холдингового типу, які монополізували виробництво комерційно привабливої сільськогосподарської продукції на експорт. У сфері земельних орендних відносин сформувалась модель землекористування, в якій пріоритети використання сільськогосподарських земель не співпадають із пріоритетами сталого розвитку. Господарська діяльність вітчизняних аграрних підприємств корпоративного типу здебільшого зводиться до отримання прибутку на одиницю інвестованого капіталу шляхом привласнення земельної ренти. Процеси концентрації і монополізації у сільському господарстві супроводжуються негативним впливом на розвиток сільських територій, що вкотре відзначає актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аспекти сталого розвитку сільського господарства в умовах агрохолдингізації і пов'язані з цим наслідки досить змістовно викладені у наукових працях вітчизняних вчених, зокрема: В. Г. Андрійчука [1], О. М. Бородіної [2] та [3], Ю. М. Лопатинського [4], О. М. Могильного [5], О. В. Шубравської [3] та ін. Проте, оскільки процес функціонування корпоративного сектору у сільському господарстві стосується кожної сфери суспільного життя і, відповідно, впливає на сталий розвиток, існує необхідність у подальших дослідженнях, результати яких можуть послужити підґрунтям для прийняття державно-управлінських рішень у даній царині.

Мета дослідження – провести порівняльний аналіз господарської діяльності корпоративних підприємств холдингового типу з різним

розміром землекористування та визначити вплив цієї діяльності на досягнення цілей сталого розвитку сільського господарства.

Матеріали і методи дослідження. У процесі дослідження використано методи: абстрактно-логічний (під час узагальнення окремих аспектів господарювання аграрних підприємств корпоративного типу), статистичний (для окреслення сучасних тенденції у корпоративному землекористуванні) та порівняльного аналізу (щодо аналізу землекористування та ефективності виробництва у корпоративному секторі).

Результати дослідження та їх обговорення. В Україні уже тривалий час відбувається укрупнення сільськогосподарських підприємств, поглинання менш ефективних більш ефективними структурами. У деякій мірі це пояснюється розвитком продуктивних сил, залученням інвестицій, інтенсифікацією сільськогосподарського виробництва. Водночас процеси злиття та поглинання аграрних формувань посилюються суттєво. Яскравим прикладом є зростання площ сільськогосподарських угідь, що перебувають у користуванні великих підприємств (табл. 1).

1. Підприємства корпоративного сектору за розміром сільськогосподарських угідь, 2010 – 2016 рр.

Розмір землекористування	Роки								2016 р. до 2010 р., тис га
	2010		2012		2014		2016		
	тис га	%	тис га	%	тис га		тис га	%	
до 100	991.5	4.6	986.2	4.5	972.9	4.5	900.1	4.6	-91.4
100 - 1000	3662.5	17	3661.3	16.7	3555.8	16.5	3539.2	17.9	-123.3
1000 - 5000	11081.8	51.2	10446.8	47.7	9517.6	44.2	9072.4	45.8	-2009.4
5000 - 10000	3399.2	15.8	3463.4	15.8	3033.8	14.1	2794.4	14.1	-604.8
понад 10000	2450.9	11.4	3356.5	15.3	4449.7	20.7	3515.1	17.6	1064.2

Джерело: розраховано на основі даних [6], [7], [8].

Технічне переоснащення та інтеграційні процеси сприяють зміні розмірів підприємств. Згідно офіційних статистичних спостережень, кількість сільськогосподарських підприємств із площею угідь у користуванні понад 10 тис га за останні 10 років збільшилась у понад три рази, а приріст земельного банку становив 3 млн га, чому разом із тим в останні роки спостерігалось помітне прискорення процесів концентрації. Наразі у цій групі підприємств перебуває 17,6 % сільськогосподарських угідь, що припадають на корпоративний сектор.

Аналіз землекористування агропромислових структур холдингового типу дещо ускладнений в силу відсутності загальної об'єктивної інформації щодо їх діяльності. Можна лише припустити, що окрім крупноземельних сільськогосподарських підприємств із площею землекористування понад 10 тис га, існує велика кількість інших із порівняно малими обсягами земель підприємств, які можуть входити до їх складу.

Динаміка формування економічної влади агрохолдингів у експортній політиці у вітчизняному сільському господарстві свідчить, що лише за період 2005 – 2006 рр. кількість підприємств, що оперували більш ніж 10 тис га землі, збільшилась на 27 %, середній розмір загальної площі

оброблюваних ними земель зріс на 7 %. Дана тенденція була прискорена в 2008 – 2009 рр., що пов'язано із вступом України до СОТ та відкриттям ринків. Слід підкреслити, що процеси концентрації сільгоспугідь у користуванні переважною більшістю агрохолдингів стрімко продовжуються.

Гострою є проблема нераціонального використання природних і людських ресурсів, що пов'язано із високою концентрацією виробництва товарної сільськогосподарської продукції та відсутністю дієвих регуляторних механізмів контролю діяльності аграрних підприємств з боку держави.

Підприємства вітчизняного агробізнесу обрали таку стратегію розвитку, кінцева мета якої полягає в досягненні монополізму на аграрних ринках, в тому числі монополізму на ринку оренди землі. Наприклад, в корпоративному секторі 10 найбільших агрохолдингів за розміром земельного банку зосереджують близько 10 % загальної кількості сільськогосподарських угідь переважно на правах оренди (табл. 2).

2. Динаміка земельного банку найбільших агрохолдингів в Україні, 2012 – 2017 рр., тис га

	Роки			Зміна показника за 2016 - 2012 рр.
	2012	2014	2016	
UkrLandFarming	532	670	605	73
Kernel Holding S.A.	369	405	604.5	235.5
Агропросперіс (NCH)	400	400	430	30
МХП	280	320	370	90
Astarta Holding N.V.	245	245	250	5
Mriya Agro Holding PLC	295	320	165	-130
IMC S.A.	123	140.4	133.4	10.4
Agroton PLC	209	151	122	-87
AgroGeneration	52	120	120	68
Агрейн	100	100	100	0
Всього	2605	2871.4	2899.9	294.9

Джерело: побудовано на основі даних річних звітів та публічної інформації відповідних агропідприємств.

Станом на кінець 2017 року в Україні налічувалось понад 100 агрохолдингів (найбільше їх працює в Полтавській, Черкаській та Київській областях), які продовжують орендувати десятки і сотні тис га ріллі. За попередніми оцінками загальна кількість земель у користуванні агрохолдингів дорівнює близько 7 млн га с.-г. угідь, що становить більше 30 % угідь, зосереджених у користуванні сільськогосподарських підприємств [9]. Відбувається витіснення малих товаровиробників, які не можуть конкурувати із потужними господарюючими суб'єктами і вимушені зупиняти власний бізнес.

Агрохолдинги формувались як бізнес-проекти із легким доступом до капіталу, ринків, політичних важелів із вільним вибором культур і їх обсягами. Свобода вибору без будь-якої відповідальності щодо наслідків цього вибору обумовила вузьку виробничу спеціалізацію на основі більш прибуткових культур, в основному експортних, з метою забезпечення зростаючого закордонного попиту. У пошуках джерел прибутку крупні агрохолдинги розширюють орні землі для використання із мінімізацією

витрат на їх обробіток, особливо тих, що не потребують суттєвого догляду і удобрення.

Як уже зазначалось, емпіричні дані щодо результатів господарювання корпоративного сектору в сільському господарстві досить складно проаналізувати, оскільки статистична інформація прихована в середині корпоративних структур і вважається комерційною таємницею. Тому внаслідок малодоступності та відсутності даних інформація отримувалась із використанням вибіркового даних, взятих із фінансових звітів відповідних підприємств.

Під час аналізу господарської діяльності всіх сільськогосподарських підприємств згідно даних служби статистики та річних фінансових звітів агропідприємств, нами було обрано 15 особливо великих агрохолдингів, які здійснюють публічне представлення власних економічних показників для залучення зовнішніх фінансових ресурсів (табл. 3).

3. Основні характеристики корпоративних структур в агросекторі України, 2017 р.

№	Назва підприємства	Основні фонди, тис. грн. (Property, plant and equipment)	Вироблено і реалізовано продукції, тис. грн. (Revenues)	Розмір землекористування, тисга
1.	AgroGeneration Group	1118198	1814991	110
2.	Agromino (Trigon agri)	500340.6	957177.7	45.31
3.	BZK GRAIN ALLIANCE AB	438517.5	946170.7	45.9
4.	KSG Agro S.A.	471788.8	604485.1	31
5.	Agroton PLC	235203.5	1350035	122
6.	Agroliga Group	329977	729780.6	10
7.	IMC S.A.	2136384	3304659	133.4
8.	KERNEL HOLDING S.A.	14852444	56544031	604.5
9.	МХП	36057469	33571695	370
10.	ТОВ СК АГРО	42777	190463	11.8
11.	ПАТ «АПК-ІНБЕСТ»	3306403	2664049	32
12.	Astarta Holding N.V.	8482375	13717000	250
13.	Група УкрАгроКом (УАК)	2359433	3844270	75
14.	Mriya Agro Holding PLC	3360739	1687017	165
15.	ПрАТ «Лебединський насіннєвий завод»	198174	3511295	70
	ВСЬОГО	73890223	125437118.6	2075.9
	В середньому	4926015	8362474.6	138.4

Джерело: побудовано на основі публічних даних відповідних агропідприємств.

Результати проведених нами досліджень свідчать про досить жвавий розвиток агрохолдингів в Україні протягом останніх років. Так, станом на 2017 рік 7 агрохолдингів орендували по 100 тис га ріллі й більше, при цьому абсолютним лідером залишався «Кернел», який контролює 604,5 тис га ріллі. З даних таблиці видно, що на одне формування в середньому припадає 138,4 тис га орендованої ріллі.

У таблиці 4 агроформування за розміром землекористування поділено на 2 групи: від 10 до 100 тис га і більше 100 тис га. Порівняння двох груп, де розмір землекористування в середньому на одне агроформування становить 40,1 тис га та 250,7 тис га показує, що у другій групі обсяг виробництва і реалізації продукції на 1 га у 1,5 рази, а вартість основних фондів на 1 га в 1,6 разів більші, ніж у першій. Отже, збільшення розміру землекористування агроформувань нібито супроводжується отриманням вищих виробничих результатів, а умовою цього є випереджаюче збільшення основних фондів.

4. Фондооснащеність і виробництво сільськогосподарської продукції в агроформуваннях із різним розміром землекористування

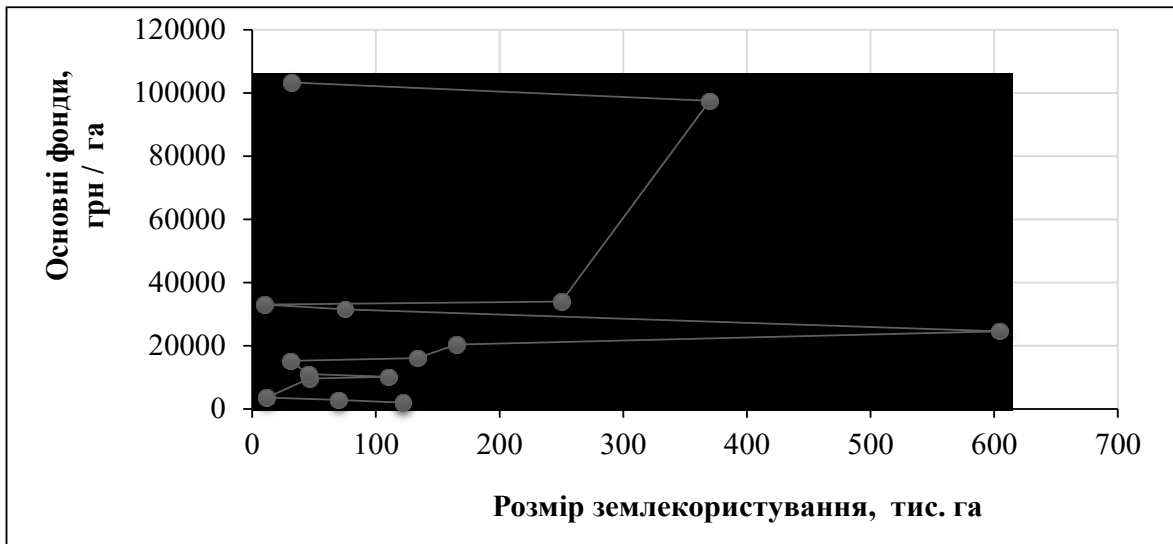
Показник	Групи підприємств по розміру землекористування, тис га		В середньому
	I від 10.0 до 100	II більше 100	
Кількість підприємств	8	7	15
Розмір землекористування в розрахунку на 1 агроформування, тис. га	40.1	250.7	138.4
Основні фонди на 1 га, грн.	23.8	37.7	35.6
Вироблено і реалізовано продукції на 1 га, грн.	41.9	63.8	60.4

Джерело: розраховано на основі річних фінансових звітів відповідних компаній.

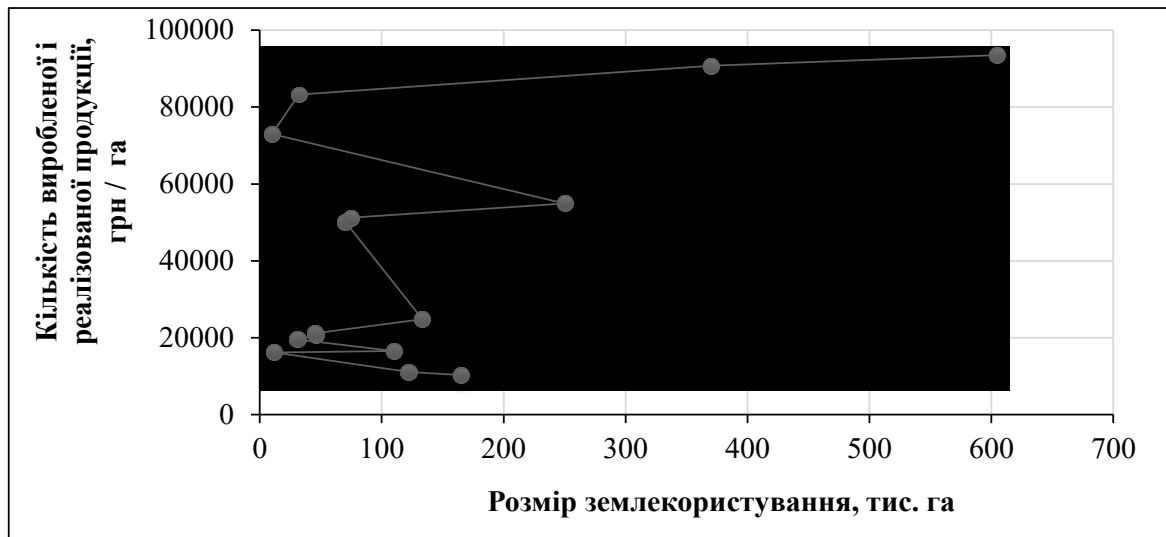
Зобразимо графічно зв'язок розміру землекористування з вартістю основних фондів на 1 га (рис. 1) та кількістю виробленої та реалізованої продукції на 1 га у всіх 15 агроформуваннях (рис. 2). На рисунках 1 і 2 не прослідковується прямолінійної залежності основних фондів на 1 га та кількості виробленої та реалізованої продукції на 1 га від розміру землекористування. Більше того, значна частина формувань із площею як до 100 тис га, так і більше 100 тис га мають невисокі показники фондооснащеності та продуктивності земель (вартості виробленої і реалізованої продукції на 1 га).

З іншого боку, щонайменше по одному агроформуванню у кожній із виділених груп мають найвищі показники фондооснащеності і по два – вартості виробленої і реалізованої продукції на 1 га. Усе це показує, що надмірне нарощування обсягів землекористування не завжди є обов'язковою умовою підвищення ефективності виробництва. Розширення площ землекористування просто дозволяє збільшувати обсяги виробництва високомаржинальних культур і завдяки цьому одержувати більше прибутків.

Поширення такої господарської практики веде до того, що ринок сільгосппродукції (в основному ринок зерна) поступово перетворюється з ринку з чистою (досконалою) конкуренцією в монополістичний; агрохолдинги через надконцентрацію сприяють виникненню й утвердженню монополізму. Розширення монопольної влади агрохолдингів, згідно з нашими спостереженнями, посилює негативні тенденції у досягненні цілей сталого розвитку, зокрема:

Рис. 1. Залежність основних фондів на 1 га від розміру землекористування

Рис. 2. Залежність кількості виробленої та реалізованої продукції на 1 га від розміру землекористування

1.

2. надмірна концентрація земельних ресурсів зумовлює розвиток монополізму на ринку оренди землі. Присутність одного крупного орендаря в регіоні унеможливує доступ до сільськогосподарських земель інших виробників, фермерів та позбавляє орендодавців вибору більш конкурентно привабливих пропозицій на ринку оренди земель. Це підриває соціальні засади сталого розвитку;

3. концентрація земельних ресурсів в одних руках зумовлює виникнення монополізму на ринку сільгосппродукції. Це створює загрозу конкуренції, оскільки пригнічується розвиток малих і середніх сільськогосподарських товаровиробників, орієнтованих на диверсифікацію, що створює проблеми з продовольчим самозабезпеченням і економічним розвитком суб'єктів господарювання;

4. концентрація виробництва в сільському господарстві здійснюється, як правило, шляхом консолідації власності. Все більше сільгосп підприємств, перетворюючись у залежні асоційовані структури, перестають бути самостійними гравцями на ринку сільгосп продукції, а тому звужуються економічні можливості їх розвитку;

5. надмірна концентрація земельних ресурсів зумовлює розвиток монокультуризації, знищення природного біорізноманіття та порушує екологічний баланс агроландшафтів.

Висновки і перспективи. Сучасні процеси корпоративного землекористування супроводжуються перетіканням сільськогосподарських земель від малих і середніх до крупних (понад 10 тис га) за розміром аграрних підприємств. Це пов'язано із концентрацією виробництва товарної сільськогосподарської продукції, що користується попитом на світових ринках та відсутністю належних державних регуляторних механізмів контролю діяльності аграрних підприємств, особливо, агрохолдингових структур. Наслідки очевидні: монополізація ринків оренди землі та сільськогосподарської продукції, звуження економічних можливостей розвитку малих і середніх сільськогосподарських підприємств, погіршення екологічного балансу агроландшафтів внаслідок монокультуризації.

Господарська діяльність агрохолдингів у вітчизняному сільському господарстві здійснюється на основі промислової інтенсифікації сільського господарства. За конверсійного господарювання, яке базується та індустріальному виробництві сільськогосподарської продукції, збільшення розміру землекористування разом із покращенням фондозабезпечення дає ефект приросту виробництва продукції сільського господарства. Проте значною мірою нівелюються соціальні і екологічні аспекти господарювання, а також створюються умови для дивергенції доходів від сільськогосподарської діяльності на користь агрохолдингів.

Список використаних джерел.

1. Андрійчук В. Г. Агропромислові формування нового типу в контексті стратегії розвитку вітчизняного сільського господарства. Економіка АПК. 2013. № 1. С. 3-15.

2. Бородіна О. М., Прокопа І. В. Теорія, політика і практика сільського розвитку. К: ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України», 2010. 376 с.

3. Бородіна О. М., Шубравська О. В. Аграрний і сільський розвиток для зростання та оновлення української економіки: наукова доповідь. К: ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України», 2018. 152 с.

4. Лопатинський Ю. М., Тодорюк С. І. Детермінанти сталого розвитку аграрних підприємств: [монографія]. Ч: Чернівецький нац. ун-т, 2015. 220 с.

5. Могильний О. М., Ходаківська О. В. Вплив агрохолдингів на розвиток аграрного сектора України. Економіка та держава. 2017. № 6. С. 4-9.

6. Сільське господарство України за 2010 рік: стат. щорічник. К: Державна служба статистики України, 2011. с. 374.

7. Сільське господарство України за 2012 рік: стат. щорічник. К: Державна служба статистики України, 2013. с. 392.

8. Сільське господарство України за 2016 рік: стат. щорічник. К: Державна служба статистики України, 2017. с. 246.

9. Мельник О. І., Підгірна В. С., Белінська Ю. В. Сучасні тенденції розвитку агрохолдингів у напрямі земельного забезпечення. Агросвіт. 2018. № 11. С. 3-7.

References

1. Andriichuk, V. H. (2013). Ahropromyslovi formuvannia novoho typu v konteksti stratehii rozvytku vitchyznianoho silskoho hospodarstva [Agro-industrial new type formations in the context of the strategy of development of domestic agriculture]. Ekonomika APK, 1, 3-15.

2. Borodina, O. M., & Prokopa, I. V. (2010). Teoriia, polityka i praktyka silskoho rozvytku [The theory, policy, and practice of rural development]. Kyiv: DU «In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrainy», 376.

3. Borodina, O. M., & Shubravska, O. V. (2018). Ahrarnyi i silskyi rozvytok dlia zrostannia ta onovlennia ukrainskoi ekonomiky: naukova dopovid [Agricultural and rural development towards growth and renovation of Ukrainian economy: Scientific Report]. Kyiv: DU «In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrainy», 152.

4. Lopatynskiy, Yu. M., & Todoriuk, S. I. (2015). Determinanty staloho rozvytku ahrarnykh pidpriemstv: monohrafiia [Determinants of sustainable development of agrarian enterprises: monograph]. Chernivtsi: Chernivetskyi nats. un-t, 220.

5. Mohylnyi, O. M., & Khodakivska, O. V. (2017). Vplyv ahrokhodyniv na rozvytok ahrarnoho sektora Ukrainy [The impact of agricultural holdings on the development of the agrarian sector of Ukraine]. Ekonomika ta derzhava, 6, 4-9.

6. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (2011). Silske hospodarstvo Ukrainy za 2010 rik: stat. Shchorichnyk [Agriculture of Ukraine for 2010: stat. yearbook]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 374.

7. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (2013). Silske hospodarstvo Ukrainy za 2012 rik: stat. Shchorichnyk [Agriculture of Ukraine for 2012: stat. yearbook]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 342.

8. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (2017). Silske hospodarstvo Ukrainy za 2016 rik: stat. Shchorichnyk [Agriculture of Ukraine for 2016: stat. yearbook]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 246.

9. Melnyk, O. I., Pidhirna, V. S., & Belinska, Yu. V. (2018). Suchasni tendentsii rozvytku ahrokhodyniv u napriami zemelnoho zabezpechennia [Modern tendencies of agroholdings development in the direction of land provision]. Ahrosvit, 11, 3-7.

КОРПОРАТИВНОЕ ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЕ И ВЛИЯНИЕ НА УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

А. В. Фраер

Аннотация. Рассмотрены тенденции в землепользовании предприятий корпоративного сектора, характерным признаком которых является наращивание площадей сельскохозяйственных земель в крупноземельных предприятиях. Раскрыт характер хозяйственной деятельности корпоративных структур холдингового типа, целью которой является увеличение производства экспорториентированной сельскохозяйственной продукции. На основе анализа эмпирических данных о результатах хозяйствования корпоративного сектора

установлено, что чрезмерное наращивание объемов землепользования не всегда является условием повышения эффективности производства. Показано, что агрохолдинги производят в значительной степени деструктивное влияние на достижение целей устойчивого сельскохозяйственного развития, что проявляется в: монополизации рынков аренды земли и сельскохозяйственной продукции, сужении экономических возможностей развития малых и средних форм хозяйствования, ухудшении экологического баланса агроландшафтов вследствие использования монокультурного типа производства.

Ключевые слова: устойчивое развитие сельского хозяйства, корпоративный сектор, агрохолдинг, концентрация землепользования, монополизация аграрных рынков

CORPORATE LAND USE AND IMPACT ON SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF AGRICULTURE

O. V. Fraier

Abstract. *The tendencies in the land use of the corporate enterprises characteristic feature of which is to increase the area of agricultural land in large-scale enterprises are considered. The character of economic activity of corporate structures of the holding type is revealed. It was defined that purpose of corporate activity is to increase the production of export-oriented agricultural products. Based on the analysis of empirical data concerning results of the corporate sector activity it has been established that excessive increase in land use is not always a proper condition for increasing efficiency of production. It has been shown that agricultural holdings cause a largely destructive effect on the achievement of the goals of sustainable agricultural development, which is manifested in: monopolization of land lease and agricultural products markets, narrowing of economic opportunities for developing small and medium forms of farming, worsening ecological balance of agro-landscapes as a result of the use of a monocultural type of production.*

Keywords: *sustainable development of agriculture, corporate sector, agroholding, concentration of land use, monopolization of agrarian markets*

ПРОГРАМУВАННЯ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЦТВОМ ПРОДУКЦІЇ ЛЬОНАРСТВА

А. В. ЧУХЛІБ, кандидат економічних наук, доцент
**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**
E-mail: achukhleb@ukr.net

Анотація. Для Полісся України льон-довгунець – основна технічна культура комплексного використання. З льону отримують три цінних види продукції – волокно, насіння та кострицю, які мають широкий спектр використання та насичення ринку сировиною і товарами народного споживання. Проте упродовж останніх десятиріч виробництво продукції льонарства різко зменшилося.

Розглядаючи особливості льонарства, встановлено, що необхідно виходити з такої методологічної позиції, як найбільш повне використання потенціалу галузі. Це можливо лише на основі адаптивного її ведення, яке передбачає отримання комплексного ефекту від застосування взаємодії основних чинників льонівиробництва – агрокліматичних, техніко-технологічних та організаційно-економічних.

Управління виробництвом продукції льонарства здійснюється з метою його оптимізації та включає ряд етапів побудови і використання математичних моделей вирощування льону. Використання прогресивних методів виробництва продукції льону-довгунця на основі програмування врожайності має науково-практичну цінність і полягає в оптимізації кількісного співвідношення регулюючих чинників із врахуванням нерегулюючих агрокліматичних умов, які в комплексі з інноваційними технологіями виробництва забезпечують одержання максимальної врожайності за найраціональнішого використання наявних ресурсів. Розглянуто методичні підходи до визначення програмованої врожайності льонопродукції за рівнем природної родючості ґрунту та розрахунком норм добрив на заплановану урожайність.

Ключові слова: програмування, прогнозування, управління, льонарство, льонопродукція, урожайність, організація

Актуальність. Упродовж багатьох десятиліть ХХ сторіччя льонарство відігравало значну роль у зміцненні економіки господарств Полісся України. Частка льонарства в загальному розмірі прибутку від реалізації продукції рослинництва варіювала в межах 30-70 %. Обсяги виробництва льоноволокна становили понад 100 тис т, або 13-14 % світового виробництва. До 1992 року експорт українського льоноволокна до країн Західної Європи становив 10 тис т (3 млн дол. США) [3]. У 1995 році відбувся різкий спад виробництва і реалізації продукції льонарства, який супроводжувався скороченням посівних площ, зниженням врожайності та погіршенням якості

льонопродукції. Україна значно погіршила свої позиції в контексті світового ринку льоноволокна.

Ефективне ведення галузі льонарства полягає в отриманні не тільки високих урожаїв, але й льонопродукції високої якості. Якість льонопродукції – важливий чинник ефективного функціонування льонарства, який характеризується технологічною цінністю продукції як сировини для промисловості. Для отримання 100 кг довгого волокна необхідно переробити льонотрести номером 0,5 – 408 кг, номером 1,00 – 383 кг, номером 2,00 – 359 кг. Кількість виробленої тканини залежить від якості використаної льоносировини. Так, з 1 ц волокна номером 16 отримують тканин на 12 % більше, ніж з волокна номером 9. Тобто, підвищення якості льоноволокна впливає на збільшення виходу тканин. Зі 100 кг волокна номером 9 виробляють 281 м² побутової тканини, номером 16 – 340 м², з волокна номером 24 – 495 м².

Таким чином, якість кінцевої продукції льонарства залежить від якості продукції на кожному етапі багатостадійного виробничого процесу. Поліпшення якості льонопродукції безпосередньо впливає на її конкурентоспроможність, розширення сфери використання і асортименту товарів народного споживання, формування ціни їх реалізації, ефективність функціонування підприємств з виробництва та переробки льонопродукції.

Одним із шляхів вирішення питання щодо одержання високих рівнів урожайності якісної льонопродукції є впровадження обґрунтованого програмування, що полягає у розробці за оптимальним кількісним співвідношенням регулюючих чинників з врахуванням нерегулюючих агрокліматичних умов, які в системі з інноваційними технологіями виробництва забезпечують одержання максимальної врожайності якісної льонопродукції за найраціональнішого використання наявних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню організаційно-економічного механізму управління, техніко-технологічних аспектів ефективного функціонування галузі льонарства присвячені праці багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, серед яких П. А. Голобородько, О. М. Головня, О. Я. Домінська, І. П. Карпець, Н. І. Кравчук, Ю. Я. Лузан, В. М. Нелеп, О. А. Примаков, А. Ф. Скорченко, Л. А. Чурсина, М. К. Циганок, О. М. Шпичак та інших науковців. Теоретико-методичні та прикладні питання програмування врожайності сільськогосподарських культур висвітлені у працях М. Ф. Бондаренко, О. П. Борисенко, М. М. Городнього, В. Г. Дідори, А. Ф. Іванова, М. К. Каюмова, С. Д. Лисогорова, Н. В. Мороза, А. А. Плішко, Ю. К. Росе, М. С. Савицького, О. О. Собко, В. О. Ушкаренко, С. О. Циганкової, І. С. Шатілова та багатьох інших вчених.

Метою статті є дослідження програмування інтегруючого показника продукційного процесу льонівиробництва за рівнем природної родючості ґрунту та розрахунком норм добрив на заплановану врожайність, що сприяє ефективному управлінню виробничим процесом у льонарстві.

Матеріали і методи дослідження. Методологічною основою досліджень є такі загальнонаукові методи як метод діалектики, індукції та дедукції, системний метод наукового пізнання. Окрім цього, для дослід-

ження процесу програмування урожайності льонопродукції використано абстрактно-логічний, монографічний, нормативний, розрахунково-конструктивний, економіко-статистичний методи.

Результати дослідження та їх обговорення. Розвиток галузі льонарства у значній мірі залежить від ефективності методів управління льонівиробництвом та функціонального навантаження їх елементів.

Організація льонівиробництва полягає у налагодженні всіх ланок багатостадійного технологічного процесу вирощування, збирання, переробки і зберігання продукції льонарства.

Прогнозування передбачає розробку прогнозу – ймовірного уявлення про теоретично можливий урожай льонопродукції, що забезпечується кліматичними умовами, мінеральними речовинами ґрунту та добрив, генетичного потенціалу сортів льону та іншими чинниками. Інтегруючим показником продукційного процесу в посівах є урожайність продукції льонарства. Урожайність льонопродукції доцільно планувати на основі прогнозу за рівнем лімітуючого чинника, із врахуванням закону розподілу, нерегулюючих агрокліматичних факторів. Планову урожайність льонопродукції необхідно визначати за рівнем середніх багаторічних показників агрокліматичного чинника. Планування виробництва продукції льонарства повинно розроблятися на основі індикативного принципу, згідно з яким прогноз поєднується з непрямым регулюванням соціально-економічних процесів через систему законів і правових актів.

На сьогодні актуальним є питання обґрунтованого програмування урожайності льонопродукції, як елемента управління льонівиробництвом, спрямованого на одержання високих рівнів урожайності якісної льонопродукції.

Основною проблемою під час програмування є визначення можливого рівня врожайності за рівнем природної родючості ґрунту та розрахунком норм добрив на запланований урожай.

Програмовану врожайність льонопродукції пропонуємо визначати за формулою:

$$U_{ПВ} = \frac{ПР_{Г} \times K_{ПРГ} + ПР_{Д} \times K_{ПРД}}{В_{ПРР} \times 100}, \quad (1)$$

де $U_{ПВ}$ – програмована врожайність;

$ПР_{Г}$ – поживні речовини ґрунту;

$K_{ПРГ}$ – коефіцієнт використання поживних речовин з ґрунту;

$ПР_{Д}$ – поживні речовини добрив;

$K_{ПРД}$ – коефіцієнт використання поживних речовин добрив;

$В_{ПРР}$ – вміст поживних речовин у рослинах.

Планувати урожайність льонопродукції доцільно за допомогою балансового методу із врахуванням лімітуючих факторів наступним чином.

Врахування ресурсів тепла і сонячної радіації. Сума ефективних температур дорівнює 2300° , що задовольняє вимоги льону до тепла. Фотосинтетична активна радіація становить 30-23 ккал/см². Нелімітуючі

фактори (теплові та енергетичні ресурси) забезпечують одержання урожайності льоноволокна не менше 10 ц/га.

Ресурси вологи. За вегетаційний період випадає 650 мм опадів, що становить 450 мм продуктивної вологи в метровому шарі ґрунту. За умови, що на утворення 1 ц сухої речовини витрачається 40 т води, потенційна врожайність волокна льону за ресурсами продуктивної вологи становить 11 ц/га.

Густина стеблестою. За норми висіву 22-25 млн штук насіння на 1 га отримують 18-21 млн рослин на 1 га. Якісна підготовка і переробка трести забезпечує отримання не менше 11 ц/га льоноволокна.

Ефективна родючість ґрунту. На утворення 1 ц волокна рослини витрачається 7,5 кг азоту, 2,5 кг фосфору і 6,5 кг калію. З наявних поживних речовин рослини використовують 60 кг азоту, 12 кг фосфору та 50 кг калію. Таким чином, за рахунок поживних речовин ґрунту очікується урожайність не менше 4,8 ц/га, враховуючи мінімальну забезпеченість фосфором.

Ресурси мінеральних добрив. З урахуванням попередника, ступеня окультурення ґрунту та його механічного складу підприємство може виділити 40 кг/га діючої речовини азотних добрив, 80 кг/га – фосфорних та 120 кг/га – калійних добрив. Коефіцієнт засвоєння азоту становить 0,7, фосфору – 0,2, калію – 0,5. Тобто, рослини засвоять 28 кг азоту, 16 кг – фосфору та 60 кг – калію. Отже, за рахунок внесення добрив врожайність льоноволокна буде становити 6,4 ц/га. Крім того, на 1 га передбачається внести по 1 т попелу або 25 кг/га фосфору та 35 кг/га калію. Рослини можуть використати з цієї кількості 5 кг фосфору та 18 кг калію.

Загальні ресурси поживних речовин становлять: азоту 88 кг, фосфору 34 кг, калію 128 кг. За рахунок всієї кількості поживних речовин, враховуючи лімітуючі і нелімітуючі елементи, реально можливий рівень врожайності льонотрести номером 1,2 у перерахунку на волокно становитиме 11,5 ц/га.

Управління виробництвом льонопродукції має бути спрямоване на обґрунтування і впровадження довготривалих заходів, що впливають на формування потенційної врожайності, середньострокових заходів, що визначають дійсно можливу врожайність, оперативних заходів, наслідком яких є забезпечення умов для отримання прогнозованої врожайності льону-довгунця. Прийняття ефективних управлінських рішень дає можливість зменшити розрив між реальною і потенційною врожайністю льонопродукції, оптимізувати ресурси льонівиробництва з метою недопущення зниження врожайності льонопродукції та погіршення її якості з організаційних причин.

Висновки і перспективи. Таким чином, програмування урожайності продукції льонарства є одним із важливих елементів системи управління льонівиробництвом і полягає у розробці комплексу заходів, що забезпечують одержання планового рівня врожайності льонопродукції при найоптимальнішому використанні наявних ресурсів.

Комплексне впровадження заходів, направлених на реформування організаційних форм господарювання, розвиток інтеграційних процесів,

кооперація структур, використання наукових методів вирощування льону-довгунця на основі програмування його врожайності надають характер регульованого і керованого льонівиробництва, сприяють прийняттю своєчасних обґрунтованих управлінських рішень, спрямованих на вирішення проблеми щодо нарощування обсягів виробництва продукції льонарства та поліпшення її якості, підвищення конкурентоспроможності льонопродукції на зовнішніх ринках і забезпечення внутрішнього ринку товарами з льону-довгунця.

Список використаних джерел

1. Кравчук Н. І. Сучасні тенденції льонівиробництва в Україні та світі. Зб. наук. праць Таврійського держ. агротехнологічного університету (Економ. науки). 2013. № 1 (2). С. 160-167.
2. Примаков О. А., Маринченко І. О., Козорізенко М. П. Шляхи розвитку льонарства в Україні. Економіка АПК. 2013. № 11. С. 32-37.
3. Чухліб А. В. Аналітична оцінка виробництва продукції льонарства в Україні. 2018. – Режим доступу: <http://intkonf.org/ken-chuhlib-av-analitichna-otsinka-virobnitstva-produktsiyi-lonarstva-v-ukrayini>

References

1. Kravchuk, N. I. (2013). Suchasni tendentsii lonovyrobnytstva v Ukraini ta sviti [Current linen production trends in Ukraine and in the world]. Zb. nauk. prats Tavriiskoho derzh. ahrotekhnolohichnoho universytetu (Ekonom. nauky), 1 (2):160-167.
2. Prymakov, O. A., Marynchenko, I. O., Kozorizenko, M. P. (2013). Shliakhy rozvytku lonarstva v Ukraini [Ways of development flax growing in Ukraine]. Ekonomika APK, 11: 32-37.
3. Chukhlib, A. V. (2018). Analitychna otsinka vyrobnytstva produktsii lonarstva v Ukraini. Retrieved from <http://intkonf.org/ken-chuhlib-av-analitichna-otsinka-virobnitstva-produktsiyi-lonarstva-v-ukrayini> [in Ukrainian].

ПРОГРАММИРОВАНИЕ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ ПРОИЗВОДСТВОМ ПРОДУКЦИИ ЛЬНОВОДСТВА

А. В. Чухлеб

***Аннотация.** Для Полесья Украины лен-долгунец – основная техническая культура комплексного использования. Из льна получают три ценных вида продукции – волокно, семена и костру, которые имеют широкий спектр использования и насыщения рынка сырьем и товарами народного потребления. Однако, на протяжении последних десятилетий производство продукции льноводства резко уменьшилось.*

Рассматривая особенности льноводства, установлено, что необходимо исходить из такой методологической позиции, как наиболее полное использование потенциала отрасли. Это возможно только на основе адаптивного ее ведения, предусматривающего получение комплексного эффекта от применения взаимодействия основных факторов льнопроизводства – агроклиматических, технико-технологических и организационно-экономических.

Управление производством продукции льноводства осуществляется с целью его оптимизации и включает ряд этапов построения и использования математических моделей выращивания льна. Использование прогрессивных методов производства продукции льна-долгунца на основе программирования урожайности имеет научно-практическую ценность и заключается в оптимизации количественного соотношения регулирующих факторов с учетом нерегулируемых агроклиматических условий, которые в комплексе с инновационными технологиями производства обеспечивают получение максимальной урожайности льнопродукции при наиболее рациональном использовании имеющихся ресурсов. Рассмотрены методические подходы к определению программируемой урожайности льнопродукции по уровню естественного плодородия почвы и рассчитанным нормам удобрений на запланированную урожайность.

Ключевые слова: программирование, прогнозирование, управление, льноводство, льнопродукция, урожайность, организация

PROGRAMMING IN THE MANAGEMENT SYSTEM OF PRODUCTION OF FLAX PRODUCTION

A. V. Chukhleb

Abstract. *For the Polesye of Ukraine flax is a basic industrial crop of the complex use. From flax get three valuable types of products – fibre, seeds and scutch, that have a wide spectrum of the use and marked saturation raw material and commodities of folk consumption. However, during the last decades the production of goods of flax cultivation has fallen sharply.*

Examining the features of flax cultivation, it is set that its necessary to go out from such methodological position, as the most complete use of potential of industry. It maybe only on the basic of her adaptive conduct that envisages the receipt of complex effect from application of cooperation of basic factors of flax production – agroclimatic, techno-technological and economic-organizational.

The management of operations of products of flax cultivation is carried, out in order to optimize it and includes the row of the stages of construction and use of mathematical models of the productivity of flax. Use of progressive methods of growing flax on the basis of programming of his productivity has a scientific and practical value and consists in the development of optimal quantitative rations of regulation and non-regulation agro-climatic factors which in combination with innovative production technologies provide a maximum yield for the most rational use of available resources. The methodical approaches are considered to determination of programmable productivity of flax products after the level of natural fertility of soil and calculation of norms of fertilizers on the prearranged productivity.

Keywords: *programming, forecasting, management, flax-growing, flax products, productivity, organization*